F. DONALD LOGAN

VIKINGII ÎN ISTORIE

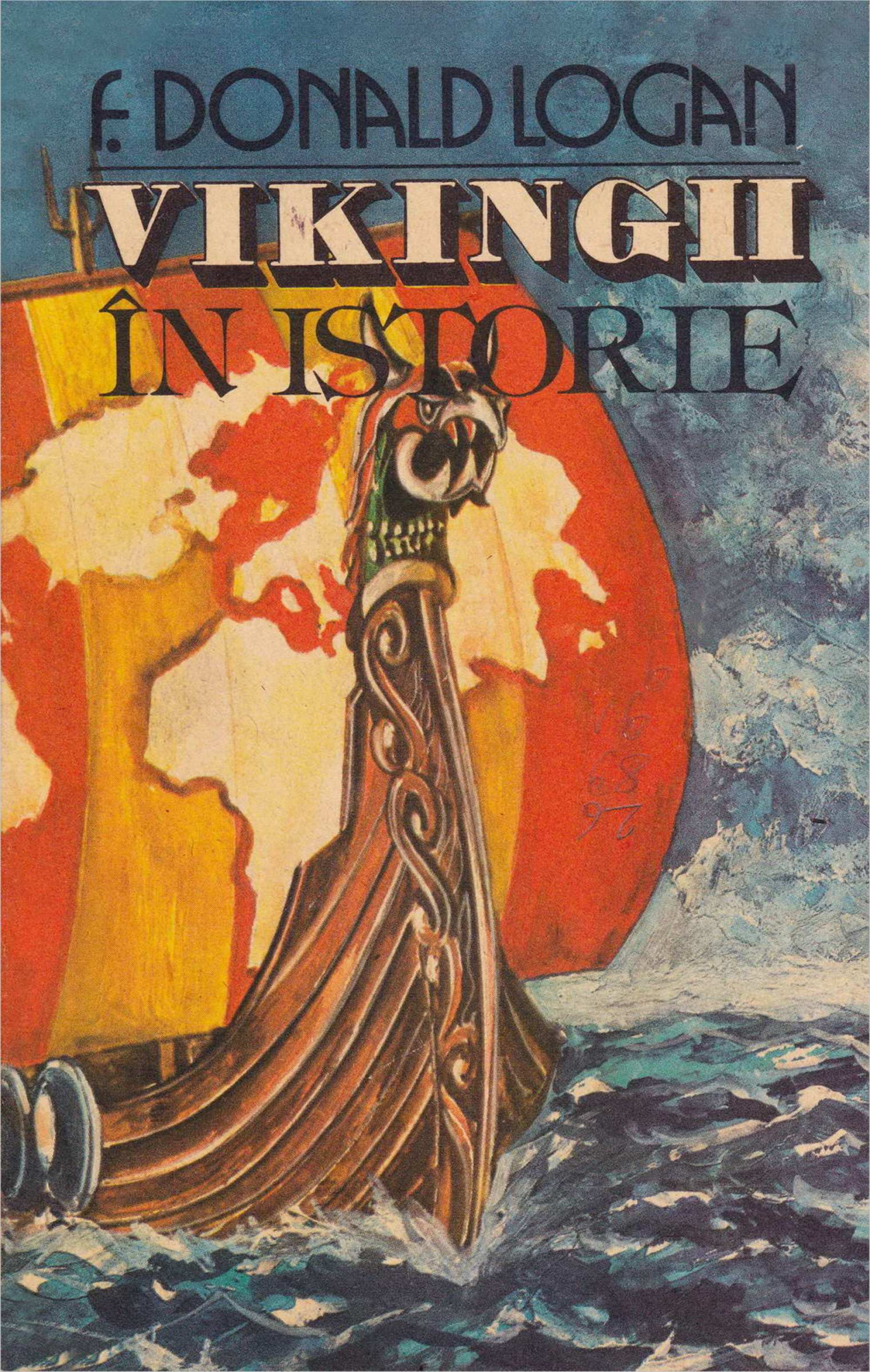

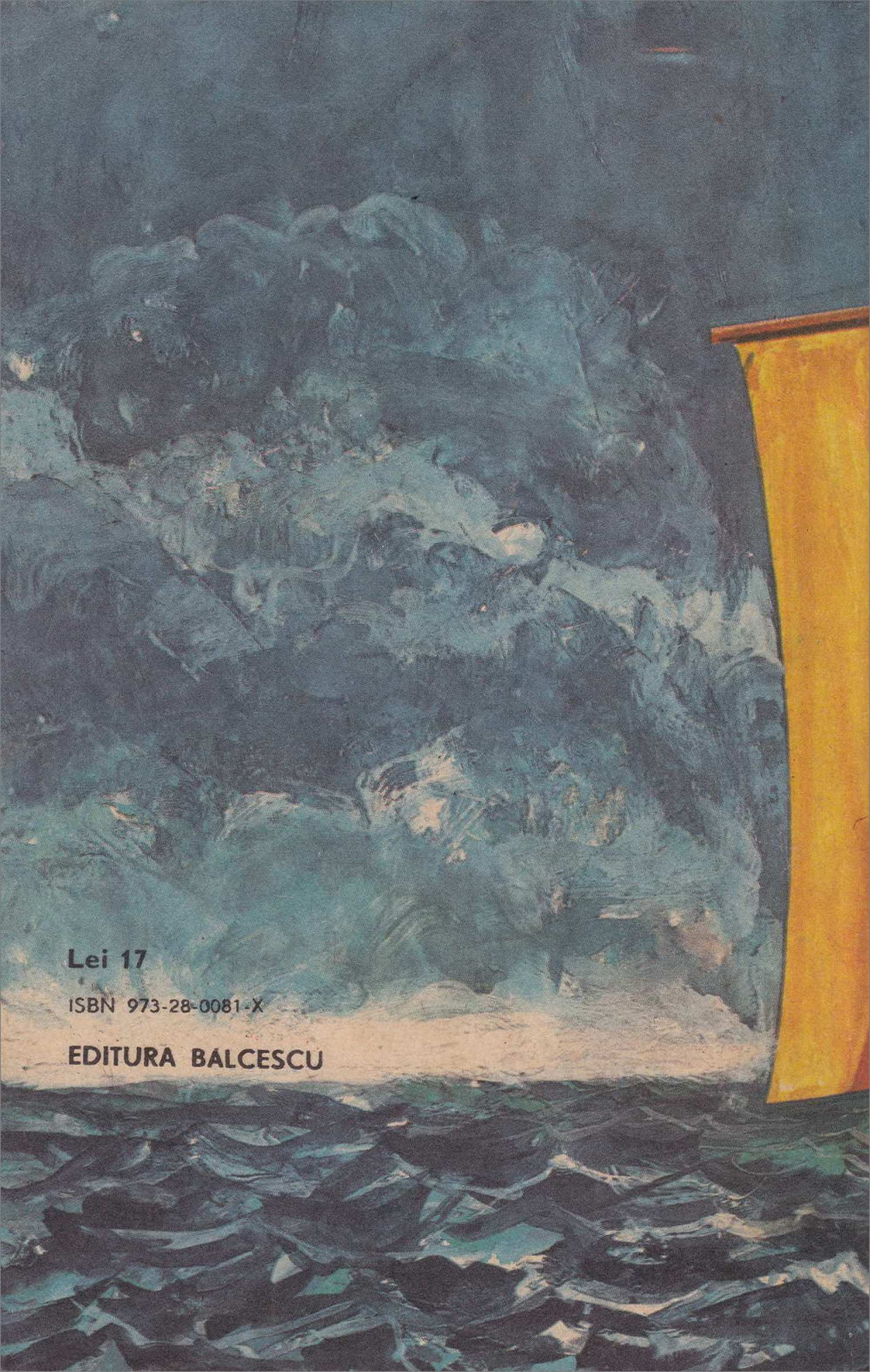

Lei 17

ISBN 973-28-0081-X

EDITURA BALCESCU

F. DONALD LOGAN

VIKINGII ÎN ISTORIE

Traducere din limba engleză
MARIANA GRANCEA

Cuvînt înainte
MIRCEA SUCIU

Control ştiinţific
NICULAE KOSLINSKI

1990

EDITURA BĂLCESCU
Bucureşti

Redactor : ILEANA BUSUIOC

Coperta : GHEORGHE BALTOC

F. DONALD LOGAN

THE VIKINGS IN HISTORY

Hutchinson & Co (Publishers) Ltd
London, 1983

ISBN 973-28-0081-X

Cuvînt înainte

Ampla discuție angajată în istoriografia modernă și contemporană în legătură cu apariția societății medievale în Europa occidentală pe ruinele lumii sclavagiste romane — proces istoric complex și îndelungat, asupra căruia migrațiile și invaziile neamurilor „barbare" din secolele al IV-lea—al XI-lea și-au lăsat pecetea inconfundabilă — a generat o literatură de specialitate ce impresionează prin cantitate și, nu mai puțin, prin calitatea judecăților de valoare exprimate de nume ilustre ale științei istorice. Printre ele, cel al lui Ferdinand Lot (1866—1952) se identifică cu însuși domeniul de referință și, prin urmare, afirmația sa că studiul invaziilor barbare în Europa este o prefață necesară a istoriei medievale se reține, la peste cinci decenii de la formularea ei, cu toată greutatea conferită de autoritatea în materie a autorului.

Dar istoria Europei apusene aflate în etapa de gestație a structurilor sale feudale constituie — abia dacă mai este necesar s-o repetăm — doar un fragment, chiar dacă foarte caracteristic, al istoriei universale ce a cunoscut, la rîndu-i, procese și fenomene similare și în alte spații geografice, inclusiv asalturi ale unor populații migratoare (turco-mongoli, arabi, berberi etc.) asupra imperiilor organizate în antichitate. Acest fapt a determinat specialiștii să vorbească despre unele constante ale istoriei universale din perioada cuprinsă între sfîrșitul secolului al IV-lea și al celui de al XI-lea (cum ar fi, de pildă, accelerarea și simultaneitatea amintitelor invazii la care au fost supuse imperiile roman, bizantin, persan, indian sau chinez; declinul lent, fără prăbușiri subite, al acestor imperii, ca și preluarea și transformarea ve-

chiului fond cultural, forjat în antichitate, de către noile configuraţii politice „barbare" ; difuziunea religiilor universale — creştinism, budism, islamism — şi instituirea unor regimuri teocratice), constante ce dau coerenţa necesară înţelegerii conexiunilor unui tablou istoric pe cît de vast pe atît de variat în manifestările sale particulare.

Cartea medievistului american F. Donald Logan, profesor la Emmanuel College din Boston, aflată acum, prin traducerea de faţă, şi la dispoziţia cititorului român, are în obiectiv pe cei care au „scris" rîndurile de pe urmă ale „prefeţei" la care făcea referire F. Lot : vikingii, adică acei normanzi care, între secolele al IX-lea şi al XI-lea, s-au revărsat din Scandinavia originară ca ultim val al marilor invazii germanice. Prezenţa lor ca jefuitori, comercianţi, pelerini, cruciaţi, mercenari, cuceritori, colonizatori şi întemeietori de state durabile şi strălucite centre de civilizaţie în atîtea părţi ale Europei timpului (Anglia, Irlanda, Islanda, Franţa, Spania, Italia, Rusia) i-a integrat şi mai mult istoriei continentului nostru. Iar ca descoperitori sau exploratori de noi orizonturi plasate într-o enormă arie geografică — de pe coastele atlantice ale Americii de Nord pînă în sudul Mării Caspice şi din Groenlanda pînă la ţărmurile mediteraneene ale Africii — vikingii au dat, după cum subliniază şi F. D. Logan, o dimensiune mondială propriei lor istorii.

Desigur, intenţia şi rostul acestor pagini introductive nu este de a relua ceea ce cu atîta efort de informaţie (din variate şi temeinice surse arheologice, istorice şi literare) şi pătrunzătoare analiză a reconstituit istoricul american, aducîndu-ne sub ochi expediţiile, invaziile, cuceririle şi colonizările * normande desfăşurate pe durata a două secole şi jumătate (circa 800—1050). Tot astfel, nu vom întîrzia să lăsăm cititorului plăcerea de a parcurge, însoţindu-l pe autor, pasionanta saga vikingă (cu ale ei cauze şi urmări), deşi cîteva concluzii ale cărţii de faţă ar merita unele completări sau amendări, după caz. Am dori numai să aducem în discuţie două aspecte ale subiectului, primul doar tangenţial atins de F. D. Logan,

* Coordonatele esenţiale ale culturii şi civilizaţiei normande, asupra cărora F.D. Logan nu şi-a propus să stăruie mai mult decît era necesar reconstituirii „contactului vikingilor cu lumea exterioară", pot fi regăsite cu uşurinţă în ampla sinteză a lui Ovidiu Drimba, *Istoria culturii şi civilizaţiei*, vol. 2, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987, p. 75—137.

în vreme ce al doilea — interesînd direct istoria țării noastre — lipsește cu totul din paginile cărții sale.

Mai întîi, ar fi vorba despre numele și renumele vikingilor.

Într-o accepție de largă răspîndire, termenul de „viking" este aplicat, tradițional și — uneori — fără distincție, oricărui norvegian, danez sau suedez din epoca de referință, chiar dacă acesta era corăbier, țăran, comerciant, poet, explorator, războinic, meșteșugar colonist sau pirat. Analele și cronicile contemporane, ca și alte scrieri din afara spațiului scandinav, i-au înregistrat însă pe acești neîntrecuți navigatori, identificați cu vestitele (și temutele) lor „corăbii lungi", fie după numele regiunii septentrionale din care au pornit, fie după cel al etniei, fie — în sfîrșit — după cel al ocupației specifice. Așa se face că, pentru cronicarii franci, ei erau normanzi (oameni ai nordului, de la nordhr wegr — calea nordului; denumirea era aplicată de izvoarele secolelor I—al VI-lea conglomeratului de triburi de origine germanică din nordul Europei, așezate în jurul Mării Baltice, iar din secolul al VI-lea înainte numai popoarelor scandinave, cu precădere norvegienilor și danezilor), la fel ca și pentru cei irlandezi (care vorbesc despre lochlannach — om al nordului, sau gall — străin). În mediul anglo-saxon, confruntat de timpuriu cu asaltul danez, ei sînt știuți ca dani. Izvoarele bizantine și arabe îi numesc rhos și rus, adică oameni veniți din provincia suedeză Roslag, sau cu termenul de varegi (însemnînd, ca și cuvîntul de origine nordică voeringjar din care provine, negustori și mercenari). Aceiași varegi scandinavi apar în cea mai veche cronică rusească, Povest vremennîh let, atribuită lui Nestor, ca svei, ceea ce indică că ei veneau din Svealand, provincie a Suediei care avea să-și extindă mai apoi numele asupra întregii țări.

Normanzii înșiși nu și-au spus, începînd din secolul al IX-lea, decît vikingi (din viking, substantiv feminin desemnînd expediția războinică purtată pe mare, și — respectiv — vikingr, substantiv masculin semnificînd luptătorul ambarcat pentru scopuri de pradă) și sub acest nume ei aveau să fie cunoscuți pe plan universal și după stingerea vuietului iscat din nord. Să mai adăugăm că au fost avansate cele mai diverse și, uneori, surprinzătoare etimologii pentru deslușirea acestui termen (cea mai de notorietate dintre explicațiile savante deducîndu-l din

cuvîntul norvegian vik, însemnînd fiord, golf) rămas, încă, învăluit în ceaţa proprie Septentrionului.

Dacă şi din perspectiva cercetărilor lingvistice lumea vikingilor mai stîrneşte astăzi confruntări ştiinţifice, în legătură cu geneza mitului viking unanimitatea părerilor este un fapt incontestabil.

Epoca vikingă, definind o anume evoluţie din cadrul societăţii normande de milenară tradiţie şi desemnînd, ca atare, dinamica expansiune scandinavă care a început în jurul anului 800, a fost popular asociată unei perioade de teroare şi piraterie neînfrînată a „oamenilor nordului" abătuţi asupra Europei civilizate şi creştine. Imaginea vikingului prădalnic, crud şi — mai presus de orice — păgîn, lăsînd în urma sa ruine şi victime fără număr, s-a înrădăcinat în conştiinţa comună (cu precădere, occidentală) cu puterea clişeului mental — deopotrivă ostil şi incomplet — născut sub efectul traumatismului iniţial suferit de societatea europeană supusă impactului normand. Fără a neglija cortegiul de distrugeri şi suferinţe, presupus de orice acţiune războinică — şi, ne grăbim să adaugăm, societatea normandă a secolelor al IX-lea —al XI-lea constituia cadrul potrivit pentru o serie de manifestări sub semnul lui Thor —, cortegiu ce a însoţit, cel puţin într-o primă fază, acţiunile vikinge în insulele britanice, Irlanda şi în imperiul carolingian, trebuie spus că prejudecata despre vikingul sălbatic şi sîngeros izvorăşte din caracterul specific al literaturii ecleziatice şi istorice apusene (anglo-saxone, irlandeze, france) ai cărei autori s-au făcut ecoul temerilor unei lumi multă vreme expuse pericolului normand.

Plasată la extremitatea opusă, viziunea vikingului — simbol al forţelor virile şi atotcuceritoare, nepăsător în faţă oricăror pericole şi greutăţi, erou prin excelenţă aflat în luptă cu necunoscutul şi mereu atras de misterul orizonturilor de peste mări şi oceane — nu este mai puţin unilaterală şi deformată. Ea este rezultatul „reabilitării" vikingilor (ca şi a altor neamuri germanice) în mediul de data aceasta scandinav, întreprinsă într-o primă etapă în secolul al XVII-lea (cînd Suedia a fost un factor politic şi militar de primă mărime în configuraţia statelor europene) şi, apoi, o dată cu romantismul şi deşteptarea naţională a popoarelor nordice. O exacerbare şi mai pronunţată (şi cu efecte asupra cărora nu este locul să insistăm aici) a acestei imagini despre vikingi s-a înregis-

trat în timpuri mai apropiate de zilele noastre, prin nefasta întîlnire dintre sentimentele naționaliste și ideologia nazistă.

Realitatea istorică a lumii vikinge, infinit mai complexă și refuzînd să se lase redusă de anumite tipare simplificatoare ale mitologiei, este astăzi tot mai mult pusă în lumină de știința modernă. Accentul cade, frecvent, pe revelarea componentelor constructive ale epocii vikinge, pe cunoașterea vikingului ca om și nu ca mit. Istoria, arheologia, etnografia, filologia, geografia și climatologia istorică (pe ale căror rezultate de ultimă oră se întemeiază și cartea lui F. D. Logan), cu toate progresele înregistrate — unele de-a dreptul spectaculoase, cum ar fi, bunăoară, săpăturile de la Coppergate din regiunea britanică York, care au dezgropat o stradă întreagă din epoca colonizării vikinge — mai au de clarificat suficiente probleme care își așteaptă răspunsul de la cercetările viitoare. Parafrazîndu-l pe autor, se poate spune că Europa (și nu numai) din vremea vikingilor prezintă în continuare și în egală măsură un interes real pentru oamenii de știință și cei însetați de cunoaștere. Deci, călătoria pe urmele vikingilor în istorie continuă.

*Nu putem încheia fără a evoca, oricît de sumar, cîteva mărturii arheologice (epigrafice și artistice) care dovedesc interferarea varegilor suedezi (a căror experiență în răsăritul Europei și în Orientul Apropiat este urmărită de F. D. Logan într-un capitol de la finalul volumului) cu istoria românilor *, la cumpăna dintre mileniile I și al II-lea.*

Citînd rezultatele recente ale cercetării arheologice și istorice românești, mai întîi trebuie amintite elementele și motivele nordice din decorația complexului monastic rupestru de la Basarabi-Murfatlar (jud. Constanța), descoperit în 1957 și datat în secolele al X-lea—al XI-lea. Analogiile cu arta nord-europeană ale unor reprezentări de aici ale dragonului, corăbiei sau labirintului — motive scandinave frecvente —, mărturiile epigrafico-onomastice

---

* Problemă discutată și de Gh. I. Brătianu în sinteza sa de largă respirație și exemplară analiză *Marea Neagră : de la origini pînă la cucerirea otomană*, apărută postum și restituită în 1988 istoriografiei române (București, Editura Meridiane, 1988, 2 vol., ediție îngrijită de Victor Spinei ; pentru chestiunea menționată, vezi vol. 1, p. 283 și urm.).

(numele „Renepilpe" sau „Rainpilpe" scris în chirilică) ca și cele de natură antropologică (schelete de tip nordic descoperite într-o criptă funerară) au întărit ipoteza unor prezențe scandinave la Basarabi-Murfatlar, explicabile prin faptul că regiunea dobrogeană „a trebuit să fie de contact (...) între nordul continentului, Kiev și Bizanț, regiune pe unde trecea o ramificație a cunoscutului «drum de la varegi la greci»" (*R. Theodorescu*, Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele al X-lea—al XIV-lea), *București, Editura Academiei, 1974, p. 92). După același cercetător, din cauza amenințării reprezentate de pecenegi, în a doua jumătate a secolului al X-lea, asupra traficului comercial de pe Nipru și din nordul Mării Negre „negustori și soldați veniți dinspre Nordul viking spre Bizanț vor fi trecut, printr-un ocol în care Siretul sau stepa Bugeacului trebuie să fi jucat un rol anume, de-a lungul Dobrogei spre sud, exact în epoca cînd majoritatea mărturiilor arheologice și epigrafice datează complexul de la Basarabi-Murfatlar"* (idem, p. 93).

La fel de certă pare a fi prezența unor elemente vikinge și în alte părți ale Dobrogei secolelor al X-lea—al XI-lea, documentată tot arheologic prin motivele decorative întîlnite pe garnituri de bronz sau prin arme și unelte de factură scandinavă — toate descoperite în cetatea dunăreană de la Dinogetia-Garvăn.

În sfîrșit, una dintre cele peste 200 de inscripții runice de pe pietrele comemorative descoperite în insula suedeză Gotland — așa-numita piatră de la Sjonhem, datată la sfîrșitul secolului al XI-lea — menționează uciderea varegului Rodfos de către „Blakumen în timpul călătoriei în străinătate". La capătul unei lungi discuții științifice, începută la sfîrșitul secolului trecut, se apreciază astăzi că „etnonimul Blakumen *reprezintă, potrivit părerii aproape unanime a specialiștilor, o formă scandinavă a numelui vlahilor. Dat fiind că drumul obișnuit al varegilor de pe coastele baltice spre Constantinopol trecea de-a lungul litoralului moldovenesc al Mării Negre, este firesc să admitem că românii întîlniți de Rodfos erau cei ce locuiau la răsărit de arcul carpatic"* (*V. Spinei*, Moldova în secolele XI—XIV, *București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 77). Piatra cu inscripția amintită din necropola de la Sjonhem reprezintă, cel puțin în stadiul actual al cunoștințelor noastre, „cea mai*

veche consemnare scrisă referitoare la românii din regiunile de la răsărit de Carpaţii Orientali" (idem) *şi — alături de alte atestări ale românilor în izvoarele medievale nordice (inventariate cu acribie de acelaşi V. Spinei în studiul* Informaţii despre vlahi în izvoarele medievale nordice, *publicat în „Studii şi cercetări de istorie veche", I, nr. 1/1973, p. 57—81 ; II, nr. 2/1973, p. 259—282) — ea constituie o „mărturie indirectă a rolului politic crescînd al vlahilor în sud-estul Europei la începutul mileniului II"* (idem, *p. 279).

Iată, deci, argumente în plus pentru cititorul român de a lua parte la călătoria imaginară şi fascinantă pe urmele vikingilor în istorie, „îmbarcîndu-se" pe corabia normandă a cărei cîrmă este ţinută de mîna sigură a lui F. Donald Logan. Toate pînzele, sus !

MIRCEA SUCIU

Prefață

Doresc să explic în cîteva cuvinte cititorului de ce eu, istoric al evului mediu tîrziu, am pătruns în sanctuarul istoriei medievale timpurii.

Pentru un istoric puține epoci prezintă un interes real mai mare decît epoca Europei din vremea vikingilor. Conștiința Europei apusene a venit în contact cu nenumărați oameni din nord, care s-au revărsat din teritoriile Scandinaviei, teritorii pînă atunci vag cunoscute și puțin luate în seamă. Este o perioadă care îl invită pe istoricul de profesie cu alte preocupări în domeniul cercetării să-i investigheze liniile generale de dezvoltare, să cerceteze rezultatele la care au ajuns oamenii de știință specializați și să identifice problemele istorice abordate și care nu au primit un răspuns. Este o povestire care merită să fie spusă, iar povestea din această carte are în centrul ei expedițiile vikinge, vikingii în călătoriile lor peste mări, prin rețelele de rîuri și chiar pe uscat, vikingii în alte țări. Contactul vikingilor cu lumea exterioară în perioada dintre anii 800—1050 a dat o dimensiune europeană — s-ar putea spune chiar mondială — istoriei lor și a dat naștere epocii vikinge. Sperăm ca abordarea acestei perioade de către o persoană nefamiliarizată cu acest subiect să fie utilă.

Prieteni buni și călăuze de nădejde au ferit această persoană de bancuri de nisip și de stînci ascunse. Printre aceștia se numără, în primul rînd, dr. Janet Nelson, care a citit textul în întregime și de ale cărei vaste cunoștințe, judecată istorică vie și încurajare necesară pentru a persevera am beneficiat. Această datorie este plătită doar parțial printr-un text mult îmbunătățit. Am apreciat mult

efortul profesorului Henry R. Loyn, care a citit de două ori pentru editor manuscrisul, comentariile pertinente și entuziasmul manifestat de el față de această lucrare. Dr. Marlyn Lewis, dl. A. F. O'Brian și dr. David Smith au avut bunăvoința să citească o serie de părți din text.

Informațiile privind moneda descoperită la Goddard mi-au fost furnizate de dr. Bruce J. Bourque de la Muzeul din Augusta al statului Maine. Personalul de la biblioteca Colegiului Emmanuel, în special Cynthia Wealler și Judith K. Narosny, a răspuns cu promptitudine și bunăvoință numeroaselor mele cereri, punîndu-mi la dispoziție informații precise. În pofida sfaturilor primite de la Cynthia Jobin, în text mai există imperfecțiuni de stil. Profesorul J. J. Scarisbrick, care mi-a dat inițial sugestia să scriu această lucrare, a manifestat entuziasm pentru proiect în fiecare etapă, iar editorul, Claire L'Enfant, m-a ajutat tot timpul cu o răbdare plină de amabilitate și cu o deosebită competență profesională. Munca de corectură și realizarea indicelui au fost ușurate de ajutorul amabil al lui Dorothy Walsh Fleming, o fostă studentă, și al Pamelei Johnson, studentă la acest colegiu.

Greșelile care au rămas — *errata et corrigenda residua* — se datorează limitelor personale în ce privește cunoștințele și (vai !) și imperfecțiunilor caracterului autorului.

F. Donald Logan,
Colegiul Emmanuel,
Boston, Massachusetts

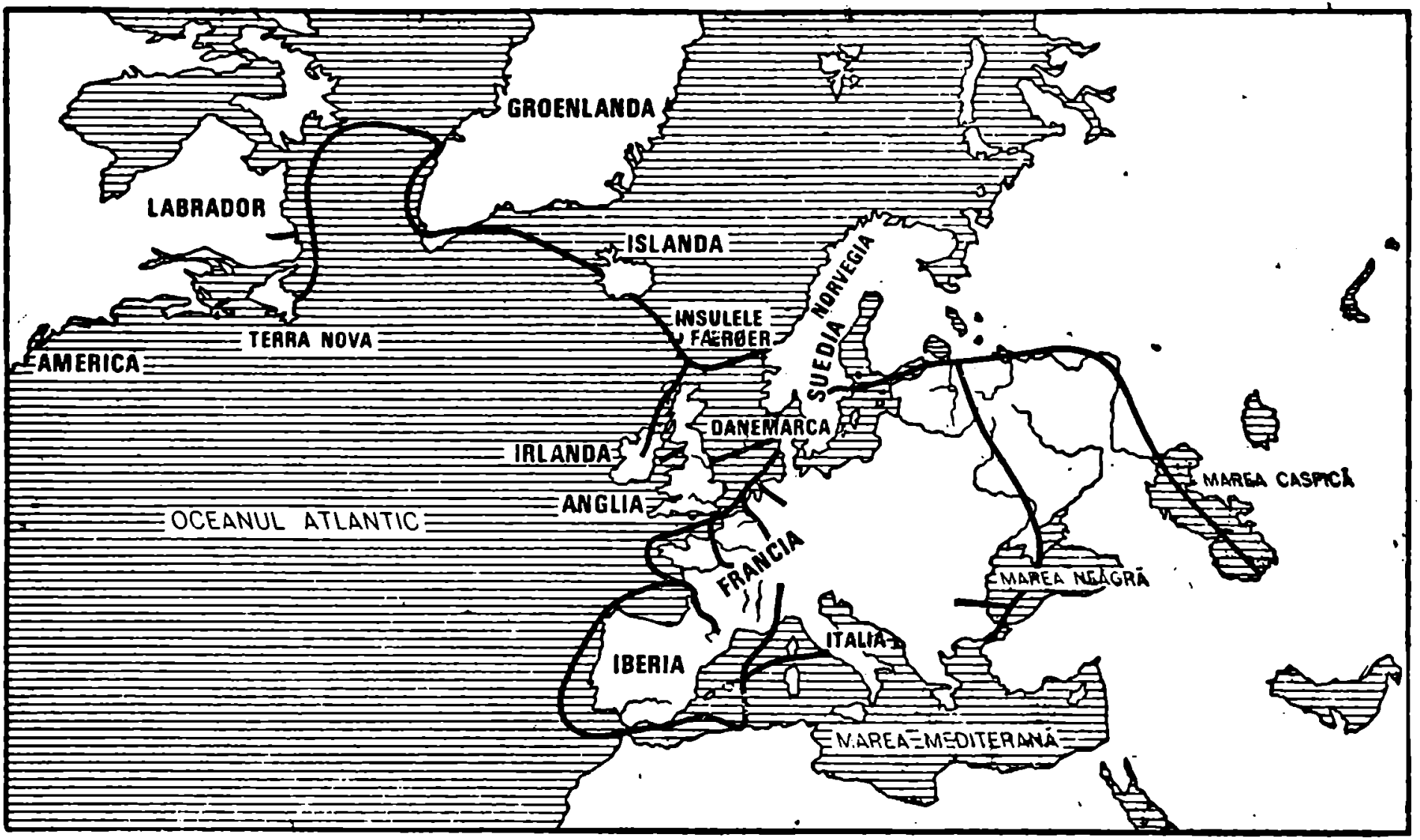

1. Expediţiile vikingilor

1

Zorii epocii vikingilor

A furore normannorum, libera nos, domine. (Păzeşte-ne, Doamne, de sălbăticia oamenilor nordului.)

Aceste cuvinte pot fi considerate epitaful dăltuit de opinia istorică generală pe piatra de mormînt a vikingilor. Această propoziţie — despre care nu există absolut nici o dovadă că s-ar fi rostit la sfîrşitul litaniilor în mănăstiri — sintetizează felul ostil în care erau priviţi, în mod obişnuit, vikingii de către istoricii evului mediu timpuriu : vikingii sălbatici s-au dovedit a fi un pericol vremelnic pentru progresul civilizaţiei apusene. Ei se situează — se spune — la periferia evenimentelor, departe de evenimentele centrale ale secolelor al IX-lea, al X-lea şi începutul secolului al XI-lea. Asemenea ungurilor şi maurilor, ei erau oameni violenţi, aveau un spirit negativ şi destructiv, erau ostili statului franc, pe atunci centrul istoric al Europei. Istoria tradiţională începe, sau cel puţin, marchează un moment important o dată cu încoronarea lui Carol cel Mare (Charlemagne) * în domul San Pietro din Roma, în ziua de Crăciun a anului 800. Din diferite surse aflăm că acest eveniment a fost punctul central al evului mediu timpuriu, prima încercare a popoarelor germanice de a organiza Europa, evenimentul în jurul căruia poate fi concentrată istoria europeană pînă în secolul al XI-lea şi mai tîrziu. Teoreticienii politici consideră acest eveniment, indiferent de interpretarea pe care i-au dat-o, ca fiind un jalon în lupta dintre „biserică şi stat" (ca să

* Carol cel Mare, rege al francilor (768—814) şi împărat al Occidentului (800—814), cel mai de seamă reprezentant al dinastiei carolingienilor. — *nota trad.*

folosim un anacronism care, din păcate mai circulă încă printre noi). Şi, ni se spune, de aici pornesc principalele linii ale istoriei Europei. Carol cel Mare a creat un imperiu sau, cel puţin, o zonă vastă a Europei de apus : de la Marca daneză pînă în Italia centrală teritoriul se afla sub controlul francilor. Acest aşa-zis imperiu s-a prăbuşit în timpul domniei fiului său şi a nepoţilor săi. O dată cu tratatul de la Verdun [1] de la 843, a început, se spune, dezmembrarea acestui imperiu şi, în decurs de o sută de ani, imperiul cîndva unit al lui Carol cel Mare s-a descompus în sute de bucăţi, unele mici, altele mari, toate de fapt unităţi separate şi autonome. Apoi francii de est din Saxonia au început să se refacă încet şi Otto I [2] a luat titlul de împărat în 962. Urmaşii lui au dezvoltat un puternic stat al francilor de est ; în 1049, cînd Henric al III-lea [3] l-a instalat pe scaunul papal pe Leon al IX-lea [4], care a început reforma papală, această dezvoltare a atins punctul culminant. S-au împlinit astfel cele prevăzute de Carol cel Mare [5]. Aşadar, potrivit acestei versiuni, istoria Europei de la începutul secolului al IX-lea pînă la mijlocul secolului al XI-lea este istoria ascensiunii şi decăderii imperiului carolingian şi a ascensiunii urmaşilor săi germanici. Se poate îndoi cineva de acest lucru ?

Trebuie totuşi să ne îndoim deoarece acest punct de vedere tradiţional pune în centrul său statul francilor ; restul Europei, deşi nu este uitat, rămîne în afara atenţiei şi este plasat la marginea evenimentelor, considerat periferic în raport cu ceea ce se întîmplă în teritoriile lui Carol cel Mare şi ale urmaşilor săi. Istoricii naţionalişti din

---

[1] Tratatul de la Verdun consacră dezmembrarea Imperiului carolingian, a cărui parte occidentală formează viitoarea Franţă. Regatul franc de est, creat tot acum, se transformă în secolul următor în statul feudal german. — *nota trad.*

[2] Otto I cel Mare, rege (936—973) şi împărat (din 962). A pus bazele unui întins imperiu, care mai tîrziu s-a numit Sfîntul Imperiu Roman de Naţiune Germanică. — *nota trad.*

[3] Henric al III-lea (1039—1056), fusese încoronat rege roman în 1028, rege al Italiei din 1039 şi împărat din 1046. — *nota trad.*

[4] Leon al IX-lea (Bruno Hugonis) (1049—1054), primul papă reformator. În vremea pontificatului său s-a produs schisma definitivă cu biserica răsăriteană (1054). — *nota trad.*

[5] Se spune că, privind de pe ţărm nişte corăbii vikinge împinse repede de vîntul din larg şi ştiind la ce se dedau vikingii, Carol cel Mare ar fi prevestit că aceşti vikingi îi vor nărui imperiul. — *nota trad.*

secolul al XIX-lea, în special cei francezi și germani, în căutarea originii lor naționale, au formulat agenda istoriografică pentru secolul al XX-lea, respectiv această școală de scriere a istoriei care pornește de la filiația Carol cel Mare — Otto I — Henric al III-lea. Pentru ei, invadatorii vikingi n-au fost decît o forță negativă, destructivă, care a accelerat declinul civilizației în apus. Bizuindu-se excesiv pe cronicile mănăstirești, istoricii naționaliști par să uite celelalte forțe destructive care acționau în Europa acelei epoci. Ce au de spus despre războaiele intestine dintre triburile irlandeze, sau dintre regatele anglo-saxone *, sau dintre popoarele france ? Vikingii au devenit un țap ispășitor convenabil.

Cartea de față demonstrează că centrul tradițional al evenimentelor este greșit plasat : dacă trebuie să existe un singur centru, în acest centru nu trebuie să se afle carolingienii și urmașii lor, ci, mai degrabă, popoarele scandinave din nordul Europei și din peninsulele din nord, unde se găseau forțele dinamice ale Europei. Civilizația vikingilor din nord vie, neîmblînzită și necizelată a avut o influență puternică și inconfundabilă asupra unei mari părți din restul Europei și a unor teritorii de peste mări și oceane. În vreme ce în anul 800 Carol cel Mare primea coroana imperială, vikingii pustiau coastele Angliei, Scoției și Irlandei și își stabileau baze în insulele Orkney și Western (Hebride). Înainte de moartea lui Carol cel Mare, în anul 814, ei împiedicaseră înaintarea francilor spre nord. În 838, la curtea fiului acestuia, Ludovic cel Pios, împreună cu o solie de la Constantinopol au sosit și vikingi, care, fără îndoială, ajunseseră în Bizanț prin Rusia. În timp ce nepoții lui Carol își croiau micile lor regate menite să fie fărîmițate în teritorii tot mai mici, ținuturile marginale ale statului francilor erau supuse în mod permanent incursiunilor acestor oameni din nord. În decurs de o sută de ani de la moartea lui Carol cel Mare vikingii au întemeiat regate în Irlanda, în nordul și estul Angliei, în Rusia, ca și o așezare peste mări, în Islanda. Acești oameni ai mării, veniți din Scandinavia, aveau să călătorească atît spre apus, pînă la țărmurile

* În secolele al V-lea și al VI-lea, pe teritoriul Marii Britanii de azi (cu excepția Țării Galilor și Scoției), cucerit de triburile germanice ale anglilor, iuților și saxonilor s-au constituit o serie de regate feudale timpurii : Bernicia, Deira, East Anglia, Essex, Kent, Mercia, Northumbria, Sussex, Wessex. — *nota trad.*

Americii de Nord, cît și spre răsărit, pînă la bazinul Volgăi și chiar ceva mai departe.

Obsesia de a pune în centrul istoriei europene statul francilor și mai tîrziu imperiul francilor și papalitatea i-a făcut pe istorici să se gîndească la vikingi numai în treacăt. Fapt ciudat, această concepție franco-centristă a făcut ca atenția să fie îndreptată asupra declinului unui stat prematur organizat, cu lista lui plictisitoare de regi cu porecle. Forțele dinamice și vitale din Europa nu pot fi găsite într-o civilizație aflată în decădere, ci mai degrabă în tinerii războinici, oameni ai mării, năvalnici, uneori distrugători, care porneau cu corăbiile lor din fiordurile peninsulelor Europei de nord. Moștenirea lor poate fi urmărită prin Normandia, Sicilia, cruciade și statul anglo-normand, ale cărui legi au ajuns să formeze baze sistemelor legislative din America de Nord și din alte părți. Să privim deci spre nord.

Scandinavia

Vikingii au venit din peninsulele din nordul Europei : din peninsula Iutlanda și din insulele situate la răsărit de aceasta, din Peninsula scandinavă și de pe insulele din largul Mării Baltice. Cele trei teritorii din care au venit — și care se numesc acum Norvegia, Suedia și Danemarca — se întind pe suprafețe vaste. Dacă pleci din punctul cel mai de nord al Scandinaviei, de la Nordkapp și te îndrepți spre Roma, cînd ai ajuns în sudul Danemarcei te afli abia la jumătatea drumului. Totuși, într-un anumit sens, acest mod de a privi lucrurile poate induce în eroare, căci teritoriul respectiv nu era dens populat pe vremea vikingilor : avem de-a face cu o zonă foarte întinsă, cu populație dispersată. Fiecare din aceste trei țări are o poziție diferită față de mare : Danemarca are marea spre vest și sud-vest ; Norvegia spre vest și, ca să spunem așa, spre vestul îndepărtat ; Suedia spre est și sud-est. Dacă vrem să căutăm trăsătura caracteristică a fiecăreia din aceste țări ea ar fi pentru Norvegia munții și fiordurile ei, pentru Suedia — zonele des împădurite, iar pentru Danemarca — mărimea ei.

Norvegia, o țară vastă, pe atunci ca și acum nelocuită în cea mai mare parte, se întinde de-a lungul țărmurilor pe o lungime de peste 1 600 mile și pe 1 100 de mile de

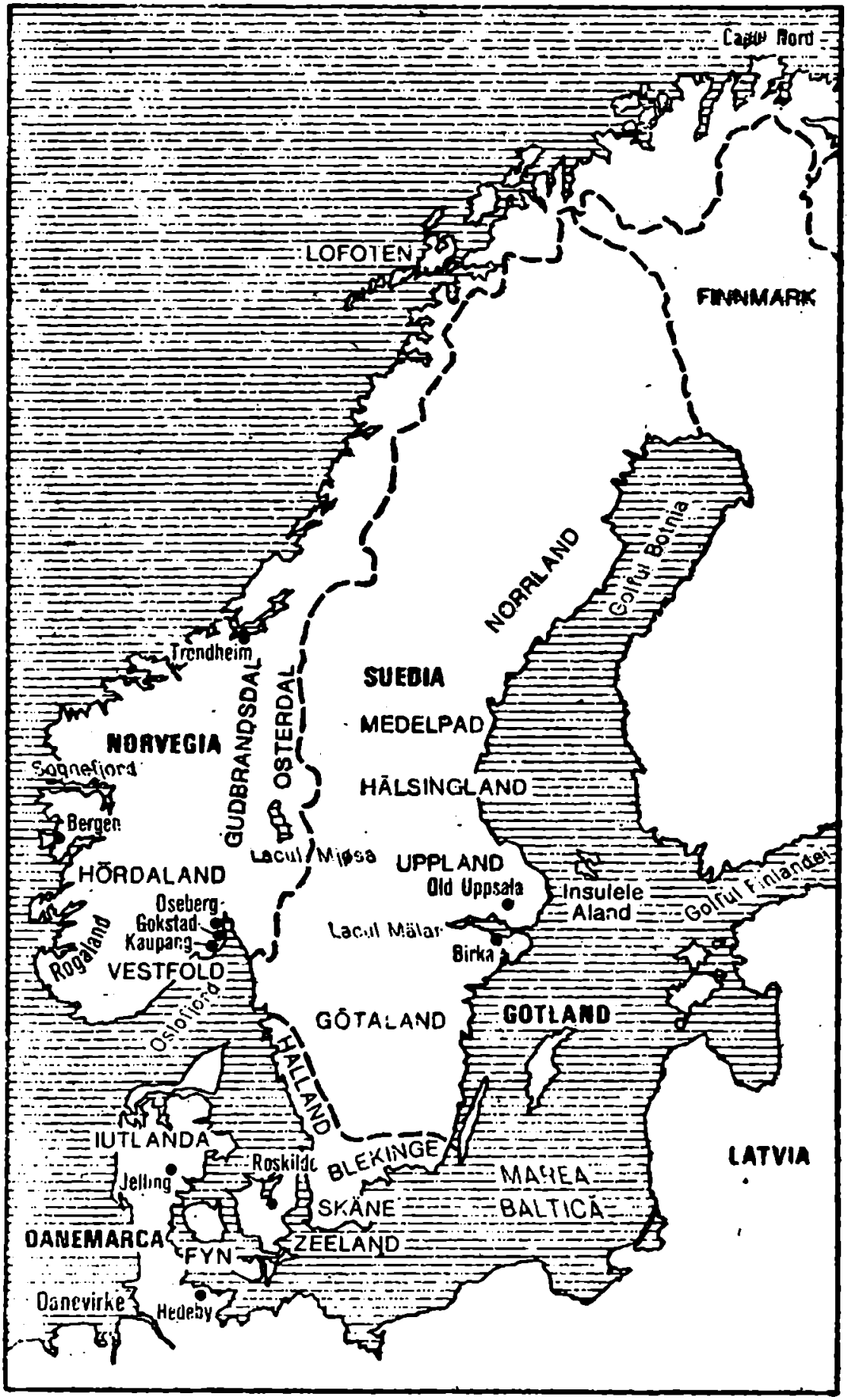

2. Scandinavia în vremea vikingilor

la extremitatea sa sudică, Lindesnase, la Nordkapp, situat mult peste Cercul Arctic. Aceleași înălțimi din nord-vestul Europei, care pot fi întîlnite în Donegal [6] și în Scoția, se întind și de-a lungul a aproape întregii suprafețe a acestei țări, care seamănă cu chila răsturnată a unei nave (de unde denumirea acestor munți, Keel) și au la ieșirea din Norvegia o altitudine medie de 500 m peste nivelul mării. Țărmul ei de vest este crestat de fiorduri ; unele dintre aceste golfulețe largi, cu apă adîncă (de pildă Sognefjord) pătrund pe mai mult de o sută de mile în interior. Pămînturi fertile pot fi găsite în partea de sud-est, în zonele de lîngă canalele navigabile din jurul capului Oslofjord și la nord de această zonă de-a lungul unei linii care trece pe lîngă lacul Mjøsa, printre rețelele de văi Osterdal și Gudbrandsdal, și ajunge la Trondheim. La vest de această zonă fertilă este un platou înalt, care se întinde pînă la Atlantic, și o coastă zdrențuită, presărată cu insule și crestată de fiorduri adînci. Terenuri roditoare pot fi găsite de asemenea pe țărmul îngust dintre munți și mare și de-a lungul îngustelor văi glaciale. Clima atlantică favorabilă împiedică de obicei înghețul în fiordurile din partea de vest, pe tot timpul anului ; astăzi temperatura medie în luna ianuarie la Lofoten, mai sus de Cercul Arctic este de 24°C (43°F). Deși accesul spre Suedia era posibil prin trecători sinuoase de munte, comunicația normală internă și externă se făcea pe mare. Pe mare, Bergen este mai aproape de Scoția decît de Suedia. De-a lungul acestor fiorduri erau presărate așezări și poate că și în partea de sud-est existau asemenea așezări adunate. Singura legătură între oamenii care locuiau în aceste fiorduri erau drumurile pe mare. Orice sentiment național (de pildă al norvegienilor) urma să aibă nevoie de mult timp pentru a se cristaliza, iar organizarea politică a acestor oameni va trebui să-l aștepte pe Harald Păr Frumos [7]. Chiar și atunci, controlul politic efectiv s-ar fi limitat doar la unele părți din această țară întinsă și puțin populată.

Mult mai puțin muntoasă decît Norvegia, vecina sa, Suedia, avea la începutul perioadei vikingilor puține așezări mari. Cea de la Uppland, locuită de svezi (în latină,

[6] Donegal, comitat în Irlanda. — *nota trad.*

[7] Harald I Haarfager (sau Fairhair — Păr Frumos), rege al Norvegiei (872—930), unește în 872 micile regate existente pe teritoriul Norvegiei. — *nota trad.*

suiones) era grupată în jurul localității Uppsala veche. Teritoriul ei forma marginea de nord a cîmpiei Europei centrale și, cu toate că odinioară fusese împădurită, prin secolul al VIII-lea ținutul Uppland era destul de despădurit pentru ca acolo să poată trăi oameni. La sud de Uppland, despărțit de păduri dese, se află Götaland, așezat într-o zonă care cuprinde, poate, pămîntul cel mai fertil din peninsulă. La nord de Uppland, de asemenea despărțit de pădure și de ținuturi mlăștinoase, din care mari suprafețe erau de nepătruns, se găseau cele mai puțin populate regiuni, Hälsingland și Medelpad, și mai departe, într-o altă lume, regiunile arctice Norrland și Finnmark. Insula Gotland din Marea Baltică (trebuie să avem grijă să nu o confundăm cu ținutul Götaland, care se află pe peninsulă), probabil patria străveche a goților, care s-au abătut asupra lumii romane spre sfîrșitul secolului al IV-lea, avea o poziție ideală, fiind situată de-a lungul drumurilor comerciale care duceau spre litoralul Mării Baltice și mai departe, în inima a ceea ce avea să devină Rusia. Toate erau popoare distincte ; la început, identificarea lor era mai degrabă locală și particulară decît națională. Deși prin secolul al VIII-lea Upplandul era în mod evident cea mai puternică parte a Suediei, nu este clar dacă dominația regilor ei se întindea asupra popoarelor din Gotland și Götaland.

Danemarca, formată din Iutlanda, cealaltă peninsulă nordică, și dintr-o serie de insule, îndeosebi Fyn și Syoelland, spre est, era mult mai omogenă din punct de vedere geografic și politic. Trebuie amintit, de asemenea, că în perioada vikingilor și mult timp după aceea, extremitatea sudică a Suediei moderne (Skäne, Halland și Blekinge) făcea parte din orbita daneză. Istmul peninsulei, arid în mare măsură în vremea noastră, constituia un fel de barieră între dani și vecinii lor din sud, saxonii și slavii. Cea mai mare parte a Danemarcei era un teritoriu destul de neted și acolo unde fusese defrișat era potrivit pentru cultivarea grînelor și creșterea animalelor. Natura ei maritimă a făcut din pescuit o îndeletnicire profitabilă. În jurul anului 800 Danemarca avea un rege puternic, în persoana lui Godefred, și era poate, din punct de vedere politic, cea mai avansată dintre țările europene nordice.

Scandinavii care locuiau pe aceste teritorii trăiau în cea mai mare parte în așezări și gospodării izolate ; existau totuși trei centre comerciale importante, cîte unul în fie-

care din cele trei țări : Kaupang în Norvegia, Hedeby în Danemarca și Birka în Suedia. Situat pe țărmul de vest al Oslofjord *(Vik)*, Kaupang era cel mai mic dintre ele. El a fost vizitat spre sfîrșitul secolului al IX-lea de Ohthere, un norvegian din Helgeland. El spunea că locul se numea Sciringesheal și că era un tîrg. Numele lui modern, Kaupang, înseamnă tîrg. Dovezi arheologice recente au identificat în mod clar acest loc. Din perioada vikingilor și pînă în prezent, nivelul mării a scăzut cu doi metri și sînt necesare fotografii aeriene și o bogată imaginație arheologică pentru a vedea în vestigiile actuale un tîrg situat într-un golf, adăpostit în spate de dealuri și în față de insule și bancuri de nisip, multe din ele pe atunci acoperite de apă, dar acum vizibile. Săpăturile efectuate aici și în zonele din interiorul țării, deosebit de bogate în monumente din perioada vikingilor, scot la iveală obiecte provenite din insulele britanice, din ținuturile Rinului și din estul Balticii. Mărfurile tîrguite la Kaupang includeau fier, talc și, probabil, pește. Totuși, Kaupang trebuie considerat mai degrabă un punct de popas pentru negustători, în drumul lor din Norvegia spre orașul danez Hedeby, decît un tîrg terminal.

Cînd a trecut pe la Kaupang, Ohthere, călătorul din Norvegia, se afla de fapt în drum spre Hedeby, situat mai departe, la o distanță de 5 zile de drum. Hedeby, cel mai mare dintre orașele din Scandinavia, a avut o existență aproape contemporană cu perioada vikingilor. A apărut probabil spre sfîrșitul secolului al VIII-lea prin contopirea a trei mici comunități într-un loc situat pe istmul peninsulei Iutlanda, unde marea formează un golf al fiordului Sleif. Săpături ample începute la sfîrșitul secolului al XIX-lea au scos la iveală un oraș care avea fiordul la răsărit, spatele și părțile laterale fiindu-i protejate de un sistem de fortificații semicirculare, lungi de vreo 500 de metri, care în secolul al X-lea aveau aproape 10 metri înălțime. Pe cei 60 de acri din interiorul fortificațiilor se găseau locuințe făcute atît din șipci așezate orizontal și vertical, cît și din nuiele lipite cu pămînt. Pe la anul 950 un negustor arab, al-Tartushi din îndepărtatul califat al Cordobei, a vizitat Hedeby-ul și a notat impresiile sale despre acest loc.

Slesvig (adică Hedeby) este un oraș mare la celălalt cap al oceanului lumii. În oraș se găsesc fîntîni cu apă dulce. În afară

de cîțiva creștini care au o biserică, acolo oamenii se închină lui Sirius. În cinstea zeului lor are loc o serbare la care se mănîncă și se bea. Cînd un om jertfește un animal, fie că este oaie, berbec, capră sau porc, îl atîrnă pe un stîlp afară din casă pentru ca trecătorii să știe că el aduce o ofrandă zeului. Orașul nu este bogat. Hrana obișnuită pentru locuitori este peștele, deoarece se găsește din belșug. Se întîmplă des ca un copil nou născut să fie aruncat în mare pentru ca părinții să scape de grija creșterii lui. De asemenea, cînd vor, femeile își pot exercita dreptul de a divorța de soții lor. Un șuliman pentru ochi pe care-l folosesc atît bărbații cît și femeile face ca frumusețea lor să nu se stingă niciodată, ci, dimpotrivă, să crească. Nimic nu se poate compara cu cîntecele înspăimîntătoare ale acestor oameni, care sînt mai urîte decît lătratul cîinilor.

Cît de barbar trebuie să-i fi părut totul acestui om care venea din splendoarea magnifică a Spaniei islamice! Știa el, oare, ne întrebăm noi, că danii, unii poate chiar din Hedeby, fuseseră cei care cu un secol în urmă sau ceva mai mult urcaseră cu corăbiile pe Guadalquivir și atacaseră Sevilla, situată în chiar centrul puternicului califat? Chiar pe vremea cînd al-Tartushi scria aceste rînduri, zilele Hedeby-ului erau numărate. La mijlocul secolului al XI-lea el a dispărut: a fost ars de Harald Hardraade[8] în anul 1050, a fost jefuit de slavi la 1066 și, în cele din urmă, probabil, părăsit pe măsură ce nivelul mării scădea.

Birka, în Suedia centrală, se pare să fi fost cel mai bogat dintre centrele comerciale din nord. Deși există dovezi privind legăturile comerciale dintre Birka și Dorestad, din moderna Olandă, și ținuturile de pe Rin, va face comerț în principal cu Orientul, mai ales cu negustătorii musulmani pe care negustorii svezi îi întîlneau printre bulgarii de la cotul Volgăi. Monedele descoperite în mormintele săpate pe șantierul de la Birka provenite din Orientul islamic sînt de șapte ori mai numeroase decît monedele provenind din apus. Situată pe o insulă de pe lacul Mälar pe drumul ce duce de la Uppsala spre mare, la aproape 50 mile spre vest de Stockholmul de azi, Birka își avea fortificațiile în spate și lateral. Pămîntul Negru, numit așa deoarece așezările omenești au colorat pămîntul, era zona locuită; în spate se înălța un deal care-l domina. Cele peste 2 000 de morminte din cimitir au reprezentat pentru arheologi cea mai bogată

[8] Harald III Hardraade, rege al Norvegiei (1047—1066). — *nota trad.*

vatră vikingă cunoscută. Spre deosebire de Kaupang și Hedeby, Birka a decăzut nu din cauza prădăciunilor sau a unor factori naturali, ci atunci cînd legăturile ei comerciale cu arabii au fost întrerupte de atacul lui Sveatoslav [9] asupra bulgarilor de la cotul Volgăi, în jurul anului 965.

Oricît ar fi de important să se sublinieze faptul că așezările din nord erau rupte de restul lumii, că zonele, puțin locuite erau izolate unele de altele și că dragostea popoarelor nordice pentru pămîntul natal era foarte puternică, ar fi o greșeală grosolană să se creadă că scandinavii nu aveau nimic în comun cu excepția teritoriilor pe care trăiau. Ei erau uniți prin legături mai puternice decît cele ale politicii și comerțului prosper : ei aveau aceeași limbă, o artă comună și o religie comună.

Inscripțiile runice din secolele al VIII-lea—al X-lea, care au fost găsite în locuri situate la mare depărtare unul de altul în fiecare din aceste țări, arată că ei aveau aceeași limbă. Limba vorbită era diferită, fără îndoială, de limba scrisă și era inevitabil să existe dialecte ale limbii vorbite, dar acestea erau diferențe normale care se găsesc în orice limbă vie, folosită pentru a comunica nevoi și sentimente omenești. Limba nordică primitivă *(dönsk tunga, vox danica)* era încă folosită de aceste popoare nordice la începutul epocii vikingilor. Vikingii din Vinlanda [10] și vikingii de la cotul Volgăi s-ar fi înțeles între ei. Abia mai tîrziu *dönsk tunga* a dat naștere limbilor distincte caracteristice Norvegiei, Suediei, Danemarcei și Islandei.

De asemenea, vikingii din nord aveau o artă comună. Istoricii de artă încearcă să ne îmbogățească cunoștințele despre arta vikingilor și deosebesc șase stiluri diferite : stilul III (Oseberg), Borre, Jelling, și aproape contemporan cu el, Mammen, Ringerike și Urnes. Modelele acestor stiluri care au supraviețuit reprezintă, fără îndoială, doar o mică fracțiune din producția artistică a perioadei vikingilor. Ar fi mai potrivit să scoatem în evidență similitudinile acestor stiluri decît diferențele dintre ele. Legată, fără îndoială, de arta germanică timpurie,

[9] Sveatoslav Igorevici, mare cneaz al Kievului (c. 945—972). — *nota trad.*

[10] Vinlanda — nume dat de vikingi unei părți a Americii de Nord, descoperită de ei. — *nota trad.*

influențată și, la rîndul său, influențînd arta irlandeză, anglo-saxonă și carolingiană, arta specifică a vikingilor era o artă aplicată, decelabilă în principal la obiecte din lemn și piatră și, în mai mică măsură, la obiecte de metal. Ornamentația seminaturalistă a obiectelor funcționale utiliza motive cu capete de animale, iar trunchiurile lor se împleteau asemenea unor panglici în curbe dulci. Urme materiale au fost descoperite în locuri depărtate unul de altul, cum sînt Osebergul în Norvegia, unde se găsesc sculpturile fine în lemn ale corăbiei funerare regale din secolul al IX-lea, la Jelling în Iutlanda, unde a fost găsită o cupă elegantă din argint și la Källunge în Gotland, unde a fost descoperită o morișcă de vînt cu o linie decorativă grațioasă. Desigur, au existat diferențe locale, cum ar fi preponderența pietrelor desenate (pictură figurativă) pe insula Gotland, dar linia generală este clară : o artă de bază a vikingilor, motivul și modelul acesteia fiind comune în întreaga Scandinavie.

Panteonul zeilor în religia scandinavă era populat de zeități antropomorfe, fiecare cu propriul său simbol : printre ele, Odin, zeul aristocraților, cu o suliță ; Thor, zeul tunetelor și zeul protector al țăranilor, reprezentat cu un ciocan în mînă ; Frey, zeul fertilității, cu un falus ridicat. Cultul lor nu era uniform ; după cum îl descria Adam din Bremen [11], mai degrabă Thor și nu Odin deținea locul de onoare în templul de la Uppsala veche. Era larg răspîndită credința că războinicii lui Odin care erau uciși erau conduși de valkirii, prințese legendare, în Walhalla, palatul ceresc al lui Odin. Ritualurile prin care se aduceau jertfe erau ținute de obicei în aer liber, în peșteri, în apropierea unor arbori sfinți, deși din cînd în cînd pentru ritualurile de petrecere putea fi folosită clădirea unei gospodării *(hof)*. În pofida deosebirilor locale care sînt de așteptat, a accentului regional pus pe diferiți zei din panteonul comun — un fel de „sfinți" locali — și a faptului că dovezile arheologice sînt dispersate, scandinavilor li se poate atribui totuși o religie comună, caracteristică numai lor, deși pot fi găsite unele analogii cu religiile altor popoare germanice.

Sistemul de legi care exista în țările nordice ne este cunoscut mai ales din colecțiile de coduri de mai tîrziu

[11] Adam din Bremen, cronicar german din secolul al XI-lea. — *nota trad.*

și din încercările, mult prea romantice, ale unor istorici de a căuta în acestea originile instituțiilor democratice din Europa de nord. Pare clar că în întreaga Scandinavie deosebirea socială între rege, *jarli* (nobili), oamenii liberi, sclavii eliberați și *thralli* (sclavi) avea importanță asupra administrării generale a societății. Într-o societate cu această stratificare socială și cu așezări răzlețe ce altceva se putea aștepta decît ca proprietarii locali (elita care deținea puterea) să ia hotărîri pe plan local — în *thing* (adunarea poporului) și ca oamenii mai importanți din cadrul unei regiuni să ia hotărîri la nivel regional într-un *thing* al acelei regiuni. Această schemă a predominat în epoca vikingilor în întreaga Scandinavie și în coloniile ei din Atlanticul de nord. Este imposibil să spunem că esența legii era aceeași în întreaga lume a vikingilor : probabil că nu era, avînd în vedere faptul că oamenii care dețineau puterea puteau să ia decizii pe plan local și regional și, avînd în vedere, de asemenea, varietatea precedentelor care se creau astfel în fiecare *thing*. Proscrierea, probabil cu consecințe similare, chiar dacă nu întotdeauna exact aceleași, exista ca pedeapsă în întregul Nord. În Götalandul de vest legea privind pedeapsa pentru omucidere prin imprudență lăsa moștenitorului persoanei decedate inițiativa urmăririi făptașului. Legile din Gotland conțineau o listă a amenzilor pentru atingerea unei femei, ciudată în ce privește gradarea ei : pentru atingerea încheieturii mîinii sau a gleznei — 4 uncii de argint ; a cotului sau a piciorului între genunchi și gambă — 2 2/3 uncii ; a pieptului — o uncie ; mai sus de genunchi, pentru atingerea „dezonorantă" sau „îmbrățișarea nebunului" nu se plătea nici o amendă din moment ce cele mai multe femei tolerau așa ceva și se ajungea atît de departe. Oricît ar fi putut să fie de specifice și diverse legile, cum sînt cele de mai sus, în întreaga lume a vikingilor prevala un sistem procedural de bază, unic, iar legile scandinave, cînd au apărut într-o lumină mai clară în secolele al XIII-lea și al XIV-lea, modificate de influențe noi, inclusiv de legea canonică, reflectau un trecut comun.

Explozia din nord

Ieșirea furtunoasă a vikingilor din țările lor la sfîrșitul secolului al VIII-lea și începutul secolului al IX-lea

rămîne un fenomen istoric neexplicat încă. Fără a exagera numărul de oameni implicat în acest fenomen, trebuie să spunem că a fost în mod sigur mai mult decît un accident al istoriei faptul că în jurul anilor 790 norvegienii atacau coastele răsăritene şi chiar apusene ale Britaniei, insulele din nord, din vest şi Irlanda ; că între 800—810 danii au respins forţele expansioniste ale lui Carol cel Mare şi au început să se extindă ei înşişi de-a lungul coastei frisiene [12] şi că svezii trecuseră deja Baltica în Latvia [13] şi pe la începutul secolului al IX-lea ajunseseră pînă la lacul Ladoga. A fost ca şi cum aceste teritorii nordice au fost cuprinse de o convulsie groaznică, urmată de alte zguduiri, şi timp de aproape două secole Scandinavia a trimis valuri de migratori spre apus, sud şi est, la început ca năvălitori vremelnici, apoi ca năvălitori care rămîneau acolo o perioadă tot mai lungă şi, în cele din urmă, colonişti. Cum se explică acest fenomen ? Istoricul are de-a face în acest caz cu o problemă ce nu poate fi elucidată de izvoarele pe care le are la dispoziţie şi care depăşeşte capacitatea lui de a da un răspuns categoric. El se află într-o zonă ceţoasă unde dovezile parţiale şi presupunerile converg către concluzii departe de a fi sigure, concluzii care trebuie formulate cu rezerve şi unde noi, din păcate, nu sîntem niciodată scutiţi de îndoieli sîcîitoare. Unii ar putea să spună că aceasta este o poziţie umilitoare, necaracteristică pentru istorici. Aşa să fie ! ?

În acest stadiu, cuvîntul „cauză" trebuie eliminat din vocabularul istoricului şi înlocuit cu un cuvînt mai potrivit — „factor". Începînd de pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea mulţi istorici împărtăşesc punctul de vedere că în expansiunea explozivă a vikingilor a existat un factor populaţie. Societatea scandinavă era o societate dominată de bărbaţi ; ideea pe care o avea despre virilitate includea procrearea unui număr mare de copii, în special de sex bărbătesc şi un nemăsurat simţ al aventurii legat de mări şi de descoperirea a noi teritorii peste mări. Dacă putem să dăm crezare relatării oarecum ostile a lui Adam din Bremen, poligamia era larg răspîndită în Suedia, fiind limitată doar de avere. Alte relatări sugerează că unii conducători puteau să aibă pînă la 40 de soţii. Nu este

[12] Friesland, regiune de cîmpie mărginind Marea Nordului, aparţinînd în prezent Olandei şi R.F. Germania. — *nota trad.*

[13] Latvia, regiune pe ţărmul Mării Baltice, în prezent R.S.S. Letonă. — *nota trad.*

nevoie de multă imaginație pentru a înțelege efectul pe care-l putea avea acest fapt asupra creșterii populației. Un bărbat putea să procreeze 20 de fii, din care 10 ajungeau la maturitate, iar fiecare, la rîndul său, putea să procreeze 20 din fii din care 10 să trăiască etc. Harald Păr Frumos a avut cel puțin nouă fii — potrivit unor relatări, 20 — care au ajuns la maturitate ; fiul său Eric Secure Însîngerată [14] a avut cel puțin 8 fii care au trăit. Și așa mai departe și cu celelalte generații. Sau cel puțin așa s-ar fi putut întîmpla pînă cînd s-a ajuns la punctul critic, care poate surveni repede și aproape pe neașteptate, dacă populația crește în acest ritm. Totuși, chiar dacă se ia în considerație acest lucru, într-o societate precum cea a vikingilor, care era dominată de bărbați și în care un bărbat putea să aibă mai multe soții în același timp și în serie, poligamia trebuie să fie considerată un factor pozitiv, deși nu predominant în tabloul populației.

Creșterea populației nu poate fi dependentă de poligamie ; chiar o societate în întregime monogamă în ceea ce privește obiceiurile căsătoriei, ceea ce nu era, evident, cazul societății vikingilor, poate cunoaște presiunea creșterii populației. Intervin alte elemente. În epoca vikingilor în Scandinavia a existat o climă favorabilă care, la rîndul său, a permis ca mult teren, folosit înainte pentru pășunat, să fie utilizat pentru culturi, unele pentru hrana animalelor, dar o cantitate considerabil sporită, cu conținut deosebit de mare de proteine, pentru hrana oamenilor. Introducerea de noi unelte agricole (de pildă plugul cu roată și brăzdar) a dus la folosirea mai productivă a pămîntului cultivabil. În același timp s-au făcut încercări de a folosi noi pămînturi, mai puțin fertile, în special podișurile. Astfel de schimbări au stimulat și au răspuns în egală măsură la creșterea populației și, în momentul în care nu au mai putut să satisfacă nevoile acestei populații în creștere, pasul următor trebuie să fi fost emigrația. (Cine poate uita milioanele de oameni care, confruntate cu foametea, au părăsit Irlanda spre sfîrșitul deceniului cinci al secolului al XIX-lea ?) Cu o mie de ani înainte ca Malthus să fi descris emigrația ca o supapă sigură pentru suprapopulație, situația pare să fi existat în teritoriile din Scandinavia.

---

[14] Erik I Bloodaxe (Secure Însîngerată) — rege al Norvegiei (940—945). — *nota trad.*

Migrația își creează propria dinamică internă. Este posibil ca cei care pleacă în căutarea unui mijloc de subzistență — chiar dacă pentru aceasta trebuie să jefuiască și să omoare — să intenționeze ca migrația lor să fie temporară, sezonieră. La scurt timp după crearea coloniilor de peste mări se duc acolo nu numai cei care fug de foame și de sărăcie, dar și aventurierii, proscrișii și exilații politici. Impulsul exista deja.

Fără îndoială că existența unor drumuri comerciale cunoscute a ușurat o parte a acestei expansiuni spre exterior. Cunoașterea acestor drumuri comerciale a determinat cunoașterea unor locuri străine. Cu toate că Scandinavia era situată la mare depărtare, popoarele ei aveau contacte cu vecinii lor. Exista comerțul extern, totuși nu trebuie exagerată importanța lui ca factor în migrațiile scandinave din secolele al IX-lea și al X-lea. Cele mai multe mărturii se referă la suedezi și la legăturile lor comerciale în est — Birka se afla la unul din capetele

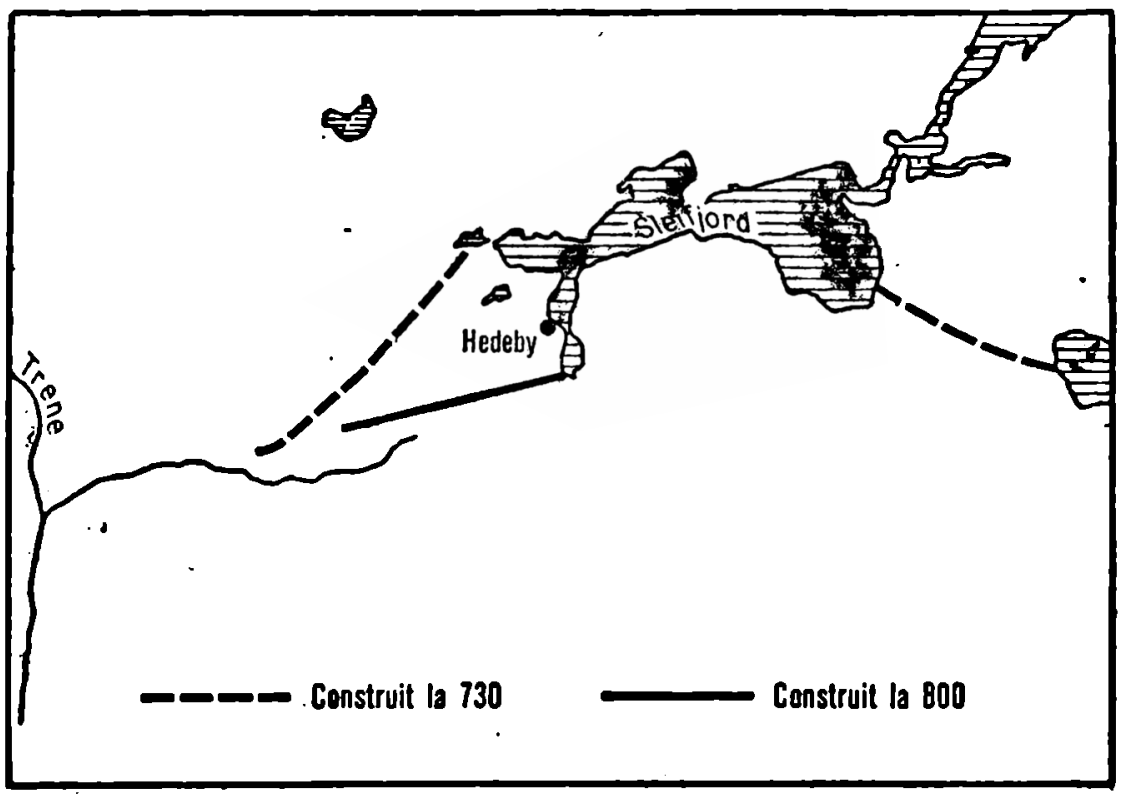

3. Danevirke, construit pe la anul 800

unui drum comercial care ajungea pînă la Volga — și, în mai mică măsură, la danezi și legăturile lor cu Frisia, în special cu Dorestad-ul. Acest din urmă contact s-a intensificat ca urmare a ridicării valului de la Danevirke,

plasat în partea cea mai îngustă a peninsulei Iutlanda. Această fortificație, care în unele locuri are 5 m înălțime și 38 m lățime, avea menirea să servească drept barieră de apărare împotriva atacurilor din sud și drept drum care lega, trecînd prin Hedeby, rîul Trene, aflat la est, cu Sleifjordul, aflat la vest. Un drum pe uscat, doar de 8 mile, înlocuia lunga călătorie în jurul Iutlandei. Includerea construcției de la Danevirke ca element în cadrul comerțului tot mai intens de la începutul secolului al IX-lea vine în sprijinul afirmației că a fost ridicată la începutul secolului al IX-lea, în 808, în urma unui ordin al regelui Godefred [15] și că existența ei a intensificat legăturile comerciale daneze cu Dorestad-ul din Frisia. *Cronica francă* pentru anul 808 spune că

Godefred a hotărît să protejeze frontiera regatului său cu Saxonia. În acest scop el a pus să se construiască o fortificație de apărare care se întindea de la un golfuleț în partea de răsărit (Ostarsalt) pînă la mare înspre apus, de-a lungul malului de nord al rîului Ejder. Fortificația era întreruptă de o singură poartă pentru cai și căruțe.

Este ușor să se folosească acest izvor străin și astfel să se atribuie lui Godefred Danevirke-ul și să se considere că a fost construit în primele decenii ale secolului al IX-lea. Cercetările atente ale dendrocronologilor moderni ne oferă o imagine mai completă care pune în lumină trei etape distincte în construcția acestei fortificații. În jurul anului 730 a fost construit un prim zid ; alt zid a fost construit pe la anul 800, fiind numit de arheologii danezi Kovirke ; a treia etapă, pe la 960, a constat în principal din reconstruirea primului zid. Danevirke al lui Godefred ar putea fi o dovadă, într-un fel minoră, a fenomenului general al emigrației vikingilor.

Fără corăbii, expansiunea vikingilor ar fi fost de neimaginat ; fără stăpînirea unor cunoștințe de navigație, corăbiile lor ar fi avut o utilizare limitată. Scandinavii erau oameni care trăiau lîngă și prin mare. Însuși numele de viking, deși însemna în această perioadă năvălitor sau aventurier, își are rădăcina în cuvîntul *vik*, care înseamnă golfuleț ; ei erau „oamenii golfurilor". Corabia era tovarășul și aliatul lor firesc : cu ea puteau pescui, se puteau duce să facă negoț și să comunice cu vecinii lor iar fără ea nu

[15] Godefred, rege în Danemarca, mort în 810 ; a oprit înaintarea spre nord a imperiului lui Carol cel Mare. — *nota trad.*

puteau să supravieţuiască. A spune că motivul expansiunii vikingilor peste mări a fost corabia, este ca şi cum ai spune că vestita căruţă cu coviltir a fost cauza formării Vestului american sau că elefanţii au fost cauza invadării Italiei de către Hanibal. Corabia vikingilor a fost pur şi simplu o condiţie sine qua non a acestei migraţii spre exterior. Cauzele sînt mai profunde.

Talentul constructorilor de corăbii şi al corăbierilor din nord era legendar. Pe la anul 90 istoricul roman Tacit scria despre corăbiile din nord :

Navele lor nu seamănă cu ale noastre ; cu o proră la fiecare capăt, ele pot fi uşor trase la mal. Nu sînt cîrmuite cu vintre şi nici nu au bărci pentru lopătari.

Lipsa velelor într-o epocă în care ele erau deja de mult folosite în Mediterana în largul coastelor Galliei [16] este ciudată. Se spune de obicei că scandinavii au început să folosească tîrziu velele, că acestea au fost o creaţie a secolului al VII-lea sau mai probabil a secolului al VIII-lea, şi că doar la sfîrşitul secolului al VIII-lea au început ele să fie folosite pe scară largă, făcînd astfel posibile raidurile vikingilor care au început atunci. Această afirmaţie poate fi adevărată, dar ea are la bază o concluzie negativă, întotdeauna cel mai hazardat tip de concluzie istorică. şi anume, corăbierii scandinavi n-au folosit velele pînă în această perioadă deoarece în puţinele izvoare existente nu găsim dovezi în acest sens. Dovezi recente ar putea invalida această concluzie. Nu trebuie uitat, de asemenea, că în Scandinavia dezvoltarea corăbiei cu vele nu a înlocuit corabia cu vîsle ; cele două au coexistat în întreaga perioadă a vikingilor şi mult timp după aceea. Întrebarea care rămîne fără răspuns trebuie să fie următoarea : cît timp au coexistat în paralel înainte de perioada vikingilor ? Pietrele desenate de la Gotland oferă dovezi timpurii, chiar din secolul al VII-lea : corabia cu vele era folosită în Marea Baltică. Ar fi cu adevărat imprudent istoricul care ar afirma cu tărie că vela nu era cunoscută în nord înainte de secolul al VII-lea. Totuşi, indiferent care este

[16] Sub acest nume erau desemnate în antichitate două regiuni ; Gallia, cisalpină, cuprinzînd Italia septentrională şi Gallia transalpină, situată între Alpi, Pirinei, ocean şi Rin. Teritoriul Galliei este împărţit azi între Franţa, Belgia, Luxemburg, Olanda, R.F.G. şi Elveţia. — *nota trad.*

istoria ei anterioară, pe la sfîrșitul secolului al VIII-lea corabia cu vele cu o chilă mai mare exista la scandinavi și ea a făcut posibile expedițiile lor peste mări.

Săpăturile arheologice din ultimii 100 de ani au scos la iveală o serie de corăbii vikinge. Exemple clasice sînt : corabia Tune, construită probabil la sfîrșitul secolului al IX-lea, dezgropată în 1867 dintr-un tumulus găsit în partea de est a Oslofjord-ului ; corabia Gokstad, probabil tot de la sfîrșitul secolului al IX-lea, dezgropată în 1880 într-un cimitir, în partea de apus a aceluiași fiord, și corabia Oseberg, găsită în 1903 tot în partea de apus a aceluiași fiord. Aceste trei corăbii renumite, expuse toate la Muzeul corăbiilor vikinge de la Bygdøy din apropiere de Oslo erau corăbii funerare, al căror scop, potrivit ritualului, era de a grăbi plecarea în lumea cealaltă. Un text din Beowulf vorbește despre o corabie funerară a unei căpetenii scandinave :

> Închingată la chei se clătea o catargă cu inele călită,
> o arcă athelină, albă de chiciuri, așteptînd să se avînte ;
> Iin îl lăsară acolo pe lordul lor drag,
> în albia arcei, pe cel ce alcale de aur le dase,
> lîngă catarg așternură pe căpetenia lor ; comori încărcară
> alături de el în arca aceea, de departe aduse.
> Nicicînd minunatu-m-a navă mai mîndră pe mare,
> cu lăncii mai lucii și armuri de luptă,
> pavezi și platoșe ; pe piept presuratu-i-au
> prețuri preascumpe cu el să le poarte
> în arca pe aspre apele-acelea alunecînd [17].

Deși acest text nu se referă la o înmormîntare într-un tumulus [18], el reflectă motivul comun al marelui bărbat care, încheindu-și viața pe pămînt, este purtat de corabie în paradis. Tocmai în corăbiile care se păstrează încă în sute de tumulusuri răspîndite în întregul nord putem găsi răspunsuri la numeroasele noastre întrebări privind tipurile și perioadele cînd au fost construite corăbiile vikingilor. O altă formă de activitate arheologică a dat la iveală în 1962 cinci corăbii vikinge de pe fundul noroios al fior-

[17] *Beowulf*, tălmăcire și prefață de Dan Duțescu și Leon Levițchi, Editura pentru literatură universală, București, 1969, pag. 20. Beowulf este un poem anonim anglo-saxon, adaptare cu caracter național a unei legende daneze ; este considerat epopeea națională a poporului englez. — *nota trad.*

[18] Movilă de pămînt sau din piatră ridicată pe morminte, la unele popoare din antichitate. — *nota trad.*

dului Roskilde de la Skuldelev (Danemarca), dar despre acestea vom spune mai multe mai tîrziu.

Vikingii nu au avut un anumit *tip* de corabie : au existat de fapt multe feluri de corăbii vikinge, ele deosebindu-se nu numai ca mărime (de la aproximativ 6 metri la circa 25 de metri), dar şi în ce priveşte mijloacele de propulsie (cu vîsle sau cu vele şi vîsle) şi destinaţia (locală, Atlanticul de nord, pescuit, comerţ, război). Trăsăturile clasice ale corăbiei cu vele folosite de vikingi pot fi văzute la corabia de la Gokstad ; uşoară pe apă, plină de graţie, rapidă cînd avea pînza întinsă, uşor de tras la ţărm. Această corabie vikingă, în principiu completă, a fost găsită de arheologi sub un tumulus de 5 metri, la Gokstad. Ea s-a păstrat graţie argilei albastre de olărie în care a fost îngropată şi cu care a fost umplută. Deşi probabil îngropată spre sfîrşitul secolului al IX-lea, corabia de la Gokstad putea să fi fost construită cu 50 de ani mai înainte, ceea ce înseamnă că poate să fie o corabie din perioada timpurie a vikingilor. Corabia măsoară 23,33 metri în lungime, 5,25 metri la mijlocul bordului şi 1,95 metri de la chilă pînă la o linie convenţională mergînd de la tribord la babord pe la mijlocul navei la înălţimea copastiei (partea de sus a bordajului). Construită în întregime din stejar, cu excepţia punţii, a catargului şi a vergilor, nu cîntărea, probabil, mai mult de 18 tone şi călca pesemne între 90 şi 95 de centimetri avînd un pescaj foarte mic. Partea cea mai deosebită a acestei corăbii este chila ei : cioplită dintr-o singură bucată de stejar, ea măsoară 17,6 metri lungime şi se îngustează în grosime de la 42 de centimetri, la mijlocul corabiei, la 37 de centimetri la capăt. Stejarul din care a fost lucrată chila trebuie să fi fost înalt de cel puţin 25 metri şi neapărat drept. Meşterii au cioplit această chilă în aşa fel încît ea forma un arc graţios, cu 25 de centimetri mai groasă în centru decît la prova şi la pupa, şi au creat astfel o corabie care călca puţin. Presiunea exercitată de apă asupra chilei contrabalansa presiunea vîntului asupra velelor şi astfel chila avea şi funcţia de lest sau derivor. O dată chila aşezată, erau fixate cu cuie de lemn etamboul şi etrava, făcute fiecare din cîte o bucată de lemn de stejar. După ce chila şi capetele erau fixate, se ataşau grinzile longitudinale ale bordajului, şi numai după aceea se înşiruiau în interiorul carenei 19 rînduri de coaste şi grinzi pentru susţinerea bordajelor. În fiecare bord fila cea mai de sus avea 16 găuri circulare pentru

rome care puteau fi astupate cu capace de lemn cînd corabia se găsea sub vele. Deasupra filei superioare (de centură) era pusă o grindă mai trainică — copastia. Un raft gros de-a lungul copastiei îngăduia să se atîrne pe dinafară 32 de scuturi, în parte suprapuse ; pe şantierul arheologic de la Gokstad au fost găsite rămăşiţe ale tuturor celor 64 de scuturi. Panourile punţii erau sprijinite pe coaste fără să fie însă fixate. Corabia era guvernată de o cîrmă lungă, care nu era aşezată la pupa, ci fixată de o piesă de lemn, lateral, în tribord. Catargul n-a supravieţuit în forma sa originală. Ca urmare, înălţimea sa şi înălţimea velei nu sînt cunoscute cu precizie. Indiferent ce înălţime ar fi avut — între 10 şi 13 metri — catargul era aşezat într-un postament greu la mijlocul chilei ; dacă era nevoie putea fi scos din acest postament. Pînza avea formă dreptunghiulară sau poate mai mult pătrată (un pătrat cu latura de 11 metri). Făcută din stofă aspră de lînă, probabil în carouri sau dungi, vela atîrna de o vergă ; parîme subţiri prinse de partea de jos a velei şi din loc în loc de-a lungul copastiei asigurau condiţiile necesare pentru a naviga cu vînt de travers sau cu vînt strîns.

O copie a acestei corăbii splendide a fost executată în 1892—1893 — stejarul pentru chila a trebuit să fie adus din Canada şi, sub comanda căpitanului Magnus Andersen, *„Vikingul"*, cum a fost ea numită, a navigat, pornind de la Bergen, la 30 aprilie 1893, şi 28 de zile mai tîrziu a ajuns la Newfoundland (Terra Nova). Căpitanul Andersen a lăudat uşurinţa cu care corabia plutea pe apă, comparînd-o cu un pescăruş. Flexibilitatea ei permitea fundului să aibă un joc de 15 cm faţă de forma sa normală. Pentru acest tip de corabie, cîrma laterală, constatase el, era de preferat cîrmei fixe. Copia corabiei de la Gokstad se comporta bine pe timp rău şi atingea viteza maximă a cargourilor moderne cu aburi, luînd, pe 15 şi 16 mai, o viteză de 9,3 noduri de-a lungul a 223 de mile marine şi atingînd chiar şi viteze de 10 noduri. Vîslele erau utilizate doar în apele liniştite sau în locuri unde velele nu puteau fi folosite cu uşurinţă (de pildă în părţile înguste ale fiordurilor).

În epoca vikingilor au fost rar construite corăbii foarte mari. Cea mai renumită dintre ele, *Şarpele lung*, a fost construită din ordinul lui Olaf Tryggvason [19], regele Norvegiei, în apropiere de Trondheim, către anul 998. Poeţii

[19] Olav (Olaf, I Trygvasson, rege al Norvegiei (995—1000). — *nota trad.*

din vremea respectivă o lăudau şi ea a navigat repede pe marea legendelor scandinave. Multe secole mai tîrziu, istoricul islandez Snorri Sturluson, folosind un material poetic mai vechi, a descris într-un pasaj memorabil din *Heimskringla* [20] construirea acestei corăbii lungi ce semăna cu un dragon :

În iarna după ce regele Olaf a venit de la Halogaland el a pus să i se construiască la Ladehammer o corabie mare, mai mare decît orice altă corabie din ţară şi ale cărei tipare de construcţie mai pot fi văzute şi azi [21]. Lungimea chilei care stătea pe iarbă era de 74 de elli [22]. Thorberg Skafhog era numele omului care a fost meşterul dulgher al corăbiei. Dar, în afară de el, au mai fost mulţi alţii — unii pentru a tăia lemnul, alţii pentru a-l ciopli, unii pentru a face cuie, unii pentru a căra lemnul. Tot materialul era de cea mai bună calitate. Corabia era lungă, largă, avea bordurile înalte şi era solid construită. În timp ce i se ridicau bordajele, Thorberg a trebuit să se ducă acasă, la gospodăria sa, pentru nişte treburi care nu sufereau amînare şi, cum a zăbovit acolo mult timp, corăbiei i s-au ridicat amîndouă bordurile pînă să se întoarcă el. Seara, regele a venit împreună cu Thorberg să vadă cum arată corabia şi toţi au spus că n-a existat vreodată un vas de război atît de mare şi atît de frumos. Apoi regele s-a întors în oraş. A doua zi dis-de-dimineaţă regele s-a întors cu Thorberg să vadă corabia. Dulgherii se aflau deja acolo, dar stăteau toţi degeaba, cu mîinile încrucişate. Regele a întrebat „Ce s-a întîmplat" ? Ei au spus că era stricată corabia, deoarece cineva mersese de la prova la pupa şi făcuse crestături adînci pe unul din bordaje. Cînd regele s-a apropiat a văzut că aşa era şi a spus jurînd : „Omul care din invidie a stricat corabia va muri dacă poate fi descoperit şi eu voi da o mare răsplată celui care-l descoperă".

„Îţi pot spune eu, rege zise Thorberg, cine a făcut aceasta".

„Nu cred a răspuns regele, că poate cineva să descopere faptaşul, aşa cum spui tu".

Thorberg zise : „Îţi voi spune, rege, cine a făcut-o. Eu însumi am făcut-o".

Regele zise : „Trebuie să faci totul la fel ca înainte sau vei plăti cu viaţa pentru asta".

Atunci Thorberg s-a dus şi a cioplit filele şi a nivelat totul pînă cînd crestăturile adînci nu s-au mai văzut. Regele şi toţi cei de faţă au declarat că acum corabia era mult mai frumoasă,

---

[20] Heimskringla (în islandeză), literal, cercul lumii ; titlul unei cronici poetice a mitologiei germane dar şi o artă poetică ce conţine exemplificări din poezia scaldă ; atribuită lui Snorri Sturluson, poet şi istoric islandez (1178—1241) ; numită şi Edda nouă (sau în proză). — *nota trad.*

[21] Pe atunci construcţia unei nave se făcea pe uscat, aproape de apă, traseul chilei fiind marcat pe teren, iar pontilii de sprijinire a bordurilor carenei (echivalenţi cu tiparele construcţiei) se instalau treptat. — *nota trad.*

[22] Ell — măsură pentru lungime ; 1 ell = 45 inci ; 1 inch ≅ 2,54 cm. — *nota trad.*

pe partea pe care o cioplise Thorberg. Regele l-a rugat să cioplească şi cealaltă parte la fel şi după aceea i-a mulţumit mult pentru îmbunătăţirile aduse. Thorberg a fost meşterul dulgher al corăbiei pînă cînd ea a fost complet terminată. Această corabie, construită din ordinul regelui după modelul corăbiei pe care o capturase la Halogaland, era mai mare şi lucrată cu mai multă grijă. Ea semăna cu un dragon şi regele i-a pus numele *„Şarpele lung"* iar celeilalte *„Şarpele mic"*. Şarpele lung avea 34 de bănci pentru vîslaşi. Prova şi partea arcuită erau la fel de mari ca la navele ce ieşeau în largul mării. Corabia era cea mai bună şi cea mai scumpă din cîte se făcuseră în Norvegia.

Trebuie să ţinem seama în cele de mai sus de licenţele poetice şi de convenţiile sagăi [23] : corabia descrisă ar fi avut o lungime excepţională, probabil 37 de metri, mai lungă decît orice corabie vikingă cunoscută în prezent. Este clar însă că Olaf Tryggvason a construit spre sfîrşitul secolului al X-lea o corabie impresionantă.

Cele cinci epave recuperate la Roskildefjord, în apropiere de Skuldelev, printr-o remarcabilă operaţiune de arheologie submarină, demonstrează în mod clar natura diferită o corăbiilor vikingilor. În 1957 „oameni-broască au descoperit că ceea ce se crezuse a fi o epavă din secolul al XV-lea era de fapt cu totul altceva : o grămadă de pietre lungă de 50 m şi lată de 14 m ; cînd depunerile au fost înlăturate cu ajutorul unor furtunuri cu presiune mare s-a văzut că era vorba de epavele a cinci corăbii vikinge de la începutul secolului al XI-lea. Ele fuseseră încărcate cu pietre şi scufundate în aşa fel încît să blocheze intrarea în portul Roskildé. Erau două corăbii de luptă (epavele 2 şi 5), două corăbii pentru mărfuri (epavele 1 şi 3) şi o corabie mică pentru navigaţia în apropierea coastei (epava 6). (Observaţi că nu există epava 4). Dintre ele, epava 2 este cea mai mare, fiind într-adevăr cea mai mare corabie vikingă descoperită pînă în prezent. Are 28 de metri lungime şi probabil 5 metri lăţime la mijloc. Epava 1 este cea mai mare dintre cele două corăbii pentru mărfuri şi, probabil, străbătea ruta Atlanticului de nord. O ambarcaţiune adîncă, ce intra în apă 1,5 m atunci cînd era încărcată complet, avea un loc bine definit pentru mărfuri, la mij-

[23] Saga — de la cuvîntul nordic vechi „saga — povestire, spunere". Nume dat povestirilor specifice vechii literaturi scandinave (secolele al X-lea —al XIV-lea) în care sînt relatate evenimente din istoria Islandei, fapte ale regilor norvegieni etc., împletite cu elemente din mitologia nordică. — *nota trad.*

loc, şi punţi supraînălţate [24] în prova şi la pupa. Ambarcaţiunea pentru mărfuri, mai mică (epava 3) trebuie să fi fost folosită pe ruta comercială din Marea Baltică, în timp ce cea mai mică dintre aceste ambarcaţiuni (epava 5) trebuie să fi fost folosită pentru pescuit sau ca feribot. Corăbiile de la Skuldelev ne aduc în permanenţă aminte că n-a existat un anumit tip, specific, de corabie vikingă.

Corăbierii scandinavi aveau o metodă de navigaţie bazată pe bunul simţ. În largul mării ei navigau pe latitudine, orientîndu-se după puncte fixe : soarele şi steaua polară. Ca veterani ai mărilor, ei puteau să identifice uşor peştele şi păsările din apropierea ţărmurilor. Spiritul lor practic de observaţie le permitea să „miroasă" pămîntul. Navigaţia pe longitudine în largul mării părea să-i depăşească ; ei navigau de-a lungul unei latitudini fixe pînă cînd se apropiau de ţărm şi apoi se îndreptau spre sud sau nord. În zonele arctice se ştie că există miraje care, din cauza refracţiei luminii, extind orizontul dincolo de „orizontul real", care este de cîteva mile, spre „orizontul miraj", la 40 de mile sau mai mult. Spre deosebire de mirajele din deşert, asemenea miraje arctice reflectă lucruri reale. Navigînd departe în apele nordice, este posibil ca vikingii să fi „văzut" mai departe decît orizontul real, dar chiar dacă s-ar fi întîmplat aşa (ceea ce nu este nici pe departe dovedit), modul lor de a naviga nu se putea bizui pe întrunirea întîmplătoare a condiţiilor necesare formării mirajului arctic. Deşi erau deosebit de pricepuţi în arta navigaţiei, vikingii sufereau uneori dezastre în faţa perfidei mări. După cum povesteşte o saga, Eric cel Roşu a navigat din Islanda spre Groenlanda cu un convoi de 25 de corăbii ; unele s-au întors înapoi, altele s-au scufundat aşa încît doar 14 au ajuns cu bine la noua lor aşezare.

Această artă a navigaţiei, acest gen de corăbii făceau ca scandinavii să fie gata să navigheze spre apus, spre insulele din Atlanticul de nord, spre sud, spre teritoriile francilor şi ale vecinilor lor, şi să se lanseze spre răsărit, pe rîuri, purtîndu-şi ambarcaţiunile pe umeri atunci cînd era nevoie, de la un rîu la altul, spre lumea Bizanţului şi a Islamului. Sus pînzele !

---

[24] Pe veliere, aceste punţi sînt teuga (în prova) şi duneta (la pupa). — *nota trad.*

2

Primele incursiuni pe insulele britanice şi consecinţele lor

„...şi barbarii au venit". Vikingii nu erau nici primii străini şi nici primii barbari care au atacat insulele britanice. Ei semănau foarte mult cu romanii şi cu anglo-saxonii [1] dinaintea lor — erau sălbatici, prădalnici şi îşi repetau atacurile dar, spre deosebire de invadatorii dinaintea lor, vikingii au fost în cele din urmă asimilaţi. În afară de aceasta, ei aveau alte orizonturi : ajunseseră în Irlanda şi în alte părţi ale insulelor britanice (mai depărtate) unde năvălitorii de dinaintea lor nu ajunseseră. Spre deosebire de invadatorii romani şi anglo-saxoni, vikingii au avut, de asemenea, neşansa, după cum ar fi apreciat ei, ca faptele lor să fie relatate de o „presă" în permanenţă ostilă. Vikingii, care nu ştiau să scrie, n-au lăsat relatări scrise despre evenimentele din vremea lor : n-a rămas nimic care să infirme cele spuse de autorii autohtoni de anale şi cronici, care, în mod firesc, priveau cu teamă şi oroare invaziile lor. Avînd în minte aceste lucruri, să urmărim traseul lor şi corăbiile lor în apele situate la vest de Scandinavia.

Este utilă presupunerea că piraţii norvegieni au atacat întîi Anglia şi numai după aceea Scoţia, insulele ei de nord, şi insulele Western şi Irlanda. Aceasta ar fi ordinea. Acest scenariu denotă un spirit metodic lăudabil, o logică geografică care este satisfăcută văzîndu-i pe vikingi croindu-şi drum de pe coasta de est a Angliei, dînd ocol părţii de sus a Scoţiei şi intrînd în Marea Islandei. Logica evidentă a lucrurilor ne-ar putea tenta să tragem concluzia că avem

[1] Anglo-saxonii — populaţii germanice (anglii, iuţii, saxonii), care s-au deplasat de pe continent în Insulele Britanice, ocupîndu-le în secolele al V-lea şi al VI-lea. — *nota trad.*

de-a face cu o strategie comună, că incursiunile erau coordonate, că năvălitorii erau în strînsă legătură unii cu alții, că anotimp de anotimp ei jefuiau în mod planificat, sistematic, țărmurile Insulelor britanice. Astfel de considerații suferă din cauza lipsei unor izvoare bogate pentru acești ani de început. Nimeni nu știe ce contacte neconsemnate ar fi putut avea loc înainte de evenimentul descris de *Cronica anglo-saxonă* [2] pentru anul 789. Și nimeni nu știe de fapt dacă ordinea în care am presupus că s-au desfășurat lucrurile a fost cea reală. Ar putea fi util să strîngem aici cele mai vechi date cunoscute ale acestor prime incursiuni în insulele britanice ; între 786 și 793 Portland în Dorset, la 793 — Lindisfarne, la 794 — Jarrow, în 795 — Iona și Lambay (o insulă lîngă Dublin.) Alte atacuri au avut loc fără să fie consemnate. Probabil că insulele Western au servit drept bază pentru atacul împotriva insulei Lambay ; s-ar putea să nu știm niciodată dacă au avut loc incursiuni pe coasta Țării Galilor sau cînd au avut loc primele incursiuni ale vikingilor în Irlanda și insula Man. Din tabloul care se conturează reiese că, în ultimul deceniu al secolului al VIII-lea, împotriva insulelor situate în largul coastelor de nord-vest ale Europei au fost întreprinse o serie de atacuri coordonate, poate, doar într-o mică măsură.

Anglia

Trei atacuri consemnate constituie totalul incursiunilor cunoscute întreprinse în Anglia la începutul perioadei vikingilor. Chiar cititorul cel mai neavizat este frapat, citind *Cronica anglo-saxonă*, de amploarea și frecvența luptelor dintre anglo-saxoni. În acest context, este posibil ca cele trei incursiuni ale vikingilor să nu pară neobișnuite, exceptînd faptul că atacatorii erau străini și păgîni. Totuși, acestea au fost incidente extrem de semnificative, deoarece ele anunțau începutul a ceea ce nu poate fi numit altfel decît perioada scandinavă în istoria Angliei. Chiar cronicarul a recunoscut acest lucru, deși în mod vag, consemnînd că atunci cînd au atacat Dorsetul era pentru prima dată că ambarcațiunile vikingilor veniseră în Anglia. Dar n-a fost și pentru ultima oară. După aceste prime incursiuni, a ur-

[2] Cronica anglo-saxonă — letopiseț anglo-saxon consemnînd evenimentele istorice de la începutul erei noastre pînă în a doua jumătate a secolului al XII-lea. — *nota trad.*

mat o perioadă de 40 de ani în care n-au avut loc incursiuni ale vikingilor în Anglia, dar violența internă a continuat ; apoi au năvălit danezii. Ni se spune că primii vikingi care au sosit au fost norvegieni, dar vom face mai departe unele considerații și în legătură cu această afirmație.

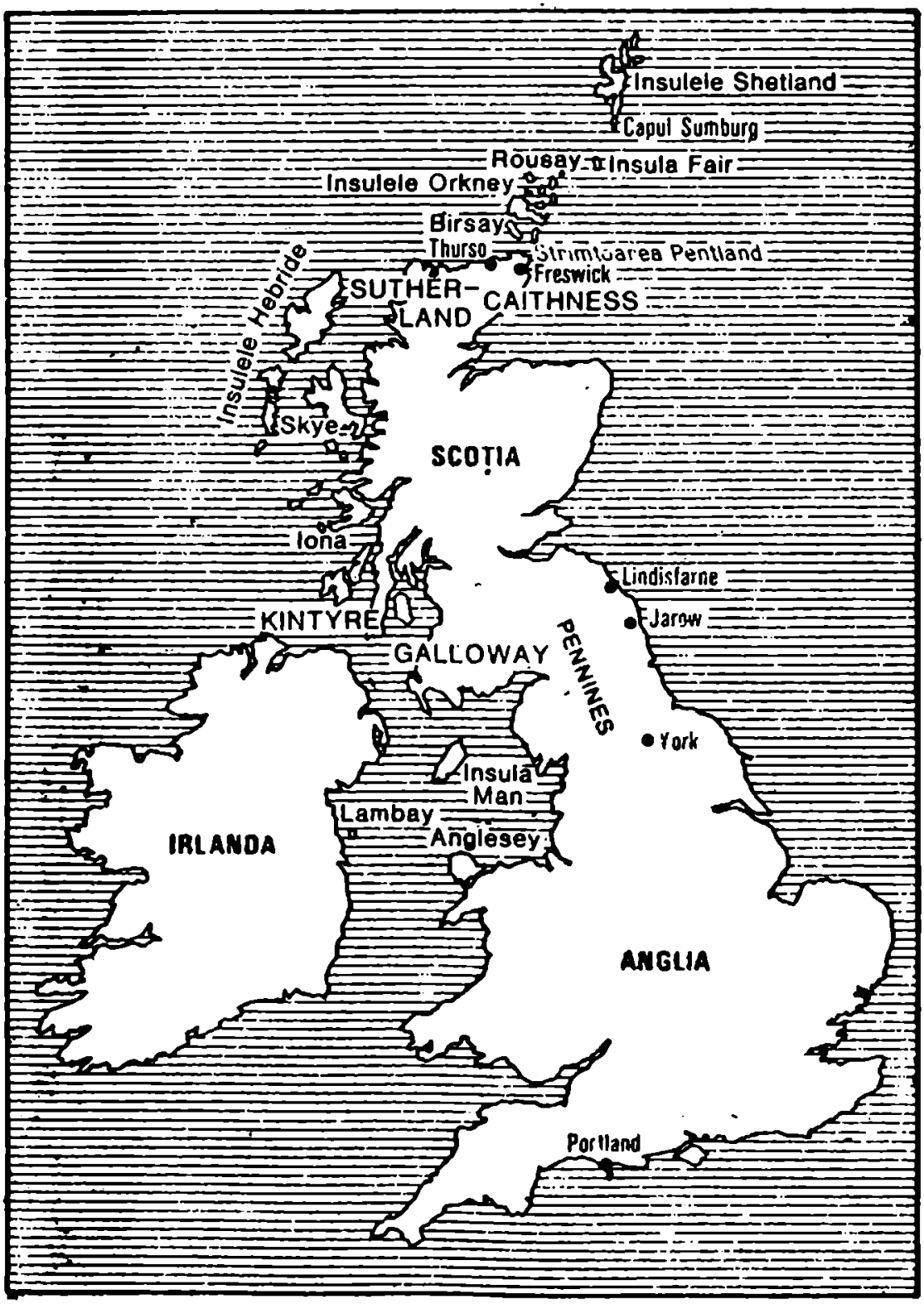

4. Atacurile timpurii ale vikingilor asupra Insulelor Britanice

Pentru toate aceste incidente timpurii, izvorul principal de informație, deși nu singurul, este *Cronica anglo-saxonă*. Termenul este oarecum impropriu, deoarece cronica este alcătuită dintr-o serie de relatări adunate la un loc într-o cronică principală, scrisă în engleza veche[3] în Wessex, în timpul domniei regelui Alfred[4], cam după 892. Această cronică există în prezent în șapte versiuni. Deși cronica a avut la bază anale mai vechi, ele nu pot fi identificate și de aceea nu se poate stabili dacă erau demne de încredere. Copistul (sau copiștii) din timpul lui Alfred știau de incursiunile de mai înainte ale vikingilor doar prin intermediul acestor izvoare necunoscute și desigur scrise cu o sută de ani după ce evenimentele avuseseră loc. Astfel puși în gardă, să ne întoarcem acum pe rînd la fiecare din aceste incidente.

În acest an regele Brithric s-a căsătorit cu Eadburh, fiica lui Offa. În vremea lui veniră pentru prima oară trei corăbii cu oameni din nord. Primul magistrat le-a ieșit în întîmpinare și a încercat să-i silească să meargă la palatul regelui, pentru că nu se știa cine sînt ; și ei l-au omorît. Acestea au fost primele corăbii ale danilor care au venit în țara anglilor.

Alte trei versiuni ale Cronicii par să indice că scandinavii erau din Hörthaland, în vestul Norvegiei. *Analele Sf. Neot* identifică locul unde au debarcat ei ca fiind Portland (Dorset). Aethelweard spune că primul magistrat ucis se numea Beaduheard, că el mergea de la Dorchester spre Portland cu cîțiva oameni și a crezut în mod greșit că străinii erau negustori. Aceste relatări dau naștere la cîteva întrebări. Prima privește datarea acestui eveniment. Cronicarul datează această informație cu anul 787, dar ar trebui citit 789, deoarece în această privință în cronică există o neconcordanță de doi ani. El spune pur și simplu că totul s-a întîmplat în timpul domniei lui Brihtric, un rege din Wessex care a domnit între 786—802. Evenimentele de la Lindisfarne din 793 reprezintă incursiunile următoare ale vikingilor descrise în Cronică. Ele trebuie să fi avut loc după incidentul de pe coasta de sud, din moment

[3] În dezvoltarea limbii engleze se disting 3 perioade : Old English (engleza veche) secolul al V-lea — 1200, Middle English (engleza medie) aprox. 1200—1500 și Modern English (engleza modernă) de la 1500 în zilele noastre, — *nota trad.*

[4] Alfred cel Mare, rege anglo-saxon (871—879). A luptat cu danezii, recucerind Londra (885—886) ; s-a preocupat de organizarea internă a regatului, de întocmirea unui cod de legi și de dezvoltarea culturii. — *nota trad.*

ce atacul de la Dorset era numit „primul". Pare sigur în acest caz să conchidem că atacul din sud a avut loc într-un anumit moment între 786—793.

Este aproape unanim acceptat că atacatorii de la Dorset erau norvegieni, dar problema identității lor nu trebuie neglijată din această cauză. Ce spun textele ? Toate versiunile *Cronicii anglo-saxone* îi numesc „oameni din nord", și „dani", trei cronici adaugă că ei erau „din Haeredalande". Aethelweard îi numește „dani". Ce dovezi susțin ideea că ei trebuie considerați norvegieni ? Pur și simplu faptul că trei versiuni ale cronicii arată că veneau din Haeredalande. Aceste trei versiuni (D, E și F) sînt strîns legate între ele și nu trebuie considerate ca fiind trei relatări separate, ci doar una singură. Traducerea și interpretarea obișnuită este că Haeredalande este Hörthaland din Norvegia de vest. Chiar dacă este așa — deși nu este deloc clar — ești pus în încurcătură încercînd să stabilești cum a fost obținută această informație. Oamenii s-au prezentat în mod ceremonios unii altora pe țărmul de la Dorset ? Cine a fost tălmaciul ? Și primul magistrat *și oamenii lui* n-au fost oare uciși de străini ? Este neclară problema atacului asupra coastei de *sud*. Această localizare nu se potrivește cu ceea ce știm noi despre alte atacuri norvegiene : nord-estul Angliei, Scoția, Insulele, Irlanda. Pare mai probabil ca cei care comiteau atacuri de-a lungul coastei de sud a Angliei să fi fost danezi. Atacuri succesive ale danezilor au avut loc în aceste părți și în aceste ape : în Frisia în Olanda, pe coasta de răsărit a Angliei și, prin Canalul Mînecii, pe coasta de sud a Angliei și pe coasta de vest a statului franc.

Nimeni nu poate contesta că cele două atacuri anterioare împotriva Angliei n-au fost comise de norvegieni.

În acest an înfricoșătoare semne prevestitoare au apărut peste Northumbria și i-au înspăimîntat foarte tare pe oameni. Uriașe vîrtejuri și balauri de foc au fost văzuți zburînd prin aer. Aceste semne au fost urmate de o mare foamete și, puțin mai tîrziu în același an, la 8 iunie, atacurile păgînilor au distrus îngrozitor biserica Domnului de la Lindisfarne, cu jaf și măcel de oameni.

În mai mare măsură decît atacul anterior, din sud (datorită poate insistenței exagerate a copistului din Essex), acest eveniment a marcat adevăratul început al atacurilor vikingilor împotriva Britaniei. Relatarea anterioară a atacului de la Dorset nu menționa jaful și masacrarea oame-

nilor : străinii i-au omorît pe primul magistrat şi pe slujitorii lui. Atacul de la Lindisfarne a fost un atac atît asupra fiinţei cît şi sufletului Angliei creştine. Simeon din Durham [5], scriind la începutul secolului al XII-lea, dar folosind ca sursă o versiune nordică mai veche, care nu mai există, a *Cronicii anglo-saxone*, îi compara pe vikingii care atacaseră Lindisfarne cu nişte viespi şi cu lupii înfometaţi ; ei i-au măcelărit pe preoţi şi pe călugăriţe şi au distrus tot ce au întîlnit în cale, inclusiv relicvele sfinte, au luat cu ei comorile bisericii şi chiar pe unii călugări, ca sclavi. Vestea despre acest atac neaşteptat a ajuns la curtea lui Carol cel Mare, unde Alcuin din York [6], cel mai de seamă englez al vremii sale, era mentorul regelui francilor. Alcuin a răspuns nu o dată, ci de şapte ori în diferite scrisori ştirilor cu privire la acest atac : de trei ori lui Ethelred [7], regele northumbrienilor, o dată lui Ethelhard, arhiepiscop de Canterbury, călugărilor din Wearmouth-Jarrow, episcopului din Lindisfarne şi unui preot din Lindisfarne. „Sînt aproape 350 de ani, scria el într-una din aceste scrisori, de cînd noi şi părinţii noştri trăim pe acest prea frumos pămînt şi niciodată înainte nu s-a întîmplat o asemenea grozăvie în Britania, şi nici nu s-a crezut vreodată că ar fi posibil un asemenea atac dinspre mare". Cauza, trăgea morala Alcuin, era neputinţa călugărilor de a trăi conform idealului lor religios ; Dumnezeu îi pedepsea pentru necredinţa lor. Lăsînd la o parte retorismul moralistului, posibila deformare a faptelor în momentul relatării lor şi evlavia unui northumbrian indigen este extrem de limpede că acest eveniment l-a impresionat profund pe Alcuin nu doar pentru ce însemna el atunci, dar şi pentru ce prevestea.

Al treilea atac a avut loc la Jarrow, unde în anul 861 episcopul Benedict fondase o mănăstire asemănătoare celei de la Wearmouth.

---

[5] Simeon din Durham — cronicar al Angliei medievale (1055—1138). — *nota trad.*

[6] Alcuin (Albinus Flacus) (735—804), învăţat anglo-saxon. Teolog, profesor la şcoala palatină din Aachen, colaborator al lui Carol cel Mare. — *nota trad.*

[7] Ethelred, rege al Northumbriei (774—778, 790—796). Northumbria a fost unul din cele mai importante regate anglo-saxone ; cuprindea în hotarele sale teritoriul mărginit la sud de estuarul Humber (la est) şi Ribble (la vest) şi la nord de estuarul Firthof Forth ; denumirea regatului vine de la numele vechi englezesc Norpanhymbre, prin care Beda Venerabilul îi desemna pe locuitorii de la nord de Humber. — *nota trad.*

Şi păgînii au pustiit Northumbria şi au prădat mănăstirea lui Ecgfrith de la Donemuthan. Una din căpeteniile lor a fost omorîtă acolo şi de asemeni unele din corăbiile lor au fost sfărîmate de furtună şi mulţi oameni s-au înecat acolo. Unii au ajuns la mal şi au fost omorîţi imediat la gura rîului.

Simeon din Durham identifica mănăstirea ca fiind cea de la Jarrow pe rîul Don, un afluent al fluviului Tyne. El a confirmat înfrîngerea vikingilor păgîni şi o atribuia intervenţiei Sf. Cuthbert. Vikingii nu erau invincibili după cum nici creştinii nu erau milostivi şi îndurători.

În tabloul amplu al epocii vikingilor aceste trei evenimente legate de Anglia tebuie să apară ca fiind într-adevăr foarte neînsemnate. Ele erau importante pentru că trasau liniile de demarcaţie dintre creştini şi păgîni, între atacaţi şi atacatori şi indicau două secole în care Anglia trebuie să fie privită într-un context mai larg, cel al Europei de nord. Danezii aveau să vină în jurul anilor 830, dar această relatare face parte dintr-un alt capitol.

Scoţia şi insulele

Unii au emis părerea că atacurile împotriva nord-estului Angliei erau de fapt acţiuni secundare ale colonizării, de către norvegienii de apus, a insulelor Orkney [8] şi Shetland [9], în ultima jumătate a secolului al VIII-lea. Dovezile care stau la baza acestei opinii sînt departe de a fi convingătoare ; de fapt ele nu există. O serie de săpături arheologice — cele mai cunoscute la Jarlshof (Shetland) şi la Birsay (Orkney) — au scos la iveală destule morminte vikinge care nu permit însă o datare precisă. Cea mai sigură datare a celui mai vechi mormînt este „aproximativ 800", cu o marjă în ambele direcţii. Dovezile toponimice nu sînt atît de puternice ca cele arheologice. Ele pot fi folosite în cel mai bun caz pentru a descrie modele de aşezări şi au o utilitate foarte limitată în datarea precisă. Încercarea unor oameni de ştiinţă care se ocupă de toponomie de a data aşezarea în ultimul sfert al secolului al VIII-lea nu este întemeiată. Deşi din respect faţă de Orkney şi Shetland, lucrurile ar putea fi prezentate altfel, cea mai sigură

[8] Orkney Islands, arhipelag britanic în Oceanul Atlantic (în nordul Scoţiei). — *nota trad.*

[9] Shetland, arhipelag britanic în Oceanul Atlantic, situat în nord-estul Marii Britanii. — *nota trad.*

abordare în această privință continuă să fie cea tradițională. În ultimul deceniu al secolului al VIII-lea au avut loc atacuri ale vikingilor împotriva acestor insule nordice. Aceste atacuri fac parte din contextul mai larg al incursiunilor întreprinse în același deceniu în Northumbria, în Insulele Western și în Irlanda. Potrivit *Analelor din Ulster*, pe la anul 794 „păgînii au pustiit insulele Britaniei". Poate că, așa cum se spune uneori, vikingii foloseau insulele Orkney și Shetland ca baze pentru incursiuni spre vest. Această afirmație, care de asemenea nu are un suport serios, are meritul că satisface unele exigențe ale logicii geografice și chiar militar-navale.

Beda Venerabilul [10] descria Insulele Orkney ca fiind așezate în spatele *(a tergo)* Britaniei, „unde ea stă deschisă spre oceanul nesfîrșit". Cele două arhipelaguri din Atlanticul de nord — Orkney (aproximativ 70 de insule și 389 de mile pătrate) și Shetland (circa 100 de insule și 558 de mile pătrate) sînt situate asemenea unui șirag rupt de perle la nord de Scoția. De la malurile Caithness-ului pînă la marginea de sud a arhipelagului Orkney este o distanță de numai 6,5 mile prin Pentland Firth în cel mai îngust punct ; de pe culmile lanțului Rousay din Orkney se poate vedea Insula Fair, situată la jumătatea drumului spre arhipelagul Shetland, iar din insula Fair se poate vedea Capul Sumburgh, care este extremitatea sudică a Shetlandului. În secolul al VIII-lea aceste insule erau locuite de picți (populație neceltică). Creștinați la sfîrșitul secolului al VI-lea, picții nici n-au dispărut, cum ar fi vrut unii să se întîmple și nici nu erau pe cale de dispariție cînd au venit vikingii. Acești descendenți ai constructorilor de morminte-cameră și ai turnurilor de apărare rotunde au fost sau asimilați rapid sau au fost la fel de rapid exterminați de vikingi. Similitudinile existente între casele picților și cele ale vikingilor, ar putea să fie un argument în sprijinul tezei privind asimilarea lor. În orice caz, cînd Ragnald și fiii săi au venit din Norvegia la Orkney pe la mijlocul secolului al IX-lea, ei căutau un loc unde să se ascundă de inamicii lor. Aceasta pledează în favoarea teoriei privind existența unei așezări scandinave înainte de acest moment, situație ce ar fi în con-

[10] Beda Venerabilul (672 sau 673—735), istoric și teolog englez. Autor a numeroase scrieri, dintre care cea mai valoroasă este „Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum", — *nota trad.*

cordanță cu mărturiile arheologice pentru perioada respectivă. Săpăturile efectuate la Jarlshof între 1934 și 1952 au scos la iveală o imagine destul de completă a unei așezări a vikingilor de la începutul secolului al IX-lea și pînă în secolul al XIII-lea sau al XIV-lea. Pentru o perioadă mai veche a fost descoperită o mică comunitate agricolă. Clădirea principală era o „casă lungă" [11] de 22 de metri pe 6 metri ; acoperișul era sprijinit de stîlpi și căpriori ; la capete, pereții ei erau înclinați spre interior și avea patru clădiri exterioare, între care un staul și o fierărie. Vestigiile de la Birsay, deși mai puțin bogate, dau la iveală o catedrală și reședința unui episcop datînd din secolele al XI-lea și al XII-lea, ca și numeroase clădiri mai vechi, unele de la începutul secolului al IX-lea. În această clădire a stat cadavrul nobilului Magnus, sfîntul patron al insulelor, aproape 30 ani, după ce a fost ucis. În decursul celor 300 de ani care s-au scurs de la venirea primilor invadatori, primele așezări și moartea Sfîntului Magnus vikingii i-au copleșit ca număr pe picți, au creat o comunitate complet scandinavă, cu propria sa limbă nordică *(Norn)*, au readus insulele la păgînism și, la rîndul lor, au fost convertiți la creștinism. Descendenții lor nu sînt, în mod categoric, scoțienii și trebuie făcută o delimitare clară între ei și vecinii lor prieteni din sud, cu care s-au unit din punct de vedere politic, ca rezultat al unei căsătorii, la sfîrșitul secolului al XV-lea, cu prilejul căreia regiunea a fost dată ca zestre.

Într-o oarecare măsură această delimitare nu se aplică Caithness-ului, vecinul nemijlocit din sud, deoarece în perioada vikingilor și un timp după aceea el a făcut parte din lumea pe care o constituiau arhipelagurile Orkney și Shetland. Nume scandinave sînt caracteristice în mod deosebit pentru Caithness. Thurso, de pildă, vine de la cuvîntul „Dealul lui Thor" din limba scandinavă veche. Un număr important de nume de locuri din Caithness, cum ar fi Bilbster, Ulbster, Scrabster, Lybster și

[11] Casă lungă — casă tradițională la indienii iroquezi din nord-estul S.U.A. pînă în secolul al XIX-lea, în care locuiau mai multe familii. De aici, casele similare la popoarele primitive. Termenul desemnează azi clădirea din rezervațiile iroqueze folosită ca biserică și loc de întîlnire. Ea avea o semnificație simbolică, reprezentînd centrul vieții tribului. Era o clădire lungă de 12—102 metri și lată de aproximativ 7 metri. Avea acoperișul ușor rotunjit format din crengi tinere, îndoite, peste care se punea coajă de copac. — *nota trad.*

Thrumster au un sufix care derivă de la *bolstadr* (fermă). Toponimia multor locuri ca, de pildă, Tister şi Reaster se formează cu derivaţia *-setr* (locuinţă) din limba scandinavă veche. De asemenea, multe toponime au terminaţia *-dale* (de exemplu Berriedale, Harpsdale, Weydale) care provine de la *dalr* (vale) din limba scandinavă veche. Toate denumirile de localităţi cu terminaţia *-gill*, *-wick* şi *-toft* indică de asemenea origini nordice. Coloniştii scandinavi care s-au aşezat în partea de est a Caithness-ului spuneau acestei părţi a Scoţiei „ţara de sud" (Sudland) şi astfel a rămas Sutherland. Săpăturile de la Freswick (în nord-estul Caithness-ului) au scos la iveală construcţii şi obiecte din epoca tîrzie a vikingilor.

Celelalte insule — arhipelagul Hebridelor, insula Man şi Anglesey — au devenit cu timpul părţi neînsemnate ale lumii mai largi a vikingilor, legătura lor cu Orkney, o temă dominantă şi apropierea lor de Irlanda, un factor constant în istoria lor. Cu excepţia insulei Anglesey, Ţara Galilor a reuşit să scape de loviturile principale şi de violenţa vikingilor care nu au ridicat aici nici o aşezare durabilă.

Irlanda

La sud-vest de insulele nordice, vikingii au ajuns, trecînd inevitabil pe lîngă insulele Hebride şi peninsula Kintyre, la lumea apuseană, la ceea ce mai rămăsese din teritoriile, odată puternice, ale celţilor, pe care ei le-au numit „Irlanda". Ei au dat, de asemenea, nume la trei dintre provinciile acesteia : Ulster, Leinster şi Munster. Ar fi un anacronism să se considere că insula este unitatea istorică irlandeză de bază în această perioadă, întrucît aici era vorba de o populaţie formată din triburi ; ei îi aparţineau insulele celtice din nord, vest şi chiar penisulele scoţiene vestice. Istoricilor irlandezi le place să prezinte această fază din istoria lor ca „perioada vikingilor". Într-o concepţie tragică despre istoria irlandeză marile realizări ale epocii de aur a creştinităţii celtice s-ar fi încheiat brusc sub topoarele şi torţele vikingilor. Se obişnuieşte să se spună că marile succese ale călugărilor irlandezi constau nu numai în crearea de mănăstiri în locuri ca Clonmacnois, Durrow, Glendalough, Clonfert, Bangor, Armagh şi Cork, care au păstrat vie tradiţia apuseană a cul-

turii latine, ci şi în răspîndirea acestei tradiţii, prin Columba, în Scoţia şi Northumbria şi, prin intermediul lui Columbanus în Luxeuil, Saint Gall şi Bobbio, pe continent şi apoi mai departe spre est [12]. Manuscrise cu anluminuri, ruine de mănăstiri, mari cruci celtice sînt simboluri nepieritoare, ni se spune, ale unor ample perspective şi ale realizărilor creştinismului celtic timpuriu în Irlanda, iar vikingii au distrus totul. În această concepţie tragică cu privire la istoria Irlandei întîlnim o figură familiară în istoriografia Irlandei, cea a străinului distrugător, cauza tuturor relelor. Trebuie să revenim la această concepţie, dar mai întîi să ne ocupăm de incursiuni.

Ca şi în Anglia, în Insulele de nord şi în Western, primele atacuri au avut loc în intervalul 790—800. Nota referitoare la anul 794 menţionată în *Analele din Ulster* despre care am vorbit deja *(vastatio omnium insularum Britanniae a gentilibus)* [13] trebuie înţeleasă în sensul că în 794 au avut loc numeroase atacuri în insulele Hebride şi poate mai spre sud în insulele Iona şi chiar Man. *Analele* devin mai precise în ce priveşte anul 795 : invadatorii au atacat insulele Skye şi Iona situate în largul coastei de vest a Scoţiei, insula Lambey, la nord de Dublin, două insule din largul coastei de vest a Irlandei (Inishmurray în largul coastelor Sligo, şi Inishboffin în largul coastelor regiunii Galway). În 798 Inispatrick, insula Sf. Patrick din Dublin, confundată mult timp cu insula Sf. Patrick (Man), a fost jefuită şi a fost profanat mormîntul Sf. Conna. În 798 au fost călcate şi jefuite insulele Hebride şi Ulsterul. *Analele din Ulster* rezumă anul 798 spunînd pur şi simplu „o mare pustiire între Irlanda şi Scoţia". Analele continuă : în 802 şi 806 Iona a fost din nou călcată ; pentru a doua oară 68 de oameni au fost măcelăriţi iar cei care au rămas au fost forţaţi să se mute la Kells anul următor ; în 812 au fost atacate insulele Owl din Mayo (Connemara) şi chiar Kerry în partea de sud-vest ; în 813 insulele Owl au fost atacate din nou ; în 821 are loc o incursiune la Howth în apropiere de Dublin, fiind

[12] Autorul are în vedere faptul că monahi irlandezi şi scoţieni au trecut pe continent contribuind la creştinarea popoarelor dintre fluviile Rîn, Loara şi Ron, iar mănăstirile create de ei la Luxeuil în Vosgi şi la Bobbio (în Italia de nord) au devenit importante centre de cultură. — *nota trad.*

[13] Devastarea de către barbari a insulelor britanice — *nota trad.*

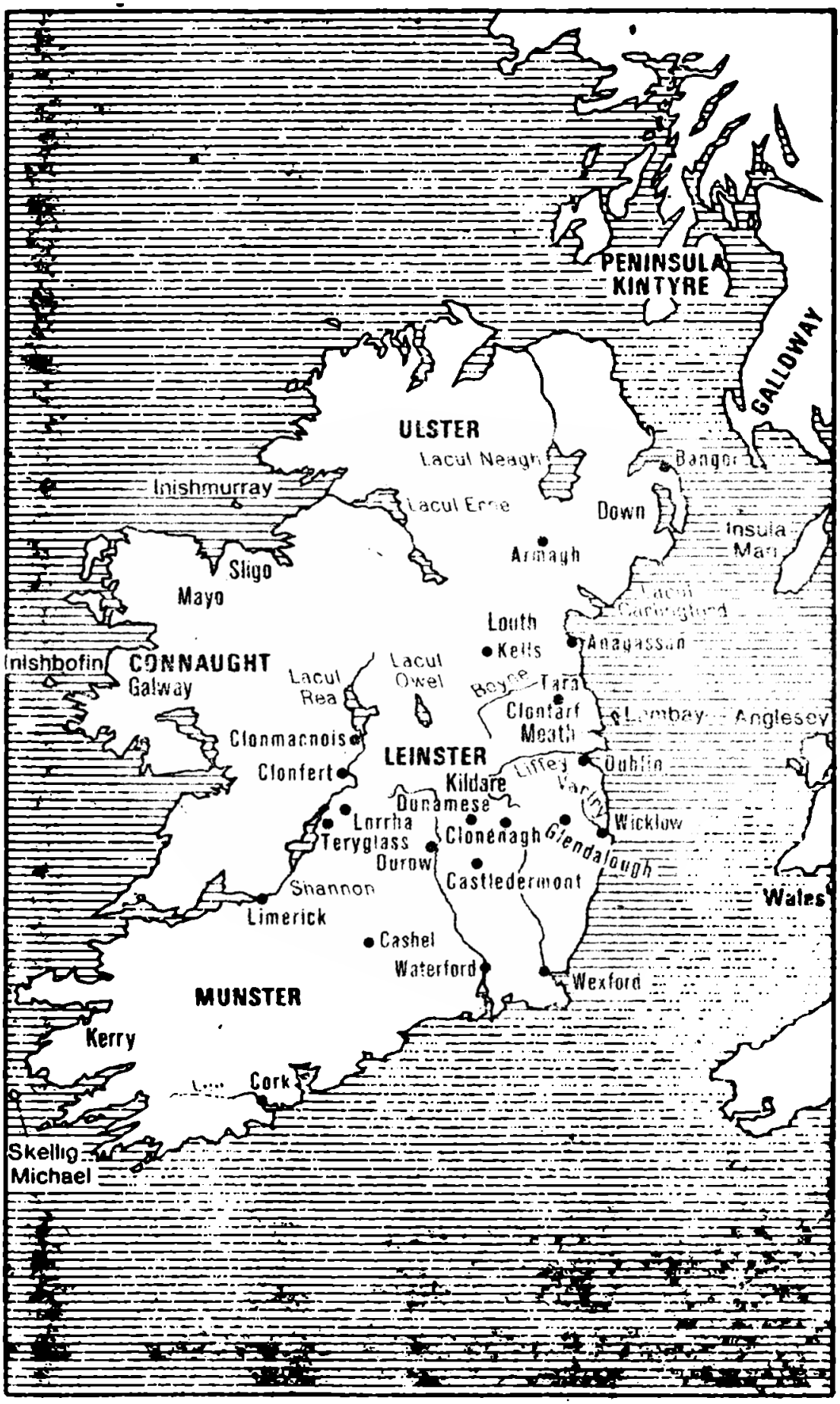

5. Irlanda în perioada vikingă

luate femei ca sclave ; la 823 a fost atacat Skellig Michael, o insulă sanctuar situată în largul Oceanului Atlantic, la aproximativ 10 mile de Kerry ; a fost invadată și mănăstirea Bangor (comitetul Down) iar moaștele Sfîntului Comgall au fost profanate ; mănăstirea Bangor a fost atacată și în anul următor ; în 832 mănăstirea de la Armagh a fost prădată de trei ori în decurs de o lună și de atunci vikingii au devenit un element constant în istoria Irlandei.

În scurt timp evoluția istoriei irlandezo-scandinave devine clară. Mai întîi au fost acești primi ani (795—830) în care au avut loc incursiuni rapide împotriva unor locuri de pe țărm și de pe insule. Au urmat două perioade în care vikingii și-au creat aici așezări, fiecare perioadă fiind urmată de un anumit grad de asimilare în liniște și calm : o perioadă între 830 și 870, cealaltă — între 914 și 940. Nu este necesar să reluăm aici amănunțit istoria acestor două etape. Ea poate fi găsită în analele irlandeze, unde se întinde pe nenumărate pagini. În general nu se recunoaște cît de extraordinar de bogate sînt aceste anale pentru perioada respectivă, mai bogate într-adevăr decît consemnările cronicilor anglo-saxone pentru aceeași perioadă. Există totuși pericolul combinării relatărilor din anale cu relatări ulterioare din saga, pe care se poate pune în mai mică măsură bază. Ceea ce am spus este suficient pentru a trasa liniile generale ale narațiunii.

Prima etapă a colonizării a început între anii 830 și 840 și a durat aproximativ 40 de ani. Nu trebuie să insistăm asupra unor date precise. Există dovezi clare că între anii 830 și 840 incursiunile, atît din vest cît și din est s-au intensificat. Fluviile permiteau accesul spre interiorul Irlandei. Fluviul Shannon, în vest, i-a dus pe vikingi la mănăstirea Connaught, pe care au pustiit-o în 836 *(vastatio crudelissima a gentilibus omnium finium Connactorum)* [14], la mănăstirea Clonmacnois, pe care au jefuit-o în repetate rînduri și spre alte locuri în centrul țării. În 836 ei se aflau la gura rîului Vartry (Wicklow), iar în anul următor două flote mari, de cîte 60 de corăbii fiecare, au urcat pe Boyne în amonte spre Meath, unde se aflau cele mai bogate pămînturi din țară; și pe Liffey, care are o vale fertilă ; ei au navigat de asemenea pe lacul Erne.

[14] Devastarea cu cea mai mare cruzime de către barbari a tuturor frontierelor cu Connactor — *nota trad.*

În 839 vikingii au urcat pe gurile fluviului Lee, dînd foc mănăstirii de la Cork. În acelaşi an se aflau şi pe lacul Neagh, pe care-l foloseau ca bază pentru atacurile spre partea de est a Ulsterului. Tabloul este clar : incursiuni ample, necoordonate în fiecare provincie din ţară, pătrunzînd adînc în interior prin reţeaua bogată de rîuri din Irlanda. În 840 vikingii reprezentau un pericol pentru Irlanda celtică, creştină.

Pericolul avea să ia o nouă formă între 840 şi 850 cînd vikingii încep să ierneze şi să-şi stabilească baze permanente în Irlanda. Zonele lacurilor Neagh şi Rea erau două dintre locurile pe care vikingii le-au folosit la început pentru iernat. În 841 scandinavii au construit un „port lung" (un loc ferit unde se adăposteau corăbiile) în regiunea Louth, probabil la Anagassen, la sud de Dundalk şi de asemenea la Dublin (*Duiblinn* înseamnă în irlandeză „balta neagră"). *Analele* menţionează că acestea erau folosite ca puncte de plecare pentru jefuit. Alte astfel de centre au fost stabilite în scurt timp la *Hlymrekr* (Limerck), *Veigsfjörth* (Wexford), *Vetrafjörthr* (Waterford), *Vikingalo* (Wicklow) şi în mlaştinile din Cork.

Vikingii au introdus astfel oraşele în Irlanda. Micile aşezări existente deja lîngă mănăstirile celtice cu greu puteau să merite numele de „oraşe". Glorioasa istorie ulterioară a Dublinului nu trebuie să deformeze importanţa lui reală la mijlocul secolului al IX-lea, deoarece primele decenii ale acelui secol au constituit altă perioadă de dezvoltare a oraşelor vikinge. Dacă vreunul din aceste oraşe ieşea în evidenţă, acesta era, poate, Limerick. Totuşi, frumosul port al Dublinului, perspectiva lui spre răsărit şi potenţialul său pentru comerţ aveau să facă din el principalul oraş al Irlandei. În anii '60 ai secolului nostru s-au făcut săpături în patru locuri din Dublin, două în partea de sud a străzii High Street, una la sud de Pasajul Christchurch şi una la răsărit de strada Winetavern (Taverna vinului) în apropiere de Wood Quay (Cheiul de lemn). Au fost scoase aproximativ 30 000 de obiecte ; dintre acestea foarte puţine datează din secolul al IX-lea. Săpăturile au scos la iveală imaginea unui oraş cu întinse legături comerciale cu Europa de nord. Acest oraş viking, cuibărit pe o pantă care se ridică pornind de pe malul stîng al rîului Lippey, avea case făcute din paie şi nuiele. Trunchiuri de copaci fuseseră scobite pe dinăuntru şi despicate longitudinal pentru a face pe High Street un

canal deschis, din lemn, a cărui destinație nu este încă lămurită. Ceea ce este sigur este că Dublinul avea meșteri specializați, îndeosebi făurari în bronz (au fost găsite 700 de ace de păr frumos ornate), pieptănari (marile cantități de resturi de corn de cerb sugerează că pe High Street și în pasajul Christchurch fuseseră ateliere) și pielari, probabil pantofari cu prăvălii, pe High Street. Nu s-au găsit dovezi care să vină în sprijinul supoziției că la Dublin a existat o așezare prevîkingă și nici o dovadă pentru a asocia cuvintele *ath cliath* (ocolul de nuiele) menționate în anale cu o așezare nelocuită pe promontoriul format în locul unde Liffey se întîlnea cu afluentul său, Poddle, (care acum curge pe sub pămînt), trecînd la un moment dat pe lîngă zidul catedralei Sf. Patrick aflată în apropiere de mormîntul vicarului Swift. În zona prin care trecea rîul Liffey și în apropiere (la Clondalkin, Swards, Tallaght, Kilmainham și Finglas) existau o serie de mănăstiri dar nici una pe locul orașului viking de la Dublin. În anul 841 gloria Dublinului de abia se prefigura.

Tactica atacării Irlandei avea să se schimbe în momentul în care vikingii și-au creat acolo baze permanente. Ritmul s-a accelerat fără îndoială ; numai în 845 au avut loc atacuri la Teryglass, Clonenagh, Dunamese, Clonmacnois, Clonfert și Lorrha ; abatele de la Teryglass și ajutorul abatelui de la Kildare au fost uciși, iar abatele de la Armagh a fost prins și ținut ostatec. Așezările permanente i-au adus, de asemenea, pe vikingi în contact politic cu irlandezii : în jurul anilor 840 asistăm mai întîi la o alianță între căpeteniile irlandeze și ale vikingilor. În această situație nouă a venit Turgeis, pe care legenda l-a încoronat ca pe marele rege al tuturor vikingilor din Irlanda. Faima lui se datorează relatărilor despre isprăvile și fărădelegile comise de el din Cronica-saga, (secolul al XII-lea) — „*Cogadh Gaedhel re Gallaibh*" (Războiul irlandezilor cu străinii). Pentru perioada 811—922 acest text se bizuie pe cronici, probabil *Marea cronică a Irlandei* (principalul izvor, pe care celelalte anale nu l-au folosit) și pe o tradiție orală. Din text aflăm că Turgeis a sosit la Dublin în 841 și a preluat comanda generală peste vikingii din răsărit — vikingii care operau în Shannon pornind de la baza lor din Limerick erau independenți. Deși există unele îndoieli în legătură cu aceste fapte, este posibil ca Turgeis să fi cucerit mănăstirea de la Armagh și să se fi

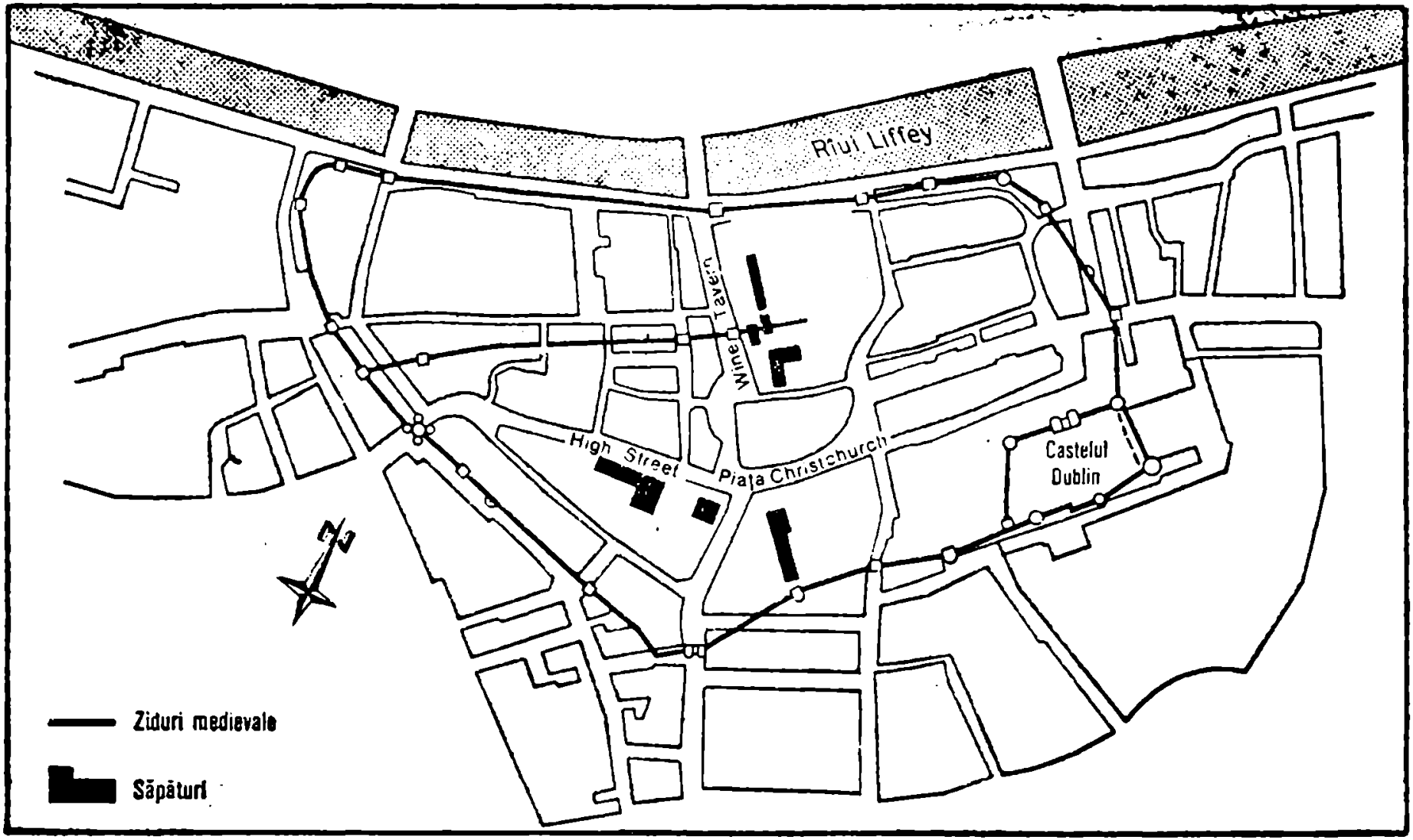

6. Săpăturile din Dublinul vikinG și medieval:

declarat înalt preot al păgînilor. Exceptînd relatările despre moartea lui, aproape nimic altceva din legenda despre Turgeis nu este adevărat.

Opoziţia irlandezilor n-avea să se lase aşteptată mult timp, dar ea n-a fost rezultatul unui efort naţional şi nici nu a fost îndreptată doar împotriva vikingilor. Războaiele intertribale, endemice pentru Irlanda acelei vremi, au continuat şi vikingii au adăugat o altă dimensiune situaţiei care exista. Regii irlandezi organizau, fiecare în parte, atacuri disparate. Să luăm anul 847, de pildă. În acel an, Cerball, regele din Osraige, a atacat Dublinul ocupat de vikingi ; regele O'Neill a înfruntat forţa vikingilor la Skreen ; regele din Cashel i-a înfrînt pe năvălitorii vikingi ; regii din Munster şi Leinster s-au unit şi au înfrînt forţe importante ale vikingilor la Castledermot ; iar regele Munsterului a atacat aşezarea vikingilor de la Cork. Cu doi ani mai înainte legendarul Turgeis fusese prins de acelaşi suzeran al clanului O'Neill — şi înecat în lacul Owel din Westmeath. Ni se spune că pe la mijlocul secolului al IX-lea înrudiri între grupuri de irlandezi şi grupuri de norvegieni au dat naştere „irlandezului străin" *(Gall-Gaedhill)*. Dorinţa istoricului de a cunoaşte acest popor hibrid este atîtată, dar nici pe departe satisfăcută. Legendele îi descriu ca renegaţi şi oportunişti care s-au alăturat lui Turgeis şi împreună cu el au jefuit mănăstirile şi bisericile creştine unde se închinau apoi lui Thor. Se poate spune că *Gall-Gaedhill* era un grup de celţi scandinavi, dintre care unii proveneau din *connubium* (căsătorii) între vikingi şi celţi şi a căror cultură şi religie reflectau, probabil, originea lor mixtă. În 856 flota lor a fost distrusă de o flotă a lui O'Neill, iar după 860 importanţa lor ca forţă politică separată s-a redus. Rămîne posibilitatea foarte evidentă ca *Gall-Gaedhill* să nu fi fost cîtuşi de puţin irlandezi ; ca ei să fi fost mai degrabă invadatori veniţi din partea de apus a Scoţiei şi din Insulele Western, locuri unde pe atunci se aşezaseră şi lucrau pămîntul norvegienii, şi unde avuseseră loc, fără îndoială, căsătorii între membrii unor triburi diferite. Numele de Galloway din Scoţia, apărut ulterior, vine de la această populaţie.

Apele istoriei irlandeze aveau să fie şi mai mult tulburate cînd alţi străini, de această dată danezii, probabil din Anglia, au atacat Irlanda în 851. Ei şi-au îndreptat ostil atenţia spre rudele lor, norvegienii, şi au organizat

un atac încununat de succes împotriva Dublinului norvegian. Dublinezii, dornici să se răzbune, au navigat cu o flotă de 160 de corăbii pînă în estuarul Carlingford pentru a-i întîlni pe danezi, dar după trei zile de lupte au scăpat cu viaţă doar o mînă de dublinezi. Zilele danezilor în Irlanda aveau să fie numărate, iar influenţa lor asupra istoriei irlandeze neînsemnată. În 853 Olaf, fiul unui rege norvegian, a venit în Irlanda cu o flotă numeroasă, i-a împrăştiat rapid pe danezi, s-a proclamat rege în Dublin şi s-a căsătorit cu fiica creştină a lui O'Neill din nordul Irlandei. Fratele lui Olaf, Ivar, preluase comanda vikingilor în apus, la Limerick. Cei doi fraţi au contribuit la stabilirea unei prezenţe norvegiene permanente în Irlanda. Norvegienii aveau să rămînă aici, n-au putut niciodată să fie scoşi de pe insulă, deşi aveau să sufere înfrîngeri. Olaf şi Ivar au extins interesele Dublinului în vestul Scoţiei. Cînd i-a urmat fratelui său în Dublin, în 871, Ivar a fost numit „regele norvegienilor din toată Irlanda şi Britania", o pretenţie, fără îndoială, exagerată dar, cel puţin, o declaraţie de ambiţie. Deşi starea de război avea să continue după ce Ivar a devenit rege, anii frămîntaţi ai acestei perioade trecuseră şi cronicarul putea să descrie oarecum îndreptăţit cei 40 de ani de după moartea lui Ivar în 873 — care este posibil să fi murit creştinat — ca „o odihnă de 40 de ani", adică 40 de ani fără invazii.

Patruzeci de ani este o estimare aproximativă : perioada de pace relativă s-a încheiat pe la 914 cu începutul fazei finale (a doua perioadă de colonizare) a vikingilor în Irlanda. Colonizarea Islandei — o perioadă de 25 de ani cam pe la anul 900 — a atras o serie de norvegieni care se aşezaseră în Irlanda. De asemenea, o înfrîngere importantă a vikingilor la Dublin, în 902, i-a determinat pe cei mai mulţi să plece, de această dată pentru a se aşeza în insula Man şi în nord-vestul Angliei, de la nord de Wirral spre Solway, unde mai există încă nume norvegiene în locuri ca Aisdale, Bescar, Meols Cop, Ormskirk şi Scarisbrick. (Există o opinie modernă necombătută după care Cumbria şi Lancashire au fost colonizate de norvegieni veniţi din insulele de vest ale Scoţiei). Era momentul ca vikingii să reia atacurile din afară împotriva Irlandei. Astfel că, la 914 şi în anii următori, mari flote s-au îndreptat asupra Irlandei. Sub conducerea nepoţilor lui Ivar, vikingii au atacat zone întinse din ţară, îndeosebi în

Munster şi Leinster, şi în 919 l-au învins pe regele O'Neill al Tarei, care a căzut în luptă împreună cu 12 regi mai mici. *Analele din Ulster* deplîng moartea lui :

Tristă este astăzi nobila Irlandă
Lipsită de brava căpetenie, a unei domnii chezaşă,
Cînd vede Mágh-Neill fără Neill
I se pare că de pe cer lipseşte soarele.

A pierit veselia din inima bună a omului ;
A pierit pacea şi bucuria în rîndul oştilor
Nici o fată nu poate fi sărbătorită
Pentru că moartea lui aduce numai întristare.

Vai, ţie, iubit ţinut al Bregăi,
Frumoasă şi dorită ţară
Te-ai despărţit de rege stăpîn al meu,
Neill, eroul ţării luptător, te-a părăsit.

Unde eşti căpetenie a lumii apusene ?
Unde este eroul tuturor bătăliilor
O, măreaţă ţară, oare cel ce-a fost pierdut
Este bravul Neill din Cnucha ?

În urma acestei victorii uimitoare regatul viking al Dublinului a fost repede restabilit. În scurt timp el s-a întins peste Marea Irlandei şi munţii Peninne pînă la oraşul York din Danelaw [15] în Anglia. Este extrem de limpede că în secolul al X-lea legătura cu York-ul exista. Unul din nepoţii lui Ivar, Regnald, controla York-ul în 919. El a fost urmat, pe rînd, de Sihtric, Guthfrith, Olaf Guthfrithson şi Olaf Sihtricson, care se înrudeau cu el. Ultimul, care se căsătorise cu o prinţesă din neamul O'Neill, s-a botezat la anul 943 şi avea să moară pe insula cu mănăstiri Iona. Deşi lipsesc amănunte importante privind legăturile dintre Dublin şi York în secolul al X-lea, săpături arheologice în ambele oraşe, cele mai recente în York, scot în evidenţă legăturile strînse dintre ele.

Importanţa Dublinului consta în faptul că era punctul central al acestei „axe" norvegiane. Dublinul din secolul al X-lea era într-un fel, asemenea Dublinului din secolul al XVIII-lea : prosper, parte a unei lumi mai largi, un oraş internaţional care nu era condus de irlandezi. Deşi preocupaţi de propria lor sferă din răsărit, vikingii

[15] Danelaw — regiunea dreptului danez — nume folosit pentru a desemna părţile de nord, centrală şi de est ale Angliei anglo-saxone colonizate de armatele daneze la sfîrşitul secolului al IX-lea, în sensul că practicile juridice unice erau de origine daneză. — *nota trad.*

din Dublin au atacat, în 921, Armagh-ul iar în 924 şi din nou în 931, au încercat să dobîndească controlul asupra vikingilor din Limerick. Vikingii din Limerick se certau deseori cu vikingii din Waterford. A urmat un val neaşteptat de incursiuni vikinge prădalnice de-a lungul coastelor din nord şi nord-vest şi pe cursul superior al unor rîuri ca Shannon şi Erne. Adevărata istorie a Irlandei din această perioadă n-a fost cea a luptei irlandezilor împotriva vikingilor, ci a luptei între regii irlandezi pentru supremaţie. Pe la mijlocul secolului al X-lea, vikingii se amestecaseră în acest tablou general şi deveniseră pioni folosiţi de regii irlandezi suzerani care încercau să stabilească o putere politică mai largă. Această luptă a dominat scena irlandeză pînă la venirea normanzilor în 1169. În acest context trebuie văzute ultimele zile ale vikingilor ca element separat, străin. Integrarea lor a fost uşurată de trecerea lor la creştinism, care se desfăşura lent, începînd de la mijlocul secolului al X-lea — unii ar spune începînd de la mijlocul secolului al IX-lea — de alianţele lor cu grupuri de irlandezi indigeni şi de căsătoriile mixte. De fapt pentru secolele al IX-lea şi al X-lea, există numeroase dovezi că între marile familii de norvegieni şi marile familii de irlandezi — care formau elita conducătoare — s-au contractat căsătorii mixte.

Ce se întîmplă atunci cu bătălia de la Clontarf, din 1014 ? N-a fost acesta evenimentul prin care Brian Boru [16] a îndepărtat o dată pentru totdeauna pericolul viking, a distrus această putere păgînă şi a salvat Irlanda pentru celţi ? Legendele mor greu şi poate că nici o legendă nu va muri mai greu ca legenda despre Brian Boru şi lupta de la Clontarf, deoarece în Irlanda şi în diaspora irlandeză sînt mulţi oameni care pretînd că se trag din acest erou legendar. Şi, cum ar spune legenda, Brian a apărut din fortăreţele îndepărtatului Clare [17] ca suzeran al regilor din sud şi, un timp, ca rege al întregii Irlande. Mecena cultural, glorificator al realizărilor Irlandei de la începutul creştinismului, reconstructor al mănăstirilor şi bibliotecilor, duşman al ignoranţei şi al barbariei, Brian apare în toată grandoarea ca lider naţional care-i înfrînge pe norvegieni, duşmani ai tuturor valorilor celte reale. La Clontarf, situat la nord de fluviul Liffey, în apropiere de Dublin, a fost locul unde celţii s-au întîlnit faţă în

[16] Brian Boru, rege al Irlandei (941—1014). — *nota trad.*
[17] Clare — comitat în Irlanda. — *nota trad.*

față cu norvegienii, creștinii cu păgînii, iar Brian Boru s-a înfruntat cu Sihtric. Vikingii strînseseră o puternică armată : au venit luptători din arhipelagul Hebridelor, Orkney, Normandia, insula Man și chiar din Scandinavia pentru a-și ajuta frații din Dublin. În ajunul bătăliei au fost văzute semne prevestitoare în tot nordul pînă în Caithness și Islanda. Lui Brian i s-a arătat Sf. Senan, care i-a cerut să i se aducă danii pentru atacul pe care acesta îl condusese în 977 asupra mănăstirii lui din Inis Cathaig. Corăbiile regelui din insula Man au fost bîntuite de stafii, și corbi cu ciocuri și gheare de fier i-au atacat pe războinicii din Manx. Ziua bătăliei s-a întîmplat să fie în Vinerea Mare a anului 1014 și armata irlandeză a lui Brian, fără oamenii din Leinster, care trecuseră de partea vikingilor, și fără O'Neill din clanul din nord, care rămăsese acasă, s-a așezat la nord de fluviul Liffey pe două flancuri paralele cu acesta. Brian a îngenunchiat pe o blană de animal în pădurea lui Tomar și a refuzat să ia parte la luptă în acea zi sfîntă. Totuși bătălia a început. S-au întîlnit mai întîi cîte un războinic din fiecare tabără, dar n-au putut hotărî sorții bătăliei. Forțele din Munster s-au retras, înainte de a se năpusti asupra celor din Leinster, dar a fost o stratagemă, întrucît O' Neill din clanul din sud i-a zdrobit. Desigur, căpetenia ținutului Orkney a adunat în jurul său restul armatei vikinge și pe luptătaorii din Leinster, dar era prea tîrziu. Au fost nevoiți să fugă către corăbiile lor, printr-o pădure din apropiere. Acolo au văzut un bătrîn îngenunchiat în mijlocul unui cerc format din războinici. Brodir, regele insulei Man, a întrebat cine era acest om și i s-a spus că era Brian Boru. Brodir și-a ridicat greaua sa sabie de luptă și l-a izbit pe Marele rege al Irlandei, dar bătălia era pierdută și sîngele lui Brian Boru a pecetluit victoria celților asupra *Gael-Gaedhill*-ilor, a creștinilor asupra păgînilor. Epoca vikingilor se încheiase. Sau, cel puțin, așa spune legenda.

Trebuie să privim cu discernămînt acest amestec de adevăr și ficțiune. Brian Boru a ajuns într-adevăr să fie suzeran al sudului Irlandei și, sporadic, al unor părți din nord. El n-a fost niciodată suzeran al întregii Irlande ; pe atunci nu exista o asemenea demnitate. El a condus într-adevăr o confederație de cîteva triburi irlandeze (și chiar a unor forțe vikinge) în cadrul unei bătălii, la Clontarf, în Vinerea Mare a anului 1014. Principalul său

adversar nu erau vikingii, ci regele Leinsterului, care încercase să-şi reafirme independenţa şi care, prin căsătorie, avea relaţii prieteneşti cu regele viking din Dublin. Forţele lui Brian Boru au ieşit învingătoare, dar el a căzut în luptă. Lupta pentru supremaţie în Irlanda a continuat timp de un secol şi jumătate după Clontarf, care a fost doar unul din multele evenimente în această luptă. Ea nu a distrus puterea vikingilor. O bătălie de o zi în primăvara anului 1014 nu putea realiza acest lucru. Asimilarea treptată a vikingilor începuse cu o jumătate de secol înainte de bătălia de la Clontarf şi avea să continue şi după aceea. Vikingii, ca element distinct, au dispărut treptat de pe scena irlandeză în decurs de două secole, între 950 şi 1169, convertirile şi căsătoriile mixte fiind agenţii interdependenţi ai acestei asimilări.

Rămîne să apreciem influenţa vikingilor asupra Irlandei în timpul celor două secole cînd ei au format o parte distinctă a scenei irlandeze. Nu este neobişnuit să se spună că experienţa vikingă a fost catrastrofală pentru Irlanda. Chiar citirea superficială a marilor *Anale din Ulster* poate să confirme această apreciere : abundă referirile la „străini" care dau foc şi jefuiesc. Dar înainte de a face vreo apreciere generală, trebuie să deosebim influenţa vikingilor asupra societăţii irlandeze laice de influenţa lor asupra societăţii irlandeze ecleziaste. În legătură cu primul aspect trebuie spuse cîteva lucruri. Structura politică generală a Irlandei n-a fost modificată în mod substanţial de vikingi : Irlanda era împărţită deja în două „jumătăţi", adică, nordul, cu hegemonia exercitată în Tara de clanurile O'Neill — alternînd între ramurile de sud şi nord ale acestei familii — şi sudul, cu un suzeran la Cashel, ales între familiile Eoganacht şi Dal Cais. Într-un anumit sens, vikingii au descoperit coasta Irlandei creînd de-a lungul ei oraşe-port cu negoţ peste mări şi multe contacte cu lumea exterioară. Vikingii au dăruit Irlandei Dublinul, fără de care, nu numai Irlanda, dar şi lumea, ar fi fost mai sărace.

Aprecierea consecinţelor prezenţei vikingilor în Irlanda se limitează la influenţa lor asupra părţii ecleziaste a societăţii. Mănăstirile şi bisericile au fost vizitate de aceşti străini prădalnici. Un prim verdict ostil a fost dat în secolul al XII-lea în cuvintele impresionante ale autorului „Războiului împotriva străinilor", care spunea :

Dacă gîtul ar avea o sută de capete din metal călit şi fiecare capăt o sută de limbi ascuţite din metal călit şi dacă fiecare limbă ar striga neîncetat pe o sută de voci ele n-ar putea niciodată să înşire toate suferinţele îndurate de irlandezi — bărbaţi şi femei, mireni şi clerici, tineri şi bătrîni — de la acest popor războinic, sălbatic.

Cu greu se poate spune că aceasta este o apreciere favorabilă, dar o astfel de părere, îmbrăcată într-un limbaj mai puţin colorat, a prevalat : vikingii au distrus strălucirea vechii Irlande creştine (aşa cum ne-o arată Cupa Ardagh [18], Cartea de la Kells [19], fibula Tara [20]). Înainte de venirea scandinavilor, irlandezii indigeni respectau locurile sfinte şi, numai după ce aceste locuri fuseseră violate de vikingi, irlandezii au atacat lăcaşurile de cult creştine. Această opinie a fost contestată totuşi, recent, de dr. A.T. Lucas, fost director al Muzeului naţional al Irlandei. El a cercetat analele existente pentru perioada cuprinsă între 600 şi 1163 şi a notat jafurile şi incendiile de biserici la care putea fi stabilită naţionalitatea atacanţilor. Din totalul de jafuri unde naţionalitatea jefuitorilor este cunoscută, 139 pot fi atribuite irlandezilor, 140 vechilor scandinavi, 14 irlandezilor şi scandinavilor. Dintre cazurile în care s-a pus foc, 50 se datoresc irlandezilor, 37 scandinavilor şi 5 irlandezilor şi scandinavilor. Dintre cazurile cînd a fost şi jaf şi s-a pus şi foc, 12 pot fi atribuite irlandezilor şi şapte scandinavilor. Concluzia trasă este că irlandezii înşişi poartă, împreună cu vikingii, răspunderea şi vina pentru jefuirea şi distrugerea lăcaşurilor sfinte. Cheia pentru înţelegerea acestei concluzii este că lăcaşurile sfinte erau folosite ca sanctuare în special pentru obiecte de preţ, ceea ce făcea ca ele să fie ţinte atrăgătoare de atac. Dr. Kathleen Hughes a contestat opinia lui Lucas. Fără să nege că irlandezii şi vikingii au atacat

---

[18] Cupa Ardagh — o cupă mare de argint cu două minere, decorată cu aur, bronz şi email. Decoraţia constă în lamele fine de aur şi filigran de argint aplicate pe corpul vasului. Emailul colorat este aşezat din loc în loc în decoraţia filigranată alcătuită din motive zoomorfe. — *nota trad.*

[19] Cartea de la Kells — renumit manuscris irlandez cu anluminuri datînd din secolele al VIII-lea—al IX-lea. — *nota trad.*

[20] Fibula Tara — o fibulă celtică datînd din secolul al VIII-lea. Are forma unui inel mai mare din care o jumătate este goală şi cealaltă jumătate e umplută cu lamele ornate cu filigran fin. Un ac trecut prin ea o prindea de îmbrăcăminte. Se purta probabil cu acul în sus. Se păstrează în Muzeul Naţional al Irlandei din Dublin. — *nota trad.*

în egală măsură biserici şi mănăstiri creştine, dr. Hughes a susţinut că a folosi ca date de referinţă anii 600 şi 1163 nu este relevant pentru o astfel de comparaţie, deoarece aceste date încep cu 200 de ani înainte ca vikingii să fi fost un factor important în Irlanda şi se încheie la 150 de ani după ce asimilarea vikingilor era în plină desfăşurare. O comparaţie mai precisă a distrugerilor provocate de irlandezi şi, respectiv, vikingi, ar trebui să se limiteze la perioada 800—1000 sau, şi mai bine, la anii 831—980. Înainte de 831, dr. Hughes a găsit doar 5 cazuri de jafuri în care irlandezii au atacat locuri sfinte într-un mod asemănător cu atacurile vikingilor. Este adevărat că, în condiţii în care violenţa era larg răspîndită printre irlandezi, au avut loc alte altacuri, mai restrînse, ale irlandezilor asupra bisericilor dar ele aveau un scop anume şi acestea n-au fost distruse complet. Incursiunile vikingilor, totuşi, urmăreau jaful şi distrugerea generală. Pentru o perioadă de 50 de ani, în care activitatea ostilă a vikingilor a atins apogeul, dr. Hughes n-a găsit decît 10 cazuri de jafuri sau incendieri (sau ambele la un loc) comise de irlandezi, în comparaţie cu 83 comise de vikingi. Pentru perioada 881—919 au fost doar şase cazuri de atacuri comise de irlandezi şi 27 de cazuri de incursiuni ale vikingilor. Astfel, în această perioadă de aproape 90 de ani, în care atacurile vikingilor se intensificaseră la maximum, au avut loc 16 atacuri ale irlandezilor şi 100 ale vikingilor. În ultimele decenii ale secolului al X-lea, atacurile comise de irlandezi s-au intensificat şi, în secolul al XI-lea, au depăşit ca număr atacurile vikingilor. Numărul incursiunilor înregistrate, în care atacanţii sînt necunoscuţi, este neînsemnat în primele trei din aceste perioade, dar pentru intervalul 981—1170 numărul lor creşte la 162, dintre care multe, admite dr. Hughes au fost comise probabil de irlandezi printre irlandezi : a avut loc, explică ea, o diminuare treptată a respectului faţă de proprietatea bisericilor. Cei 50 de ani de la mijlocul secolului al IX-lea au fost ani cruciali şi vechea Irlandă, celtică, nu şi-a revenit de pe urma atacurilor străinilor care au avut loc în aceşti ani. Şi astfel, potrivit dr. Hughes, concepţia tradiţională, deşi are nevoie de unele modificări, rămîne încă în picioare.

Unii s-ar putea întreba cu glas tare, reflectînd la termenii acestui dialog erudit, cum pot fi folosite cu certitudine deplină, în legătură cu acest material, metodele

de cuantificare. Nu credibilitatea analelor existente este în mod special pusă în discuție, ci mai degrabă faptul dacă ele sînt complete. Nu există nici o modalitate de a ști cît de complete sînt aceste anale, cîte incursiuni au întreprins irlandezii și cîte vikingii și ce au în vedere în mod concret analele cînd vorbesc de „distrugeri mari". Ce procent din incursiunile reale a fost consemnat în anale ? Ce procent din anale a supraviețuit ? Pînă nu se va putea răspunde la aceste întrebări și la alte întrebări similare — și este dificil de văzut cum se poate da un răspuns adecvat la toate aceste întrebări — concluziile trase din mărturiile risipite trebuie să sublinieze pur și simplu faptul că timp de 50 de ani, la mijlocul secolului al IX-lea, vikingii au amenințat Irlanda într-un mod extrem de violent și că ei au rămas apoi una din numeroasele forțe prădalnice care au năpăstuit acest teritoriu în febra luptelor tribale endemice pentru Irlanda în secolele dinainte de normanzi. În orice caz, n-ar trebui făcută o distincție prea netă între sfera ecleziastă și cea laică ale societății irlandeze. Mănăstirile și bisericile erau atacate și jefuite nu numai din cauză că adăposteau bogății materiale, dar și pentru că aveau o legătură strînsă cu *tuath*-ul local, regatul regional. Multe dintre ele erau mănăstiri și biserici tribale care aveau deseori legături strînse de familie și ereditare cu regele local. În afară de aceasta, conflictele intertribale duceau ușor la atacuri împotriva acestor locuri sfinte, indicii evidente și vulnerabile ale bogăției unui dușman.

Perioada splendidelor manuscrise cu anluminuri se încheiase. O dată cu Cartea de la Kells, de la sfîrșitul secolului al VIII-lea, și Cartea lui Armagh, care era mai simplă, și a fost scrisă puțin mai tîrziu, ca exemple finale, tradiția anluminurilor de pe manuscrise pare să fi părăsit Irlanda. Deși în secolul al X-lea metaloplastia și sculptura ornamentală în piatră au continuat, se încheiase într-adevăr o epocă. S-ar fi încheiat ea oare la fel de repede fără vikingi ? Este posibil ca aceste realizări artistice ale irlandezilor să constituie o bază pentru a judeca o societate care avea și multe alte laturi, mai puțin dramatice ? Ele trebuie să fie pentru noi simboluri ale tragediei unei promisiuni neîmplinite. Și străinii au venit din nou în 1169.

3

Străbătînd Atlanticul de nord

Trecerea vikingilor de pe o insulă pe alta în secolul al IX-lea a fost aproape inevitabilă. Dinamica lăuntrică a mişcării de migraţie, în special foamea de pămînt, l-a dus pe aceşti oameni ai mării şi agricultori tot mai departe şi mai departe spre apus. Shetlandul fiind colonizat, iar Irlanda nemaiprezentînd interes, vikingii au găsit alte locuri, din care unele nelocuite, pentru a se aşeza. Hărţile plane deformează distanţele dín apele nordice ; de fapt, insulele din Atlanticul de nord se află una faţă de alta la depărtări egale, care pot fi străbătute cu corabia : ele nu sînt aşezate ca un şirag de perle, ci par mai degrabă nişte pietre, de mărimi şi forme diferite, pe care să poţi păşi. Insulele Feroe se află doar la 190 de mile depărtare de insulele Shetland ; la rîndul lor, insulele Feroe se află doar la 240 de mile de Islanda ; iar Islanda doar la 190 de mile de cea mai apropiată parte a Groenlandei. Sau, ca să privim lucrurile altfel, insulele Feroe se află la vest de Norvegia, la o distanţă de 350 de mile, Islanda la 600 de mile şi Groenlanda la aproape 1 000 de mile. Desigur că în istorie nimic nu este cu adevărat inevitabil, dar, avînd în vedere talentele de marinari şi navigatori ale vikingilor şi foamea lor de pămînt în secolele al IX-lea şi al X-lea, nu este surprinzător că după colonizarea insulelor Shetland a urmat crearea de aşezări în Feroe, Islanda, Groenlanda şi chiar mai departe de aceasta din urmă, pînă cînd traseele au devenit atît de lungi, condiţiile atît de grele, încît expansiunea spre apus, de scurtă durată, s-a încheiat pe ţărmurile Americii de Nord. Această temă face parte din capitolul următor. Deocamdată să analizăm isprăvile vikingilor în insulele din Atlanticul de nord, unice printre experienţele lor, deoarece aici ei s-au aşezat în teritorii

nelocuite și realizările lor au fost cu adevărat uimitoare în marea perioadă islandeză.

Insulele Feroe

Situate la nord-vest de insulele Shetland, insulele Feroe („insulele oii") cuprind un arhipelog format din 22 de insule destul de mari, dintre care 18 sînt nelocuite în secolul nostru. Streymoy (28 de mile pe 8 mile) este cea mai mare dintre acestea ; Torshavn, orașul ei principal, este numit așa după zeul vikingilor. În partea de vest stîncile se ridică perpendicular din mare, pe alocuri la o înălțime de peste 300 de metri, iar malurile stîncoase abundă, dar există și golfulețe și zone nisipoase care permiteau corăbiilor vikinge să tragă la mal.

Primele corăbii vikinge au debarcat, probabil, în insulele Feroe pe la anul 800, împinse acolo din insulele așezate mai la sud. Au găsit în aceste locuri, de altfel nepopulate, călugări irlandezi, ai căror predecesori, cu aproximativ o sută de ani înainte, ridicaseră pe aceste insule îndepărtate schituri. Idealul *peregrinatio pro Christo* îi mînase pe călugării irlandezi nu ca misionari ci, mai degrabă, ca pelerini care-și făceau astfel penitența și a căror țintă era Christos. Geograful irlandez Dicuil, scriind în 825, pe baza relatărilor unui martor ocular demn de crezare, ne spune :

În jurul propriei noastre insule Hibernia[1] sînt insule mici și altele foarte mici. În apropiere de insula Britania sînt multe insule, unele mari, altele mici și unele de mărime mijlocie. Unele sînt așezate în mare la sud de ea, altele la apus, dar ele sînt mai numeroase mai ales în partea de nord-vest și nord. Am trăit pe unele din aceste insule și pe altele le-am vizitat : pe unele le-am văzut doar în treacăt, în timp ce despre altele am citit... Există multe alte insule (în afară de Thule) în ocean la nord de Britania, la care se poate ajunge din insulele așezate la nord de Britania, într-o călătorie directă de două zile și două nopți cu pînzele umflate în permanență de un vînt prielnic. Un preot evlavios mi-a spus că a navigat spre aceste insule două zile de vară și o noapte, într-o barcă cu două bănci și a debarcat pe una din ele. Anumite insule sînt foarte mici ; aproape toate sînt separate una de alta prin întinderi înguste de apă. Pe aceste insule trăiesc de aproape 100 de ani sihaștri, veniți cu bărcile din țara noastră Scoția (Irlanda). Dar așa cum au fost întotdeauna nelocuite de la începutul lumii, așa sînt și acum,

[1] Hibernia — denumire poetică a Irlandei. — *nota trad.*

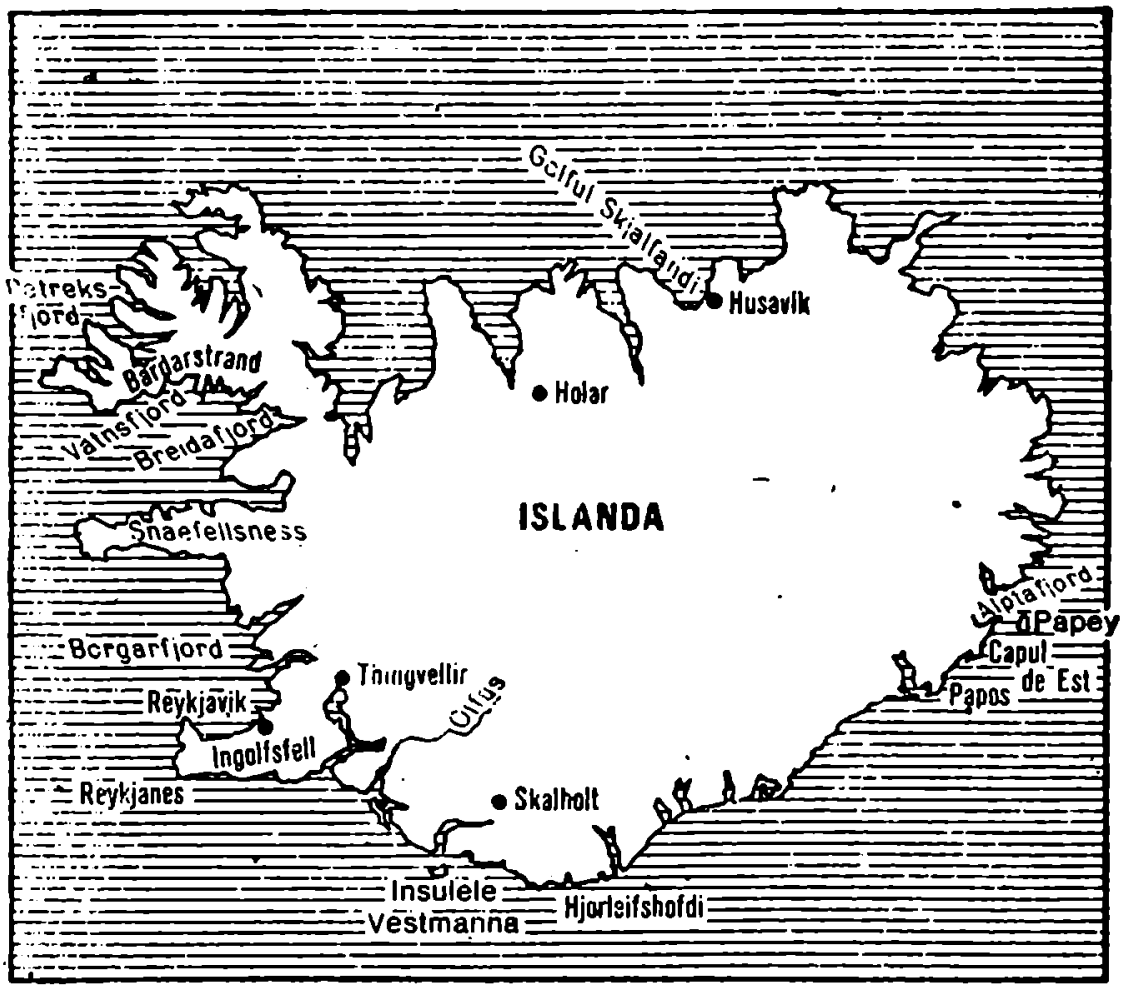

7. Islanda în perioada vikingilor

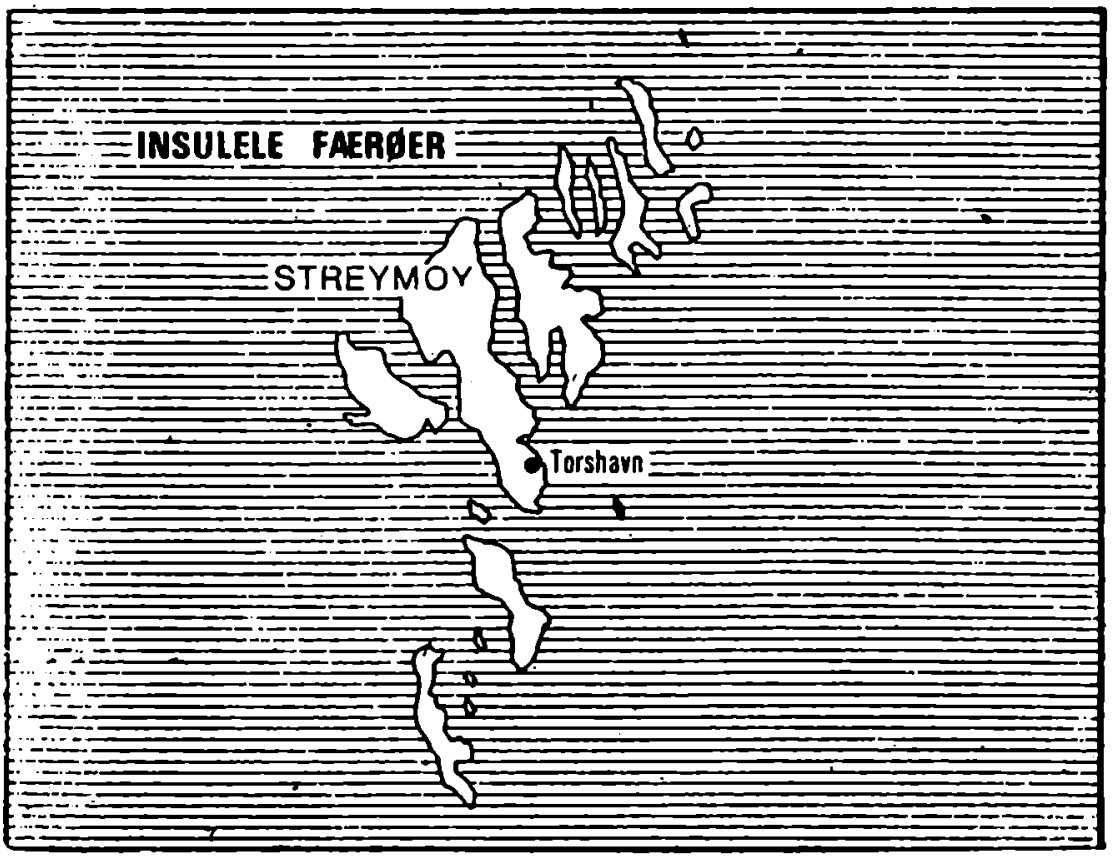

8. Insulele Feroe în perioada vikingă

deoarece din cauza canoanelor din nord, pirați, ele sînt părăsite de sihaștri și sînt pline de nenumărate oi și de o mare varietate de păsări de mare.

Data cînd vikingii s-au așezat acolo și au tulburat pacea aseetică a călugărilor irlandezi trebuie să fie fixată la într-un moment din primul sfert al secolului al IX-lea. Nu este sigur de unde au venit cei dintîi coloniști, dar probabil că ei au venit din așezările scandinave din sud (Hebride, Shetland, Orkney etc.). În secolul al IX-lea coloniștii aveau să vină din regiunile norvegiene Sogn, Rogaland și Agder. S-a aflat repede că insulele Feroe ofereau condiții propice pentru pășunat și în scurt timp cîmpiile s-au acoperit cu oi. Pescuitul și alte îndeletniciri aveau să urmeze.

Așezarea vikingilor, la început mică, a luat amploare în primul ei secol de viață. Ascensiunea lui Harald Păr Frumos la un fel de hegemonie politică în Norvegia în jurul anilor 880 sau 890 i-a determinat, fără îndoială, pe unii rivali de-ai săi și nesupuși să plece în exil. În special insulele Feroe și în Islanda, migrația politică forma doar o parte a acestui proces de colonizare : dorința de pămînt și de bogăție și setea de aventură se numărau, fără îndoială, printre motivele precumpănitoare. *Saga islandezilor din Feroe*, care glorifica rolul lui Olaf Tryggvason în creștinarea și prosperitatea insulelor, nu este întemeiată din punct de vedere istoric. Creștinismul a fost adus în insulele Feroe de regele Olaf abia pe la anul 1000. S-ar putea crede că, în istoria lor ulterioară, insulele Feroe ar fi servit ca punct de oprire pe ruta dintre Norvegia și Islanda, dar nu pare să fi fost cazul : corăbiile mergeau direct în Islanda pe un traseu care trecea prin apele dintre Shetland și Feroe. Totuși, o dată stabilită o cale de navigație între Norvegia și Groenlanda, corăbiile care o foloseau opreau cu regularitate în insulele Feroe.

Islanda

Civilizația vikingilor a atins punctul său culminant în mijlocul zăpezilor, al gheții, între țărmurile nisipoase, pe cîmpiile acoperite de lavă și pajiștile verzi ale Islandei. Nicăieri în altă parte nu și-au stabilit vikingii o atît de importantă așezare permanentă fără să fi fost tulburați de popoarele indigene, de necesitatea cuceririlor și de

asimilarea ce avea să urmeze. Islanda avea să fie copilul care își va întrece părinții ; realizările ei literare de maturitate aveau să fie mai mari decît cele din patria scandinavă și decît cele ale coloniștilor vikingi din țările cucerite.

Scriitori din antichitate — Polibiu, Strabon, Plinlu și Tacit — știau de existența unei insule situate la o distanță de 6 zile de călătorie de Britania. Ei au numit-o Thule ; Beda Venerabilul, în tratatul său despre vremea respectivă, îi cita pe antici și descria Thule ca fiind așezată în nordul Britaniei, la o distanță de 6 zile de navigație, un loc unde în solstițiul de vară nu este noapte iar în solstițiul de iarnă nu este zi și care este situat la sud de ghețurile veșnice, la o distanță de o zi de drum. În 825 Dicuil scria despre Thule în termeni care impuneau identificarea ei cu Islanda. El cunoștea aceleași surse antice, dar adăuga :

Sînt 30 de ani de cînd clerici care trăiseră pe insulă de la întîi februarie la întîi august mi-au spus că nu numai în timpul solstițiului de vară, dar și în zilele dinainte și după, soarele, apunînd seara, se ascunde parcă în spatele unui mic deal, în așa fel încît în acel scurt interval de timp nu era întuneric și omul putea să facă ce voia, ca și cum soarele n-ar fi apus, chiar să la un păduche de pe cămașă și că, dacă cineva stătea pe vîrful unui munte, putea să vadă încă soarele.

Astfel, începînd de pe la 775 călugării irlandezi, aparent omniprezenți, petreceau lunile luminoase (și calde) în Islanda, venind și plecînd probabil în luntrile lor îmbrăcate în piei. Ei erau cunoscuți vikingilor sub numele de *papar* și astfel de toponime ca Papey și Papos în Islanda de sud-vest indică nume folosite de vikingi — desigur, nu de către sihaștrii irlandezi înșiși — pentru a indica locurile unde stăteau de obicei oamenii sfinți. Norvegienii trebuie să fi știut de existența acestei insule în primul sfert al secolului al IX-lea. Ei se așezaseră deja în Orkney, Shetland și Feroe și erau figuri familiare în Irlanda. Relatările tradiționale plasează „descoperirea" Islandei de către vikingi pe la anul 860, o dată mai tîrzie decît ne-am putea aștepta, avînd în vedere prezența lor doar la 240 de mile sud-vest de insulele Feroe, începînd de pe la anul 800. S-ar putea într-adevăr ca ei să fi avut chiar cunoștință de Islanda și să o fi zărit înainte de anul 860, dar vechile povestiri (saga) păstrează tăcere în legătură cu o astfel de „descoperire".

Cînd vikingii au ajuns în Islanda ei au descoperit o insulă ceva mai mare decît Irlanda, ovală ca formă, cu excepţia unei peninsule în partea de nord-vest. Pămîntul era compus din elemente foarte diverse ca natură. În cea mai mare parte podiş, Islanda avea — şi într-adevăr are — o înălţime medie între 600 şi 950 de metri ; un sol arid format din poduri de gheaţă, zăpezi şi lavă răcită acoperea o mare parte din insulă. De la venirea vikingilor, din cei peste 200 de vulcani, 25 au fost activi în diferite perioade, făcînd din Islanda una din cele mai active regiuni din lume din punct de vedere vulcanic. Fîşiile de pămînt situate de-a lungul coastelor şi de-a lungul văilor unor rîuri — asemenea Norvegiei natale a multora dintre coloniştii vikingi — rămîn pînă în ziua de azi singurele zone arabile unde se cultivă cerealele şi fîn şi unde pasc vitele. În epoca vikingilor apele Islandei le ofereau locuitorilor cantităţi abundente de peşte.

Cine a fost primul dintre vikingi care a descoperit această insulă ascunsă mai jos de Cercul arctic ? Întrebarea trebuie să capete răspuns, dacă nu pentru alt motiv, pentru faptul că a fost o problemă importantă pentru generaţiile ulterioare de islandezi. În diferitele ei versiuni, *Landnámabók* [2], despre care vom spune mai multe, asociază trei persoane cu această descoperire făcută de vikingi : Naddod, Gardar şi Floki. Naddod a făcut descoperirea în mod întîmplător. Cu alte cuvinte :

Se spune că oamenii trebuiau să călătorească din Norvegia în insulele Feroe ; unii spun că e vorba de Naddod vikingul. Ei au fost împinşi de o furtună în oceanul de apus şi au găsit acolo o ţară mare. Au urcat în regiunea Eastfirth pînă la un munte înalt, de unde aveau o vedere splendidă. S-au uitat după fum sau alte semne ale unei aşezări omeneşti dar n-au văzut nimic. Au rămas acolo pînă toamna şi, pe cînd plecau spre insulele Feroe, au văzut zăpadă pe vîrfurile munţilor şi astfel au spus pămîntului Ţara de zăpadă, pe care o lăudau foarte mult.

Această presupusă întîmplare a lui Naddod nu pare să-l fi impresionat mult pe povestitor. Dar ce s-a întîmplat cu Gardar ?

A fost un bărbat pe nume Gardar Svarvarsson de obîrşie svedă, care a pornit în căutarea Ţării zăpezilor la porunca mamei sale

[2] Landnámabók (Cartea aşezărilor) — Cronică genealogică islandeză alcătuită, probabil, la începutul secolului al XII-lea de istoricul islandez Ari Thorgilsson. — *nota trad.*

care făcea profeții. El a debarcat la răsărit de Eastern Horn, unde era un liman. Gardar a dat ocol pămîntului cu corabia și a descoperit că era o insulă. Iarna aceea a petrecut-o la Husavik în Skjalfandi, unde și-a construit o casă. Primăvara... Gardar s-a întors în Norvegia și a lăudat foarte mult țara. Țara a fost numită acum Gardarsholm și avea păduri între munți și țărm.

Două descoperiri, fiecare lăudînd tare mult țara, și două nume pentru țară. Al treilea „descoperitor" a găsit locul neprietenos dîndu-i un nume peiorativ care a dăinuit.

A fost un mare viking pe nume Floki Vilgerdarson, care a plecat în căutarea țării Gardersholm de la Flokavardi, cum este numit acum, unde se întîlnesc Hordaland și Rogaland. La început a navigat spre Shetland, unde a aruncat ancora... Au ajuns la Horn venind dinspre răsărit și au navigat de-a lungul coastei de sud. Cînd au trecut de Reykjanes, luînd-o spre apus, fiordul s-a deschis în fața lor și au putut să vadă Snaefellsnes. Faxi a spus : „Această țară pe care am descoperit-o trebuie să fie o țară mare : acestea sînt rîuri mari". Floki și ceata lui au continuat să navigheze spre apus, au traversat Breidafjord și au debarcat la Vatnsfjord (cum îi spunem noi) în apropiere de Bardarstrand. Au pescuit mult acolo, dar au scăpat din vedere să strîngă fîn și toate vitele lor au murit în timpul iernii. A urmat o primăvară destul de rece. Floki a urcat un munte înalt, s-a așezat cu fața la nord și a văzut un fiord plin de gheață și a numit pămîntul Țara de gheață... Floki a petrecut iarna la Gorgarfjord... și în vara următoare a pornit spre Norvegia. Cînd era întrebat despre acel loc îi dădea un nume rău.

Indiferent cît de verosimile sau nu ar părea oricare dintre aceste povestiri, ele au fost importante pentru generațiile ulterioare, care erau fascinate de căutarea și descoperirea a noi pămînturi, și au furnizat materialul din care erau făuriți eroii. Și istoricul găsește fascinantă problema descoperirii Islandei dar, în același timp, de o importanță limitată. Dacă Islanda a fost „descoperită", atunci meritul trebuie atribuit în mod sigur călugărilor islandezi împinși spre apus în luntrile lor din piele de vintul abnegației și de ascetismul cretșin. Un istoric al vikingilor știe că pe la 860 unii vikingi au explorat regiunile de coastă ale Islandei. Dacă printre ei s-au numărat Naddad, Gardar sau Floki, nu are prea mare importanță.

Ceea ce are importanță este *colonizarea* Islandei de către europeni. Între 870 și 930 a avut loc o migrație de oarecari proporții : mii de oameni au plecat cu corăbiile

din Norvegia şi insulele celtice cu scopul de a se aşeza undeva. Acestea n-au fost călătorii de explorare, nici excursii de vară înspre nord-vest sau incursiuni sezoniere. Imigranţii — primii care au trăit „goana spre vest" — au venit să se aşeze în fiordurile fertile şi pe cîmpiile de pe ţărm. Pe cît de repede a început, tot atît de repede s-a şi încheiat această imigraţie : a durat 60 de ani. Legăturile cu vechea ţară au continuat, bineînţeles, dar convoaiele de corăbii aducînd colonişti încetaseră să mai vină pe la 830 şi Islanda se angajase pe calea ei proprie de a deveni singura aşezare vikingă independentă, de sine stătătoare, de peste mări.

Două surse din secolul al XII-lea scrise în limba vorbită descriu această epocă a colonizării. Ari Thorgilsson [3], părintele istoriei islandeze, a scris *Cartea islandezilor (Islendingabók)* pe la anul 1125. Este adevărat că această carte a fost scrisă cu vreo 200 de ani după colonizare, dar Ari fusese crescut de Hallr Thorarinsson, care putea să-şi amintească de botezul său la anul 998 şi care, mai tîrziu, a fost în slujba regelui Norvegiei şi era cunoscut pentru memoria sa prodigioasă : o legătură strînsă, chiar dacă a tradiţiei nescrise, cu coloniştii şi cu insula lor nou descoperită şi o legătură sigură, cel puţin, cu cele mai vechi tradiţii naţionale ale acestor popoare. A doua sursă avea un scop foarte diferit. Landnámabók, probabil scrisă în secolul al XII-lea, ne este cunoscută doar prin intermediul unor ediţii din secolul al XIII-lea. Cartea seamănă cu un catalog al primilor colonişti, nu o listă ci mai degrabă numele a 400 de colonişti, locurile lor de origine, unele informaţii genealogice şi foarte des povestiri care aveau legătură cu ei, descriind isprăvi, întîmplări ciudate şi chiar persiflînd oameni cum ar fi Wale cel puternic, Osborn cel bogat, Rolf cel gras, Thorkell lunganul şi Cetil ciungul. Ar fi o greşeală ca vreuna din aceste cărţi să fie considerată completă din punct de vedere istoric şi absolut demnă de crezare în ceea ce priveşte cele mai mici amănunte. Totuşi, ele sînt foarte aproape de vechile tradiţii islandeze. Ce ne spun ele ?

[3] Ari Thorgilsson Învăţatul (1067—1148), căpetenie, preot şi istoric islandez a cărui Islendingabók (Cartea islandezilor) este prima istorie a Islandei scrisă în limba vorbită. — *nota trad.*

Ne spun că Ingolf Arnarson a fost primul colonist. Povestirea este instructivă, versiunea ei mai lungă se găseşte în *Landnámabók.*

Fraţii vitregi (Ingolf şi Leif) au plecat cu corabia lor, bine pregătită, în căutarea pămîntului pe care-l descoperise Raven-Floki şi pe care-l numise Ţara de gheaţă. Ei au descoperit acel pămînt şi au debarcat pe coasta de răsărit în fiordul Alpta, din sud : acolo pămîntul li s-a părut mai roditor decît în nord. După ce a trecut iarna, s-au întors în Norvegia. Ingolf a făcut apoi pregătiri pentru o călătorie în vederea aşezării acolo, în timp ce Leif a plecat la jefuit în Insulele britanice. El a făcut prădăciuni în Islanda..., a luat o spadă de la un om dintr-un loc întunecos de sub pămînt şi de atunci a fost numit Hjorleif (Leif cel cu sabia)... şi s-a întors cu zece sclavi. În iarna aceea Ingolf a adus ofrande zeilor, căutînd semne legate de viitorul său ; Hjorleif n-a adus ofrande. Semnele l-au îndreptat pe Ingolf spre Islanda. Fiecare frate şi-a pregătit corabia pentru călătorie... şi au pornit pe mare.

În vara cînd Ingolf şi Hjorleif au pornit să se aşeze în Islanda, Harald Păr Frumos era rege al Norvegiei de 20 de ani ; trecuseră 3 774 de ierni de la începutul lumii şi 874 de la întruparea Domnului. Ei s-au despărţit imediat ce au zărit Islanda. Ingolf şi-a aruncat stîlpii locului de onoare în mare, legîndu-se să se aşeze acolo unde au atins ei pămîntul. Şi ei au atins pămîntul în locul numit acum Ingolfshofdi. Hjorleif a mers mai departe, spre apus, de-a lungul coastei... şi a atins pămîntul la Hjorleifshofdi... unde a rămas în iarna aceea. În primăvara următoare, Hjorleif, vrînd să semene, dar neavînd decît un bou şi-a pus sclavii să tragă plugul ca să are pămîntul... Sclavii l-au atacat pe Hjorleif şi pe slujitorii lui, i-au ucis şi cu barca lui Hjorleif, au dus femeile şi ce puteau să care pe o insulă din largul mării, unde au şi rămas. Ingolf a fost tare mişcat cînd doi din sclavii lui au dat de trupul lui Hjorleif. Cînd a ajuns, Ingolf s-a plîns : „Este un sfîrşit trist, pentru un om viteaz, să fie ucis de sclavii săi. Ce se poate aştepta de la un om care n-a adus ofrande ?" El a plecat după sclavii lui Hjorleif, i-a găsit... şi i-a măcelărit pe toţi pînă la unul.

În vara următoare Ingolf a călătorit de-a lungul coastei, spre apus, şi a stat această a treia iarnă la Ingolfsfell, la apus de rîul Oifus. În vara aceea Vifil şi Karli au descoperit stîlpii locului de onoare în apropiere de Arnarhval. În primăvară Ingolf a străbătut cîmpiile şi şi-a făcut casă acolo unde stîlpii fuseseră aruncaţi pe mal. El i-a spus locului Reykjavik şi stîlpii sînt şi astăzi acolo.

Indiferent de importanţa reală a lui Ingolf, această relatare dezvăluie cîteva tipare ale primelor colonizări şi ridică probleme care-i preocupă încă pe istorici. Devreme, fără îndoială în jurul anilor 890, colonişti ce intenţionau să se stabilească în Islanda dădeau ocol cu corăbiile lor insulei. Nu toţi poate, dar mulţi dintre primii

coloniști își aruncaseră și ei, fără îndoială, peste bord, stîlpii locului de onoare pentru ca providența să le poată arăta unde să debarce. Acești stîlpi erau ca un toc de ușă în cadrul căreia avea să fie locul capului de familie în casa lui : ei reprezentau autoritatea lui familială și religioasă. Și alți coloniști au venit, asemenea lui Ingolf, în grupuri de familii însoțite de servitori și sclavi. Din alte izvoare știm că fiecare colonist putea „să-și îngrădească" pentru el însuși doar suprafața pe care el și tovarășii lui puteau să o înconjoare în decursul unei singure zile. Urma în mod normal împărțirea pămîntului oamenilor lui de încredere și totodată stabilirea conducerii locale, reprezentată de colonistul cel mai important și de urmașii lui.

Menționarea sclavilor celți (thrall) aflați în slujba lui Hjorleif aduce în discuție problema mai largă a componenței celtice a colonizării Islandei. Din cei 400 de coloni menționați în lucrarea *Landnámabók* 7% poate proveneau din teritorii care puteau fi identificate ca celtice, în principal din Islanda și Hebridele exterioare. Unii dintre coloni cum ar fi Aawang, Thormon și Cetil sînt într-adevăr numiți irlandezi *(Iskr)* și o analiză mai atentă arată că unele dintre soțiile și ibovnicele colonilor scandinavi care au venit din Irlanda erau, de fapt, irlandeze, cum erau și unii dintre sclavi, ei înșiși de foarte multe ori de origine nobilă. Printre numele de figuri islandeze legendare se numără marele Njall (adică Neil), un celt în legătură cu care există o importantă saga. În această mult disputată problemă a prezenței factorului celtic în colonizarea islandeză două idei sînt clare. Prima — și importanța ei trebuie subliniată cu mult curaj — se rèferă pur și simplu la colonizarea Islandei drept o colonizare norvegiană ; toponimele din *Landnámabók* arată că este vorba de o migrație largă din sud-vestul Norvegiei, în special din Sogu, Hordaland și Rogaland și de o migrație mai redusă, direct din insulele de apus (Scoția și insulele apropiate la vest și la nord — Feroe și Irlanda). Fără îndoială că marea majoritate a celor 7% sau cît reprezentau cei proveniți din teritoriile celtice erau prima sau a doua generație de norvegieni. Al doilea fapt este de mult mai mică importanță : printre coloniștii din Islanda existau și celți. Nu este vorba de deținători de pămînt, ci de soții ale acestora, ca urmare a unor *connubium* (căsătorii) făcute în Irlanda, și de sclavi care fuseseră înrobiți în Irlanda. Istoricii is-

landezi moderni subliniază, poate în mod exagerat, factorul irlandez pentru a explica diferențele dintre Islanda și mama ei scandinavă, o explicație parțială a realizărilor literare uriașe ale Islandei. *Quaestio stat !*

În această dispută referitoare la celți este pierdută din vedere cu ușurință problema mai importantă a amplorii colonizării islandeze. Izvorul nostru principal menționează doar 60 de ani de colonizare și doar 400 de coloni : nu prea mulți pentru a se putea prefigura o dezvoltare ulterioară. Cei 400 în discuție erau 400 de *colonişti,* adică oameni cu dare de mînă care împreună cu familiile, slujitorii și robii lor au populat insula. Estimările variază între 10 000 și 60 000 și depind în mod evident de cît de completă este considerată a fi *Landnámabók* și părerea privind mărimea medie a unei *familii.* O cifră care să se situeze între 15 000 și 25 000 s-ar putea să nu fie prea greșită.

Este foarte ușor să se spună și probabil, greșit, că vikingii s-au așezat în Islanda în această perioadă de 60 de ani ca urmare a condițiilor politice din Norvegia : Harald Păr Frumos își extinsese controlul asupra unei zone întinse a Norvegiei ; bătălia de la Hafrsfjord (care a avut loc probabil la o dată între 885 și 900) a pus capăt domniei multor regi și *jarli* în Vestland [4]. Snorri Sturlusson, istoricul din secolul al XIII-lea, atribuia această „migrație a popoarelor" spre Islanda tiraniei regelui Harald. *Landnámabók* menționează de fapt că, dintre colonişti, cîțiva luptaseră într-adevăr la Hafrsfjord împotriva lui Harald. S-a conchis astfel că Islanda a fost populată de emigranți politici. Tabloul real este mult mai complex. Fără îndoială că cei ce nu voiau să se supună și cei înfrînți au găsit în Islanda un loc de exil atractiv. Atracția nu era mai puțin reală pentru cei ce nu făceau politică, pentru cei dornici să aibă pămînt, pentru fiii mai mici și pentru scandinavii care trăiau deja în diaspora printre celți, foarte departe de Vestland și Harald. Dovezile sugerează chiar că Harald a contribuit la încurajarea sau cel puțin la controlul colonizării Islandei. Cel puțin doi dintre cei mai nobili coloni, Ingimund cel bătrîn și Hrollang, sînt prezentați ca prieteni ai lui Harald. O relatare din secolul al XIII-lea arată că fiul lui Gardar, unul din „descoperitorii" insulei, a fost în realitate trimis în Islanda

[4] Vestland — regiune din sud-vestul Norvegiei. — *nota trad.*

de Harald în încercarea de a dobîndi controlul asupra ei. Harald a încercat să controleze ocuparea pămîntului nu numai limitînd mărimea suprafeţei de pămînt pe care o putea lua fiecare colon, dar şi impunînd o taxă individuală asupra emigranţilor care părăseau Norvegia („land ounces"). Perspectivele unor noi pămînturi existente acolo care să fie preluate ar fi îndreptăţit, bineînţeles, un mare număr de bărbaţi ambiţioşi, aventurieri, să părăsească regiunea suprapopulată a fiordurilor din Norvegia de sud-vest şi să înceapă o viaţă nouă într-un loc unde, în pofida numelui, unul din primii vizitatori, a văzut „fire de iarbă de pe care picura unt".

Noua societate trebuia să se organizeze şi în scurt timp a fost instituită o formă aristocratică de guvernare bazată pe un model norvegian. La un moment dat, între 927 şi 930, căpeteniile conducătoare au căzut de acord că trebuie să fie creat un organism naţional pentru a aplana disputele şi a stabili legile. Ca urmare, ei l-au trimis pe Ulfljot în Norvegia să afle care erau legile strămoşeşti. Rezultatul a fost legea lui Ulfljot despre care nu se ştiu prea multe, cu excepţia articolelor referitoare la ceremonii. Adunări regionale *(things)* existaseră din primele stadii ale colonizării dar o adunare generală *(althing)* s-a întrunit, probabil, pentru prima oară în vara anului 930. Locul ales pentru această adunare numit *thingvellir* (cîmpia adunării) rămîne pînă astăzi unul din cele mai impresionante locuri din Islanda : este situat în nordul celui mai mare lac din Islanda, la capătul unui vast clivaj natural lung de 25 de mile şi cu o deschidere de 6 mile spre zonele populate din sud şi vest. Aici, o dată pe an, marii proprietari de pămînt obişnuiau să se întîlnească pentru o zi şi o noapte ; ei — şi nu un rege — aveau să conducă această republică : „Islandezii — spunea Adam din Bremen pe la anul 1070 — nu au alt rege decît legea". Aceşti coloni aristocraţi îmbinau elementul laic cu cel religios : ei erau numiţi *godari* — căpetenii şi preoţi sau, mai degrabă, căpetenii-preoţi. Din partea fiecăruia din cele 12 districte ale Islandei veneau cîte 3 membri şi aceşti 36 de bărbaţi alegeau un Legiuitor care prezida, timp de trei ani, întîlnirile lor de la Stînca legii şi care la fiecare întîlnire le prezenta o treime din legile lor. S-au făcut şi modificări în *althing*. În 965 Islanda era împărţită în patru părţi (nord, sud, est şi vest), fiecare

avînd trei districte (cu excepția părții de nord care avea patru) care erau controlate de către un *thing* local. Aceste 13 districte trimiteau fiecare cîte trei *gòdari* în *althing*, care cuprindea acum 39 de membri. A descrie acest remarcabil organism ca cel mai vechi parlament democratic din Europa înseamnă a nu înțelege natura esențialmente aristocratică, nedemocratică a *althingului*; a-l descrie ca fiind cel mai vechi parlament din Europa care a existat continuu înseamnă a deforma realitatea istorică și a *pierde din vedere numeroasele hiatusuri* din istoria acestui organism. Are mai mare importanță decît vîrsta și pretinsa lui continuitate să ne referim la ceea ce a fost *althingul* în realitate : prima încercare a vikingilor de a stabili *ex nihilo* o constituție pentru ei înșiși, într-o țară nouă ; el se baza pe modele scandinave, dar era croit pentru o experiență nouă. A funcționat greoi la început și apoi mai lin, creînd o atmosferă de ordine și stabilitate care avea să facă posibilă epoca de aur a culturii islandeze : secolul al XIII-lea cu vechile sale saga și cu scalzii [5] săi reprezintă o moștenire a constituției secolului al X-lea.

Trecerea islandezilor la creștinism — în pofida povestirilor despre erupțiile vulcanice neașteptate anunțînd chemarea lui Dumnezeu la „judecata de apoi" din anul 1000 — nu a fost rezultatul unei revelații divine. Probabil că printre primii islandezi au existat totuși cîțiva creștini convertiți pe pămînturile celtice : femei evlavioase, asemenea lui Aud înțeleapta, care temîndu-se ca nu cumva corpul său să fie pus în pămînt spurcat a lăsat cu limbă de moarte să fie îngropată în nisipurile dintre flux și reflux ; alții, cum au fost Helgi cel Slab, credeau în Christos, dar în momentele grele se rugau lui Thor. Cîteva toponime din perioada colonizării arată o influență creștină (de pildă Kristnes și Patreksfjord). Indiferent ce elemente de creștinism existau printre colonișți, ele nu erau importante, și acest creștinism timpuriu a dispărut în scurt timp. Fiii lui Helgi au construit temple zeilor lor.

Creștinarea masivă — creștinarea națiunii islandeze — a avut loc la cumpăna mileniului. Ea a fost precedată de cîteva încercări ale misionarilor creștini de a-i evan-

[5] Scald — nume dat vechilor poeți nordici (mai ales islandezi), a căror poezie are în general un caracter eroic. — *nota trad.*

gheliza pe islandezii păgîni. În jurul anului 980 unii islandezi care fuseseră convertiţi în alte ţări s-au întors să predice noua religie, deşi nu cu succese notabile. Punctul crucial în creştinarea Islandei s-a aflat la sute de mile spre răsărit, în Norvegia, unde Olaf Tryggvason, un creştin, a devenit rege în 995. Pentru acest proces relatarea cea mai sigură pe care ne bazăm este *Islendingabók* a lui Ari. Tatăl vitreg al lui Ari fusese botezat de unul din primii misionari ai regelui Olaf ; preceptorul lui Ari, Teit, era fiul lui Isleif, primul episcop băştinaş al Islandei (1056-1080). Cu un zel în citarea surselor demn de un adevărat istoric, Ari povesteşte despre misiunea încheiată cu succes : „Teit mi-a spus că ştia aceasta de la un om care fusese cu adevărat de faţă". Ce ne spune Ari (şi Teit şi martorul ocular care l-a informat pe Teit) ? După misiunea doar parţial încununată de succes a lui Thangbrand, care obţinuse rezultate considerabile dar lăsase încă păgînă cea mai mare parte din insulă, regele Olaf a trimis două căpetenii islandeze convertite înapoi în Islanda pentru a institui creştinismul ca religie oficială a ţării. Au plecat cu corăbiile din Norvegia împreună cu preotul Thormond, avînd o misiune politică, iar preotul o misiune religioasă. La mijlocul lunii iunie a anului 1000 — unii comentatori sugerează 999 — bărcile lor au debarcat în insulele Westmanna în largul coastei de sud-vest. Una din căpeteniile convertite, Hjalti, fusese acuzat de blesfemie în *althing* în anul anterior ; din acest motiv el fusese lăsat pe aceste insule în timp ce cealaltă căpetenie convertită, Gizur, şi-a continuat misiunea politică. Era perioada cînd se întrunea *althing-ul* şi Gizur s-a alăturat tovarăşilor săi creştini din *thingvellir* care-l susţineau — chiar Hjalti, care fusese acuzat de blesfemie, lăsase interdicţia de o parte şi li se alăturase, fără să fie poftit. Atunci a avut loc cea mai mare confruntare din istoria Islandei : două cete înarmate s-au aşezat faţă în faţă în mijlocul stîncii despicate. La Stînca Legii un grup de creştini şi păgîni au afirmat că ei nu vor trăi sub aceeaşi lege unii cu ceilalţi. S-au întors apoi la colibele lor pentru a aştepta hotărîrea lui Thorgeir, Legiuitorul, care s-a aşezat jos la Stînca Legii, s-a acoperit şi a rămas acolo toată ziua aceea şi toată noaptea. S-a ridicat a doua zi de dimineaţă şi a adunat părţile. Acolo, la Stînca Legii, el a început să vorbească : ţările Norvegiei şi Danemarcei

au fost blestemate să fie dezbinate ; dezbinarea va distruge şi această ţară ; nu pot exista două legi, una pentru păgîni şi alta pentru creştini ; fiecare parte trebuie să dea cîte puţin ; în Islanda va fi o singură lege şi o singură credinţă. Cuvintele lui au avut ecou în rîndul ascultătorilor. Ei au fost de acord că Thorgeir trebuie să dea o lege unică. Thorgeir a hotărît că toţi oamenii trebuie să fie în mod public creştini şi, dacă ei voiau, în particular să fie păgîni. Botezul avea să fie general, dar obiceiurile vechi continuau să predomine, deşi doar în particular, în ceea ce priveşte abandonarea copiilor, consumarea cărnii de cal şi jertfele. „Dar, ne informează Ari, aceste forme de păgînism au fost în scurt timp desfiinţate". Relatarea lui Ari prezintă un compromis obişnuit pentru evanghelizarea creştină : Constantin, Bonifaciu, Augustin de Canterbury, carolingienii cunoscuseră împrejurări în care noul şi vechiul coexistaseră în tranziţia de la păgînism la creştinism şi în recunoaşterea formelor religioase aculturale.

Primul episcop, Isleif, a fost numit în 1056 şi s-a instalat la Skalholt. Al doilea episcopat, cel de la Holar, a fost creat în 1106. Arheologii au descoperit ruinele unei catedrale uriaşe construite din stinghii de lemn la Skalholt şi sicriul episcopului Pal Jonsson (1195-1211). În anul 1123 s-a făcut o codificare a legii ecleziaste, cu 17 ani înainte ca Gratian canonicul să fi emis la Bologna celebrul său *Decretum*. Subtilităţile disciplinei canonice n-au fost puse totuşi în practică : preoţii şi episcopii aveau concubine şi copii iar episcopii exercitau o autoritate laică considerabilă. Cînd, într-o epocă mai tîrzie, în Islanda a venit Reforma, ea a venit ca religie a unui rege danez, iar episcopul din Holar şi cei doi fii ai săi au murit ca apărători, nu numai ai vechii ordini religioase, dar şi ai libertăţilor naţionale ale poporului islandez.

Groenlanda

Colonizarea Groenlandei de către vikingi, deşi n-a cuprins teritorii întinse ci, mai degrabă, zone mici la marginea Lumii Vechi, a fost o dovadă a uimitoarei capacităţi a acestor oameni ai mării - agricultori de a traversa Atlanticul de nord şi de a trăi pe un pămînt marginal.

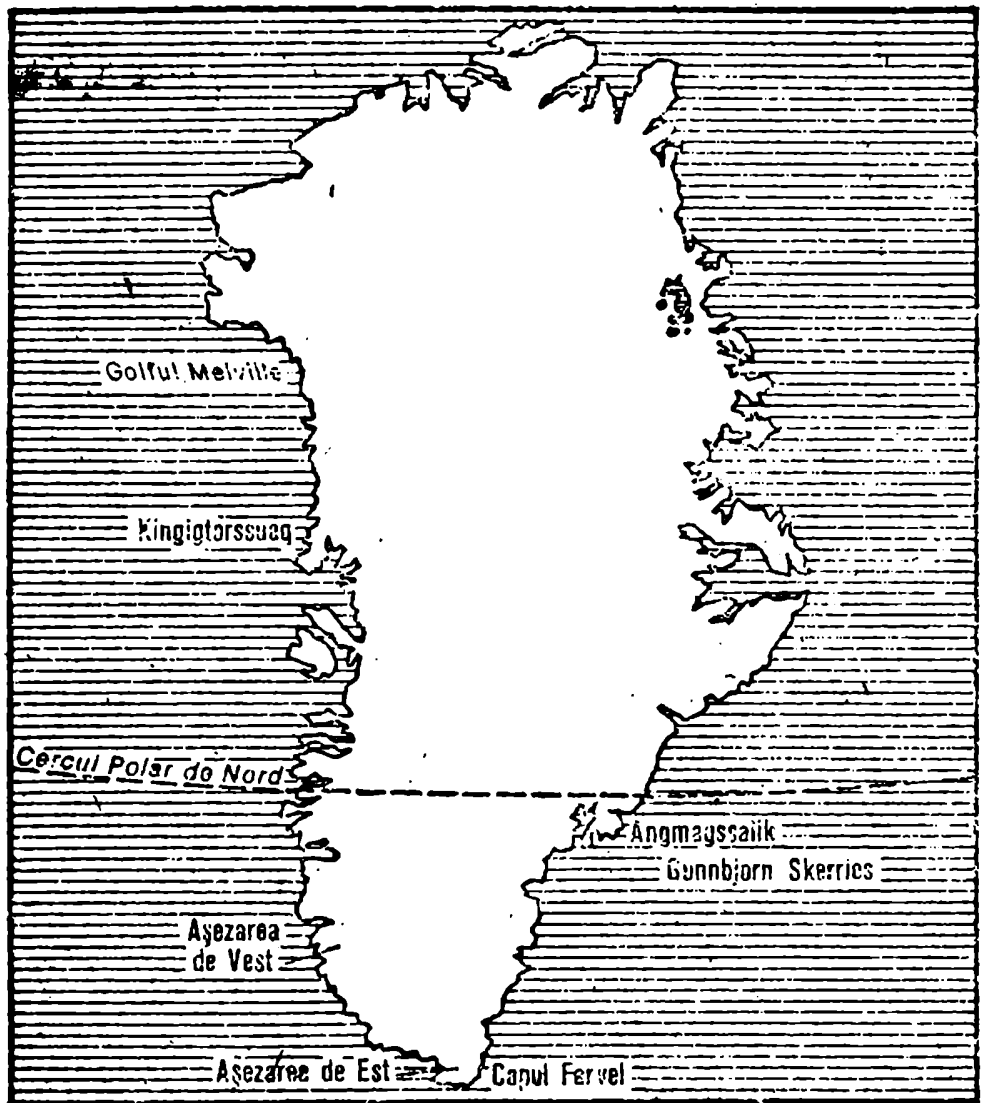

9. Groenlanda vikingilor

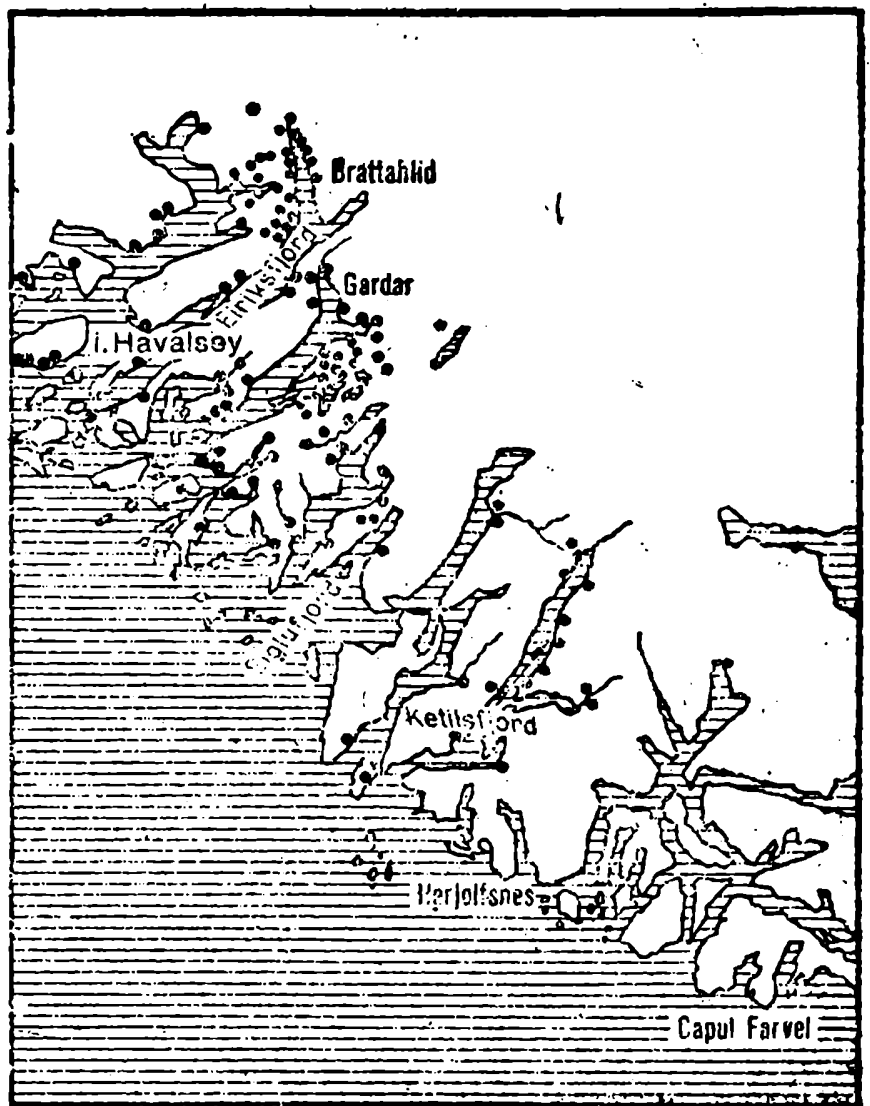

10. Așezarea estică

In același timp ea a furnizat dovada vicisitudinilor pe care natura, nu întotdeauna ospitalieră, le impune chiar celor curajoși și puternici. Timp de aproape 500 de ani au existat așezările europene de-a lungul fiordurilor din partea de sud-vest a acestei insule — cea mai mare din lume —, situată în emisfera de vest. O hartă culturală a Europei pentru intervalul dintre 1 000 și 1 500 ar trebui să cuprindă și Groenlanda.

Ca și în cazul Islandei, „descoperirea" Groenlandei rămîne mai puțin importantă decît adevăratul început al unei colonizări europene. Spre deosebire de Islanda, în Groenlanda, unde s-au așezat vikingii, nu existau călugări irlandezi care să se fi dus acolo pentru ispășirea păcatelor și, în regiunile unde se așezaseră vikingii, nu erau deloc locuitori. Prima semnalare *consemnată* a Groenlandei a avut loc pe la anul 900 și, ca și în alte cazuri, a fost furnizată de o corabie aruncată de furtună, care se rătăcise, aceasta fiind corabia lui Gunnbjorn, care se afla în drum din Norvegia spre Islanda. O corabie abătută astfel din drumul ei cu greu putea să facă altceva decît să navigheze pe latitudine pînă cînd valurile se liniștiau. Gunnbjorn, abătut din drum spre sud, a navigat spre vest și a zărit o masă enormă de pămînt și ghețarul Inolfsfjeld, avînd o înălțime de 1 900 de metri. Insulele (mai degrabă, stîncile de pe fundul mării) din largul coastei au purtat numele lui timp de cîteva secole și pe unele din hărțile mai vechi apărea cuvîntul Gunnbjarnarsker, care desemna probabil insulele situate la est de Angmagssalik. Numele locului s-ar putea să fi venit de la o legendă care a dat naștere sagăi scrise, mai degrabă decît *invers*. În vremea colonizării Islandei se știa despre existența unei mase de pămînt la vest de aceasta. Cînd s-a încheiat colonizarea Islandei și cînd cele mai bune pămînturi fuseseră cerute și obținute, oamenii ambițioși s-au îndreptat spre vest și spre ceea ce se află imediat după insulele stîncoase ale lui Gunnbjorn.

Colonizarea Groenlandei este sinonimă cu numele lui Eric cel Roșu, care n-a fost doar o figură legendară, ci o persoană cu un loc precis în istoria acestui pămînt. Știm data așezării lui și localizarea ei exactă ; arheologii au scos la iveală pentru noi locul casei sale, capela soției și mormintele familiei. Spre deosebire de Gunnbjorn, pe care de-abia îl întrezărim în negura zorilor vremurilor,

Eric apare clar, statura sa nordică și părul său roșu sînt vizibile în soarele de amiază al istoriei vikingilor.

În această problemă nu este ușor să stabilești date precise. Pe la începutul anilor 980, probabil 983 sau 984. Eric cel Roșu a văzut prima oară acest nou pămînt. Povestea lui, așa cum este spusă în saga, sună veridic și în cîteva puncte cruciale coincide cu dovezile arheologice. Pe la 970, Eric și tatăl său Thorvald fuseseră siliți să-și părăsească în grabă casa lor de la Jaeren din apropiere de Stavanger, care se află în sud-vestul Norvegiei. Ei au venit în Islanda, deja dens colonizată ; pentru cei veniți mai tîrziu aici rămăseseră doar pămînturi marginale. Dihonia cu vecinii din aceste teritorii marginale din vest a dus la vărsări de sînge și la proscrierea lui Eric pentru o perioadă de 3 ani. Această pedeapsă i-a dat lui Eric timp să exploreze țara zărită la apus cu decenii în urmă de Gunnbjorn. Distanța de la Snaefellsnes (Islanda) pînă la Angmagssalik, cel mai apropiat punct din Groenlanda, este de aproape 450 de mile — o călătorie cu corabia, pe vreme bună, de-a lungul paralelei 65, de patru zile ; timp de aproape o zi nu se zărește uscatul. Eric a văzut neospitalierul țărm de est al Groenlandei și a îndreptat corabia spre sud-vest, mergînd de-a lungul coastei și dînd ocol Capului Farewell. În extremitatea de sud-vest a acestei mase de pămînt — nu există nici o dovadă că ei știau sau bănuiau că era o insulă — el și tovarășii lui au găsit un pămînt verde, ce părea bogat, în fiordurile adînci care ajungeau pînă la munți, o priveliște amintind în mod clar de Norvegia. Cei trei ani petrecuți de Eric de-a lungul acestui țărm de sud-vest au fost ani de „cercetare a dezvoltării pămîntului". El a stabilit că pămîntul era potrivit pentru două așezări distincte : una în extremitatea de sud-vest și cealaltă în nord, la 400 de mile mai departe, de-a lungul coastei de vest, acestea urmînd să se numească Așezarea de est și, respectiv, Așezarea de vest, deoarece în realitate ele erau una față de alta în pozițiile sud-est—nord-vest. Deși saga spune că Eric a numit țara „Groenland" (Țara Verde) ca să pară mai promițătoare pentru eventualii coloniști, practică deja cunoscută celor care valorificau pămînturi, adevărul este că în partea de sud-vest, în apropierea capului, pămîntul era verde și promitea abundență și condiții bune de dezvoltare iar climatul era, fără îndoială, mai cald

atunci decît mai tîrziu şi, în pofida curenţilor moderatori, ceva mai blînd decît este astăzi.

Aşezarea pe care a fondat-o Eric în 985 sau 986 a fost o dovadă a dibăciei lui. Vikingilor care trăiau pe pămînturi nefertile în Islanda, care nu uitaseră o foamete recentă, perspectiva aşezării pe un pămînt cu fiorduri lungi şi păşuni verzi trebuie să li se fi părut ispititoare. Povestea celor 25 de corăbii care au plecat din Islanda încărcate cu familii şi vite, corăbii din care numai 14 au ajuns la destinaţie, poate fi o exagerare, dar în mod sigur un număr important de islandezi au plecat cu Eric cu scopul de a se aşeza în Groenlanda. Aveau să vină şi alţi colonişti. În anii care au urmat, legăturile cu Islanda au fost menţinute şi s-au stabilit legături noi, direct cu Norvegia. Au apărut două aşezări destul de mari : potrivit unor relatări din acea vreme, cînd atinsese punctul maxim de dezvoltare, Aşezarea de est avea 190 de gospodării, iar Aşezarea de vest — 90 de gospodării. Eric şi-a instalat gospodăria la Brattahlid şi, într-o zonă de păşune din apropiere, a fost stabilit locul *thing*-ului. Groenlanda s-a creştinat în aceeaşi perioadă cu Islanda, pe la anul 1 000, dar nu există motive să credem că fiul lui Eric, Leif, a fost cel care a introdus creştinismul. Saga lui Eric descrie o parte a acestui proces de creştinare în trei fraze :

Eric nu era dornic să părăsească vechea religie, dar Thjodhild soţia lui, a fost convertită imediat şi a pus să se construiască o capelă la o oarecare distanţă de fermă. A numit-o capela Thjodhild şi acolo obişnuiau să se roage, ea şi ceilalţi convertiţi. Thjodhild a refuzat să mai trăiască cu bărbatul ei după ce s-a convertit şi aceasta l-a nemulţumit foarte tare pe Eric.

S-ar putea ca supărarea sa să se fi domolit, deoarece, cu timpul, Eric a devenit creştin. Biserica creştină avea să prospere în Groenlanda. În 1126 la Gardar, în apropiere de Eiriksfjord, a fost stabilită o dioceză ; în secolul al XII-lea au fost înfiinţate două mănăstiri : una la Ketilsfjord pentru canonicii augustini şi o mănăstire de călugăriţe benedictine la Siglufjord. Existenţa a 12 biserici parohiale în Aşezarea de est şi a patru biserici parohiale în Aşezarea de vest sînt indicii ale unei comunităţi creştine puternice, deşi mici.

Familiile care aveau să locuiască în această ţară timp de secole au trăit mai ales din creşterea vitelor şi oilor. Celelalte resurse erau peştele şi vînatul din abundenţă.

Groenlandezii aveau terenuri de vînătoare în nordul Aşezării de vest (Nordseta, îi spuneau ei), unde umblau după morse, foci şi urşi albi. Cît de departe în sus, de-a lungul coastei de vest mergeau vikingii groenlandezi? O piatră cu inscripţii runice datînd de la începutul secolului al XIV-lea a fost găsită tocmai la sud de 73° latitudine nordică şi mai ştim că unii vikingi ajunseseră în golful Melville în apropiere de 76° latitudine nordică. Cu toate acestea, colonizarea vikingă a rămas ceea ce a fost de la început : înfiinţarea a două comunităţi agricole în partea de sud-vest, situate la circa 400 de mile distanţă una de alta, avînd o populaţie de 4 000 de persoane, atunci cînd au atins culmea dezvoltării.

Mărturiile medievale ale acestei colonizări abundă : scrisori papale, ale episcopilor de Gardar către conciliile ecumenice, literatura saga, povestiri despre corăbii şi urşi polari ca daruri princiare aduse la curţile europene. Iată descrierea plină de acurateţe făcută de autorul *Oglinzii regelui*, o carte din secolul al XIII-lea despre „eticheta" de la curte, scrisă în limba scandinavă veche.

În Groenlanda oamenii sînt puţini la număr, deoarece numai o parte din pămînt nu este acoperit prea mult de gheaţă pentru a putea fi locuit. Ei sînt creştini şi au bisericile şi preoţii lor. În comparaţie cu alte locuri, ar forma probabil o treime dintr-o dioceză, totuşi groenlandezii au propriul lor episcop din cauza distanţei care-i desparte de alţi oameni creştini... Aflăm că păşunile sînt bune şi că gospodăriile sînt mari şi prospere. Fermierii se ocupă cu creşterea unui număr mare de vite şi oi şi cu prepararea unei mari cantităţi de unt şi brînză oamenii trăiesc mai ales din aceste produse şi cu carne de vită. În afară de aceasta, ei consumă carne de ren, de balenă, focă şi urs.

Doar sursele literare ar putea furniza istoricului un tablou destul de complet al pămîntului şi oamenilor care trăiau pe el în acea epocă. Dar aceasta este numai o parte — ne-am pripi dacă am spune minoră — a mărturiilor.

În nici un alt moment al epocii vikingilor nu avem de-a face cu mărturii arheologice legate atît de complet şi precis de sursele scrise, cum se întîmplă în cazul Groenlandei. Începînd cu sfîrşitul secolului al XIX-lea şi continuînd cu succes în anii dintre cele două războaie mondiale şi după cel de-al doilea război mondial, săpăturile care încă se desfăşoară în fiecare vară au prilejuit destule descoperiri, unele impresionante altele mai puţin dar fiind, în ansamblu, de importanţă, probabil, foarte

mare. Arheologii au scos la iveală vetrele celor două așezări. Ei au ajuns pînă la fundațiile a sute de clădiri, care, în ceea ce privește mărimea, numărul și forma de aranjare sînt așa cum indică vechile povestiri scandinave (saga). A fost identificat în mod clar chiar amplasamentul gospodăriei lui Eric cel Roșu de la Brattahlid. Partea principală a gospodăriei seamănă cu o fermă islandeză din aceeași perioadă : ea avea o sală mare de 15 pe 5 metri la care se adăuga o cameră de dormit, cămări, loc pentru foc ; în fața sălii era o fîntînă, unde azi clipocește un izvor iar pe panta spre mare, grajduri cu staule pentru 28 de vaci. Pereții erau în general din turbă compactă, deși se folosea și ceva piatră. Peste tot s-au găsit obiecte din perioada vikingilor : în casă, piese de joc din dinți de morsă, niște cuțite și o tocilă, iar afară, crătiți și oale pentru gătit, lămpi de piatră și oase de pește și de animale. În 1961 niște muncitori care săpau un șanț pentru o construcție modernă au dat pe neașteptate peste niște schelete de om ; ei descoperiseră un cimitir viking. După puțin timp arheologii au preluat locul și lucrările lor au scos la iveală vestigiile unei capele vikinge timpurii cu cimitirul ei. Capela, în formă de U, avea pereții din turbă și piatră iar fațada din lemn ; pardoseala ei era din gresie roșie. O clădire mică, de 3,5 metri pe 2 m, seamănă cu bisericile din vremea respectivă din Islanda. S-a tras concluzia că această capelă era, de fapt, capela soției lui Eric, Thjodhild, „construită departe de casă", ceea ce însemna în realitate la o distanță de 185 metri de casă, chiar în cadrul hotarelor terenurilor din imediata apropiere a gospodăriei lui Eric. În acest cimitir au fost găsite osemintele a circa 150 de oameni, bărbați, femei și copii și fără îndoială că printre ei se afla și Thjodhild și fiul ei, Leif cel Norocos și, poate, soțul ei, Eric cel Roșu.

Din catedrala de la Gardar, construită în secolul al XII-lea, din gresie locală, au rămas în prezent doar ruinele. A fost odinioară o construcție splendidă de 28 pe 17 metri cu transept și loc pentru cor. În apropiere se aflau palatul episcopului, care era lung de 47 de metri și avea o sală mare, un hambar în care se strîngeau dările bisericești și grajduri pentru vite, în care încăpeau 100 de vaci. Amplasamentul era presărat cu obiecte din epoca vikingă : inele, cuțite, piese de joc iar în mormîntul unui episcop, un inel de aur și un cap de cîrjă episcopală din fildeș de colți de focă.

Înghețul puternic dintr-o perioadă ulterioară a contribuit la păstrarea pentru arheologi a unui cimitir din epoca vikingilor la Herjolfsnes, în Așezarea de est, la sud de Brattahlid. Datorită acestor condiții climatice deosebite s-au păstrat și piese de îmbrăcăminte : 30 de rochii cu corsaj strîmt, fuste ample, mîneci alungite și decólteuri adînci ; 17 capișoane cu „liripipe" (panglici lungi prinse de vîrful bonetei și căzînd în jos pe spate) ; cinci pălării, două avînd formă rotundă și altele formă conică. Aici se găsea o parte din garderoba aparținînd perioadei tîrzii a acestei așezări.

De proporții mai mici, dar nu mai puțin importante, sînt biserica din secolul al XI-lea de pe insula Havalsey, din Așezarea de est, care are un perete intact, crucifixul sculptat în lemn de la Sandnes, din Așezarea de vest, și piatra cu inscripții runice, deja menționată, de la Kingigtorssuaq, o insulă situată în largul coastelor de vest, la 72°55' latitudine nordică.

Un număr mare de mărturii arheologice înfățișează două comunități de coloniști groenlandezi care-și duceau viața într-un mod asemănător celui al rudelor lor vikinge din Islanda. Casele, acareturile, așezarea locuințelor, stilul bisericilor croiala îmbrăcămintii și modul cum acționa *thing*-ul — toate dovedesc prezența europenilor în partea de sud-vest a Groenlandei, departe de străbuna Scandinavie, stilul lor de viață fiind modificat de mediul în care trăiau, deși ei rămîneau încă europeni.

Dispariția acestei așezări europene din Groenlanda îi uimește pe toți cei ce studiază problema. Ea a încetat să existe, pe la anul 1500 sau în jurul acestei date. Colonia creată de Eric, care prosperase, devenise creștină și, timp de secole, s-a adaptat la poziția ei nordică, s-a stins fără martori, fără explicații. Dacă există vreo problémă căreia istoricii Groenlandei speră că săpăturile arheologice îi vor da răspuns, aceasta trebuie să fie în mod sigur problema sîcîitoare a sfîrșitului Groenlandei vikinge. Există numeroase teorii, totuși nici un observator nu a consemnat ultimele zile, ultima suflare a acestei civilizații. O explicație care pune accent pe schimbările climatice și pierde din vedere factorii politico-economici este probabil la fel de aproape de adevăr pe cît putem fi noi de momentul acela. În 1261, acest mic teritoriu care se autoguverna a căzut sub controlul regelui Norvegiei, care, după cum s-a spus deseori, i-a restrîns comerțul. Avînd în vedere

că o mare parte a traiului groenlandezilor și a bunăstării lor depindeau de exportul unor mărfuri cum ar fi țesături de casă, piei de bou, de oaie și de focă, frînghii, colți de morsă și de urși polari, ca și de importul de cherestea, fier și cereale în special. astfel de restricții comerciale, s-a spus, le-au îngreunat viața. Cînd efectele acestei politici comerciale s-au combinat cu efectele unor schimbări climatice importante, așezările n-au putut să supraviețuiască. Vom spune mai multe despre climă mai tîrziu. Acum trebuie să spunem cîte ceva despre efectele negative cunoscute ale supunerii Groenlandei suzeranității Norvegiei, în 1261. Într-adevăr, în anul 1261, s-a încheiat o înțelegere între populația Groenlandei și regele Norvegiei ; prin această înțelegere (care, după cum se va vedea, va fi valabilă pînă în 1814), Groenlanda se supunea suzeranității monarhului norvegian : urma să i se plătească tributuri, el avea un reprezentant care acționa în numele lui și o serie de teritorii din Așezarea de est au devenit domenii regale. S-ar putea să fie adevărat că negustorii norvegieni de la Bergen să fi obținut monopolul asupra comerțului cu Groenlanda și, ca și în cazul Islandei, un anumit număr de corăbii (șase pe an, în cazul Islandei, în 1262) să fi putut să meargă din Groenlanda în Norvegia. Totuși, pentru ca acest argument să fie valabil, trebuie să presupunem că Groenlanda era dependentă din punct de vedere economic de un astfel de comerț cu Norvegia. Adevărul pare să fie că Groenlanda era un teritoriu independent din punct de vedere economic. Nevoia ei cea mai mare, la import, era cheresteaua, dar nu trebuia să o aducă tocmai din Norvegia de vreme ce mari rezerve se găseau mai aproape, la Marklanda, — despre a cărei amplasare vom vorbi mai mult într-un capitol viitor, dar pentru moment o putem identifica cu Labradorul încă împădurit — deci corăbiile au navigat către Marklanda pînă în 1347. Nu există dovezi privind un volum mare al exporturilor : în 1282, episcopia de Gardar și-a plătit zeciuiala pentru cruciade în mărfuri (piei de bou și de focă, funii și colți de morsă) și cel care o strîngea a avut greutăți cu vinderea lor în Norvegia. Însă colții de morsă erau probabil articolele de bază ale unui export la scară redusă. Economia Groenlandei era suficient de independentă pentru a rezista la dezorganizarea legăturilor ei comerciale cu Norvegia.

Climatologii au confirmat ceea ce ne spun diferitele saga : în timpul secolelor al XI-lea și al XII-lea gheața era de fapt necunoscută în apele dintre Islanda și cele două așezări vikinge din Groenlanda, iar temperatura în aceste zone colonizate era cu 2°C pînă la 4°C mai ridicată decît în prezent. De la începutul secolului al XIII-lea o miniepocă rece a afectat emisfera de nord, scăzînd temperatura apei mării cu 3°C—7°C (circa 3 sub temperatura actuală). Această schimbare a fost suficientă pentru a duce gheața tot mai departe spre sud. Sloiuri de gheață au început să apară pe rutele navigabile și în apropiere de așezări ; cantitatea lor a crescut ; a crescut durata sezonului cînd totul era înghețat, iar sloiurile de gheață erau urmate de aisberguri. Autorul *Oglinzii regelui*, în secolul al XIII-lea, descria pericolele aisbergurilor.

Cînd cineva navighează în partea cea mai adîncă a oceanelor, întîlnește aproape numaidecît mase uriașe de gheață pe mare, un fenomen neîntîlnit nicăieri în altă parte... Există de asemenea o gheață de o formă foarte diferită : oamenii din Groenlanda îi spun munte de gheață pentru că arată ca niște vîrfuri de munți care ies mult afară din mare.

La mijlocul secolului următor, un scriitor, dînd instrucțiuni în ce privește calea de navigat spre Groenlanda, avertiza că vechea rută nu mai putea fi folosită : „gheața a coborît din nord-est". Eskimoșii trăiseră în Groenlanda cu mult înaintea vikingilor și eskimoșii de dată mai recentă, probabil din Alaska, au trăit în partea de nord a Groenlandei în epoca vikingilor. Pe măsură ce gheața avansa spre sud, așa au procedat și eschimoșii sau, mai exact, așa au făcut focile și vînătorii lor, eschimoșii. Colonia din vest dispăruse pe la mijlocul secolului al XIV-lea, pustiită de eschimoși și părăsită sau abandonată cu totul de vikingi în fața pericolului iminent reprezentat de gheață și om. O cronică islandeză din anul 1379 povestea cum eschimoșii au ucis 18 groenlandezi și au luat sclavi doi băieți. S-ar fi putut totuși ca aceștia să fie niște vînători europeni care merseseră prea mult spre nord. Doi ani înaintea acestui eveniment, Alf, episcopul de Gardar, a murit ; el n-a mai fost înlocuit niciodată. În 1385 colonia a fost vizitată de Bjorn Jorsalafari, care a rămas acolo doi ani. Niște islandezi care s-au abătut din drum au vizitat colonia de est la 1406. Ei au rămas acolo patru ani și, în timpul șederii lor, au asistat la o nuntă

precedată de strigări și la o liturghie nupțială potrivit ritualului. O sută de ani mai tîrziu probabil înainte de 1500, comunitatea nu mai exista. La 1492, papa Alexandru al VI-lea scria despre un avanpost al creștinătății pierdut în negura vremii :

Dioceza lui Gardar se află la marginea pămîntului, în țara numită Țara verde. Acolo oamenii n-au piine, vin sau ulei ; ei trăiesc cu pește uscat și lapte. Au fost posibile foarte puține călătorii în Groenlanda din cauza gheții de pe mare și acestea doar în luna august cînd zăpada se topea. S-a socotit că de 80 ani nici o corabie n-a mai navigat într-acolo și că în acest răstimp acolo nu s-a aflat nici un episcop sau preot. Ca rezultat, mulți locuitori au părăsit credința botezului lor creștin ; o dată pe an ei scot la iveală odăjdiile sfinte folosite de ultimul preot cu circa 100 de ani în urmă, pentru a rosti liturghia.

Acest ultim avanpost al creștinătății europene s-a stins, pieirea lui a rămas neconsemnată, iar epitaful său a fost scris de un papă din familia Borgia în același an în care Cristofor Columb se îndrepta spre vest în căutarea Indiei și a „descoperit" în locul acesteia o lume nouă.

4

Vikingii și Lumea Nouă

Vikingii au ajuns în America de Nord. Acesta este un fapt istoric. Mărturiile, scrise și arheologice, nu lasă loc nici unei rezerve : la un moment dat, în jurul anului 1000, oameni ale căror legături culturale ajungeau, trecînd peste Groenlanda și Islanda, în Scandinavia, au atins țărmurile Americii de Nord. A nega sau chiar a pune la îndoială acest fapt ar însemna a nesocoti dovezi istorice zdrobitoare.

Problema istoricității vikingilor în Lumea Nouă se pune doar pentru că este legată de problema : cine a descoperit în realitate America ? Fascinația descoperirii Americii este realmente o fascinație, dar fascinația nu e legată de descoperirea emisferei vestice de asiatici în urmă, poate, cu 30 000 de ani, ci de descoperirea ei, mai tîrziu, de către *europeni ;* cine a fost primul european care a văzut Lumea Nouă ? Din punct de vedere istoric, ar putea fi mai importantă întrebarea : ce împrejurări, ce forme de dezvoltare umană au dus la o prezență europeană pe țărmurile de vest ale Oceanului Atlantic ? Descoperirile de la sfîrșitul secolului al XV-lea au dus la crearea de așezări europene și, de atunci, la o prezență europeană continuă și dominantă. Dacă nu Cristofor Columb, atunci în mod sigur altcineva — poate italianul anglicizat Giovanni Cabotto [1] — ar fi putut să debarce în America în ultimul deceniu al secolului al XV-lea. Persoana este mai puțin importantă decît forțele istorice

[1] Cabot John (Giovanni Cabotto) (1450—1498), navigator, englez de origine genoveză. A condus o expediție care urmărea deschiderea Pasajului de Nord-Vest ; în 1497 a atins Terra Nova. — *nota trad.*

care au acționat și au făcut să fie inevitabilă — cel puțin în acel moment — o asemenea descoperire. Cu patru secole înainte, în epoca vikingilor, alte forțe făceau inevitabilă o debarcare în America de Nord. S-ar putea să nu cunoaștem niciodată numele primului viking care a zărit America, poate pentru că așa cere dreptatea istorică, deoarece primul viking care a debarcat acolo a fost mînat de forțe care acopereau Atlanticul de nord de la fiordurile Norvegiei de vest și sud și, în timp, cîteva secole de explorări vikinge.

Primele descoperiri

Au traversat alte popoare, înaintea vikingilor, Atlanticul pentru a ajunge în America ? Răspunsul, pe scurt, este că s-ar putea să fi trecut, dar nu există dovezi în acest sens. Această problemă a fost și este complicată de născociri și falsuri, ca și de un entuziasm bine intenționat. Există întotdeauna pericolul ca, în mîna unor amatori, date importante să fie ignorate sau chiar discreditate de oamenii de știință din cauză că nu sînt prezentate într-o manieră profesională. În cazul acestui subiect, o minte deschisă admite posibilitatea apariției unor dovezi irefutabile — s-ar putea să apară și o altă Troia sau un alt Knossos — dar, pentru moment, nu există dovezi convingătoare. Trebuie să analizăm dovezile care există.

America înainte de vikingi ? Problema are un iz de anacronism. Mai bine să ne întrebăm : se aflau mediteraneeni sau europeni în emisfera vestică înainte de sosirea vikingilor pe la anul 1000 e.n. ? Un răspuns afirmativ se poate întemeia doar pe texte vagi și pe inscripții foarte ambigue. Cu un entuziasm molipsitor, biologul marin Barry Fell, profesor emerit la Universitatea Harvard, a descoperit, în special în partea de nord a Noii Anglii, un număr de semne pe pietre, pe care el le-a identificat ca provenind dintr-un alfabet proto-ogamic din limba celtică timpurie. La Mystery Hill în North Salem (statul New Hampshire, S.U.A.), el a citit însemnări pe pietre care aveau legătură cu o serie de camere subterane și a interpretat aceste semne ca fiind cuvinte care se referă la Bal, zeul Soarelui la celți. Această formă de alfabet proto-ogamic cum îl descrie Fell, avea doar con-

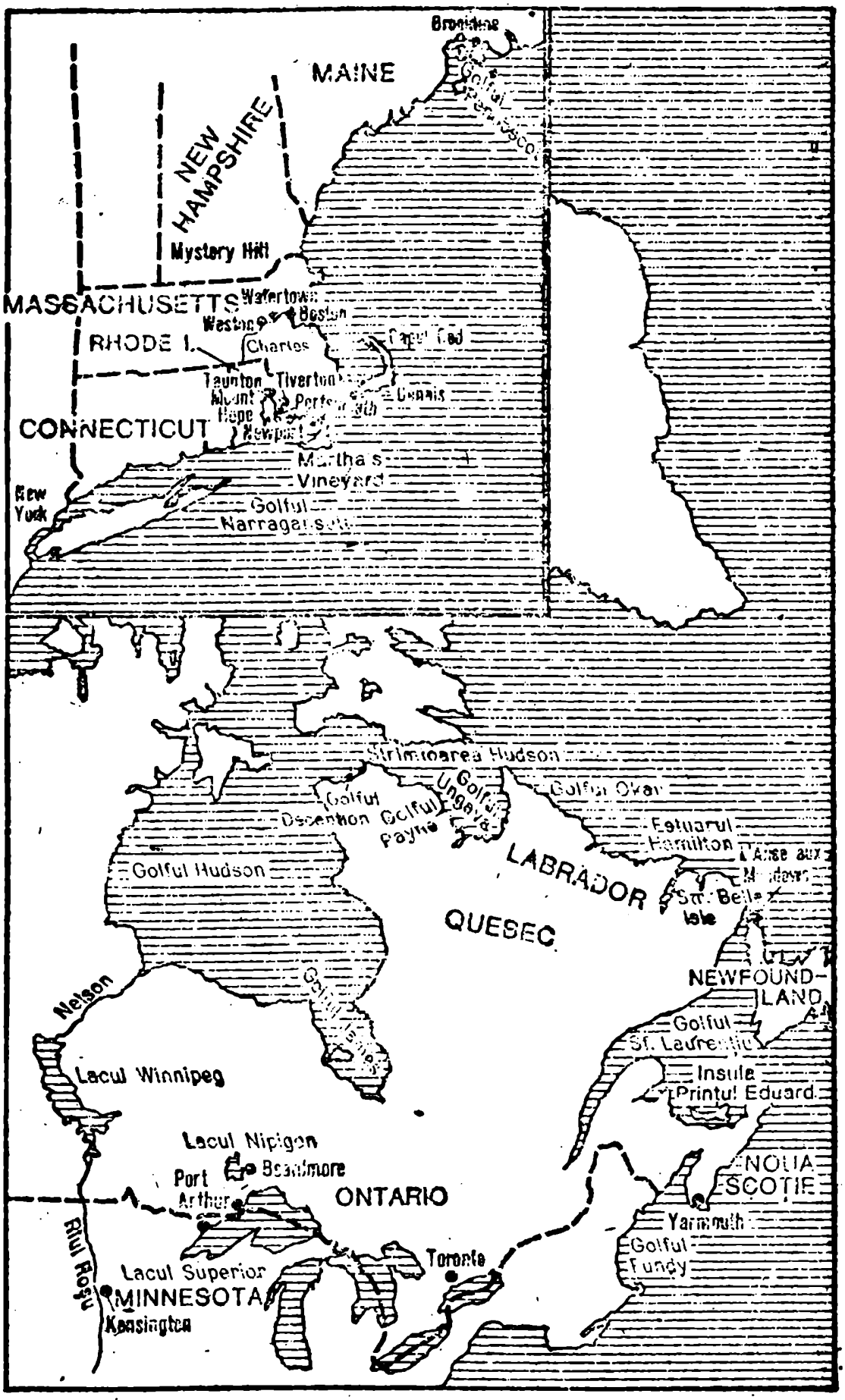

11. Vikingii și Lumea Nouă ; în medalion Noua Anglie

soane care sînt redate prin linii verticale drepte, paralele unele cu altele

/=h, //=d, ///=t, ////=c etc.

Nu este cunoscut nici un alt alfabet ogamic [2] fără vocale. S-ar fi putut ca liniile pe care le descrie el să nu fie scrijelite pe piatră de oameni în scopul comunicării, ci de rădăcinile unor copaci, de unelte agricole, de crăparea gheţii etc. Este greu de crezut dar n-am făcut deloc progrese în efortul de a dovedi existenţa unei comunităţi celtice în Noua Anglie cu 2 500 de ani în urmă.

Inscripţii pe piatră, o dovadă a unei prezenţe feniciene în America au fost găsite în locuri situate la mare distanţă unul de altul, cum ar fi în Brazilia şi în statul Tennessee. Inscripţia descoperită, chipurile, la Ponso Alto (Brazilia) în 1873 îi prezintă pe autorii săi ca fiind locuitori din Canaana aruncaţi de furtuni din Africa în Atlanticul de sud. În prezent oamenii de ştiinţă sînt însă unanimi în a aprecia că această inscripţie este un fals ingenios. Acelaşi verdict pare că este valabil şi pentru o piatră găsită, se spune, pe la 1890, sub craniul unui schelet la Bat Creek (statul Tennessee) şi care conţine o inscripţie în ebraică, chipurile, din secolul al II-lea e.n.

Povestea despre Atlantida vorbeşte despre o insulă mare situată la vest de Gibraltar, înghiţită de mare ; o ţară ai cărei locuitori fuseseră odată înţelepţi şi puternici, dar apoi au decăzut şi au fost înfrînţi de atenieni. Este doar o povestire. Platon, povestind-o, a combinat relatări privind declinul din perioada minoică al insulei Creta şi ascensiunea Atenei. Povestea n-a fost luată în serios în antichitate şi nici azi nu trebuie procedat altfel. La fel ca şi Platon, filosoful Plutarh spune basmul învăţaţilor pelerini care au mers cu corăbiile din Britania spre vest dincolo de gheţuri spre un mare continent din depărtata margine a oceanului, unde, într-o peşteră, dormea Cronos aşezat într-un chivot. Un alt mit, desigur. Aceste povestiri, ca şi altele, au contribuit la păstrarea unei tradiţii a miticelor pămînturi de dincolo de Atlantic.

---

[2] Ogamică — veche scriere în care textul era realizat din grupuri de şiruri paralele, care întîlneau sau întretăiau un alt şir ce servea drept rînd de bază al textului. Întîlnită exclusiv în inscripţii pe piatră sau lemn, ca scriere secretă, a apărut în secolul al III-lea e.n. în Islanda şi Scoţia, de unde s-a răspîndit în întreaga lume celtică. — *nota trad.*

Sfîntul Brendan — sau, mai exact, autorul lucrării *Navigatio sancti Brendani* — a continuat această tradiție a insulelor și pămînturilor de dincolo de Oceanul Atlantic. Sfîntul Brendan, călătoria lui și însăși relatarea călătoriei sînt înconjurate de mister. În povestirea nebuloasă a lui Brendan cîteva fapte sînt clare : a existat un Brendan (490—580), care a întemeiat mănăstiri în vestul Irlandei — cea mai cunoscută fiind Clonfert din Galway — și care s-a dus cu corabia în Iona, în Insulele Western, în Wales și, probabil, chiar în Britania. Acolo lumina istoriei nu mai pătrunde și ne aflăm din nou în întuneric, avînd ca ghid doar lucrarea *Navigatio*. Textul lucrării datează, probabil, de la începutul secolului al X-lea. El există în peste 120 de manuscrise latine, fără a mai menționa unele versiuni mai tîrzii în limba vorbită. O relatare latină timpurie a existat probabil pe la anul 800. Lucrarea, deși în mod evident ecleziastă, nu aparține tradiției hagiografiei care relatează miracole, ci a așa-numitelor *immrama*, relatări irlandeze sau latine ale unor călătorii pe mare. Pe scurt, povestirea lui Brendan descrie o călătorie, de 7 ani, pe mare făcută de Sfîntul Brendan și discipolii săi într-un *currach*, o luntre cu bordurile făcute din piei. Pelerinajul lor în căutarea Pămîntului făgăduinței i-a dus pe multe insule, cum ar fi insula oilor, insula păsărilor, insula strugurilor, insula făurarilor, insula muntelui în flăcări. Pe multe din aceste insule ei au găsit mănăstiri. Lucruri ciudate li s-au întîmplat lui Brendan și celor care-l însoțeau, în acești 7 ani. Ei au debarcat pe o insulă și au aprins un foc pe pămînt doar pentru a constata că pămîntul nu era pămînt și insula nu era o insulă ; ei debarcaseră pe spatele unei balene și focul lor deranjase balena (Un incident similar este descris în *Fiziologul*, bestiar grec din secolul al II-lea, și, mai tîrziu, în cartea *O mie și una de nopți*.) În fiecare an, de Paști, ei se întorceau la balena lor și oficiau liturghia pe spatele ei. Cu alt prilej au întîlnit un monstru marin uriaș, care scotea spumă pe nări. Au întîlnit chiar și o pasăre care vorbea. Într-o zi au zărit ceva în depărtare și s-au apropiat mai mult ca să vadă mai bine : era un stîlp de cristal mai înalt decît cerul, avînd o plasă cu ochiuri în jurul lui, în locul unde ieșea din mare. În altă zi au dat peste apostolul Iuda stînd pe o stîncă. Și astfel aventurile lor au continuat.

Este foarte tentant să încerci să identifici unele din aceste locuri şi să identifici două dintre insulele Feroe (Streymoy şi Vagar) cu insula oilor şi insula păsărilor, să consideri că insula muntelui de foc este Islanda iar insula strugurilor Vinlanda vikingilor. Acolo apele sînt înşelătoare, cu ţărmuri neospitaliere : coordonatele date în text, nepotrivirile în ce priveşte durata în timp şi caracterul vag al localizărilor — totul face să fie extrem de periculoase orice încercări de a stabili o identitate precisă. În jurul anului 800 existau într-adevăr călugări irlandezi în insulele Feroe şi în Islanda iar descrierea generală a acestor pămînturi era fără îndoială cunoscută în Irlanda în perioada cînd a fost scrisă lucrarea *Navigatio*. Mult mai mult nu se poate spune ; textul vorbeşte şi despre alte pămînturi dar, chiar dacă acestea erau reale şi nu doar imaginare, nu există nici un motiv să conchidem că oricare dintre ele trebuie localizat în America. Şi în Atlanticul de nord sînt cunoscute balene prietenoase şi ciudate — balene care cînd expiră fac spumă la suprafaţa apei — şi nici nu ne-am pune prea tare la încercare imaginaţia identificînd stîlpul de cristal cu un aisberg. Acea luntre cu părţile laterale din piele şi cu rama din lemn, folosită şi azi, într-o formă modificată, de pescarii din vestul Irlandei, putea într-adevăr să fi navigat în Atlantic, după cum a dovedit Tim Severin prin călătoriile sale din 1976 şi 1977. S-ar putea ca, în secolul al VI-lea, Sfîntul Brendan să fi navigat în Atlantic, să fi debarcat în insulele Feroe şi Islanda şi chiar să fi „descoperit" America de Nord, dar textul din *Navigatio*, singurul nostru izvor, el însuşi un amestec de fantezie şi adevăr, de natural şi supranatural, de material vechi *immrama* şi de material nou nu permite asemenea supoziţii. Ceea ce sugerează textul este existenţa continuă în secolul al IX-lea şi la începutul secolului al X-lea a unor cunoştinţe despre anumite teritorii din Atlantic şi o curiozitate în ceea ce le priveşte. S-ar putea ca, într-o bună zi, să apară dovezi care să demonstreze că în America s-au aflat călugări irlandezi cu multe secole înaintea vikingilor şi cu aproape un mileniu înainte de Columb : aceste mărturii vor fi aproape sigur arheologice. Deocamdată nu se ştie de existenţa unor astfel de mărturii. Pentru moment cel puţin, America dinainte de vikingi este doar o ţară a fanteziei şi poveştilor.

Pe la anul 1000 vikingii au descoperit litoralul Americii de Nord ; au debarcat, l-au explorat şi au încercat să se stabilească aici. Cele mai timpurii surse scrise nu sînt, cum am putut bănui, relatări din saga care există în manuscrise din secolele al XIV-lea şi al XV-lea extrase din texte din secolele al XII-lea şi al XIII-lea. Cel mai vechi izvor scris datează din perioada puţinelor generaţii ale colonizării de către vikingi a Americii : *Istoria arhiepiscopilor de Hamburg* terminată de Adam din Bremen pe la 1075. Cartea a patra din această istorie este intitulată „Descrierea insulelor din nord" aşa încît Adam poate fi considerat cel mai vechi geograf german cunoscut. La un moment dat, cam în anii 1060, Adam din Bremen a vizitat curtea daneză cu scopul de a strînge informaţii pentru istoria sa şi în timp ce era acolo a stat de vorbă cu regele Svein Estrithson [3], nepotul regelui Cnut cel Mare [4]

Regele a vorbit despre altă insulă care fusese descoperită şi de alţii în ocean. I s-a spus Vinlanda din cauză că în acea ţară creşteau struguri sălbatici care dau un vin bun. Cerealele, care cresc singure, abundă acolo. Am aflat aceasta nu din poveşti fantastice, ci din relatările demne de încredere ale danezilor.

Adam din Bremen adunase aceste informaţii pe la sfîrşitul anilor 1060. Regele Svein, la curtea căruia a aflat el aceste lucruri, se născuse în 1017, cam pe vremea cînd vikingii încercau să colonizeze Vinlanda. Nu se va şti niciodată cu exactitate cînd a aflat Svein despre această ţară — ca rege (1047—1074), se pare că el a fost vizitat de islandezul Eadwine, care i-a adus în dar un urs polar din Groenlanda — dar ceea ce ştim sigur este că relatarea lui Adam datează cam din aceeaşi perioadă.

Trei alte referiri timpurii, dar nu din saga, confirmă faptul că în Islanda s-a ştiut în permanenţă de existenţa Vinlandei. Un tratat geografic din secolul al XII-lea spune:

La sud de Groenlanda se află Hellulanda şi apoi Markland şi, nu departe de acolo, Vinlanda.

În dreptul anului 1121 *Analele islandeze* consemnează că „episcopul Eric al Groenlandei a plecat în căutarea

[3] Svein Estrithson sau Svend II Estridsson, rege al Danemarcei (1047—1074 sau 1076). — *nota trad.*

[4] Knud (Cnut, Canute) I cel Mare — rege al Angliei din 1016 şi rege al Norvegiei din 1028. — *nota trad.*

Vinlandei". Primul mare istoric al Islandei, Ari Thorgilsson, scriind pe la 1127, arăta că el știa despre Vinlanda și despre locuitorii ei de la unchiul său, Thorkell Gellison, care aflase de aceste lucruri de la unul din primii coloniști ai Groenlandei. Și astfel, la aproximativ 100 de ani după ce începuse colonizarea Vinlandei, Ari scria despre Vinlanda fără să fie nevoie să dea explicații, pentru că nu era cazul.

Toate saga, din acea vreme, rezultînd din tradiții diferite, deși înrudite, susțin această informație și adaugă fapte semnificative de natură indiscutabil istorică. Destinate petrecerii timpului liber, aceste saga au existat întîi în formă orală și au fost transcrise de-abia mult mai tîrziu. Istoricii trebuie să fie atenți cînd folosesc o saga : nu trebuie să se bizuie pe fiecare detaliu dar nici nu pot respinge toate afirmațiile. De obicei, o saga preamărește faptele glorioase ale strămoșilor islandezi iar aceștia accentuau astfel propria lor importanță, prin descrieri măgulitoare ale vitejilor bărbați și femei din care pretindeau că se trag. Cele două saga care descriu pe larg experiența vikingilor în Lumea Nouă derivă din această tradiție a sagăi care avea scopul de a amuza dar și de a-i lăuda pe strămoși. *Saga groenlandezilor,* cea mai timpurie din cele două, a fost scrisă în secolul al XII-lea, avea un limbaj primitiv, care, deși nu este deosebit de atractiv din punct de vedere literar, îi conferă credibilitate istorică. *The Flatey Book,* marea antologie de texte islandeze, alcătuită spre sfîrșitul secolului al XIV-lea în Islanda de nord, cuprinde cel mai vechi text păstrat pînă azi al acestei saga. *Saga lui Eric,* pe de altă parte, pare mai șlefuită și datează, în forma ei cea mai veche, de la mijlocul secolului al XIII-lea, dar există doar în două versiuni medievale mai tîrzii : versiunea *Hausbók* de la începutul secolului al XIV-lea și versiunea *Skalholtsbók* de la sfîrșitul secolului al XV-lea, ultima o copie mai fidelă a originalului. *Saga groenlandezilor* și *Saga lui Eric* relatează în esență aceeași povestire, totuși în unele locuri ele se completează și în alte locuri se contrazic una pe alta. În prezent se știe că *Saga groenlandezilor* este mai sigură și că textul ei este mai aproape de un original oral. Povestea ei trebuie redată.

Saga groenlandezilor spune povestea Vinlandei în trei etape : cum a fost zărită, cum a fost explorată și cum s-a încercat să se creeze în Vinlanda o așezare. Potrivit

sagăi, această țară, așezată la sud-vest față de Groenlanda, a fost descoperită nu de Leif Ericsson, ci de Bjarni Herjolfsson. Acest islandez se obișnuise să-și petreacă împreună cu tatăl său iernile în Islanda sau Norvegia. Într-o iarnă, în timp ce Bjarni se afla în Norvegia, tatăl său, Herjolf, a plecat din Islanda în Groenlanda cu Eric cel Roșu și și-a stabilit un cămin acolo, la Herjolfsnes. Bjarni n-a aflat despre aceasta decît în vara următoare cînd a ajuns în Islanda. Deși nici Bjarni și nici altcineva din echipajul său nu fuseseră vreodată în Groenlanda, ei au ridicat pînzele și s-au îndreptat spre vest. Vînturi puternice din nord și ceața densă i-au făcut să se îndepărteze de ruta lor. Cînd s-a făcut furtuna ei au ridicat velele și s-au îndreptat din nou spre vest. O zi mai tîrziu ei au zărit un pămînt des împădurit și cu dealuri joase. Aceasta nu se potrivea cu descrierea Groenlandei care i se făcuse lui Bjarni în Islanda și, în loc să debarce, el a întors prova corabiei sale spre nord. Pămîntul a dispărut din babord. Două zile mai tîrziu au zărit din nou pămînt. Acest pămînt neted, împădurit nu era Groenlanda gheților și, în pofida sfatului echipajului său, Bjarni a poruncit din nou să meargă mai departe. Trei zile mai tîrziu ei au zărit un pămînt muntos, cu un vîrf de ghețar și, după părerea lui Bjarni, fără valoare. Lăsînd acest pămînt în pupa, Bjarni a navigat cu vînturi foarte puternice, din sud-vest, și patru zile mai tîrziu au zărit un al patrulea pămînt. Bjarni a socotit că aceasta este Țara Verde și a debarcat pe un promontoriu care, din întîmplare, era chiar Herjolfsnes. El s-a așezat acolo și cu timpul a preluat gospodăria tatălui său.

Cîțiva ani mai tîrziu Leif, fiul lui Eric cel Roșu, care, asemenea tuturor groenlandezilor, era dornic să cunoască pămînturi noi, a hotărît să exploreze pămînturile văzute de Bjarni. El a cumpărat corabia lui Bjarni — exista oare credința că aceasta știa singură drumul ? — și a alcătuit un echipaj de 35 de oameni. Planul de navigație era de a reface pur și simplu ruta lui Bjarni. Ei au realizat acest lucru cu succes. Au zărit mai întîi țara muntoasă cu un vîrf de ghețar pe care o văzuse Bjarni ultima oară. Nevrînd să suporte aceleași critici care îi fuseseră aduse lui Bjarni, Leif a coborît o barcă și s-a dus la mal. Pămîntul era, într-adevăr, fără valoare : ghețari în interior și, între ghețari, bucăți mari de stîncă. El a numit locul Helluland (adică Țara stîncilor). Următorul pămînt pe care l-au

văzut avea țărmuri de nisip alb și în spatele acestora un ținut neted împădurit. Leif a debarcat, i-a spus Marklanda (adică Țara pădurii) și a navigat mai departe. Două zile mai tîrziu au zărit din nou pămînt. La nord de acest pămînt se afla o insulă și ei au debarcat acolo. Au luat rouă de pe iarbă și au pus-o pe buze și s-au minunat de dulceața ei. Leif a poruncit acum să înconjoare cu corabia, spre vest, promontoriul care se afla la sud de ei, într-un golf deschis. Fără să aștepte fluxul, ei s-au năpustit pe mal. Mai tîrziu au adus corabia în amonte, pe un rîu, și au ancorat-o într-un loc unde și-au făcut adăposturi temporare. Rîul avea somoni mai mari decît văzuseră vreodată și s-a dovedit că exista iarbă din abundență pentru vitele lor. Au hotărît să ierneze acolo, așa că și-au construit case. Leif a pus la cale expediții de explorare în afara taberelor lor, dar unul din oamenii săi, un om mai din sud (un german ?) numit Tyrkir, a dispărut și, în timp ce Leif se pregătea să plece în căutarea lui, Tyrkir a intrat în tabără clătinîndu-se, ametit din cauza strugurilor pe care-i găsise. Leif a numit locul Vinlanda (adică Țara vinului). În această țară între lungimea zilei și a nopții nu era diferență așa mare ca în Groenlanda. Leif și echipajul său au pregătit o încărcătură de viță de vie, struguri și cherestea și s-a întors în Groenlanda vara următoare. Acestea au fost proporțiile implicării lui Leif în explorări : el refăcuse ruta lui Bjarni, a debarcat în trei locuri, le-a dat nume și a petrecut o iarnă pe al treilea din aceste pămînturi (Vinlanda). Așa se termină povestea lui Leif Ericsson și a Lumii Noi.

În expedițiile de colonizare care au urmat au fost implicați alți copii ai lui Eric cel Roșu : Thorvald, care a murit în Vinlanda, Thorstein, care n-a ajuns niciodată la destinație, văduva acestuia din urmă Gudrid, și soțul ei de atunci Thorfinn Karlsefni, și ucigașa fiică a lui Eric, Freydis. Corabia cu care Bjarni ajunsese în Vinlanda din întîmplare iar Leif din dorința de a cunoaște acele locuri a fost vîndută lui Thorvald Ericsson. Cu un echipaj de 30 de oameni el a ridicat pînzele spre Vinlanda și a găsit casele lui Leif unde a și iernat. Explorările spre vest au dat la iveală un ținut ospitalier cu păduri și țărmuri nisipoase. După o altă iarnă petrecută la casele lui Leif, Thorvald și oamenii săi au pornit cu corabia întîi spre est, de-a lungul coastei și apoi spre nord, ajungînd la un promontoriu împădurit, între două fiorduri. Acolo au avut

vikingii primul lor contact consemnat cu poporul băştinaş din America de Nord. Vikingii au observat pe ţărm ceva care semăna cu trei cocoaşe ; o cercetare mai amănunţită a dovedit că acestea erau bărci de piele, în fiecare ascunzindu-se trei oameni. Un om a scăpat. Ceilalţi opt au fost prinşi şi omoriţi. Europa a păşit în America comiţînd un act de violenţă neprovocată. Dintr-odată fiordul s-a umplut cu bărci de piele şi europenii au fugit pentru a-şi salva viaţile, dar Thorvald, rănit de o săgeată, n-a reuşit să scape. Echipajul s-a întors în Groenlanda fără corpul lui Thorvald, dar cu povestiri despre *skraelingii* (urîţeniile) de pe frumoasele ţărmuri ale Vinlandei.

Thorstein, un alt fiu al lui Eric, a plecat cu soţia sa Gudrid şi cu un echipaj de 25 de oameni în căutarea trupului fratelui său pentru a-l aduce înapoi în Groenlanda. Ei au pornit cu aceeaşi corabie care făcuse deja drumul de trei ori, dar vremea rea i-a aruncat fără milă dintr-o parte în alta, aşa încît se făcuse aproape iarnă cînd au fost în stare să debarce la o aşezare în vestul Groenlandei. În acea iarnă o molimă a lovit colonia ; Thorstein a murit iar Gudrid, văduvă, s-a întors cu corpul soţului ei la Brattahlid, în Aşezarea de est, unde l-a îngropat în pămînt sfinţit. Acolo ea a cunoscut un islandez aflat în trecere, pe bogatul Thorfinn Karlsefni, şi s-au căsătorit. La îndemnul lui Gudrid, Karlsefni a fost de acord să întreprindă o expediţie de colonizare în Vinlanda. Ei au pornit cu corabia, împreună cu 60 de bărbaţi şi cinci femei luînd cu ei tot felul de animale domestice. Călătoria — probabil că unii dintre bărbaţi mai făcuseră acest drum şi înainte — a fost întreprinsă uşor. Nou-veniţii s-au adaptat repede la viaţa din aşezarea lui Leif ; au dat drumul vacilor lor să pască, au mîncat din fructele şi plantele care creşteau singure, ca şi din vinatul şi peştele prins de ei. Aveau intenţia să rămînă acolo şi să creeze o aşezare permanentă. După prima iarnă ei au întîlnit un mare număr de *skraelingi,* care într-o zi au apărut din pădure apropiindu-se de aşezare. Taurul lor a mugit iar *skraelingii* s-au speriat. În scurt timp vikingii şi *skraelingii* au început să facă negoţ : blănurile aduse de băştinaşi, în schimbul laptelui de la vacile coloniştilor. În timpul acelei veri, Gudrid a dat naştere unui fiu, Snorri, primul european care s-a născut în emisfera vestică. În iarna următoare, *skraelingii* s-au întors să facă negoţ şi într-o dispută a fost omorît un *skraeling.*

A urmat, la scurt timp, o luptă și vikingii, mînînd taurul înainte, i-au alungat pe atacanți. Cînd a venit primăvara, Karlsefni s-a hotărît să părăsească așezarea. Așa că doar după două ierni coloniștii s-au întors în Groenlanda ; Karlsefni, Gudrid și tînărul Snorri s-au așezat în cele din urmă în Islanda. După moartea soțului său, Gudrid avea să călătorească la Roma și mai tîrziu, după ce s-a întors în Islanda, s-a călugărit. Printre descendenții ei au fost trei episcopi islandezi din secolul al XII-lea : nu este de mirare că *Saga groenlandezilor* din secolul al XII-lea a ridicat-o în slăvi pe această femeie și pe rudele ei (familia lui Eric și a lui Karlsefni).

Un membru al familiei lui Eric, totuși, nu este lăudat în Saga groenlandezilor și acesta este Freydis, fiica lui Eric. Împreună cu doi islandezi ea a pornit cu corabia spre Vinlanda și așezarea lui Leif. Au izbucnit certuri și Freydis a pus să fie uciși islandezii și oamenii lor, ea însăși măcelărind cu toporul cele cinci femei care erau cu ei. Această poveste despre ucigașa Freydis încheie descrierea din Saga a încercărilor de stabilire în Vinlanda : trei la număr, toate în același loc, două nereușite din cauza ciocnirilor cu populația băștinașă și a treia nereușită din cauza unei femei rele. Nouă capitole scurte și povestirea Vinlandei este spusă — sau cel puțin o parte din povestire.

Saga lui Eric prezintă o povestire mai amplă repetînd unele din amănuntele sagăi anterioare, omițînd altele, schimbînd și adăugînd detalii. Această saga nu face nici o referire la Bjarni și atribuie descoperirea Lumii Noi lui Leif Ericsson, descris acum ca un misionar trimis de regele Olaf al Norvegiei să creștineze Islanda și Groenlanda. Dificultățile întîmpinate pe mare au îndepărtat corabia lui Leif de la ruta ei și el a zărit un pămînt nou unde creșteau grîu sălbatic, struguri și arbori de „mosur" (arțari ?). În apropiere, el a descoperit și a salvat niște oameni care naufragiaseră și de atunci a fost numit Leif cel Norocos. După ce a petrecut o iarnă acolo, Leif s-a îndreptat spre Groenlanda pentru a-și îndeplini misiunea de evanghelizare. În acest punct, după mai puțin de un capitol, Leif dispare din *Saga lui Eric*. Următoarea călătorie a fost condusă de Karlsefni și soția sa Gudrid, văduva lui Thorstein Ericsson, și cuprindea un grup, din care făceau parte Freydis și Thorval, care intenționau să se așeze acolo. Ei au zărit pămîntul și au debarcat pentru

scurt timp într-un loc pe care l-au numit Hellulanda şi apoi într-un loc căruia i-au spus Markland. După o porţiune lungă de ţărm nisipos — căreia i-au spus Furdustrand — au găsit golfuleţe şi după ce le-au cercetat s-au aşezat într-un fiord unde se găseau struguri şi grîu sălbatic. Prima iarnă s-a dovedit atît de grea, încît au hotărît să plece cu corăbiile mai departe spre sud. După ce au navigat destul de mult timp, au ajuns la estuarul unui rîu care se forma dintr-un lac. Aici se găseau vii şi grîu sălbatic şi marea era plină de peşte. Ei s-au aşezat acolo ; în iarna aceea n-a nins, dar în primăvară au apărut *skraelingii*, la început pentru a face negoţ — piei neprelucrate pentru haine — şi apoi pentru a ataca. Aici *Saga lui Eric* caută să reabiliteze memoria lui Freydis şi o descrie ca fiind o femeie curajoasă, care, rămînînd pe loc în timp ce bărbaţii au fugit, şi-a scos unul din sîni şi l-a izbit cu o spadă în timp ce *skraelingii* fugeau cuprinşi de spaimă. În pofida eroismului său vikingii au hotărît să se întoarcă în Groenlanda. Pe drum ei au făcut cîteva opriri. Într-un loc ei au întîlnit o fiinţă cu un singur picior, care l-a ucis pe Thorvald cu o săgeată ; într-un alt loc, Gudrid i-a dat naştere lui Snorri. Saga se încheie, numindu-i pe cei trei episcopi islandezi scoborîtori din Karlsefni şi Gudrid.

Ce concluzie se poate trage din aceste relatări ? Trei fapte indiscutabile se detaşează : vikingii au ajuns în America de Nord ; ei au încercat apoi să-şi stabilească o aşezare în Vinlanda, pe care au abandonat-o după cîteva ciocniri cu băştinaşii. Povestiri neînsemnate, cum ar fi cea despre Tyrkir cel beat sau Freydis care s-a lovit puternic peste sîn, pot fi lăsate deoparte ; ele sînt interesante ca poveşti dar inutile pentru altceva. Aceste saga trebuie să fi fost create într-un context istoric şi geografic. Eroii trebuie să fi fost persoane care au existat în realitate, călătoriile lor călătorii adevărate, direcţiile de navigaţie credibile pentru navigatori versaţi. Unele amănunte trebuie însă interpretate. Omiterea, de pildă, a lui Bjarni, ca descoperitor al unor pămînturi noi, în povestirea din *Saga lui Eric* este destul de suspectă. Cel care a scris saga, bine informat de relatarea din *Saga groenlandezilor*, a suprimat complet incidentul cu Bjarni şi l-a lăsat pe Leif, cel aruncat de valurile mării, să zărească el noul pămînt. *Saga lui Eric* glorifică pe tot parcursul ei clanul lui Eric, pe nora lui, Gudrid, şi îi

atribuie lui Leif creştinarea Groenlandei, lucru care, după cum se ştie, nu este adevărat. Ignorarea premeditată a lui Bjarni în favoarea lui Leif se încadrează în această formulă generală (vezi de asemenea şi transformarea ucigaşei Freydis într-o femeie viteză !). Bjarni Herjolfsson este cel în care trebuie să vedem, în vechile saga, pe descoperitorul Americii de Nord. Dar amănuntele din descrierea ţării revin atît de des şi se potrivesc atît de mult încît nu încape nici cea mai mică îndoială că vikingii au găsit un pămînt unde cerealele şi ceea ce păreau să fie struguri creşteau în stare sălbatică şi unde somonul alerga prin rîuri. Aceasta constituie un teren solid pentru istoric.

Alte întrebări se impun de la sine : cînd au vizitat aceşti europeni Lumea Nouă ? Unde au debarcat ei acolo ? Ultima întrebare va fi abordată în cele ce urmează ; cealaltă, o întrebare mai uşoară, chiar acum. Bjarni a făcut descoperirea sa în anul în care Eric cel Roşu i-a adus pe colonişti înapoi cu el din Islanda în Groenlanda. Există un acord unanim că aceasta s-a întîmplat pe la 985 sau 986. Era spre sfîrşitul verii cînd Bjarni nu a reuşit să-l găsească pe tatăl său în Islanda şi a navigat mai departe, zărind noul pămînt. Datarea călătoriei de explorare a lui Leif necesită oarecare atenţie. *Saga groenlandezilor,* care în general este preferată, relatează că această călătorie a avut loc în timp ce *jarlul* Erik domnea în Norvegia (1000—1014), pe cînd *Saga lui Eric* îl prezintă pe Leif ca misionar trimis de regele Olaf Tryggvason al Norvegiei (995—1000). Olaf a fost omorît şi *jarlul* Eric a devenit în luna septembrie, a anului 1000 cîrmuitorul unei mari părţi din ţărmul Norvegiei. Vizita lui Bjarni la Eric poate fi datată cel mai devreme cu anul 1001 şi cel mai tîrziu cu anul 1014. Bjarni a rămas în Norvegia o iarnă şi s-a întors în Groenlanda în vara viitoare, cel mai devreme în 1002 şi cel mai tîrziu în 1015. În acest moment a plecat Leif cu corabia. O precizie mai mare nu este necesară. Singura aşezare menţionată în ambele saga era aşezarea creată de Thorfinn Karlsefni şi soţia sa Gudrid ; potrivit tuturor relatărilor, ea a durat trei ani. Cînd a fost ea creată ? În perioada cînd s-a întemeiat această aşezare s-a născut Snorri. Putem urmări neamul lui. Snorri a avut o fiică Hallfrid, care i-a dat naştere lui Thorlak, viitorul episcop de Skalhold. Analele islandeze declară că Thorlak s-a născut la 1085. Dacă presupunem

că Snorri avea 40 de ani cînd a conceput-o pe Halifrid și că aceasta avea 20 de ani cînd l-a născut pe Thorlak, aceasta ar însemna că Snorri s-a născut în 1025. Alte presupuneri ar duce, desigur, la alte concluzii. Totuși pare destul de sigur să spunem că așezarea lui Karlsefni, în timpul căreia s-a născut Snorri, a fost creată la un moment dat în timpul deceniului doi sau trei al secolului al XI-lea. Rămîne să vedem unde s-a născut Snorri și unde a fost locul acestei așezări.

Localizarea Vinlandei

Trebuie să dăm piept cu problema mult discutată privind localizarea Vinlandei. De la început trebuie făcută o delimitare. Dînd nume locurilor, vikingii au dat nume unor regiuni întinse (de pildă Islanda, Groenlanda) și nume unor anumite locuri (de pildă Breidafjord, Brattahlid. Numele de Hellulanda, Marklanda și Vinlanda au fost date unor regiuni întinse, zone cu sute de mile de coastă. Istoricii sînt de acord în unanimitate în ce privește localizarea Hellulandei pe insula Baffin, la 200 de mile de Groenlanda, peste strîmtoarea Davis. Acolo pămîntul este în cea mai mare parte așa cum a fost la cumpăna celor două milenii : în interior ghețari înalți și lespezi de piatră coborînd spre mare. Marklanda, acea regiune des împădurită cu lungi bancuri de nisip trebuie considerată ca fiind Labradorul, deoarece, în pofida schimbărilor climatice care s-au produs, zona Labradorului de la sud de golful Hamilton este încă des împădurită și este acoperită de bancuri de nisip, iar pe vremea vikingilor zona de pădure s-ar fi putut să ajungă departe în nord, pînă la golful Okak. Aici nu se găsesc munți, ci doar o cîmpie de coastă vălurită. De-a lungul acestui litoral a găsit Karlsefni o plajă de nisip extraordinar de lungă, căreia i-a spus Furdustrand (adică țărmul minunat). S-ar părea că aceasta trebuie identificată cu Nisipurile Porcupine, care este de fapt un țărm ce se întinde pe o lungime de 45 de mile în cele mai multe locuri, are o lățime de 50 de metri și este mărginit într-o parte de dune.

Vinlanda, țara așezată la sud de Marklanda, a fost localizată în zeci de locuri de-a lungul coastei de est a Americii de Nord, ajungînd în sud chiar pînă în Florida.

Multe din aceste pretenţii au fost generate de mîndria locală, de arheologia practicată de amatori entuziaşti şi (din păcate !) de unele falsuri. Orice discuţie privind localizarea Vinlandei trebuie să înceapă chiar cu textele. Adam din Bremen şi cele două saga sînt de acord nu numai în ceea ce priveşte numele acestei ţări, dar şi motivul pentru care i s-a spus aşa : Vinlanda, ţara strugurilor care produc vin. Încercări pline de ingeniozitate de a traduce cuvîntul Vinlanda ca ţara ierbii nu sînt convingătoare pentru că ele se spulberă în faţa celor mai vechi dovezi scrise. Ciorchinii de struguri pe care i-au văzut vikingii erau un semn inconfundabil al acestui pămînt. Ceea ce spun Adam din Bremen şi cele două saga concordă în ceea ce priveşte faptul că ţara avea cîmpuri bogate în culturi care răsăreau singure. Poveştirile saga se minunează de somonii care săltau în rîuri. Ele descriu un promontoriu care are o insulă în partea de nord şi un braţ de mare în partea de vest şi, de-a lungul acestui braţ, bancuri de nisip la estuarul unui rîu care se varsă în mare dintr-un lac : o descriere care se potriveşte la sute de locuri din partea de nord-est a Americii de Nord. Nu se pot deduce prea multe din descrierea în sine a ţării.

Un mijloc de a aborda problema este de a defini zona în cadrul căreia cresc strugurii şi se găseşte somonul, lăsînd la o parte referirea ambiguă la culturile care răsar singure (grîu ? secară ? iarbă ?). Cu alte cuvinte, cît de departe în sud se găseşte somon şi cît de departe în nord se găsesc struguri ? În prezent, somonul se găseşte la sud de 41° latitudine nordică, iar strugurii sălbatici nu mai la nord de 42° latitudine nordică. Aceasta ar plasa Vinlanda undeva între New York şi Boston. O astfel de explicaţie facilă omite totuşi să ia în considerare schimbările climatice care au avut loc între epoca vikingilor şi perioada actuală.

Dacă credem că a survenit o perioadă de răcire — iar dovezile în acest sens sînt convingătoare — atunci informaţiile moderne nu sînt de mare folos. Acestea fiind spuse, trebuie adăugat neapărat că în secolul al XV-lea Jacques Cartier a găsit struguri sălbatici pe insula Prinţul Eduard şi de-a lungul fluviului St. Lawrence. Să-i ascultăm pe climatologi şi să facem abstracţie de textele literare.

Dacă Vinlanda va fi localizată cu mai multă precizie decît pur şi simplu „la sud de Marklanda", aceasta o va face arheologia. Dată fiind linia de ţărm atît de lungă

— chiar limitîndu-se numai la regiunea situată la nord de golful Chesapeake — un arheolog de profesie are de a face literalmente cu sute de locuri care concordă cu descrierile din saga. El trebuie să se bizuie în mare măsură pe descoperiri întîmplătoare făcute de pescari, fermieri și arheologi amatori. O listă a locurilor descoperite în acest fel și presupuse a fi de origine vikingă ar umple multe pagini. Descoperirea, în 1824, a unei pietre cu scriere runică autentică la Kingigtorssuaq (Groenlanda), care dădea numele oamenilor și data la care au atins acest punct nordic, a trezit interesul pentru descoperirea de urme vikinge în Vinlanda. Presupuse inscripții runice au fost găsite în apropiere de Taunton (Massachusetts) — este vorba de piatra Dighton — inscripții care deși fuseseră observate de Cotton Mather și alții cu un secol înainte, au început să se bucure de o atenție deosebită, fiind considerate rune scandinave vechi, abia în secolul al XIX-lea. În prezent se consideră în mod categoric că ele nu sînt cîtuși de puțin scandinave, ci de origine indiană, vestigii ale culturii algonkinilor ; este concluzia la care a ajuns chiar președintele Washington în 1789, cînd i s-a arătat o copie, la colegiul Harvard. Și în alte zone din Massachusetts au fost făcute mai tîrziu descoperiri ale unor presupuse așezări vikinge. Un entuziast a localizat urme vikinge în orașul Dennis, de la capul Cod : la iazul Follen, în locul unde izvorăște rîul Bass a fost descoperită o stîncă ce are o scobitură pentru prinderea ancorei și în apropiere un loc pentru acostare. Probe cu carbon 14 demonstrează că aceasta nu este o așezare vikingă. Tot așa, un excentric profesor de chimie din secolul al XIX-lea, Eben N. Horsford, a văzut presupuse vestigii ale vikingilor în zona Boston și a localizat Vinlanda, așa cum se cuvenea unui om care studiase la Harvard, pe malurile rîului Charles, la Watertown, mai sus de Cambridge. Statuia lui Leif Ericsson de pe promenada Commonwealth Avenue Mall din districtul Back Bay din Boston și monumentul Norumbega de la Weston sînt două memento-uri ale acestei febre vikinge în zona Bostonului. Un alt incident s-a petrecut în Massachusetts : pe la 1920, pe o plajă din apropiere de Martha's Vineyard a fost găsită o piatră avînd scris cu litere runice numele lui Leif Ericsson și data cu cifre romane — MI. Se bănuiește că este vorba în acest caz de o glumă proastă

făcută de cineva din New Bedford, care se află în apropiere.

Statul vecin, Rhode Island, are şi el pretenţiile sale. La Mount Hope, unei stînci avînd pe ea o inscripţie i s-a spus cînd „Stînca oamenilor din nord", cînd „Stînca lui Leif" ; de asemenea, la Portsmouth şi la Tiverton au apărut relatări despre alte stînci avînd inscripţii pe ele. Inscripţiile pe astfel de stînci folosite pentru a identifica de pildă o aşezare din golful Narragansett ca fiind Vinlanda au fost de mult respinse şi se consideră că sînt fie urme lăsate de factori naturali din mediul înconjurător, fie cuvinte indiene sau grafitti făcute de şcolari. Mai în serios a fost privit totuşi turnul de la Newport, un turn circular din piatră, înalt de şapte metri şi jumătate, situat pe o ridicătură de pămînt la Newport, în statul Rhode Island. Ipoteza emisă în acest caz este pur şi simplu că acesta este un turn viking din secolul al XIV-lea, probabil un baptisteriu sau o biserică. Umbrele vikingilor la Newport l-au inspirat pe Henry Wadsworth Longfellow să scrie „Scheletul în platoşă", o poezie despre un viking şi doamna sa :

Într-un tîrziu s-a frînt
Al mărilor frămînt
Şi-n bordul de sub vînt
Văzum pămînturi ;
Acolo, drept palat,
Turn ţanţoş i-am durat
Veghind neîncetat
Spre patru vînturi.

Ani mulţi am vieţuit
Ea feţi mi-a zămislit
Şi-ncet s-a lecuit
De spaima veche ;
Dar moartea n-are leac ;
Sub turn azi ochii-i zac,
Dar vor rămîne-n veac
Fără pereche ![5]

Săpături efectuate la amplasamentul turnului în 1948 şi 1949 n-au scos la iveală fata scandinavă din versurile lui Longfellow, ci obiecte nu mai vechi de mijlocul secolului al XVII-lea ; cele mai importante erau bucăţi dintr-un

[5] „Scheletul în platoşă", în Antologie de poezie americană de la începuturi pînă azi, vol. 1, Bucureşti, Editura Minerva, 1977, p. 81, traducere de Tudor Dorin. — *nota trad.*

jgheab de lut. Turnul rotund de la Newport se află pe un teren care a fost, între 1651—1677, proprietatea lui Benedict Arnold, guvernatorul statului Rhode Island, care în testamentul său vorbea despre acest turn ca despre o moară de vînt. Demitizatori moderni ai acestui așa-zis turn viking îl descriu ca fiind de fapt identic, în ceea ce privește tipul, cu o moară de vînt din piatră de la Chesterton, în Warwickshire (Anglia), în apropiere de casa familiei Arnold de acolo, dar nu există dovezi clare că Arnold a avut vreo legătură cu acea parte a Angliei. Indiferent care ar fi sursa de inspirație, Turnul rotund de la Newport datează din perioada colonială timpurie.

Noua Scoție are „descoperirile" ei, cea mai importantă fiind Piatra de la Yarmouth. Această piatră găsită pe malul golfului Fundy, situat vis-à-vis de orașul Yarmouth, are pe ea inscripții care, în 1884, au fost descifrate ca însemnînd „Fiul lui Hako s-a adresat bărbaților". S-a tras concluzia că Hako era Haki menționat în saga ca tovarăș al lui Karlsefni. Această interpretare plină de imaginație se bazează pe semne care nu seamănă cu nici un alfabet cunoscut și nu sînt probabil decît niște scrijelituri la întîmplare sau simboluri indiene. Chiar în nordul Canadei există accese de febră vikingă. La Beardmore (Ontario), în apropiere de lacul Nipigon, un miner de la o exploatare auriferă a povestit că în timpul unei explozii cîteva obiecte au fost aruncate afară din pămînt. Era vorba de o sabie ruptă în două, o talpă de topor, o bucată de clopoțel pentru cal și trei obiecte care nu au putut fi identificate. Obiectele de fier sînt, fără nici o îndoială, scandinave, și datează din perioada vikingă tîrzie. Muzeul regal al statului Ontario din Toronto a cumpărat în 1936 aceste obiecte pentru 500 de dolari, sumă importantă în vremea crizei financiare. Fiul presupusului descoperitor a jurat mai tîrziu că văzuse aceste obiecte în pivnița tatălui său de la Port Arthur (Ontario) înainte ca ele să fi fost „găsite" în pămînt. Aceste piese autentice din epoca vikingilor par să fi fost aduse prin 1929 din Scandinavia în regiunea Port Arthur, unde există o comunitate norvegiană. O mică farsă în istoria farselor legate de vikingi. Farsa cea mai tulburătoare și mai persistentă, cea mai bine cunoscută și căreia s-ar părea că este cel mai greu să i se pună capăt este legată de piatra runică de la Kensington. În ultima jumătate a secolului al XIX-lea mii de imigranți scandinavi s-au așezat în districtul Douglas din Minnesota, unde se află Ken-

singtonul. Erau mai ales suedezi și norvegieni și au început să vorbească un dialect amestecat necunoscut în altă parte în lume. Olof Ohman, un imigrant din Suedia, a sosit în districtul Douglas în 1879. În 1898 el a pretins că în timp ce desțelenea pămîntul de la fermă a găsit o lespede de piatră acoperită parțial de rădăcinile unui plop. Avînd forma unei pietre funerare, piatra găsită de el avea o lungime de 80 de centimetri, 40 de centimetri lățime și o grosime de aproximativ 13 centimetri. În noiembrie anul acela a fost anunțată descoperirea ; piatra avea pe ea o inscripție runică cu următorul text :

Opt goți (suedezi) și 22 de norvegieni cercetam la apus de Vinlanda. La nord de această piatră, la o distanță de o zi de mers aveam tabăra noastră în apropiere de două stînci. Într-o zi am plecat să pescuim și cînd ne-am întors am găsit trupurile moarte, pline de sînge, a zece dintre oamenii noștri. AVM (Ave Maria), apără-ne de rele. La o distanță de patrusprezece zile de drum de această insulă zece oameni așteaptă corăbiile noastre. Anul 1362.

Probabil că navigaseră înspre vest, pornind din Vinlanda, că au trecut prin strîmtoarea Hudson, situată la sud de insula Buffin, au intrat în golful Hudson, că de aici au urcat în amonte pe fluviul Nelson pînă la lacul Winnipeg și că apoi au ajuns pe rîul Roșu în Minnesota. Conform inscripției, o parte din ei, aflîndu-se la pescuit fuseseră atacați, iar cei care scăpaseră, încercînd să se întoarcă la corabia lor, care se afla la o oarecare depărtare, au lăsat această piatră.

Reacția imediată a oamenilor de știință din America și Scandinavia care au studiat copii ale acestei inscripții a fost că era vorba de un fals. În 1899 lucrurile s-au oprit aici, dar din păcate au avut o revenire. În 1909 scriitorul Hjalmar Rued Holand, norvegian de origine, dar care studiase la Universitatea din Wisconsin, a vizitat Kensingtonul, a achiziționat piatra și a început o cruciadă, care a durat o jumătate de secol, făcînd publicitate în jurul pietrei runice de la Kensington și prezentînd-o ca un obiect autentic din secolul al XIV-lea. Cu prilejul aniversării a 1 000 de ani de la întemeierea Normandiei, în 1911, el și-a expus comoara. Cruciada domnului Holand a avut un succes atît de mare încît în 1948 Institutul Smithsonian din Washington D.C. a expus public piatra. Membri marcanți ai institutului au declarat că piatra este autentică și *Speculum*, renumita revistă a Academiei de medievalistică din Ame-

rica, a publicat în numărul său din iulie 1950 un articol care susținea aceste pretenții. Piatra de la Kensington a fost, de fapt, dăltuită în jurul anilor 1880 sau 1890 — unii ar fi de părere că între august și noiembrie 1898 — de către o persoană (sau persoane) care au folosit o daltă de 1 inch, ce putea fi găsită în orice prăvălie cu articole de fierărie din Minnesota, la sfîrșitul secolului, și care avea unele cunoștințe despre alfabetul runic și știa dialectul local specific. Aproximativ o treime din runele de pe piatră erau sau necunoscute în secolul al XIV-lea sau nu concordă cu felul cum erau utilizate în acea perioadă. În plus, limba nu seamănă cu nici o formă cunoscută a vreunei limbi scandinave vechi, cu excepția amestecului de norvegiană și suedeză vorbit în zona unde a fost găsită piatra. În secolul al XIX-lea elevilor din Suedia li se preda într-o manieră elementară alfabetul runic al strămoșilor lor. Cine a comis în realitate falsul — fermierul, vecinul său, profesorul de la școala locală sau altcineva — acest fapt nu este de mare importanță, deoarece chestiunea ar fi putut să fie concepută ca o glumă care a scăpat de sub control. N-avem decît să-i dorim cu căldură pietrei runice de la Kensington, ca și vikingilor fictivi pe care-i descrie, să se odihnească în pace.

În acest timp piatra de la Kensington a prăsit alte „descoperiri" în regiunea Minnesota : a existat la un moment temerea că astfel de „descoperiri" ar putea în cele din urmă să întreacă numărul lacurilor din acel frumos stat. În zona Marilor Lacuri zeci de obiecte au fost examinate cu atenție și apreciate a fi de origine recentă, de pildă „halebardele scandinave" care au fost indentificate drept cuțite de tutun distribuite de American Tobacco Company spre sfîrșitul secolului al XIX-lea pentru a face reclamă la tutunul Battle-Ax Plug.

Nu este clar cum ar fi putut să ajungă vikingii în statul Oklahoma, dar se pretinde că o piatră de gresie găsită în apropiere de Heavener în munții Poteau (Oklahoma de est) ar avea o inscripție runică : GNOMEDAL (transcrisă cu litere romane) care nu este probabil altceva decît numele domnului G. Nomedal, un fermier norvegian. Iar în ce privește celelalte 50 de inscripții runice cunoscute a exista în Oklahoma de est...

O atenție serioasă merită a fi acordată celor două șantiere arheologice din Canada, unul la Quebec și celălalt la Newfoundland (Terra Nova); nici unul nu a luat

ființă datorită sentimentelor lor de mîndrie locală. Primul, în legătură cu care opinia nu s-a cristalizat încă a fost deschis în Quebecul de nord, de-a lungul țărmului de vest al golfului Ungava, în două locuri : în golful Payne și în golful Deception. Nu pare chiar de necrezut ca groenlandezii scandinavi să fi venit cu corăbiile pe la sud de insula Boffin și, trecînd prin strîmtoarea Hudson, să fi ajuns în golful Ungava. În aceste locuri, Thomas E. Lee a descoperit mai multe case lungi, ca și unelte din piatră, o bucată de os și un topor din fier. Nu se pune la îndoială că materialul ar putea să aibă aceeași vechime ca perioada vikingă. Ceea ce provoacă îndoieli este dacă aceste obiecte sînt scandinave sau provin de la eskimoșii din Dorset. Comparații cu case scandinave cunoscute, în special din Islanda și din Scandinavia sugerează că există asemănări cu case tip Dorset cunoscute în zona arctică canadiană. Deși talpa de topor era lucrată într-un fel care concordă cu practica europeană a timpului, ea nu seamănă cu nici un topor viking cunoscut. Nu s-a ajuns încă la o opinie comună în această problemă, dar nu trebuie exclusă posibilitatea unei prezențe vikinge în golful Ungava.

Pînă în 1960 L'Anse aux Meadows (Newfoundland) era un sătulet de pescari cu circa 70 de suflete, necunoscut, izolat de toți vecinii săi, deschis doar spre mare. În prezent prin sat trece un drum, a fost deschis și un parc național iar numelui lui i s-a făcut publicitate peste mări și țări. La L'Anse aux Meadows s-a deschis un șantier pentru săpături arheologice cărora li se face o largă publicitate și care au scos la iveală dovezi ineluctabile ale unei așezări scandinave timpurii în Lumea Nouă. În 1960 dr. Helge Ingstad, fost guvernator al Groenlandei, a navigat spre nord, pornind din Rhode Island de-a lungul coastei de nord-est a Americii de Nord în căutarea Vinlandei. În satul L'Anse aux Meadows, situat în extremitatea de nord a Newfoundland-ului, l-a întrebat pe George Decker, un descendent al unor coloniști englezi, dacă există ruine prin apropiere. Dr. Ingstad a fost condus la mică depărtare de sat, în vestul acestuia, pe țărmul golfului Epaves, la rîul Black Duck. O serie de denivelări pe o veche terasă de țărm l-au făcut să creadă că acesta ar putea fi un loc care merită cercetări suplimentare. În spatele acestui loc de pe țărm se ridică dealuri joase, vălurite. Acum pădurile sînt ceva mai departe. Astăzi trăsătura caracteristică este bogăția luxuriantă a ogoarelor de aici,

fără egal la această latitudine în America de Nord. Insula Great Sacred stă ca o santinelă la nord de golful Epaves. Dr. Ingstad s-a hotărît să facă săpături. În fiecare vară, între 1961 și 1968, arheologul Anne Stine Ingstad, soția lui, a condus săpăturile pe șantier și, în 1977, a publicat un referat științific cu privire la săpături.

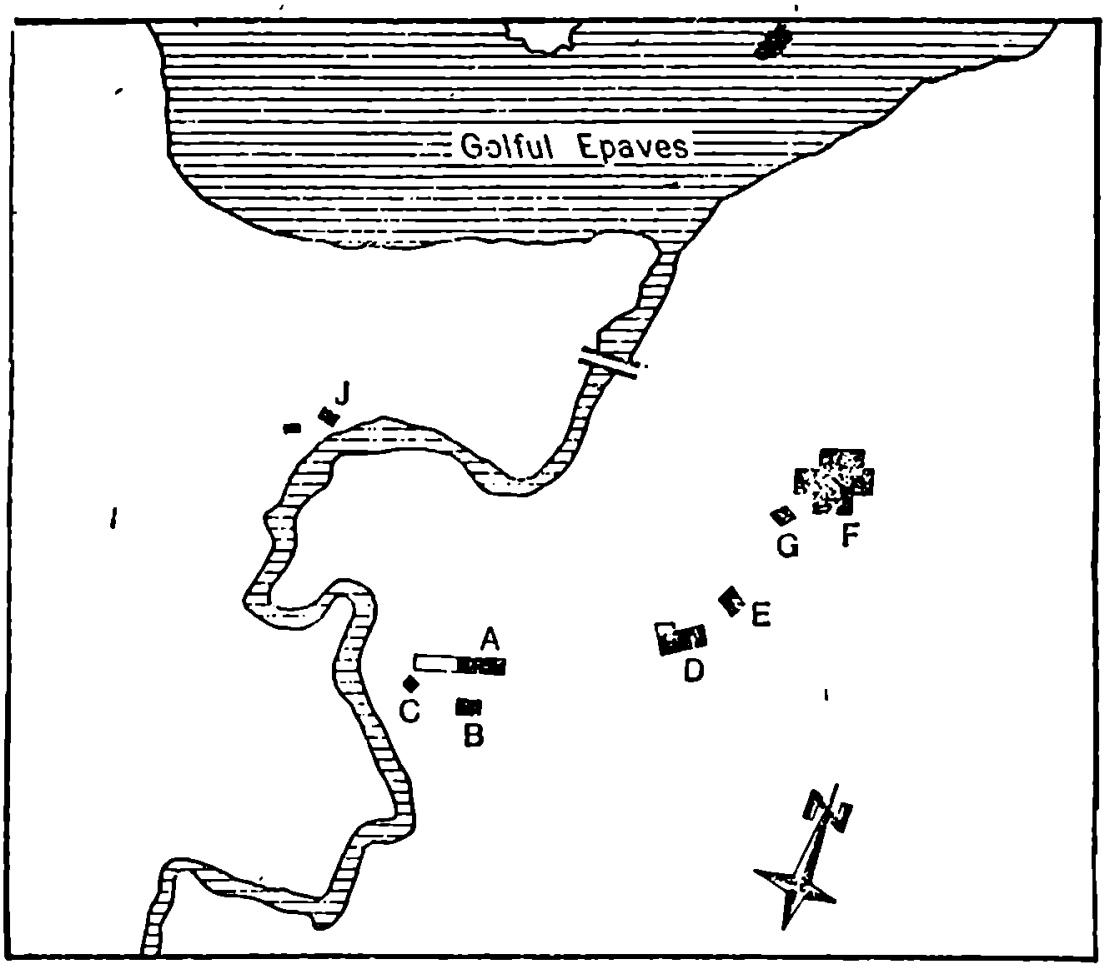

12. Șantierul arheologic de la L'Anse aux Meadows, Newfoundland; A și F sînt clădiri, iar J este o fierărie

Ce a descoperit familia Ingstad la L'Anse aux Meadows ? Foarte simplu. Au descoperit urmele unei mici comunități scandinave din secolul al XI-lea. În partea de răsărit a rîului ei au descoperit trei grupuri de case, iar la apus de rîu o fierărie și un cuptor de mangal. Clădirile aveau pereții construiți din straturi orizontale de turbă, așezate unul peste altul. În fiecare grup de case exista o casă lungă și una sau mai multe case mai mici ; ele erau construite pe o veche terasă-marină, situată la 4 metri deasupra nivelului mării în timpul fluxului. Fiecare dintre casele lungi (A, D, F.) avea un perete lateral care dădea spre mare, iar intrarea se făcea pe o ușă plasată pe cealaltă

latură sudică, care era cu faţa la soare. Casa A avea pereţi curbaţi şi interiorul ei măsura 24/4 metri. În cele patru camere ale ei au fost găsite vetre, gropi pentru gătit şi găuri pentru stîlpi. Ea seamănă cu casa mare de la Narssag din Aşezarea de est, în Groenlanda, care are o inscripţie runică datînd de la anul 1000 e.n. S-ar putea ca suprafaţa dintre A, B şi C să fi fost închisă cu un zid, formînd astfel o curte pentru animale. Casa D avea trei camere şi pare să fi fost construită prin extinderea unei case de-a lungul axei longitudinale urmată de o altă extindere, mai mică. Casa F, cea mai mare construcţie de acolo, cu o suprafaţă interioară de 14/21 metri, avea cinci sau şase încăperi. Cea mai mare încăpere, „holul", măsura 8/3,2 metri ; în centru avea o vatră lungă (1,9/5 metri), cu o groapă pentru gătit (avînd un diametru de 50 de centimetri şi adîncă de 15 centimetri), o groapă pentru tăciuni, căptuşită cu piatră şi o piatră mare, netedă, folosită pentru gătit. În apropiere de această casă lungă se afla clădirea G, care se aseamănă foarte mult cu casele de aburi (sau băile) scandinave, nedeosebindu-se de saunele folosite încă în Finlanda : un foc în vatră încălzea pietrele peste care obişnuia să se toarne apă rece. Fierăria de peste rîu fusese săpată în terase, iar acestea formau trei dintre pereţii ei. În fierărie au fost găsite o vatră pentru forje, o lespede de piatră pentru nicovală şi sute de fragmente din zgură şi fier. În general construcţiile din acest loc reprezintă construcţii scandinave şi, pe această bază aşezarea poate fi prezentată cu certitudine ca fiind o comunitate scandinavă veche.

Obiectele găsite la L'Anse aux Meadows, deşi nu sînt atît de numeroase pe cît s-ar fi putut crede, confirmă dovezile arhitectonice şi indică în mod neîndoios o origine scandinavă veche. În apropiere de uşa de intrare a casei F a fost găsită o rotiţă de fus din gresie ; ea seamănă foarte mult cu o rotiţă de fus găsită în Groenlanda — la acea dată, nimic de acest gen nu poate fi atribuit locuitorilor băştinaşi ai Americii de Nord — şi indică existenţa oilor în aşezarea scandinavă. O piatră mică, rotunjită, găurită era, fără îndoială, o lampă folosită pentru a arde ulei ; ea seamănă foarte mult cu lămpile islandeze din perioada vikingă şi cîtuşi de puţin cu lămpile eskimoşilor, cunoscute tuturor. În apropiere de vatră în casa D săpăturile au dat la iveală o bucată de cupru care fusese produs prin topire, procedeu neutilizat de băştinaşii din zonă. Un fragment dintr-un ac de os avea urechea perforată, o trăsă-

tură imposibilă pentru eschimoşii din Dorset. O foarte mare semnificaţie are un ac de bronz terminat cu un inel, fără îndoială de origine celto-scandinavă. Acest ac, avînd un inel trecut printr-o gaură perforată la unul din capete nu are nici o ornamentaţie şi are o lungime de 10 centimetri, fiind foarte asemănător cu ace găsite prin toată Europa de nord. Numai în morminte din Norvegia au fost găsite peste o duzină de astfel de ace din perioada vikingilor, cam o jumătate de duzină în Islandă şi unul, cel mai recent, a fost găsit pe şantierul de săpături din High Street de la Dublin. Au fost, de asemenea, găsite multe fragmente de cuie de nituit din fier, acum aproape complet ruginite. În plus, multe vetre conţineau resturi de mangal.

Vîrsta acestei aşezări scandinave de la L'Anse aux Meadows se află încă în discuţie. Cei care au săpat au supus unele din obiectele găsite pe acest şantier la probe cu carbon. Acest proces presupune că timp de mii de ani, concentraţia de carbon radioactiv 14 în atomii din organismele vii a rămas constantă şi că la moartea unui organism viu ritmul de descompunere a acestor atomi are loc într-o proporţie comensurabilă : mai simplu spus, cu cît rămîne mai mult C 14 cu atît este mai recent obiectul, cu cît rămîne mai puţin C 14 cu atît este mai vechi. Proba cu C 14 nu permite o datare precisă ; marja de eroare fiind exprimată de factorul plus sau minus (±) un anumit număr de ani. Din 1962 procesul de măsurare este corectat şi perfecţionat mereu.

Şaptesprezece mostre de la L'Anse aux Meadows au fost supuse analizei cu C 14. Dintre acestea, 13 mostre erau de mangal, două de turbă din pereţi şi o mostră — un os de balenă. Tabelul 1 indică rezultatele :

Tabelul 1: Rezultatele analizei cu C 14 a unor mostre de pe şantierul L'Anse aux Meadows

Mostra	*Datele corectate*
Casa A — turbă	1020 ± 100
— mangal	670 ± 140
Casa B — mangal	760 ± 120
Casa C — mangal	740 ± 140
Casa D — mangal	920 ± 80
Casa E — mangal	850 ± 80
Casa F — mangal	900 ± 80
— os	1040 ± 110
— turbă	1020 ± 60
— mangal	730 ± 80

Casa G	— mangal	1090 ± 80
Fierăria J	— mangal	890 ± 100
	— mangal	1080 ± 80
Cuptor	— mangal	850 ± 80
Groapa de gătit 1	— mangal	820 ± 100
Groapa de gătit 2	— mangal	840 ± 100

Ceea ce îl frapează pe un observator este apropierea dintre vîrsta mostrelor de turbă și cele de os : toate (cu factorii plus sau minus) sînt din prima jumătate a secolului al XI-lea. La fel de frapantă este marea varietate a datelor atribuite mostrelor de mangal, una fiind de la 670±140 și una cel mai tîrziu din 1090±80. Mangalul prezintă o dificultate pentru omul de știință din cauza incertitudinii timpului scurs între moartea copacului și folosirea lui ulterioară de către om drept combustibil.

Este rezonabil să presupunem că mostrele de mangal de la L'Anse aux Meadows provin din lemn folosit la plute: printre mostrele de arbori identificați prin analiza particulelor există specii de arbori care n-au fost cunoscute niciodată în această parte a Newfoundland-ului și care trebuie să fi ajuns acolo ca lemn folosit la plute. Indicațiile date de reflux și de curenți ne fac să credem că golful Epaves a fost mult timp un golf unde se adunau lemne aduse de apă. Se poate să fi trecut sute de ani din momentul în care un arbore a murit și pînă cînd, după ce a fost adus de apă, a fost folosit drept combustibil în această așezare. Nu este totuși prea științific, pentru cercetători, să ofere o vîrstă medie pentru toate mostrele (mangal și altele) într-o încercare de a face abstracție de cele mai timpurii datări ale unor mostre de mangal ; se dă 920±30 și este în mod limpede fără sens. Lăsînd la o parte mostrele de mangal, restul mostrelor (două de turbă și una de os) furnizează date (1020±100, 1020±60 și 1040±110) care concordă destul de mult cu descoperirile arheologice și cu argumentele furnizate de saga.

În legătură cu L'Anse aux Meadows rămîne o problemă neclară : numele Vinlanda. Potrivit lui Adam din Bremen și relatărilor din Saga, țara descoperită de vikingi abunda în viță de vie. Acum, în această regiune nu cresc nici un fel de struguri. Analize sofisticate ale unor mostre de polen luate de la fața locului arată în mod clar că în ultimele 7 milenii și jumătate n-a avut loc nici o schimbare de vegetație importantă și de aceea este improbabil că acolo să fi crescut viță de vie în epoca vikingilor. În pofida unei pe-

rioade reci care a survenit, climatul în perioada colonizării vikinge a fost asemănător cu cel de azi : diferențe mari între temperaturile de iarnă și temperaturile de vară, care, în ambele sezoane sînt moderate de curentul Labrador și de Golfstream, producînd astfel multă ceață și un sezon scurt (circa 100 de zile) pentru culturi. Cu toate că acum o mie de ani pe acest pămînt nu creștea viță de vie, el producea o bogată varietate de plante cu boabe, unele fiind „boabe de vin", în special porumbe precum și coacăzele roșii și agrișele negre. Este foarte posibil ca acestea să fi fost considerate struguri. În Scandinavia, ele sînt încă folosite pentru a face vin. În Suedia sînt numite în mod obișnuit „boabe de vin roșii și negre", și în unele zone din nord (în unele locuri din Norvegia și Anglia) coacăza este cunoscută sub numele de „boabă roșie de vin". Ar trebui să mai adăugăm că analiza polenului a arătat, de asemenea, că „grîul care răsărea singur" trebuie să fi fost elymus arenarius (variantă villosus), o iarbă perenă care face parte din familia porumbului.

Așezarea vikingă de la L'Anse aux Meadows, în secolul al XI-lea nu a existat multă vreme. Locurile pentru gunoi conțin relativ puține cantități de gunoi, iar pe șantier au fost găsite relativ puține obiecte. Casa cu pereți de turbă a avut o durată de viață poate de 20 de ani și toate indiciile arheologice arată că cele trei grupuri de case au existat în același timp și nu succesiv. Durata de viață a acestei așezări scandinave din epoca vikingilor de pe țărmurile de nord ale Newfoundland-ului a fost, probabil, de 20 sau, maximum, 30 de ani. De ce a încetat să mai existe ? Arheologia nu dă nici un răspuns. În afară de casa F, care a fost distrusă de foc — pericol care există permanent pentru acest gen de casă — nu există dovezi care să sugereze o întîlnire violentă cu băștinașii ostili. Pentru noi, ea s-a sfîrșit în liniște.

Este L'Anse aux Meadows Vinlanda ? Răspunsul pare să fie că L'Anse aux Meadows trebuie să fi fost o așezare vikingă într-o regiune întinsă numită Vinlanda. Ar fi imprudent, într-adevăr, să identificăm această așezare cu oricare din așezările menționate în saga, deși este puternică tentația, căreia trebuie să-i rezistăm eroic, de a vedea în ea așezarea creată de Thorfinn Karlsefni.

Rămîne ca oamenii de știință să stabilească granițele Vinlandei. Cît de departe spre apus se întindea ? — pînă

la golful Ugava ? — pînă la golful Hudson ? Şi cît de departe spre sud ? Pînă în Noua Scoţie — pînă la coasta Maine ? — pînă la capul Cod ? Pînă la golful Narragansett sau mai departe ? Doar dovezile arheologice găsite poate întîmplător de pescari şi de cei care colindă singuri pe plajă sau de arheologi amatori vor fi cele care vor indica cît de departe au avansat vikingii în Lumea Nouă. Descoperirea unei monede de argint din epoca vikingilor într-o zonă (ferma Goddard) situată la gura de est a golfului Penobscot, în apropiere de Brookline (statul Maine) a dat speranţe că existau dovezile necesare pentru a arăta că vikingii pătrunseseră într-adevăr departe în sud pînă la ţărmul statului Maine. Descoperită în 1957, iniţial a fost greşit identificată, fiind considerată o monedă engleză din secolul al XII-lea şi abia în 1978 a fost recunoscută ca atare, adică o autentică monedă scandinavă veche de pe la 1070. Moneda de la Goddard este singurul obiect european găsit în acest şantier arheologic bogat, unul din cele mai bogate din partea de nord-est a Americii de Nord, care a scos la iveală peste 50 000 de obiecte. Existenţa în cantităţi mari, pe şantier, a cuarţului provenit din Labrador şi descoperirea de unelte asemănătoare cu un ac de gravat folosit de eschimoşii din Dorset sugerează că această aşezare indiană făcea parte dintr-o reţea comercială care se întindea de-a lungul coastei de nord-est a Americii de Nord şi că această monedă, care probabil făcuse parte dintr-o podoabă, a ajuns pe coasta statului Maine în prima jumătate a mileniului doi în urma unor schimburi între indigeni. Oricît de departe s-ar fi putut întinde Vinlanda — iar aceasta rămîne o problemă deschisă — nu încape îndoială că vikingii au creat o aşezare — ce-i drept vremelnică — pe terasele marine ale Newfoundland-ului, care domină golful Epaves.

Harta Vinlandei : marele fals

În 1965, în ajunul „Zilei lui Columb", Yale University Press a publicat, într-o manieră aproape scandaloasă, „cea mai palpitantă descoperire cartografică a secolului". Cu o campanie publicitară neobişnuită pentru o editură universitară, aceasta a anunţat publicarea hărţii Vinlandei, o hartă precolumbiană a lumii, în care era indicată Vinlanda. În ziarele „New York Times", „Chicago Tribune" şi în alte ziare au apărut pe prima pagină articole şi titluri

mari. Campania publicitară întreprinsă pentru a face reclamă hărții Vinlandei a reușit să atragă repede cu forța atenția lumii științifice asupra acestei apariții. Rezultatele cercetărilor științifice plasează harta Vinlandei alături de omul de Piltdown[6], printre cele mai mari falsuri ale secolului al XX-lea. Cea mai mare parte a poveștii poate fi acum spusă deși continuă să existe niște mistere chinuitoare.

Cel mai mare mister este reprezentat poate de felul în care a început povestea, și anul 1957 nu este începutul. În acel an librarul Enzo Ferrajoli de Ry, un italian care locuia de mult la Barcelona, a fost văzut în diferite părți din Europa (Geneva, Paris, Londra), arătînd manuscrise librarilor locali. Librarul J.I. Davis de la firma londoneză Davis and Orioli Ltd a manifestat un mare interes față de un volum care cuprindea ceea ce mai tîrziu avea să se numească harta Vinlandei și Descrierea Țării tătarilor : ei aranjase chiar ca volumul să fie cumpărat de British Museum, unde a fost văzut de R.A. Skelton, pe atunci superintendent al Sălii hărților și de alții. Rămîne încă învăluit în mister ce s-a întîmplat la British Museum — îndoieli ? greutăți bugetare ? — în orice caz, achiziționarea nu a avut loc. Dl. Davis a cumpărat totuși de la Ferrajoli un exemplar din secolul al XV-lea al lucrării lui Vincent de Beauvais *Speculum historiale,* care provenea, ca și „harta", din aceeași bibliotecă. Ferrajoli și-a văzut de drum. În septembrie el l-a întîlnit la Geneva pe librarul american Laurence Witten din New Haven (Connecticut) care a manifestat interes față de „hartă", dar i s-a spus că fusese înapoiată proprietarului. Ferrajoli a aranjat o întîlnire între Witten și proprietar. Witten a văzut „harta" în casa proprietarilor ei și s-a hotărît pe loc să o cumpere, apreciind că este cu adevărat din secolul al XV-lea. Prețul de cumpărare a fost de 3 500 de dolari. Spre sfîrșitul lunii septembrie 1957 Witten s-a întors la New Haven cu manuscrisul achiziționat. Ei i l-a arătat lui Thomas E. Marston, conservator de literatură medievală și renascentistă la biblioteca Universității Yale și lui Alexander O. Victor, custode al hărților la acea bibliotecă. Ei au manifestat un serios interes și Victor a solicitat dreptul de preempțiune în cazul în care lucrarea

[6] Omul de Piltdown — nume dat unor presupuse resturi fosile ale omului primitiv descoperite în 1912 la Piltdown Common (Anglia). Mai tîrziu s-a constatat că a fost un fals. Ele au generat o controversă care a durat 40 de ani. — *nota trad.*

este scoasă la licitație. Witten a transferat repede proprietatea soției sale.

Ce era acest manuscris care venise din Europa în America în 1957 ? Prins într-o legătură de piele de origine recentă, el cuprindea optsprezece foi format in folio (adică o foaie mare de pergament îndoită în două). Primele două foi cuprindeau pe partea dinăuntru o hartă a lumii, iar restul de 16 foi conținea o descriere a unei misiuni franciscane din secolul al XIII-lea în țara tătarilor. Aceste două componente au devenit cunoseute sub numele Harta Vinlandei și respectiv Descrierea țării tătarilor. Primul manuscris fusese rupt pe îndoitură dar fusese reparat ; avea patru găuri făcute de viermi în locurile unde paginile se întîlneau. Descrierea țării tătarilor avea o singură gaură care trecea prin ea dar nu se potrivea cu găurile din harta Vinlandei. Pentru Witten a fost clar că harta Vinlandei și Descrierea tătarilor nu putuseră să fie legate împreună în acest fel pe vremea cînd fuseseră găurite de viermi, deoarece găurile nu coincideau. O prezentare a conținutului lucrării Descrierea țării tătarilor nu trebuie să rețină atenția unui cercetător al problemei vikingilor. Este suficient să spunem că acest text, scris pe două coloane pe o singură față a celor 11 din cele 16 pagini, ultimele cinci foi nefiind scrise, se intitulează *Hystoria Tartarorum* și este o descriere, pînă în prezent necunoscută, a misiunii călugărului franciscan Ioan de Planó Carpini la mongoli, în anii 1245—1247. Autenticitatea acestui text valoros n-a fost pusă în mod serios la îndoială.

Harta Vinlandei merită o descriere mai amănunțită. Pe verso-ul alb al primei foi apar următoarele cuvinte (transcrise incorect de editorul ediției Yale) : *delineatio prima pars secunda pars tertia partis* (sau *parte*) *speculi*. Nu este clar ce au vrut să spună din cauza cuvintelor *tertia partis* (sau *parte*) care n-au sens. Ar trebui poate să se citească (să se traducă) : „o hartă, părțile prima și a doua ale părții a treia a Speculum." Oricum ar fi citite aceste cuvinte, ultimul cuvînt *speculi* n-are sens în acest context și l-a pus, pe bună dreptate, în încurcătură pe Witten. Dînd pagina găsești un mapamond care se întinde pe toată suprafața. În punctul cel mai depărtat din răsărit se află Marea cea Mare a tătarilor și un număr de insule. Spre apus se află Eurasia în nord și Africa (Etiopia) în sud. În *Mare Oceanum* (Oceanul Atlantic), în nord, sînt desenate trei insule. Acestea sînt denumite, de la răsărit la apus, *Iso-*

land Ibernica, Grouelanda şi Vinilanda (sau *Vimlanda*) *Insula a Byarno reperta et leipho sociis* (Insula Vinlanda descoperită de Bjarni şi Leif, care se însoţiseră). Culmea ironiei, ediţia Yale a transcris incorect numele date ultimelor două insule. Cele trei nume se referă, desigur la Islanda, Groenlanda şi Vinlanda : Islandei i se dăduse un nume, de altfel, necunoscut, Groenlanda era prezentată ca o insulă, conturul ei în nord semăna în mod frapant cu hărţile moderne, iar Vinlanda era denumită şi prezentată ca o insulă împărţită în mod clar în trei părţi. În nici o altă sursă (saga, cronică) nu se fac menţiuni la Vinlanda ca insulă. Deasupra Vinlandei şi Groenlandei apare o legendă latină în care se spune :

Domnul a vrut ca, după o lungă călătorie din Groenlanda spre celelalte părţi, cele mai îndepărtate din oceanul de apus, Bjarni şi Leif Ericsson care se însoţiseră navigînd spre sud printre ghetari să descopere un pămînt nou, foarte bogat, şi care avea chiar vinuri ; ei i-au spus insula Vinlanda. Eric, episcopul Groenlandei şi al regiunilor învecinate şi legat al scaunului apostolic în această ţară cu adevărat întinsă şi bogată a ajuns în Vinlanda în numele Domnului cel atotputernic, în ultimul an al domniei papei Pascal. Înainte de a se întoarce în Groenlanda şi de a merge spre sud, dînd ascultare voinţei Domnului, Eric a poposit o vreme acolo pe timpul verii şi al iernii.

Aici sînt descrise două evenimente : descoperirea Vinlandei de către Bjarni şi Leif şi călătoria episcopului Eric în Vinlanda între 1117—1118. Primul combină două relatări din saga, iar al doilea se referă la evenimentul consemnat în *Analele islandeze* în dreptul anului 1121 („Episcopul Eric al Groenlandei a plecat în căutarea Vinlandei").

Aceasta era cartea cumpărată de Witten în 1957. Enigmele n-au fost dezlegate. Ele s-au concentrat în jurul cuvîntului *speculi* şi al găurilor făcute de viermi, care nu se potriveau. Totul era foarte ciudat. Ambele enigme au fost dezlegate în luna aprilie a anului următor printr-o întîmplare extraordinară. Biblioteca Universităţii Yale a achiziţionat în acea perioadă de la Davis & Orioli Ltd. din Londra două manuscrise şi Witten a fost rugat să le examineze legăturile. Unul dintre acestea era un fragment din secolul al XV-lea din lucrarea *Speculum historiale* a lui Vincent de Beauvais, exemplarul, să nu uităm, achiziţionat de Davis de la Ferrajoli. Witten a luat volumul acasă pentru a-l examina şi a făcut o descoperire nemaipomenită : exemplarul din *Speculum historiale* avea

găuri făcute de viermi în față și în spate. Găurile din față coincideau perfect cu găurile de pe harta Vinlandei, iar găurile de pe spate coincideau cu gaura din lucrarea Descrierea țării tătarilor. Filigranele de pe hîrtia folosită la *Speculum historiale* erau identice cu cele de pe hîrtia folosită la Descrierea țării tătarilor. Hîrtia fusese produsă în Renania pe la anii 1440. Concluzia era evidentă : fusese găsită veriga care lipsea. Pe vremea cînd fusese ros de viermi exemplarul era un codice care cuprindea în față harta și la spate istoria tătarilor, iar între ele textul lui Vincent de Beauvais. Găurile puteau fi acum explicate ; se înțelegea acum la ce se referă cuvîntul speculi ; discuția s-a încheiat. Harta Vinlandei era o hartă autentică de la mijlocul secolului al XV-lea.

În anul următor (aprilie 1958 — aprilie 1959) Witten și-a studiat descoperirea. Yale University i-a oferit în mod intenționat doamnei Witten *Speculum historiale* pentru care plătise doar 75 de dolari. În primăvara anului 1959 Witten a oferit cele două manuscrise spre vînzare bibliotecii Universității Yale. Ele au fost cumpărate însă de un prieten filantrop al universității, se spune, la un preț de 1 milion de dolari. Noul proprietar a dispus să se scrie o carte despre acest material. Înconjurat de un secret neființesc proiectul a avansat și, după cum s-a spus, cartea a fost publicată la 11 octombrie 1965. În acel moment manuscrisul fusese donat Universității Yale de noul proprietar.

Această hartă a fost declarată singura, de dinainte de Columb, a Americii de Nord. Au avut loc conferințe ale oamenilor de știință pentru a discuta semnificația ei și, la Conferința anglo-americană a istoricilor de la Londra din 1966, au fost luate măsuri de securitate pentru a-i împiedica pe ziariști să participe la lucrări. Recunoașterea largă a autenticității hărții a marcat anunțarea ei. S-au făcut însă auzite și rezerve, legate de împrejurările cumpărării ei. Witten a refuzat să dea numele proprietarului anterior și, ca urmare, Ferrajoli a stat 2 ani la închisoare, fiind suspectat că a furat manuscrisele din Catedrala din Saragossa. Unele aspecte ale hărții au atras atenția : natura insulară a Groenlandei, potrivirea dintre povestirile lui Bjarni și Leif și misiunea episcopului Eric. O serie de oameni de știință islandezi și scandinavi au fost îngrijorați că secretul autoimpus i-a împiedicat pe editori să se consulte în mai mare măsură cu experții.

Aceste cîteva îndoieli care există ar putea fi spulberate, se spunea, supunînd textul hărții unei analize științifice. În acest scop, autoritățile de la Universitatea Yale, spre cinstea lor, au însărcinat în 1968 firma Walter McCrone Associates din Chicago să facă teste. Abia în 1972, s-a considerat că instrumentele și tehnicile erau suficient de avansate pentru a analiza cerneala. Particule foarte mici, invizibile cu ochiul liber au fost prelevate de pe cele trei texte (harta Vinlandei, *Speculum historiale* și Descrierea țării tătarilor).. Au fost folosite o serie de metode de testare extrem de exacte. În ce privește *Speculum historiale* și Descrierea țării tătarilor rezultatele au arătat că cerneala folosită era galotanin de fier, un tip de cerneală care se potrivea cu cerneala folosită în secolul al XV-lea. Oamenii de știință au trecut la examinerea hărții Vinlandei. Ei au făcut un studiu microscopic al fiecărei linii și litere de pe hartă. Acest examen a scos la iveală faptul că două linii erau trase peste tot ; prima, o linie groasă galben-cafenie și peste ea a doua, o linie neagră lucioasă care în cea mai mare parte se exfoliase, lăsînd să se vadă vopseaua de dedesubt care se șterse. Oamenii de știință au luat în total 27 de mostre de cerneală galben-cafenie din 14 zone diferite de pe harta Vinlandei. Aceste mostre au arătat că cerneala folosită la harta Vinlandei nu era de același fel cu cea folosită la *Speculum historiale* și la Descrierea țării tătarilor. Cerneala de pe harta Vinlandei conținea un procent important de pigment de dioxid de titaniu sub formă de anatas. Tipul de anatas folosit în cerneala de pe hartă nu putea să existe înainte de 1920. Concluziile erau inevitabile : harta Vinlandei fusese desenată cîndva după 1920, iar metoda de producere a ei indică fără îndoială intenția de a o prezenta ca fiind originală. Într-un cuvînt, era un fals.

Povestea ar putea continua. Cine a fost falsificatorul ? A fost un preot din Europa centrală, așa cum sugerează Robert S. Lopez, anticlerical înverșunat ? A fost falsul comis în Spania, așa cum sugerează alții, țară pe care o indică împrejurările în care a fost cumpărată harta ? De ce ar fi împins cineva lucrurile atît de departe încît să execute acest fals în anii dintre 1920 și 1957 ? Cîștig financiar ? Profit ideologic ? Misterul continuă, dar el privește evenimente moderne și nu epoca vikingilor.

5

Danezii în sud

Corăbii păgîne au atacat Aquitania în 799. Ele au fost respinse, mulţi dintre atacanţi au fost omorîţi pe ţărm.

Acest prim atac al vikingilor împotriva teritoriilor francilor a fost consemnat de Alcuin, sfetnicul englez al lui Carol cel Mare. El nu deplîngea acest atac cu aceeaşi tulburare sufletească cu care deplînsese cu 6 ani mai înainte atacul vikingilor împotriva Lindisfarne-ului în Northumbria lui natală, dar îl percepea la fel : Dumnezeu îi pedepsise pe creştini pentru păcatele lor. O dată cu acest atac — pasager, aproape neînsemnat în sine, subiect al unei reflexii superficiale cu caracter moralizator şi apoi dat repede uitării — începe un nou capitol în istoria vikingilor. Ţinta atacurilor vikingilor erau acum ţinuturile din sud, în special cele controlate de franci, care din anul 800 erau numite „imperiu", ţinuturi ce se întindeau din Saxonia pînă la Pirinei şi Italia centrală. Dar unii dintre atacanţi au trecut mai departe de aceste teritorii spre altele care aveau legături culturale cu lumea musulmană a Bagdadului.

Alcuin a murit în 804 şi Carol cel Mare, în 814. Grija în legătură cu pericolul care se întrevedea a-l reprezenta oamenii din nord s-ar fi putut să întunece gîndurile lor pe patul de moarte. Carol cel Mare, cel puţin, părea terorizat de ideea răului pe care vikingii l-ar putea provoca urmaşilor săi şi supuşilor lor. Ne-am putea întreba cum ar fi apreciat Alcuin şi Carol cel Mare, din mormintele lor, influenţa vikingilor asupra lumii france. I-ar fi considerat pe vikingi doar o forţă destructivă în istoria lor naţională, aşa cum procedează tradiţionaliştii dintre noi sau ar fi avut o viziune mai de perspectivă şi ar fi sub-

liniat efectele pozitive ale acestor incursiuni asupra dezvoltării naţionale ? Probabil că niciuna nici alta. Alcuin ar fi vorbit mai degrabă de răsplata divină, iar Carol cel Mare de primatul statului franc.

Atacurile împotriva Europei apusene erau predominant daneze. Deşi s-ar fi putut să fi avut loc incursiuni întîmplătoare din Norvegia sau ale norvegienilor care trăiau în Irlanda şi deşi, din cauza mobilităţii popoarelor nordice, din cetele daneze făceau parte unii vikingi care nu erau de origine daneză, rămîne de necontestat faptul că danezii au constituit pericolul principal pentru Apus. Aceste atacuri fac parte literalmente din istoria Danemarcei şi trebuie considerate ca parte a mişcării mai largi a oamenilor din Iutlanda şi insulele vecine, mişcare care i-a dus şi pe năvălitorii danezi în Anglia şi apoi în Irlanda. Într-adevăr, mulţi dintre aceşti războinici participaseră şi la atacurile împotriva Angliei şi a continentului. Dacă fiii şi, în mai mare măsură, nepoţii lui Carol cel Mare erau îngrijoraţi de incursiunile daneze, tot aşa se întîmpla şi cu fiii şi nepoţii regilor din Mercia şi Wessex. Deşi sînt discutate separat în această carte, incursiunile daneze asupra Angliei făceau parte din acelaşi tablou care cuprindea incursiunile danezilor împotriva Ţărilor de Jos, Franţei, Spaniei, insulelor Baleare, Marocului şi Italiei. Să examinăm acest tablou.

Primele incursiuni, probabil doar unele dintre ele sînt consemnate în surse care s-au păstrat — au fost evenimente minore şi au inclus atacul împotriva Aquitaniei în 799, o incursiune împotriva Frisiei în 810 şi altele împotriva Flandrei şi a unor regiuni de pe Sena în 820. Acestea au fost atacuri întîmplătoare, mai degrabă scurte ciocniri. Chiar atacul regelui Godefred al Danemarcei împotriva Frisiei vecine, la 810, n-a fost un raid viking în sine, ci făcea parte din strategia sa de apărare împotriva lui Carol cel Mare, cum a fost şi fortificaţia Danevirke amplasată de-a curmezişul istmului peninsulei Iutlanda. Nimeni nu ştie cu adevărat care a fost substratul politic al acestei fortificaţii. O luptă pentru domnie după moartea lui Godefred nu trebuie să ne facă să uităm ceea ce este cunoscut : regii nu erau în stare să exercite control asupra întregii Danemarci ; ei erau *primi inter pares* (primii între egali), dar nu puteau să controleze întotdeauna căpeteniile rivale şi aventurierii care nu puteau fi ţinuţi în frîu.

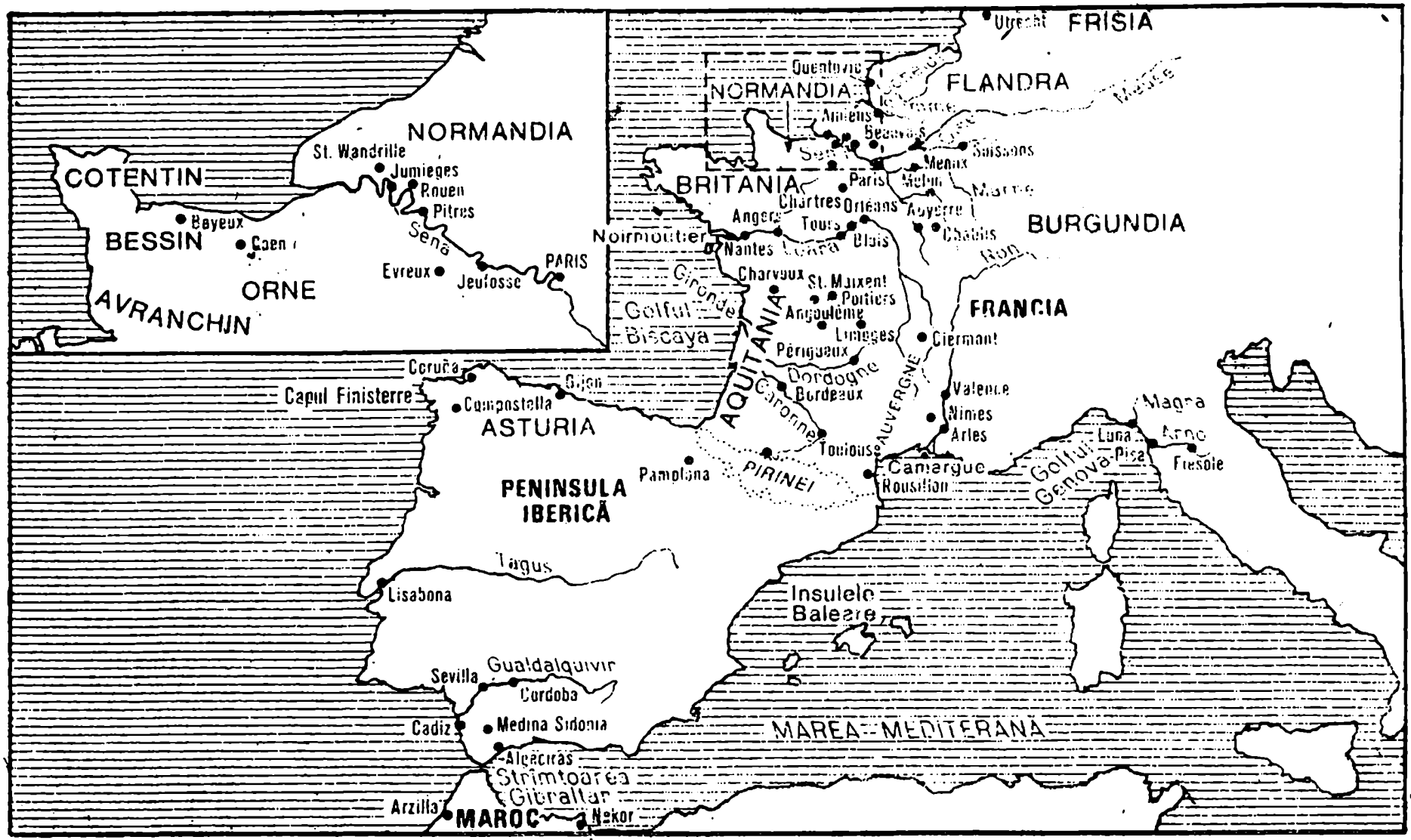

13. Vikingii danezi în Europa de Vest

În 834 au început importante atacuri vikinge. Năvălitorii au venit în număr mare în Frisia și pe valea Loarei. Pentru scopul lor nu putea să existe un moment mai bun. Vestea privind starea de tulburare care cuprinsese regatul franc trebuie să fi ajuns cu siguranță în Danemarca. Ludovic cel Pios (814—840), un fiu leal al lui Carol cel Mare, a trăit ca să fie martor al lipsei de lealitate a celor trei fii ai săi mai mari. În 829 ei s-au ridicat împotriva lui și. 4 ani mai tîrziu, l-au umilit pe tatăl lor împăratul, ținîndu-l captiv la Soissons. Ei au pus să i se ia spada, i-au dat o cămașă aspră, din păr de cal și l-au condamnat să-și petreacă restul zilelor într-o mănăstire. Totuși, fiii s-au certat și, în 834, Ludovic cel Pios a fost readus pe tron în cadrul unei ceremonii care a avut loc la mănăstirea Sf. Denis, unde, în aclamațiile mulțimii, chiar episcopii care umiliseră persoana lui imperială la Soissons au fost nevoiți să-i încingă din nou spada și să-l îmbrace în mantia purpurie. Atacurile importante ale vikingilor au început în condiții în care familia regală franca era în mod clar dezbinată. Incapacitatea francilor de a face față acestor atacuri se datorează în mare măsură războaielor civile inoportune, care au tulburat imperiul tot restul secolului al IX-lea. Cu greu ar fi găsit danezii un moment mai potrivit. S-a presupus că Lothar, fiul lui Ludovic, i-a îndemnat pe danezi să atace Frisia în 834. Oricare ar fi fost împrejurările, atacurile pe scară largă ale vikingilor au început în 834 cu incursiunile lor împotriva Frisiei. O mențiune din Analele Sfîntului Bertin, contemporană cu aceste evenimente, spune :

O flotă daneză a venit din Frisia și a pustiit o parte din aceasta. Au trecut apoi prin Utrecht la emporium(-ul) din Dorestad, unde au săvîrșit mari prădăciuni. Au măcelărit oameni, au luat captivi și au pîrjolit teritoriul dimprejur.

Această mențiune va fi reluată timp de aproape o sută de ani de alți cronicari și în legătură cu alte locuri, deoarece în scurt timp francii aveau să simtă violența oamenilor din nord și nu numai în Frisia.

Atacurile vikingilor împotriva continentului se desfășurau după o schemă simplă. La început au avut loc incursiuni ca cea împotriva Dorestad-ului la 834 : veneau cu corăbiile și debarcau, se adaptau la structura feudală,

contractau căsătorii şi apoi plecau luînd cu ei ce puteau : metale preţioase, sclavi (pentru a-i vinde) şi captivi (pentru a fi răscumpăraţi). Cu greu poate să găsească cineva vreun element pozitiv în aceste incursiuni prădalnice pline de cruzime al căror scop era, pur şi simplu, jaful şi prada. Acestor incursiuni le-au urmat altele, mai ample, mai bine coordonate, nu acţiuni la întîmplare, ci atacuri planificate : revenind în Francia, vikingii obişnuiau să atace sistematic, să organizeze expediţii, să asedieze oraşe, să obţină profituri din tribut, devenind un factor de temut în viaţa frămîntată a acelor teritorii şi vremuri. În cele din urmă, unii vikingi aveau să se aşeze acolo : luau pămînt, se adaptau la structura feudală, se amestecau prin căsătorii mixte şi erau asimilaţi. Aceste faze nu pot fi datate cu precizia care ar fi necesară dacă ar trebui să se facă datarea pentru întregul imperiu franc. Diferite regiuni au trecut prin aceste faze în perioade diferite şi întotdeauna o fază s-a suprapus peste cealaltă. Totuşi, cu toate diferenţele dintre regiuni şi în ciuda perioadelor despre care nu sînt informaţii, în istoria expediţiilor vikinge în sud apar patru etape. De la 834 şi pînă pe la 850 vikingii au atacat, în timpul sezonului de incursiuni (din primăvară pînă în toamnă) Francia de nord ca şi regiunea de-a lungul fluviilor Loara şi Sena şi coasta Aquitaniei. De la mijlocul secolului al IX-lea, timp de 25 de ani, ei au iernat şi au fost văzuţi (şi simţiţi) în mod frecvent în bazinele rîurilor din Franţa modernă şi au organizat o expediţie mai amplă în Mediterana. Atacurile intense au început în 879 şi au durat 13 ani care au reprezentat fără îndoială perioada celor mai sălbatice atacuri ale vikingilor împotriva Europei apusene continentale. Au venit din nou pe la anul 900 ca să se stabilească şi pe la 940 liniile generale ale aşezărilor lor erau foarte clare. În total perioada vikingilor în Francia şi în vecinătatea ei, de la atacurile iniţiale împotriva Frisiei, în 834, pînă la crearea unui principat purtîndu-le numele în partea de apus a teritoriilor france, a durat aproximativ un secol.

Frisia, Ţările de Jos din epoca modernă, era foarte accesibilă acestor piraţi danezi. Dorestad-ul, marele antrepozit, era binecunoscut negustătorilor danezi. În 836 şi din nou în 838, regele Horik al Danemarcei a tăgăduit că ar avea vreun amestec în incursiunile din Frisia. Dar in-

cursiunile aveau loc, iar autorii lor erau de origine daneză ; solii lui Horik au fost masacrați la Cologne, evident în semn de răzbunare. Oare căpeteniile acestor uciși erau căpetenii rivale ? aventurieri independenți ? Orice ar fi fost ei, incursiunile au continuat an de an. Dorestad-ul, atacat în 834, a fost atacat din nou în 835, 836 și 837. Lipsit de fapt de apărare, acest centru comercial era o pradă ușoară atacurilor prin surprindere ale vikingilor, care aveau să revină în mod frecvent pînă cînd, în 864, regimul hidrologic fluctuant al Rinului și afluenților lui, și nu vikingii, au distrus Dorestad-ul, lăsîndu-l fără apă, și lipsit de importanță. În 836 corăbii vikinge s-au aflat pe rîul Schelde și au dat foc Anvers-ului și Witlei. Atacanții se aflau parcă peste tot în Frisia. În 842 o ceată de pirați a plecat din Londra și a prădat Quentovic-ul, celălalt mare centru comercial din nord (în apropiere de orașul Boulogne de azi) și s-a întors în Anglia. Într-o altă expediție, o flotă mare — să dăm oare crezare relatării potrivit căreia 600 de corbăii s-au îndreptat împotriva unui oraș de cîteva sute de locuitori ? — a înaintat pe Elba în amonte și a atacat cu sălbăticie Hamburgul.

Aproape concomitent cu atacurile din nord, alți vikingi loveau mai departe pe coasta de apus a Franței. Insula Noirmoutier, situată în apropiere de vărsarea în ocean a fluviului Loara, pe care se afla o mănăstire, a fost atacată prima dată în 834. Acest centru al comerțului cu sare, asemenea orașelor Dorestad și Quentovic, din nord, a fost ținta unor frecvente atacuri ale vikingilor : jefuitorilor le convenea să aibă o bază pe o insulă pentru incursiuni în amonte pe valea Loarei. În 843 vikingii au urcat cu corăbiile pînă la Nantes, pe care l-au atacat de sărbătoarea Sfîntului Ioan Botezătorul (24 iunie). L-au prins pe episcop și l-au ucis în altarul din catedrală și, dacă e să dăm crezare unor cronici ulterioare, a avut loc o scenă de o cruzime nemaipomenită : vikingii au ucis pe cine le-a ieșit în cale, săvîrșind un măcel de proporții epopeice, care s-a încheiat doar atunci cînd, sătui de sînge și încărcați cu giuvaeruri însîngerate, s-au întors la Noirmoutier. Au iernat acolo cu familiile lor, care fuseseră aduse în scopul creării unei așezări cvasi-permanente. Aceasta este prima iernare consemnată a vikingilor în țara francilor. Și alte grupuri de vikingi aveau să-și instaleze bazele pe insulă creîndu-se astfel o așezare.

În același timp vikingii începuseră primul dintre nenumăratele raiduri în amonte pe Sena. În 841, în timp ce cei trei fii în viață ai lui Ludovic cel Pios erau implicați într-un război civil, o flotă vikingă, condusă de Asgeir, a atacat orașul Rouen, cîteva săptămîni mai tîrziu mănăstirea de la Jumièges, și apoi au ocupat Saint Wandrille cu scopul de a li se plăti răscumpărare. *Analele de la Fontanelle* (Saint Wandrille) consemnează aceste incursiuni :

În 841 e.n., în ziua de 12 a lunii mai au sosit oamenii din nord, cu căpetenia lor Asgeir. Două zile mai tîrziu au ars orașul Rouen și au rămas acolo două zile. În ziua de 24 mai au dat foc mănăstirii de la Jumièges. În următoarea zi, mănăstirea de la Fontanelle a fost scăpată de jaf, plătindu-se 6 livre și în ziua de 28 mai au venit călugării de la Saint Denis și au răscumpărat 68 de captivi la prețul de 26 de livre. În ultima zi a lunii mai păginii s-au întors pe mare.

Patru ani mai tîrziu, în martie, Ragnar a urcat în amonte pe Sena și s-a îndreptat spre Paris. Carol cel Pleșuv a încercat să stăvilească acest atac și și-a plasat armata pe ambele maluri ale fluviului. Conducătorul viking a atacat cu întreaga sa forță ceata mai mică a apărătorilor franci de pe un mal al fluviului și, sub ochii francilor de pe malul celălalt al fluviului, i-a spînzurat pe prizonieri. Parisul se afla în fața lui și slujbele de Paști se transformau în plînsete pe măsură ce Ragnar ataca și jefuia orașul. În aceste decenii, cea mai mare parte a ținuturilor din vestul imperiului franc a fost confruntată cu atacuri ale vikingilor : nu numai pe Sena, dar și pe Somme, Gironde, Garonne, Schelde, Dordogne și Meuse. Oamenii nordului atacau Chartres, Amiens, Bordeaux, Toulouse, Tours, Angers, Orléans, Poitiers, Blois și Parisul. Au venit an de an, fără încetare, împotriva unui teritoriu care părea incapabil să se apere.

La început Carol cel Pleșuv, rege al francilor din apus din anul 843, n-a luat în serios aceste atacuri, fiind, de altfel, preocupat de ambițiile fraților săi. Apărarea Parisului organizată de el la 845 a fost bine intenționată dar extrem de necorespunzătoare : nu numai că s-a abătut de la o tactică militară judicioasă rupîndu-și armata în două, dar n-a fost în stare să-și însuflețească armata și l-a lăsat pe Ragnar să scape în josul fluviului, după ce i-a plătit conducătorului viking 7 000 livre de argint. În această perioadă nu exista de fapt nici un fel de apărare

împotriva vikingilor ; singura apărare era autoapărarea : fiecare pentru el ; într-un cuvînt, fuga. Pe drumurile proaste ale Franței și Țărilor de Jos, atunci și foarte adesea mai tîrziu, grupuri de refugiați fugeau de sălbăticia de temut a vikingilor invadatori. Călugării din mănăstirile nepregătite pentru atacurile dușmănoase, fugeau din locuri sfinte cum ar fi Saint Maixent, Charvoux, Saint-Maur-sur-Loire, Saint Wandrille, Jumièges și Saint Martin de Tours și se refugiau în zone ferite de incursiunile vikingilor. Timp de două generații acești călugări fugari au fost văzuți pe drumurile care duceau spre Burgundia, în Auvergne și Flandra. Chiar episcopii își părăseau reședințele și turmele lor de credincioși, lucru pentru care sînt huliți și azi (cine știe dacă acest lucru este drept sau nu ? Dacă Sf. Ciprian nu i-a judecat pe acești păstori, atunci cu siguranță nici un umil istoric nu o va face). Cînd pericolul imediat reprezentat de vikingi trecea — temporar, după cum știm de pe poziția noastră avantajoasă — călugării se întorceau, mănăstirile erau reconstruite, relicvele și alte comori erau aduse înapoi, arhivele erau refăcute. Și în timpul unor noi atacuri, totul începea din nou. În toate peregrinările lor refugiații luau cu ei pe „sfinții" lor, așa le spuneau relicvelor sfinte. La început, în 853, canonicii din Tours au dus cu ei moaștele sfîntului lor părinte Martin, pînă în Cormeiry ; l-au readus la Tours în 854, dar se pare că l-au dus din nou în altă parte în 862 și în 869 ; în timpul atacului din 877 și-au dus sfîntul la Chablis, apoi la Auxerre, și, în cele din urmă l-au adus înapoi la Tours, unde Sf. Martin a rămas, în sfîrșit, să-și doarmă somnul de veci. Tot așa, călugării de la mănăstirea Sf. Philibert de pe insula Noirmoutier, care a fost de timpuriu ținta atacurilor vikingilor, treptat s-au deplasat cu relicvele tot mai departe de mare : la Déas în 836, la Cunauld în 858, la Messay, în Poitou, în 862, la Saint Pourcain-sur-Sioule, peste Masivul Central, în 872, și la Tournus pe Saône în 875, găsind doar în acest din urmă loc adăpost sigur în fața vikingilor aproape omniprezenți.

De la mijlocul secolului al IX-lea poate fi constatată o nouă fază în cadrul acestor atacuri. Obiectivul lor se schimbase acum. Rareori se întîmpla să fie luate ca ostatici persoane izolate pentru a fi răscumpărate și rareori locurile erau devastate la întîmplare. În felul cum erau planificate, prin strategie și obiective, noile atacuri semănau cu niște campanii. Agresorii nu mai urmau cursu-

rile de apă navigabile : vikingii deveniseră mai mobili, capturînd şi folosind cai pentru atacuri în interiorul ţinuturilor. De pildă, în 864, ei şi-au lăsat sub pază corăbiile la Charente şi au călătorit de-a latul ţării pînă la Clermont în Auvergne. Cetele de vikingi rămîneau perioade mari de timp în aceeaşi regiune. Timp de 6 ani (între 856—862) aceiaşi vikingi s-au aflat pe Sena, adăpostindu-se în 856 pe insula Oscelle, aşezată faţă în faţă cu Jeufosse, la nord-vest de Paris, unde au rămas timp de 4 ani. Teologul Paschasius Radbertus, care a trăit în vremea aceea, meditînd la plîngerile lui Ieremia [1] şi la pericolul imediat pe care-l reprezentau vikingii pentru Paris, întreba cu jale, probabil pe la 856 (dar posibil la 845) :

Care dintre noi ar fi crezut vreodată sau şi-ar fi închipuit că într-un timp atît de scurt se vor abate asupra noastră nenorociri atît de înspăimîntătoare ? Azi tremurăm gîndindu-ne la aceşti piraţi adunaţi în cete în însăşi vecinătatea Parisului şi care dau foc bisericilor de-a lungul malurilor Senei. Cine ar fi putut să creadă vreodată, întreb eu, că bande de hoţi ar putea să săvîrşească astfel de nelegiuiri ? Cine ar fi putut să se gîndească că un regat atît de glorios, atît de întărit, atît de mare, atît de populat, atît de puternic va fi atît de umilit şi pîngărit de o rasă atît de josnică şi spurcată ?

Chiar un teolog moralist cum era Paschasius trebuie să fi predicat într-un context de fapte şi, în acest caz, într-un context care provoca teamă. Nu numai Parisul era atacat şi nu numai Paschasius se lamenta. Ritmul crescînd al atacurilor vikinge, chiar admiţînd din nou unele licenţe, apare în mod pregnant din cuvintele des citate dar încă pertinente ale lui Ermentarius din Noirmoutier :

Vin şiruri lungi de corăbii şi chiar vikingii sînt tot mai mulţi. În toate părţile creştinii sînt măcelăriţi, arşi şi jefuiţi... Vikingii zdrobesc totul în calea lor ; nimeni nu se poate apăra ; ei pun stăpînire pe Bordeaux, Périgueux, Limoges, Angoulême şi Toulouse ; distrug Angers, Tours şi Orléans... Corăbii nenumărate urcă pe Sena, unde rîul se întinde. Rouen-ul este atacat, jefuit şi ars ; Paris, Beauvais şi Meaux sînt ocupate, fortăreaţa Melun este distrusă ; Chartres este ocupat ; Evreux şi Bayeux sînt jefuite ; şi toate celelalte oraşe sînt atacate.

---

[1] Ieremia (645—580 sau 575 î.e.n.), unul dintre cei patru mari profeţi ai Bibliei. Prevestitorul căderii Israelului sub dominaţia caldeeană. I se atribuie Cartea plîngerilor din Vechiul Testament. — *nota trad.*

Era cît se poate de evident că ceva trebuia făcut. Încet, dacă nu chiar şovăind, autorităţile au înţeles că pericolul viking nu era un fenomen trecător ; nu mai puteau da înapoi din faţa acestei probleme.

Apărarea

Organizarea militară a francilor nu era concepută în vederea apărării. Carol Martel şi Carol cel Mare, principalii ei arhitecţi, au creat o armată militară ofensivă ; nevoia lor de apărare se limita la mărcile de frontieră. În faţa atacurilor vikinge, această armată, care nu mai era unită din cauză că era angajată în războaie civile, nu s-a dovedit capabilă să-i învingă pe vikingi, care aveau avantajul de a ataca prin surprindere şi de a fi întotdeauna în ofensivă. După atacurile iniţiale, Ludovic cel Pios şi-a întărit apărarea de coastă. Alte măsuri de apărare ar fi trebuit să fie luate de Carol cel Pleşuv. Faptul că el a amînat pînă în 862 să întreprindă acţiuni serioase este oarecum un indiciu că avea alte preocupări, legate în special de nobilimea francă, şi că subestima pericolul pe care-l reprezentau vikingii. În acel an el s-a întîlnit cu sfetnicii săi la Pîtres şi a elaborat o oarecare strategie defensivă. Urmau să fie construite poduri întărite pentru a bloca cele mai importante fluvii (Sena, Marna, Oise şi, poate, Loara). Nu se ştiu prea multe despre natura acestor poduri fortificate, cu excepţia faptului că urmau să fie plasate la coturile strategice ale fluviilor şi că era nevoie de piatră şi lemn pentru construirea lor. La fiecare cap al podului pe maluri se găseau forturi de piatră şi chiar podul construit de fapt ca un modern pod din pontoane, la nivelul fluviului, crea un obstacol pentru circulaţia pe fluviu ; atacanţii ar fi fost siliţi să se apropie de maluri, unde apărătorii din forturi s-ar fi aflat într-o situaţie avantajoasă. S-au ridicat probleme nu numai din cauza echipării acestor poduri fortificate, dar şi din cauza încetinelii cu care se desfăşura construcţia.

Un exemplu caracteristic în această privinţă este podul de la Pîtres. Situat pe Sena inferioară, la circa 10 mile mai sus de Rouen, într-un loc unde fluviul Sena putea fi trecut uşor prin vad, Pîtres era destinat, după cît se pare, să constituie prima linie de apărare pentru cursul superior al Senei şi bazinele de rîuri aferente. Mai jos

se aflau oraşul Rouen, ţinutul văi Senei inferioare şi insulele Oscelle, folosite în mod frecvent de vikingi drept bază. Oare teritoriile situate mai jos de Pîtres fuseseră pur şi simplu abandonate şi lăsate fără apărare, doar în seama forţelor populaţiei locale, mult chinuită şi care nu se prea putea apăra singură ? Cine ştie ? Lucrările au început în iunie 862, dar, pentru nu se ştie ce motive, s-au tărăgănat. În 864 Carol cel Pleşuv a ordonat din nou construirea podului. În anul următor vikingii au supus Pîtres şi au ajuns cu incursiunile pînă la Paris şi în suburbia lui, Saint Denis, (pentru aceasta vikingii au fost pedepsiţi printr-o dizenterie îngrozitoare) şi chiar pînă în sus pe Oise şi Marna. Lucrările au fost reluate din nou la podul întărit de la Pîtres în iunie 866. Forţa de muncă era într-adevăr o problemă pentru că la 869 Carol a trebuit să recruteze muncitori din tot regatul său — un om voinic la 100 de *mansi* [2] şi un car şi doi boi la 1 000 de *mansi*. Podul a fost terminat în toamna anului 873, la peste 11 ani de la începerea lui. Nu era tocmai promptitudinea necesară în faţa vikingilor care se deplasau cu rapiditate. La Pîtres se varsă în Sena rîul Eure şi, puţin în amonte, Andelle. Podul în cauză era probabil construit pe locul unde se află actualul Pont-de-l'Arche. Se presupune că trecea peste Sena chiar imediat după vărsarea rîului Eure. Faptul că acest loc n-a fost complet cercetat cu mijloace de control profesionale este o dovadă a stării regretabil de neadecvate a cercetării arheologice privind regatul franc în timpul vikingilor. La cele două capete ale podului existau zone fortificate ; un fort a rămas timp de secole pe malul de nord şi a fost consolidat în timpul trecerii armatei canadiene pe aici în 1944. Probleme similare privind forţa de muncă s-au ivit pe Oise şi Marne, afluenţi ai Senei superioare, unde podurile construite la Anvers şi Charenton se stricaseră şi populaţia locală, care le construise, nu putea să efectueze reparaţiile din cauza atacurilor vikingilor. În 865, pentru a remedia această situaţie, Carol a adus muncitori din alte părţi ale regatului său

[2] *Mansus, mansi* — în latina medievală, unitate formată din casă, terenurile cultivabile şi drepturile de folosinţă asupra pădurii şi păşunilor. Acest sistem rural şi agricol de distribuire a pămînturilor a apărut la începutul evului mediu mai întîi pe Sena şi Loara şi apoi s-a răspîndit în nord şi est. — *nota trad.*

cu condiţia ca ei să nu mai fie solicitaţi niciodată pentru astfel de munci. Este limpede că acestea nu erau slujbe prea căutate. Podurile întărite nu erau soluţia, cel puţin în cursul anilor 860 şi la începutul anilor 870, problemei apărării france. Oraşele şi-au consolidat fortificaţiile şi şi-au reconstruit zidurile aşa cum au procedat unele mănăstiri şi noile *burh*-uri [3]. Totuşi, ca monarh carolingian ce era, Carol cel Pleşuv insista ca fără permisiunea lui să nu se facă nici o construcţie militară nouă. În 864, în timp ce vikingii treceau pur şi simplu nestînjeniţi prin regatul său, el condamna fortificaţiile care erau construite fără permisiunea lui şi, oricît ar părea de necrezut, a ordonat, la 1 august, ca ele să fie dărîmate. Mai tîrziu, în cursul anilor 880, după cum vom vedea, populaţia locală a făcut ce trebuia să facă : a întărit podurile şi a reconstruit fortificaţiile oraşelor.

A considera tributul o armă de apărare este ca şi cum ai considera că plata răscumpărării este o primă de asigurare pe viaţă. Tributul excesiv dat invadatorilor vikingi în cadrul imperiului franc scoate în evidenţă starea precară a apărării carolingienilor. Termenul *Danegeld* era folosit în secolul al XI-lea în Anglia cu referire la tributul plătit vikingilor şi nu există motiv ca acelaşi termen să nu poată fi folosit în mod adecvat pentru o perioadă anterioară şi în alt loc. Danegeld erau, pur şi simplu, banii plătiţi danezilor ca să plece. În perioada cînd au avut loc primele incursiuni, danezii obişnuiau să atace oraşele şi să ia cu ei pradă şi captivi care erau ţinuţi pentru a fi răscumpăraţi. Pe la mijlocul secolului al IX-lea au găsit că era mai convenabil să extindă principiul răscumpărării : în loc să ia persoane pentru a fi răscumpărate ei ţineau captivă, pentru a fi răscumpărată, o comunitate întreagă (un oraş, o mănăstire, un *burh*, sau chiar o regiune întreagă). Francii au plătit cel puţin 15 tributuri Danegeld generalizate (adică plăţi făcute pentru zone întinse). Suma precisă plătită nu este cunoscută, dar totalul pentru şapte astfel de tributuri Danegeld generalizate este de 39 700 de livre, după cum se poate vedea în Tabelul 2, care enumeră plăţile Danegeld generalizate, în secolele al IX-lea şi al X-lea.

[3] Burh — variantă a cuvîntului anglo-saxon *burg*, însemnînd o casă, loc sau oraş protejat cu o împrejmuire ; un oraş fortificat, burg, oraş-cetate. — *nota trad.*

Tabelul 2. Tributuri Danegeld generalizate plătite în secolele al IX-lea şi al X-lea.

Anul	*Suma în livre*
845	7 000
853	
860—861	5 000
862	6 000
864	
866	4 000
877 (Sena)	5 000
877 (Loara)	
882	
884	12 000
886	700
889	
897	
923—924	
926 .	

Evenimentele din 866 de la Melun, pe Sena oferă o imagine destul de completă asupra modului cum se desfăşura acest proces. În acel an vikingii ameninţau cu o forţă importantă o serie de locuri aşezate de-a lungul Senei : ei au asediat oraşul Melun şi au pretins să li se plătească tribut. Carol cel Pleşuv le-a dat 4 000 de livre de argint şi o mare cantitate de vin. Vikingii au părăsit zona, şi valea Senei a cunoscut 10 ani de pace relativă. La fel ca alte tributuri Denegeld, acest tribut plătit în 866, trebuia strîns din întregul regat — *mansus*, unitatea de bază a proprietăţii, fiind unitatea principală de impunere — şi prevedea următoarele plăţi : 6 pence pentru fiecare *mansus* liber, 3 pence pentru fiecare *mansus* supus, un penny pentru fiecare locuitor, jumătate de penny pentru fiecare locuitor temporar, a zecea parte din valoarea mărfurilor negustătorilor şi o taxă pentru preoţi în funcţie de cît erau de bogaţi. În mod normal taxa urma să fie strînsă într-un interval de 3—7 luni. Cazurile în care s-a plătit tributul Danegeld local (plătit de comunităţile locale) trebuie să fi fost numeroase : sînt destule exemple în ceea ce priveşte Britania şi, în perioade diferite, regiunea Belgiei moderne. Trebuie să ne punem întrebarea cît de eficient era acest sistem al plăţii tributului Danegeld. Pe termen scurt eficienţa lui era în general excelentă : vikingii se îndepărtau cu corăbiile lor şi nu ameninţau să atace imediat zona. Plata tributului nu însemna însă că nu aveau să se întoarcă

alte bande de vikingi puse pe jaf. Cu acest Danegeld nu se cumpăra imunitatea permanentă ; vikingii obișnuiau să vină din nou. Cu ajutorul tributului se cumpăra doar un răgaz. Unii sugerează că Danegeld aducea profituri regelui, care putea să strîngă mai mult decît trebuia și păstra diferența. Liniștea pe care o oferea plata tributului era, desigur, locală sau, în cel mai bun caz, regională. Primind acest tribut în regiunea Loarei vikingii puteau să apară în scurt timp pe Sena. După cum vom vedea în curînd, ridicarea asediului din 866 asupra Parisului a însemnat plata unui Danegeld și abaterea furiei vikingilor asupra Burgundiei. Oricît de general ar fi putut să fie un Danegeld în momentul strîngerii taxelor, toate aceste tributuri erau doar particulare în ceea ce privește efectul lor și nu contribuiau decît în mică măsură la rezolvarea a ceea ce era, în mod evident, o problemă națională.

Națiunea avea poate prea multe probleme : Carol cel Pleșuv trebuia să se lupte cu amenințările din partea fraților săi, bretonii, aquitanii și provensalii. Obținerea de către el, în 870, a mai mult de jumătate din regatul fratelui său, Lothar, care murise, i-a sporit și mai mult greutățile. Deși în 873 el i-a silit pe vikingi să plece de la Angers pe Loara, n-a reușit să profite de acest avantaj. În schimb, a pornit în grabă spre Roma și, sosind acolo, și-a făcut o intrare fastuoasă în orașul etern, unde, în ziua de Crăciun, a fost încoronat împărat. Imperiul lui semăna în mică măsură cu imperiul bunicului său, care, în aceeași zi, cu trei sferturi de secol mai înainte, fusese aclamat, dîndu-i-se numele de Augustus. Carol cel Mare era puternic prin faptul că știa că noul său titlu era o recunoaștere a puterii sale ; pentru Carol cel Pleșuv a fost o slăbiciune să creadă că titlurile conferă putere. El n-avea suficientă putere să apere căile navigabile ale regatului său de apus, n-avea suficientă putere să-și apere poporul de invadatorii prădalnici. Carol cel Mare nu s-ar fi dus la Roma să caute titluri deșarte : el ar fi urmărit să asigure securitatea imperiului său. Chiar în timp ce se întorcea spre nord de la Roma, Carol cel Pleșuv a părut puțin preocupat de securitatea regatului său : n-a dat atenție apariției, la gura Senei, a unei mari flote a vikingilor (se spune că au fost 100 de corăbii puternice) și a continuat în schimb să se bată pe Rin cu nepotul său, Ludovic II (cel Tînăr). Carol a murit în 877, cu un an înainte de marile raiduri, nereușind să împiedice destrămarea

societății france. Dezmembrarea ulterioară a imperiului odată unit, al lui Carol cel Mare și Ludovic cel Pios, prin împărțirea de la 876, a accelerat procesul de fărîmițare care începuse încă în timpul domniei lui Carol cel Pleșuv. În jurul anului 880, în fața atacurilor masive din acel deceniu, rareori se mai cerea sau aștepta permisiune din partea regelui pentru a întări apărarea locală ; apărarea regatului nu exista ; ea era organizată numai pe plan local ; conducătorii locali au fost cei care au construit ziduri de apărare. Din acel moment, în special în nord, conții și episcopii, oameni care aveau interese locale și erau acum lăsați să acționeze în voia lor, fără a întîmpina vreo opoziție din partea slabilor monarhi carolingieni, au fost cei care au organizat apărarea.

Iberia și Mediterana

În secolul al IX-lea flotele vikinge au intrat de două ori în lumea islamică a Spanici și, într-una din aceste ocazii, au apărut în vestul Mediteranei. Întîlnirea dintre lumea lui Thor și cea a lui Allah este bine consemnată și, din punct de vedere geografic, pare foarte firească. Atacurile vikingilor din secolul al IX-lea nu erau concepute ca atacuri îndreptate în mod special împotriva francilor : mai ales în etapele de început ele au fost incursiuni necoordonate. Din moment ce ajunseseră în Aquitania, de ce să nu ajungă și în Spania ? Și, o dată ajunși în Spania, de ce să nu treacă prin strîmtoarea Gibraltar în Marea Mediterană ? Chiar așa s-a întîmplat.

Atacul din 844 a pornit direct din Aquitania. Vikingii pătrunseseră pe fluviul Garonne ajungînd pînă la 130 de mile de Toulouse și, fără să atace orașul, și-au schimbat direcția, îndreptîndu-se spre golful Biscaya. Și-au întors apoi corăbiile spre sud. Au atacat comunitățile creștine de la Gijon și Coruña, situate pe coasta de nord a Spaniei, dar asturienii au strîns repede o armată și i-au alungat pe vikingi ; aceștia au fugit în dezordine spre corăbiile lor, dintre care o parte fuseseră distruse. Flota vikingă, încă puternică, — numărul este incert, dar se spune că inițial în Aquitania flota număra 100 de corăbii — s-a regrupat și a dat ocol capului Finisterre. Înaintau cu corăbiile de-a lungul coastei de vest a Iberiei, și prădau locurile pe unde treceau. Vikingii se aflau acum în țara maurilor, mu-

sulmanii din Spania, şi aveau să găsească în adepţii lui Allah nişte adversari redutabili. La Lisabona vikingii au jefuit timp de 13 zile regiunea de la vărsarea fluviului Tajo, dar au plecat înainte de a avea vreo ciocnire serioasă cu armata maură. S-ar putea ca o parte din flota lor să se fi îndreptat spre Arzilla, pe coasta marocană a Atlanticului, dar partea principală a flotei vikinge a atacat la Cádiz şi în interior, cu mare succes, Medina Sidonia. Guadalquivir duce spre inima Spaniei maure, iar pe malurile lui sînt aşezate Sevilla şi Cordoba, ultima fiind pe atunci capitala puternicului califat cu acelaşi nume. Neînfricaţi sau, mai degrabă, inconştienţi, vikingii au pornit în amonte pe Guadalquivir. Istoricul nu poate afla ce s-au gîndit ei cînd au zărit Sevilla, dar ştie că au pus stăpînire pe oraş, cu excepţia cetăţii, şi că, timp de şase săptămîni, Sevilla a fost un oraş viking sau, cel puţin, că vikingii, controlînd cea mai mare parte a oraşului, l-au folosit ca bază pentru a jefui în interiorul ţării.

Maurii, pregătiţi acum, au surprins într-o ambuscadă o mare parte a flotei vikinge. Emirul Abd-er-Rahman al II-lea [4], a luat mulţi prizonieri, spînzurîndu-i pe unii dintre ei la Sevilla şi pe alţii, de palmieri, la Talyata. El a trimis apoi capul unei căpetenii şi 200 de capete ale unor războinici nobili vikingilor rămaşi în Maroc. Vikingii îşi găsiseră naşul : ei au folosit prizonierii pe care-i luaseră pentru a-şi procura hrană şi îmbrăcăminte. După cîteva incursiuni pe coasta de vest, anul următor s-au întors în Aquitania, bătuţi zdravăn şi serios împuţinaţi după prima lor întîlnire cu Spania islamică.

În anul următor, 845, s-a petrecut o întîmplare ciudată. Abd-er-Rahman al II-lea a trimis o solie condusă de Al-Ghazal la regele majusilor (adică al celor care venerează focul, în acest caz, vikingii) care trăia pe o mare insulă sau peninsulă — limba permite ambele traduceri — pe care se găseau grădini frumoase şi ape curgătoare. A fost o călătorie care a durat trei zile pe continent şi pe alte insule locuite de majusi care se aflau în vecinătate. Înainte de a fi primit de regele viking, Al-Ghazal a insistat să nu i se ceară să îngenuncheze în faţa regelui. Acest lucru a fost acceptat, dar, cînd Al-Ghazal a ajuns la

[4] Abd-er-Rahman, emiri şi califi arabi de Cordoba. Abd-er-Rahman II, numit şi Învingătorul (822—852) a cucerit Barcelona şi i-a alungat pe piraţii vikingi. — *nota trad.*

locuința regelui, a constatat că acesta pusese să se construiască intrarea atît de jos încît el ar fi fost silit să intre în genunchi. Solul arab a ieșit diplomatic din încurcătură așezîndu-se pe spate și tîrîndu-se cu picioarele înainte, spre rege. În timpul vizitei lui Al-Ghazal la această curte din nord, regina vikingă i-a oferit ospitalitate într-o manieră intimă, asigurîndu-l că bărbații nordici nu știau ce e gelozia și că doamnele nordice aveau idei avansate. Domnul din sud a fost înțelegător. Nu cunoaștem scopul misiunii lui — poate era în legătură cu negoțul — și nici nu putem fi siguri dacă țara în discuție era Irlanda sau Danemarca sau dacă regele era Turgeis sau Horik. Identitatea reginei a fost discret tăinuită, așa cum se cuvenea în cazul unei doamne de rangul ei.

Al doilea atac al vikingilor împotriva lumii din sud a durat mai mult decît expediția din 844 și s-a bucurat de mai mult succes. În analele vikingilor, expediția lui Bjorn Braț de Oțel și Hasting, care a durat din 859 pînă în 862, trebuie să fie considerată ca fiind una din cele mai temerare. Ei aveau să pătrundă în Mediterana, *mare nostrum*, și să prade multe zone de pe țărmurile ei și unele insule în același timp cînd, nu trebuie să uităm, vikingii înrudiți cu ei se așezau în Anglia, făceau căsătorii mixte în Irlanda, dădeau ocol Islandei, îi hărțuiau pe franci și își instaurau hegemonia asupra Rusiei.

Acești doi binecunoscuți aventurieri vikingi, care pentru mulți sînt încă niște eroi, făceau incursiuni în regiunea Senei. Ei au pornit cu o flotă — izvoare arabe spun că era compusă din 62 de nave — spre sud și i-au atacat, așa cum au făcut și predecesorii lor, pe creștinii din Asturia, dar nu cu mai mult succes. Corăbiile jefuiau pe măsură ce înaintau de-a lungul coastei de vest a Iberiei dar două corăbii de-ale lor, luînd-o înaintea celorlalte, au fost capturate de paza de coastă maură, care a descoperit că ambarcațiile vikinge erau deja încărcate cu argint, aur, prizonieri și provizii. Flota principală a ajuns în scurt timp la vărsarea Guadalquivirului (cu intenția oare de a se îndrepta spre Sevilla sau Cordoba ?) dar maurii erau acum pregătiți. Noul emir, Mohamed al II-lea, cu armata și corăbiile gata de luptă, i-a respins pe atacanți. Bjorn și Hasting, a căror flotă nu suferise prea mult, și-au condus corăbiile prin strîmtoarea Gibraltar și, luînd Algeciras-ul prin surprindere, i-au ars moscheea cea mare. Au străbătut repede distanța mică ce-i despărțea de coasta

Africii de nord ; cinci relatări musulmane vorbesc despre atacul vikingilor împotriva Nekor-ului, orașul din Rif, în Mauritania (Mazimma, în Marocul modern). O relatare spune că „ei au ocupat orașul, l-au jefuit și au luat sclavi". Erau oare aceștia aceiași sclavi („oameni negri") despre care o sursă irlandeză spune că au fost aduși din Africa în Irlanda în acea perioadă ? Persoanele de vază dintre cei capturați de vikingi au fost răscumpărate de emirul local. După ce au petrecut opt zile la Nekor au plecat din nou. Ajungînd în apele Spaniei, vikingii au atacat de-a lungul coastei de est și apoi s-au îndreptat spre răsărit, unde au făcut cîteva incursiuni fulger împotriva insulelor Baleare (Formentera, Mallorca și Menorca) și de acolo au cotit spre Roussillon, pe coasta de sud a regatului franc. Se apropia anotimpul rece și insula Camargue, de la vărsarea fluviului Rhône a fost considerată ca loc ideal pentru a ierna.

Cînd a venit primăvara anului 860 vikingii, folosind baza de pe insulă, au atacat așezările aflate pe fluviu în amonte, așa cum procedaseră alți vikingi pe Sena și Loara, pornind de la bazele lor situate pe insule. Au făcut incursiuni pe valea inferioară a fluviului Rhône, atacînd Nîmes, Arles și ajungînd, pe fluviu în sus, pînă la Valence. Nu toate incursiunile erau încununate de succes, după cum se arată într-o scrisoare din vremea respectivă, în care abatele Lupus de Ferrières îl laudă pe contele Gerard de Provence pentru că i-a înfrînt pe jefuitori și i-a alungat.

Dacă vikingii atacau sudul Franței, de ce să nu atace și Italia ? Cel puțin o parte din flota vikingă, probabil sub conducerea lui Hasting, a coborît de-a lungul coastei de vest a cizmei italiene, apoi a urcat pe fluviul Arno devastînd Pisa și prădînd Fiesole. În aceste aventuri în Italia se încadrează povestea atacurilor asupra Romei. Potrivit acestei povestiri, Hasting, îmbătat de succes, și-a propus să atace Roma și să devină stăpînul lumii. Ceata lui a zărit un oraș minunat prin clădirile sale, strălucitor pentru ochii nordicilor. Recurgînd la un șiretlic, Hasting a trimis mesageri în oraș pentru a spune că el, fiind pe moarte, dorește să se boteze. Locuitorii au permis intrarea vikingilor în oraș. După ce a fost botezat, Hasting „a murit" și în timpul funeraliilor „mortul" Hasting s-a ridicat de pe catafalc și l-a străpuns cu spada pe episcopul care oficia slujba. Armele ascunse au ieșit la iveală și ceata de vikingi a pustiit orașul. Pe cînd plecau, ni se

spune, au aflat că orașul pe care-l ocupaseră prin înșelătorie nu era Roma, ci orașul de coastă Luna, vechi oraș roman situat la vărsarea Magrei în golful Genova, departe de Roma atît ca distanță, cît și ca grandoare. Întîmplarea, relatată de Dudo de Saint Quentin[5] care a scris-o la începutul secolului al XI-lea, seamănă oarecum cu alte povestiri, în special cele despre atacuri în urma unor înmormîntări simulate cum ar fi povestea lui Pleșkov în Rusia și Londra — ar fi fost posibil să se facă o confuzie între „Londonia" și „Luna" ?) și, oricum, nu merită mare atenție. O sursă arabă ulterioară și alte două surse spaniole, tot ulterioare, pretind că vikingii au ajuns în Mediterana de est (Grecia și Alexandria), dar drumurile sînt prea lungi și mărturiile insuficiente pentru a le cerceta.

În vara anului 861, după experiența lor în Mediterana, jefuitorii vikingi au trecut cu corăbiile lor pe la coloanele lui Hercule[6] pătrunzînd în Atlantic, unde au fost hărțuiți de vînturi puternice și de o flotă maură : pe primele le-au suportat și pe ultima au învins-o. Mai trebuie amintită o ultimă incursiune în această lume sudică. Din golful Biscaya s-au lăsat asupra Pamplonei și l-au luat ostatic pe prințul acesteia pentru a fi răscumpărat. În 862 erau din nou înapoi în apele familiare de la gurile Loarei, marea lor aventură fiind încheiată. În surse sînt menționate alte incursiuni vikinge în sud — la Compostela[7] în 968, în califatul Omeiazilor[8] în 966 și 971 și în Asturia în 1013, dar acțiunea principală a fost cea din teritoriile francilor. Incursiunile în Iberia, deși îndrăznețe și punînd în evidență ambițiile vikingilor, erau derivații ale atacurilor împotriva Franciei.

---

[5] Dudo (Dudon) de Saint-Quentin (născut în 960, în Picardia, Franța, — mort înainte de 1043) istoric al primilor duci de Normandia ; cronica lui este considerată o sursă primară pentru istoria timpurie a statului normand — *nota trad.*

[6] Coloanele lui Hercule — nume dat în antichitate Strîmtorii Gibraltar. — *nota trad.*

[7] Santiago de Compostela, oraș în vestul Spaniei — *nota trad.*

[8] Omeiazi, dinastie de califi arabi, din califatul cu capitala la Damasc. Ultimul omeiad calif, Marwan II, a fost detronat în 759 în urma unei răscoale a sclavilor. Nepotul său, Abd-er-Rahman, se refugiază în Peninsula Iberică, unde întemeiază dinastia Omeiazilor din Emiratul (756—929) și apoi din califatul (929—1031) de Cordoba — *nota trad.*

Cei 13 ani de jafuri groaznice săvîrşite de vikingi n-au fost rezultatul unui plan strategic, al unui mare „atac în masă", al unei ofensive pe toată linia. Marea armată daneză, care a apărut în Ţările de Jos în 879 sosise în Anglia în 878 pentru a se alătura fraţilor ei de arme în războaiele împotriva anglo-saxonilor. Noua armată, aflînd la sosirea pe valea Tamisei că fraţii ei au fost într-adevăr înfrînţi de regele Alfred la Edington, a rămas în timpul iernii la Tulhom pe Tamisa şi în anul următor a pornit cu corăbiile spre continent. Această armată avea să colinde aproape nestînjenită în partea de nord a teritoriilor franceze — între Sena şi Rin — teritorii care timp de 15 ani mai înainte fuseseră ferite în mare măsură de atacurile vikingilor.

Deplasările acestei armate pot fi urmărite cu uşurinţă. La mijlocul lunii iulie 879, marea armată a debarcat undeva între Calais şi Boulogne. La sfîrşitul aceleiaşi luni a atacat Thérouanne şi abaţia St. Bertin. Atacînd în mers ei s-au năpustit cu furie asupra văilor rîurilor Yser, Lys şi Schelde şi şi-au făcut tabără pentru iarnă la Gent (Gand). La începutul anului 880 oastea vikingă a ridicat tabăra de la Gent şi a atacat Tournai, Condé, Valenciennes şi chiar oraşul Reims, înainte de a se întoarce la Gent. În iarna următoare (880—881) a făcut tabără la Courtrai, de unde a atacat Arras, Cambrai şi Péronne — toate aceste incursiuni au avut loc probabil într-un interval de o lună de zile, de pe la sfîrşitul lunii decembrie 880 pînă la sfîrşitul lunii ianuarie 881. În decurs doar de cîteva săptămîni se aflau din nou în mişcare făcînd incursiuni în Thérouanne, regiunea de coastă dintre Boulogne şi Saint Valéry, şi pe valea Sommei, inclusiv la Amiens şi Corbie, înainte de a se întoarce la Courtrai. Itinerariul continuă : în 881—882 se aflau pe Meuse şi atacau oraşele Tongus, Liège şi Maestricht ; pe Rin au atacat oraşele Köln, Bonn şi Koblenz, iar pe Moselle — Trier, Metz şi Remich. Cronicarul de la mănăstirea Sf. Vaast consemna, în dreptul anului 884 :

Oamenii nordului nu contenesc să omoare şi să ia creştini în captivitate ; ei distrug fără încetare biserici şi case şi ard oraşele. De-a lungul tuturor drumurilor pot fi văzute leşuri de clerici şi mireni, de nobili şi alţi bărbaţi, de femei, copii şi prunci. Nu există drum pe care să nu fie împrăştiate leşuri de creştini

uciși. Inimile tuturor creștinilor care văd acestea se umplu de durere și deznădejde.'

Și creștinii care suportau totul trebuie să-și fi pierdut speranța că vor scăpa vreodată, deoarece vikingii păreau în stare să străbată aceste teritorii în lung și în lat aproape după bunul lor plac. Totuși li s-a opus o oarecare rezistență ; vikingii au pierdut o bătălie în fața lui Ludovic III la Saucourt în 881 și au fost asediați de Carol cel Gros la Elsloo pe Meuse, deși nici unul din carolingieni nu s-a hotărît să profite de avantajul obținut. În iulie 885, după ce au pustiit regiunea, fără a-și epuiza însă forțele, năvălitorii s-au îndreptat spre Sena. Ei n-aveau să se întoarcă decît după 5 ani în aceste ținuturi din nord și nord-est secătuite de atacurile lor.

Evenimentul major în cei 13 ani de operațiuni ale marii armate, — unii ar spune că a fost evenimentul cel mai important al expedițiilor vikinge împotriva francilor — a fost renumitul asediu al Parisului. Orașul a fost asediat de vikingi din noiembrie 885 pînă în noiembrie 886. În acea vreme măreția Parisului ținea de viitor ; în 885 el era unul din cele cîteva orașe — toate mici — situate de-a lungul Senei ; dar faptul că era așezat în aval de confluența Marnei cu Sena îi mărea importanța. În acea perioadă parizienii trebuie să se fi numărat cu sutele și nu cu miile. Deși în vecinătate mai existau mici așezări — și doar în acest sens pot fi considerate suburbii, deoarece Parisul nu era un *urbs* — Parisul era insula de pe Sena, Île de la Cité, unit cu malurile fluviului prin două poduri. *Le Grand Pont* (Podul mare), în construcție începînd de pe la 860, unea Parisul cu malul de nord (drept) și le *Petit Pont* (Micul pod) îl unea cu malul (de sud) stîng. Ambele poduri împiedicau trecerea pe fluviu și fiecare avea turnuri la ambele capete. Cheia apărării Parisului erau în mod clar aceste poduri. Conducătorii vikingi, dornici după cît se pare să ajungă în ținutul Marnei, voiau să ocolească Parisul ; aceasta le-a fost intenția cînd au ajuns în fața orașului, la 24 noiembrie 885. Sigfrid, conducătorul lor, s-a întîlnit cu Joscelin, episcopul Parisului, în ziua următoare, pentru a aranja trecerea în susul apei.

El a înclinat capul și i-a vorbit astfel episcopului : „O, Joscelin, ai milă de tine și de turma încredințată grijii tale. Spre binele tău, ascultă la ce am să-ți spun. Îți cerem doar să ne lași să trecem de orașul vostru ; n-o să-l atingem. Ne vom strădui să-ți apărăm drepturile tale și pe cele ale lui [contelui]

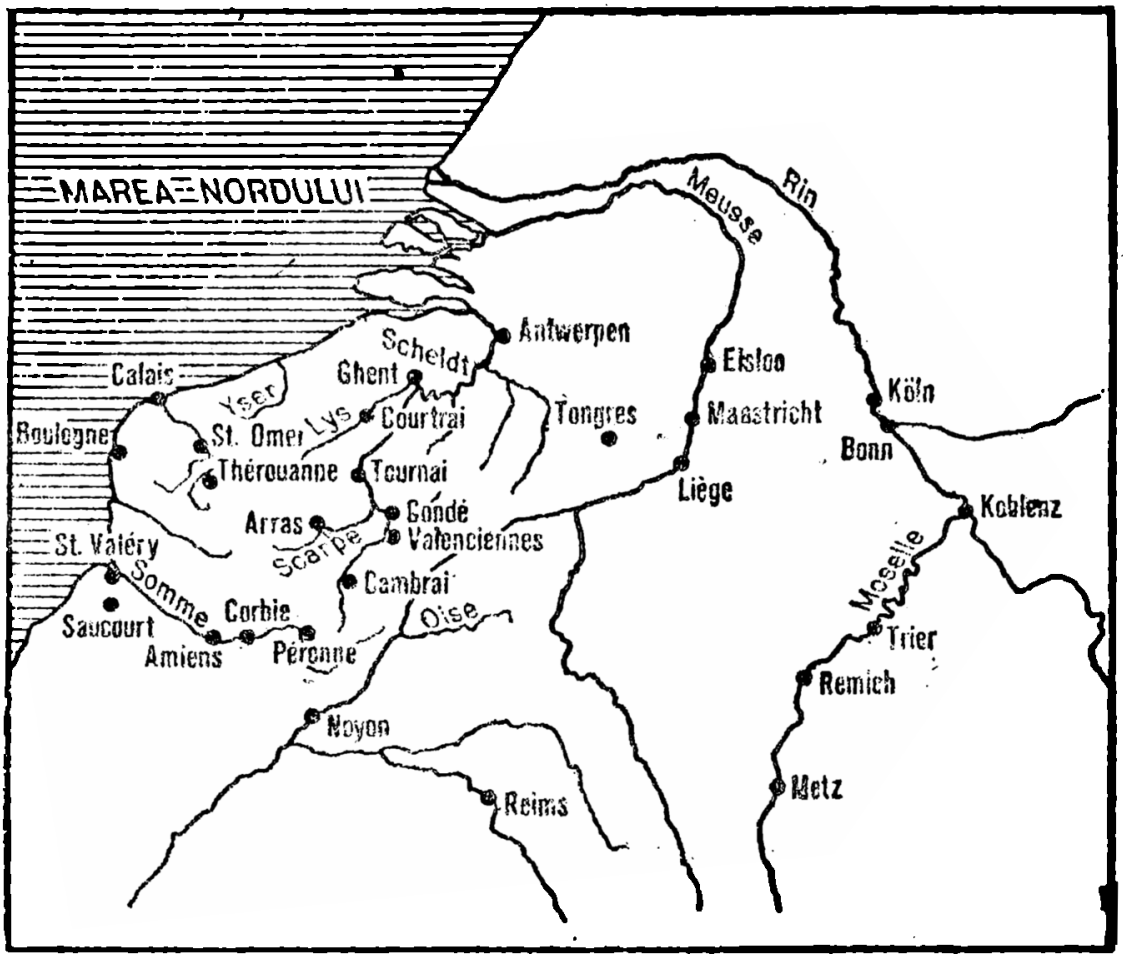

14. Marile atacuri (879—892)

Eudes"... Episcopul a răspuns clnstit cu aceste cuvinte : „Regele nostru, Carol (cel Gros), al cărui regat se întinde aproape pe întregul pămînt sub puterea Domnului, Regelui şi Stăpînului celor puternici, ne-a încredinţat oblăduirea acestui oraş. Nu trebuie să îngăduim ca regatul să fie distrus ; oraşul nostru reprezintă puterea. Dacă aceste ziduri v-ar fi încredinţate aşa cum ne-au fost încredinţate nouă şi dacă tu ai face cum ne ceri nouă să facem, ce ai crede despre tine însuţi ?"

Sigfrid a răspuns : „Ocara s-ar fi abătut asupra spadei mele şi aş fi fost nedemn să o mînuiesc. Totuşi, dacă nu-mi îndeplineşti cererea, trebuie să-ţi spun că uneltele noastre de război vă vor trimite săgeţi otrăvite la revărsatul zorilor, şi la sfîrşitul zilei va fi foamete. Aşa va fi ; noi nu ne vom opri".

Şi aşa a fost. După cum ameninţase Sigfrid, atacul a început în zorii zilei, pe 26 noiembrie. Vikingii au luat din plin cu asalt turnul de pe malul drept al Senei. Cît a fost ziua de lungă au fost aruncate pietre şi au fost trase săgeţi împotriva apărătorilor, în timp ce asupra atacanţilor se vărsa smoală încinsă şi ulei fierbinte. La sfîrşitul acelei zile turnul rămăsese în mîinile parizienilor, dar cu preţul multor distrugeri. Apărătorii, muncind noap-

tea, au înălțat cu încă un etaj turnul. Cînd vikingii s-au întors în ziua următoare, au adus un berbec pentru a izbi zidurile orașului și o catapultă pentru a arunca foc în părțile de lemn ale turnului. Din nou parizienii au rezistat.

Vikingii au început asediul. Și-au așezat tabăra în fața orașului la abatia St. Germain l'Auxerrois. În ultima zi a lunii ianuarie 886 ei au început un alt atac. Împărțindu-se în trei cete, asediatorii au trimis un grup să atace turnul de pe malul drept și celelalte două cete au fost trimise să distrugă podul. Timp de trei zile vikingii au luptat să cucerească turnul, încercînd să umple șanțul cu paie, crengi de copaci, cu schelete de animale și chiar cu cadavrele prizonierilor morți, dar fără nici un rezultat. Ei au trimis trei bărci aprinse să distrugă podul, dar acesta a rezistat.

Iarna a realizat ceea ce danezii nu reușiseră. În a șasea zi a lunii februarie Sena a ieșit din matcă și Podul Mic a fost luat de ape, făcînd posibilă trecerea spre sudul orașului. Vikingii au atacat repede turnul de pe malul stîng. Unii dintre vikingi au făcut incursiuni în amonte de Paris, pe uscat, pînă la Loara, alții au atacat Chartres și Evreux înspre sud și est, în timp ce restul armatei a rămas la Paris, pe care-l asediau în continuare. Parisul a cerut insistent ajutor și contele Henry de Saxonia a venit în fruntea unei armate pentru a-i sili pe vikingi să ridice asediul. Soldații lui, slăbiți de un marș pe timp de iarnă, i-au atacat doar o dată, în mod neorganizat, pe asediatori, după care s-au retras. Tabăra daneză se afla acum pe malul stîng la Saint-Germain-des-Prés. Sigfrid s-a oferit să ridice asediul în schimbul unui tribut de numai 60 de livre de argint, dar parizienii au refuzat și asediul a continuat. Joscelin, episcopul-conducător al parizienilor, a murit în aprilie. Atacanții au aflat de moartea lui și strigau în gura mare la porțile cetății că episcopul a murit. Eudes, comte de Paris, s-a alăturat locuitorilor orașului, copleșiți de supărare, loviți de boli, pentru a continua apărarea. În secret, Eudes a plecat din Paris pentru a-i ruga pe frații săi franci, în special pe împăratul Carol cel Gros, să vină în ajutorul orașului său. Danezii, care păreau să știe o mulțime de lucruri despre inamicul lor, au aflat că Eudes se întorcea și l-au împiedicat să intre în oraș. Deși calul îi fusese omorît, marele apărător al Parisului a luptat în continuare omorînd

mulți danezi și a reușit să intre în orașul asediat. Carol a răspuns cererii parizienilor și în octombrie armata lui se afla la picioarele colinei Montmartre. În loc să atace cu armata sa puternică, el a căzut la înțelegere cu inamicul : dacă vor ridica asediul, Carol îi va lăsa să treacă de Paris și să meargă pe Sena în Burgundia, unde vor fi liberi să petreacă iarna hăituindu-i pe burgunzi, supușii lui Carol. Parizienii au fost înfuriați de acest aranjament și nu au permis dușmanilor să treacă pe lîngă Paris cu corăbiile lor. Acestea au trebuit să fie transportate pe uscat pînă la un loc situat mai spre sud de oraș. Parizienii s-au supărat și mai tare cînd, în primăvară, Carol a plătit vikingilor 700 de livre pentru a pleca de pe Sena. S-a făcut dreptate, după părerea parizienilor, doar cînd, în 888, Carol a fost detronat iar în 889 Eudes, salvatorul Parisului, a devenit rege al francilor de apus. Din acel an Parisul a fost la adăpost de furia atacurilor vikingilor.

În acești ani alți vikingi, profitînd de slăbiciunea și fărîmițarea Franciei, au făcut incursiuni pe cursurile altor rîuri. Hasting era activ pe Loara. Oise și Shelde au fost în repetate rînduri vizitate de cete vikinge învățate cu disciplina, care aveau o tactică militară pusă la punct și erau bine echipate pentru tipul de război pe care-l purtau acum. Încercările lui Eudes și ale altora de a respinge aceste atacuri n-au fost decît parțial încununate de succes. În 891, în timp ce Hasting cu armata sa jefuia Picardia, o parte a marii armate a vikingilor din Frisia a suferit o înfrîngere la Louvain. Ambele armate au plecat în 892, dar nu înfrînte de forța militară francă — armata din nord a putut să-și revină de pe urma înfrîngerii de la Louvain — ci biruite de natură. În 892, în urma unei veri extrem de secetoase, pămîntul se crăpase și recolta fusese foarte săracă. Foametea și bolile pustiiseră ținuturile și, în fața acestei realități, vikingii s-au retras pentru a întreprinde expediții împotriva regelui englez Alfred. Aceasta era o dovadă în plus a faptului că expedițiile daneze erau legate între ele. Perioada expedițiilor de jaf în Francia se apropia acum de sfîrșit. Totuși, vikingii aveau să revină și marele ducat al Normandiei avea să fie creat.

Aşezările vikinge permanente din Francia erau mai degrabă o excepţie decît o regulă. Marele succes al stabilirii vikingilor în Normandia şi gloria pe care a dobîndit-o ulterior ducatul lor ar putea crea impresia că aceasta a fost singura aşezare vikingă în Francia. Nu a fost singura aşezare, ci singura care a reuşit să se dezvolte. În jurul anului 840 doi vikingi au devenit vasali ai lui Ludovic cel Pios ; ei şi urmaşii lor au deţinut un teritoriu în jurul Dorestădului pînă în 885, cînd Carol cel Gras a pus capăt ocîrmuirii lor şi astfel a dispărut ceea ce Marc Bloch [9] a numit „această Normandie din Ţările de Jos". Vikingii, veniţi pe Loara, păreau că vor să se stabilească sau, cel puţin, să creeze o colonie aici. În 869 Salomon, duce de Britania, a făcut pace cu puternicul Hasting şi cu războinicii lui şi după trei ani aceşti vikingi au navigat cu corăbiile în amonte pe Loara şi pe afluentul acesteia Marna, ajungînd pînă la Angers, unde s-au stabilit, poate cu soţiile şi copiii lor. Carol cel Pleşuv era deranjat de ideea unei aşezării vikinge permanente la mică distanţă de Tours şi a asediat cu succes Angers-ul, abătînd apele Marnei şi lăsînd corăbiile vikingilor pe uscat. S-a ajuns repede la o înţelegere şi vikingii au coborît înapoi pe Loara, rămînînd în bazinul ei pînă în 882. Această primă încercare de a stabili o Normandie pe Loara în deceniul opt al secolului nouă a fost un precedent, dacă nu un model exact, pentru încercarea de a crea o aşezare în regiunea Loarei, în apropiere de Nantes, la începutul secolului al X-lea, cam în acelaşi moment cînd Rollon şi vikingii lui de pe Sena se aşezau în regiunea cursului inferior al Senei, în apropiere de Rouen. De fapt, în 921, contele Robert, fiul lui Robert cel Puternic, a recunoscut cîrmuirea vikingilor în ţinutul Nantes ; mai tîrziu, în 927, Raul, rege al francilor de apus, i-a recunoscut şi el. Puterea lor se întindea probabil pînă în graniţele de est ale Britaniei de limbă romanică. Vikingii de pe Loara au fost în cele din urmă scoşi din aşezarea lor în curs de formare de Alain Barbă Strîmbă în 937, încercarea lor de colonizare durînd, poate, un sfert de secol. Ne putem imagina cît de diferită ar fi fost istoria Franţei şi a Europei dacă

[9] Bloch, Marc (1886—1944) — istoric medievist francez. — *nota trad.*

ambele așezări vikinge de pe Loara și Sena ar fi reușit să se dezvolte.

Normandia, așezare vikingă de pe Sena, cu viitorul ei strălucit, plin de realizări, are parcă începuturile învăluite în întunericul zorilor, destrămat de prima geană de lumină. A spune că Normandia a fost fondată în 911 ca rezultat al unei înțelegeri între Carol cel Simplu și Rollon înseamnă a spune și prea mult și prea puțin în același timp. Cei doi mari cronicari ai acestei perioade — Flodoard și un călugăr de la mănăstirea St. Vaast — n-au notat anii importanți. Este implicată multă mîndrie națională în încercarea de a stabili, fără succes deplin, originea lui Rollon — a fost danez ? sau norvegian ? sau probabil suedez ? Nu s-a păstrat nici un document al așezării și durata ei poate fi dedusă doar din documentele ulterioare. Ceea ce se știe este — și trebuie să fie — suficient pentru noi ca să avem o imagine generală asupra procesului. Cînd Carol cel Simplu a devenit rege al francilor de apus, în 893, el a părut că dorește să scape regatul de pericolul viking. În 897, s-a ajuns la o înțelegere între el și conducătorul vikingilor de pe Sena : acesta a fost botezat, avîndu-l naș pe Carol (Carol l-a dus pur și simplu la baptisteriu ?) Cu toate acestea, 14 ani mai tîrziu — este una din datele certe de care dispunem — în 911, Rollon, al cărui loc de origine nu prezintă cu adevărat importanță, s-a îndreptat cu o armată daneză spre orașul Chartres, pe care l-a asediat. Asediul a eșuat și armata lui Rollon a suferit o înfrîngere serioasă. În 913 și 918 Rollon, acționînd ca un conducător creștin cu autoritate deplină asupra Rouen-ului, a dat probabil o serie de legiuiri, care, din nefericire, s-au pierdut. În 918 Carol cel Simplu se referea într-o cartă regală la o înțelegere pe care o încheiase cu Rollon. Această înțelegere trebuie să fi fost încheiată la un moment situat între 911 și 918, și probabil între 911 și 913 a fost creată Normandia. În acea perioadă a fost poate botezat Rollon, deoarece se presupune că Rollon nu era creștin atunci cînd asedia orașul Chartres iar Carol i-a cerut să se boteze, așa cum îi ceruse să se boteze căpeteniei vikingilor de pe Sena, în 897. Rollon s-a obligat, de asemenea, să apere cursul inferior al Senei de alte atacuri creînd astfel o stavilă atît împotriva bretonilor, cît și a altor vikingi. În ceea ce-l privește, Carol cel Simplu le-a permis vikingilor să se așeze în regiunea aceea ; acest lucru decurgea în mod clar din

carta regală din 14 martie 918 în care Carol cel Simplu declara că el îi dăduse ţara lui Rollon şi tovarăşilor săi *pro tutela regni* („pentru apărarea regatului"). Nu se ştie exact ce se ascunde în spatele acestor cuvinte, dar explicaţia evidentă este că la un moment dat, la scurt timp după înfrîngerea sa la Chartres, Rollon a devenit vasal al regelui franc ; el a primit teritoriile din regiunea Senei de jos în schimbul jurămîntului de lealitate faţă de Carol. Povestea conform căreia Carol şi conducătorul viking s-au întîlnit la Saint Claire-sur-Epte la sfîrşitul toamnei anului 911 şi, în timpul ceremonialului, Rollon s-a împiedicat de regele franc nu are altă bază decît imaginaţia bogată şi diabolică a istoricilor de mai tîrziu.

Care erau aceste teritorii cedate vikingilor *pro tutela regni* ? Actul din 918 nu le nominalizează. Chiar dacă iniţial — cum pare să se fi întîmplat — aceste teritorii cuprindeau doar Normandia de sus, teritoriile normanzilor s-au extins cuprinzînd Bessin şi, vremelnic, Maine-ul în 924, precum şi Cotentin (peninsula) şi Avranchin în 933 : aceste adaosuri însemnînd, fără îndoială, recunoaşterea legală a ocupaţiei vikinge *de facto*.

Teritoriile pe care s-au aşezat vikingii erau probabil puţin populate în acel moment din cauza activităţii desfăşurate de vikingi timp de mai multe generaţii şi a abandonării, după cît se pare, a fortificaţiilor de pe Sena de la sud de Pîtres. Majoritatea colonîştilor erau bărbaţi. Ei au venit mai ales din Danemarca deşi unii au venit din nord-estul Angliei şi alţii din Irlanda, concluzie sugerată de o analiză sofisticată a numelor cunoscute. Cît timp a durat colonizarea ? Principalele etape ale colonizării s-ar putea să se fi încheiat în decursul vieţii a două generaţii.

Chiar de la început trebuie să fi avut loc căsătorii între bărbaţii vikingi recent botezaţi şi femeile france creştine — chiar dacă nu se acceptă ideea că Rollon s-a căsătorit cu Gisèle, fiica lui Carol cel Simplu. Procesul de asimilare începuse de mult şi este pus în evidenţă, în acest stadiu dinamic, de obiceiul vikingilor, mai mult decît simbolic, de a avea două nume : unul păgîn-scandinav, celălalt creştin şi francez. Rollon era Robert ; fiica lui, Gerloc, era Adela ; Thurştein de Cotentin era Richard ; Stigand de Mezidon era Eudes. Dacă lui Rollon i se datorează faptul că a dobîndit pe Sena un cămin permanent

pentru vikingi, fiului său, Wilhelm Sabie Lungă, i s-a datorat integrarea vikingilor și a francilor. Creștin credincios, împiedicat cîndva să intre la mănăstire, Wilhelm s-a căsătorit cu o prințesă francă, Liégeard, fiica lui Herbert de Vermandois. Sora lui Wilhelm s-a căsătorit cu Guillaume de Poitiers. Asimilarea avea loc. Richard, fiul ducelui Wilhelm, pentru a fi educat ca un viking, a trebuit să fie trimis de la Rouen la Bayeux, întrucît capitala vikingă era deja un oraș de limbă franceză, transformare care durase mai puțin de 25 de ani. Desigur că în anii '30 ai secolului al X-lea mai veneau colonișți, unii din ei erau încă păgîni și, la un moment dat, pe la începutul anului 940, Normandia aproape revenise la păgînism, dar pericolul a trecut repede. Viitoarea orientare a Normandiei era acum hotărîtă. Ducele Richard s-a căsătorit cu o prințesă carolingiană și era cunoscut de contemporani cu titlul franc de conte : *comes piratarum* (nu „conte al piraților" ci mai degrabă „contele vikingilor"). Normanzii au adoptat repede instituțiile france. La mijlocul secolului al X-lea, Normandia nu era o colonie vikingă ; ea era o regiune a Franței, deosebită într-adevăr de alte provincii (așa cum ele se deosebeau una de alta), dar indiscutabil franceză.

Dacă schimbarea și continuitatea sînt cele două teme majore ale istoriei și dacă este căderea istoricului să aprecieze care din ele merită accentuată, atunci este ușor de făcut o generalizare : *continuitatea* este tema care trebuie subliniată în crearea Normandiei. De altfel, limba scandinavă a murit repede — întîi în Normandia de nord și apoi în Normandia de sud — și, după 940, nu mai există indicii că era folosită. Cu excepția unor cuvinte nautice (de exemplu *bâbord, tribord, quille* [10], *havre* [11]) și a unor nume de locuri (de pildă cele care se termină în *-bec, -bu, -dique, -tot*), în limba franceză sînt puține urme. Religia lor n-a supraviețuit în a doua generație și nu a lăsat urme permanente. *Thing*-ul, adunarea folosită de vikingi în nord, nu este cunoscută deloc în Normandia. Structura politică și socială era feudală ; ducii erau vasali ai regelui franc și oamenii lor erau legați de ei prin contractul de vasalitate. Normanzii au făcut mai mult decît să tolereze doar o schimbare a religiei și, cu zelul

[10] chilă (fr.) — *nota trad.*
[11] mic port adăpostit (fr.) — *nota trad.*

celor nou convertiţi, au apărat cauza creştină. În scurt timp patronau mănăstiri şi, un secol mai tîrziu, au condus o mişcare de reformă iar la scurt timp după aceea au devenit cruciaţi. Fiii mai tineri ai feudalilor normanzi care au debarcat în sudul Italiei în deceniile după 1016 erau *francezi*, iar ducele normand care a debarcat la Pevensey în 1066 era francez. Şi astfel problema continuităţii face şi astăzi obiectul multor discuţii. Ceea ce a apărut în Normandia, se spune, era o societate franceză feudală, creştină. Această concepţie are în vedere, bineînţeles, fenomenele istorice specifice, concrete : legi, limbă, practica religioasă, structură socială. Mai labilă, fiind mai puţin specifică şi deloc concretă, este dimensiunea spirituală adusă de invadatori, calităţile vikingilor care le-au permis să se adapteze la noile condiţii şi să-şi creeze regatul. Curajul, vigoarea, energia, vitalitatea, capacitatea organizatorică şi administrativă — istoricul trebuie să reziste tentaţiei de a nu adăuga şi elanul — nu sînt factori care pot fi măsuraţi şi nu pot fi puşi în balanţă pentru a influenţa discuţia despre continuitate. Totuşi, însăşi problema privind continuitatea şi schimbarea, în acest context, reflectă o concepţie asupra istoriei care pune Franţa în centrul evenimentelor : Neustria a devenit Normandia şi acest proces face parte din istoria Franţei. Istoricul care se ocupă de vikingi constată doar că în sud vikingii au reuşit să creeze o singură aşezare vikingă durabilă şi că, după criterii comensurabile, vikingii au fost repede asimilaţi.

Aşezarea de pe Loara — care n-a reuşit să prindă rădăcini — şi colonia de pe Sena — care a reuşit — au existat în faza finală a stabilirii vikingilor în Francia. În secolul al X-lea au avut loc alte incursiuni, dar forţa vikingilor deja scăzuse. Procesul care a început în anii 830 se încheiase de fapt la 930, perioada lui de vîrf trecuse sau, mai degrabă, se deplasase geografic. Danezii care nu mai erau activi în Franţa, şi-au continuat activitatea în Anglia, dar cu aceasta trecem la un alt capitol.

6

Danezii în Anglia

Eroii (Alfred, Athelstan, Canut) ca și sfinții (Edmund, Alphege, Oswald) și cei defăimați (Eric Secure Însîngerată, Ethelred Nehotărîtul) și locurile renumite (Edington, Maldon, York) abundă. Este lumea Angliei din epoca vikingilor. Este perioada cînd danezii atacau, invadau și întemeiau așezări, scoțînd Anglia din izolarea ei insulară, creînd punți spre Europa de nord. Timp de 200 de ani vikingii din Danemarca au dominat istoria Angliei, atacîndu-i țărmurile, călcîndu-i drumurile, schimbîndu-i în permanență peisajul și limba. Au fost construite fortificații ; au luat ființă noi orașe ; comerțul s-a extins în țară și peste hotare. Anglia nu mai avea să semene niciodată cu ceea ce fusese.

Povestea vikingilor în țara anglilor este înfrumusețată și urîțită, în același timp, de relatarea din Cronica anglo-saxonă și de figura falnică a regelui Alfred.

Dacă le considerăm drept unice documente despre istoria timpurie a Angliei, cronicile scrise în engleza veche, sub numele lor colectiv *Cronica anglo-saxonă* (familiar, *Cronica),* sînt puse în umbră, din acest punct de vedere, doar de Analele irlandeze contemporane cu ele ; cuprind o bogăție atît de mare de informații despre invaziile vikinge încît, dacă am fi nevoiți să ne bizuim doar pe alte surse, ne-am da seama că sîntem săraci din punct de vedere istoriografic. Totuși, *Cronica anglo-saxonă* este o relatare parțială, cu multe idei preconcepute, a acestor ani. Accentul ei clar pe sud și, în special, pe succesele regatului de Wessex, în cea mai mare parte a referirilor la epoca vikingilor lasă de fapt zone întinse ale țării și mari perioade de timp neconsemnate. Dînd doar

întîmplător atenție evenimentelor din nord-est și aproape nici o atenție evenimentelor din partea de nord-vest, *Cronica* nu poate fi considerată o istorie *națională* engleză pentru perioada vikingilor. Aceasta n-a fost niciodată intenția ei și nu este nici realitatea istorică.

Marea faimă a lui Alfred se datorează în mare măsură norocului de a i se fi consemnat atît de complet și atît de favorabil faptele în *Cronica anglo-saxonă* și faptului că viața sa a fost atît de elocvent „hagiografiată" de slugarnicul Asser [1]. Și cum din țînțar se face armăsar, susținînd ideea conform căreia Casa de Wessex a înregistrat un mare succes unindu-i pe englezi într-un regat, istoricii Whig și neo-Whig îl consideră pe Alfred fondatorul statului englez, cel mai mare monarh înainte de cucerirea normandă, într-un cuvînt „cel Mare". Ca să spunem adevărul, succesul casei de Wessex era departe de a fi sigur la moartea lui Alfred și unitatea Angliei era departe de ceea ce intenționase Alfred.

Ca rege al Wessex-ului, Alfred a fost un monarh capabil, egal dar nu superior lui Eduard cel Bătrîn și Athelstan. O triplă tiranie a *Cronicii*, a lui Asser și a istoriografiei tradiționale ne lasă faima unui bun rege local, ridicată în mod exagerat la rangul de măreție națională. Dacă epoca vikingă a dat un mare monarh, atunci nu trebuie să privim mai departe de Canut, cel „de stirpe străină", a cărui moștenire lăsată lui Eduard Confesorul și lui Wilhelm Cuceritorul a creat o bază importantă succeselor ulterioare ale Angliei.

În această discuție definițiile nu sînt simple. Cuvinte cum ar fi „rege", „Anglia" și „Danemarca" ies foarte ușor de sub condei, dar ce înseamnă ele ? Înseamnă „Anglia" ceva mai mult decît locul unde trăiau anglo-saxonii și „Danemarca" locul unde trăiau danezii ? Putem fi tentați să atribuim acestor locuri o organizare și unitate politică pe care nu le aveau. Nici în ceea ce privește Anglia, nici în ceea ce privește Danemarca nu se poate vorbi, la începutul epocii vikinge, de „națiune", „rege" sau, chiar mai puțin, de „un stat, un rege". Secolele care au urmat pot face să se piardă din vedere faptul că în acel moment, pentru danezi cuvîntul „rege" însemna o căpetenie regională puternică cu oarecari pretenții, ba-

[1] Asser — cleric din Țara galilor, arhiepiscop al Snerborn-ului, biograf al regelui Alfred cel Mare. — *nota trad.*

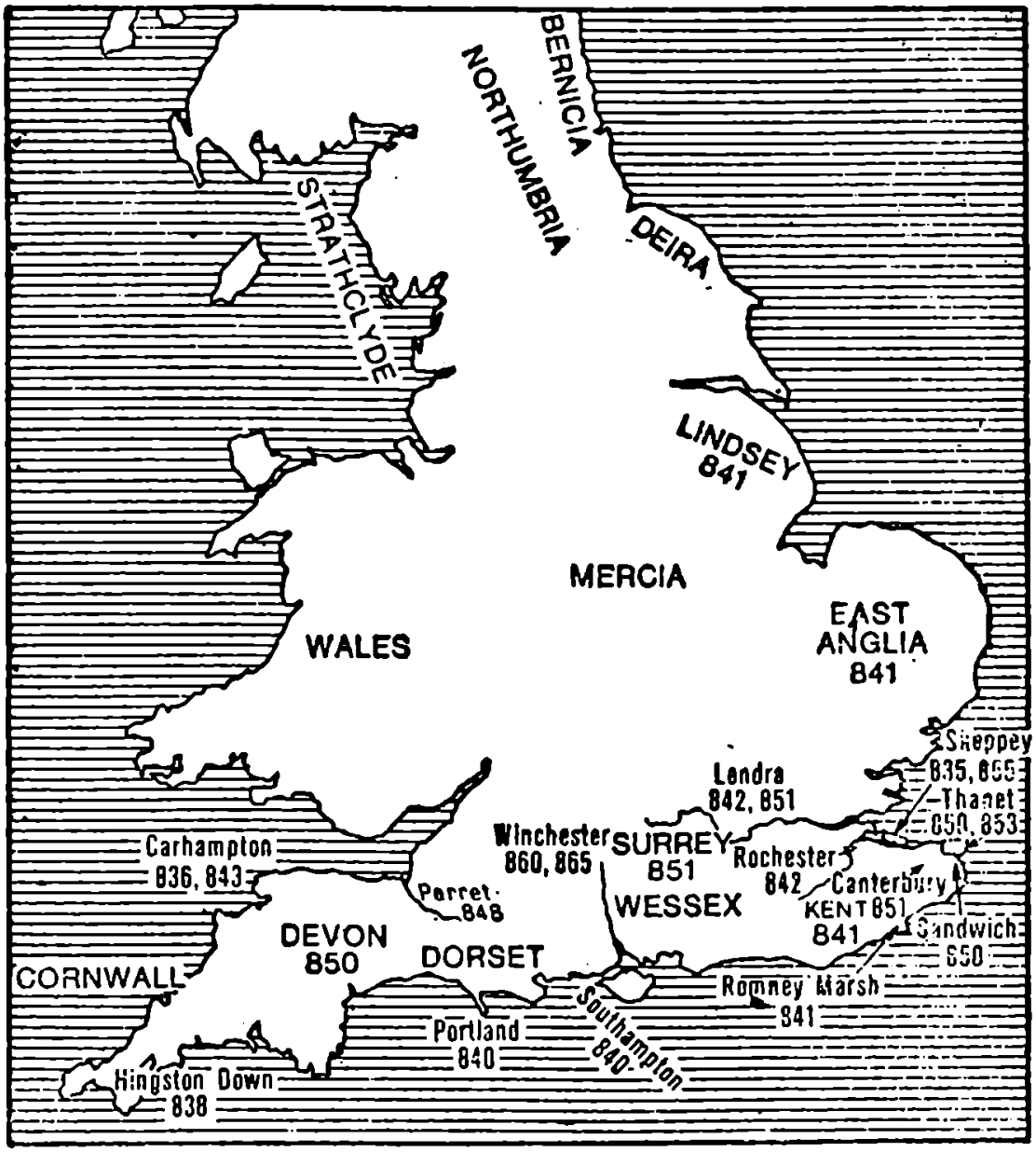

15. Incursiunile timpurii ale vikingilor în Anglia (835—865)

zate pe ereditate, la conducere şi că în Anglia „rege" era căpetenia unui regat regional, tot cu un element ereditar de acelaşi gen. S-ar putea să fi existat trei astfel de regi care cîrmuiau în diferite părţi ale Danemarcei şi probabil cinci regi în Anglia aceleiaşi epoci. Titlul de rege privea puterea, iar puterea avea în vedere oamenii — îndeosebi războinici — şi bogăţia. O căpetenie puternică putea, cu forţa armelor, să intimideze căpeteniile mai slabe şi să le ceară acestora din urmă să o sprijine din punct de vedere militar şi financiar. Istoricii trebuie să repete pentru ei (şi pentru lume) ca pe o poezie de învăţat pe dinafară : „titlurile nu conferă putere". S-ar putea ca Alfred să se fi numit „rege al tuturor anglilor,

cu excepția celor captivi la danezi" și Athelstan „rege al întregii Britanii" dar cu greu se pot stabili coincidențe între pretenție și realitate. Puterea nu se conferă ; ea este deținută. O oarecare aparență de unitate exista în Anglia, cînd Edgar a devenit unicul monarh, în 959 și în Danemarca, cam în aceeași perioadă, în timpul cîrmuirii lui Harold Dinte Albastru. În nici unul din cazuri nu dispăruse regionalismul și nici nu exista ceva mai mult decît aparatul primitiv al unui stat național, deși Anglia era mai avansată în acest proces decît Danemarca.

Vorbind despre Anglia și Danemarca în același timp putem să scoatem în evidență faptul că din anul 850 pînă în anul 1060 Anglia și Danemarca au făcut parte din aceeași lume nordică. Relația cu Danemarca a dominat istoria Angliei din această perioadă. Scandinavia mai mare includea Anglia și a fost nevoie de o invazie normandă pentru a rupe această legătură și a atrage Anglia în lumea Franței, a imperiului și a papalității reformate.

Primul val viking (835—954)

Danezii au venit în Anglia în 835. Același impuls care îi împinsese să atace Frisia și Francia cu un an înainte i-a împins să atace Anglia. S-ar putea să nu se știe niciodată ce a dezlănțuit furia danezilor în acel moment anume : luptele dinastice, creșterea populației, clima care se răcea tot mai mult sau recoltele sărace — toate s-ar putea să fi contribuit. Din 835 pînă în 865 incursiunile împotriva Angliei au fost incursiuni prin surprindere, scurte, de vară, cum au fost primele incursiuni ale danezilor — uneori aceeași danezi — pe continent. Între 865 și 954 atacurile erau comise de armate mari și a urmat colonizarea. Incursiunile de vară și atacurile urmate de colonizare s-au combinat formînd primul val al danezilor care au venit în Anglia.

O analiză a acestor prime expediții de vară în Anglia sau, mai degrabă, o analiză a relatărilor despre aceste raiduri este instructivă. *Cronica anglo-saxonă* menționează incursiuni doar în 13 ani din această perioadă și indică doar 22 de locuri pe care le-au călcat vikingii (tabelul 3).

Tabelul 3. Primele incursiuni vikinge în Anglia

Anul	*Local*
835	Sheppey
836	Carhampton
838	Cornwall (Hingston Down)
840	Southampton
	Portland (Dorset)
841	Romney Marsh
	Lindsey
	East Anglia
	Kent
842	Londra
	Rochester
843	Carhampton
848	Somerset (la vărsarea rîului Parret)
850	Devon
	Sandwich
	Thanet
851	Canterbury
	Londra
	Surrey
853	Thanet
855	Sheppey
860 sau 865	Winchester

Primul aspect pe care trebuie să-l desprindem din tabelul 3 are caracter geografic, în sensul că acestea erau, evident, incursiuni pe coastă împotriva Angliei de *sud*, vikingii pătrunzînd rareori mai mult de 15 mile în interior. Cu excepţia anului 841, în cazul căruia cronicarul spune simplu că „în Lindsey, şi în East Anglia [2] şi în Kent mulţi bărbaţi au fost măcelăriţi", incursiunile menţionate în sursa noastră principală erau incursiuni în sud, nici una din ele la nord de Londra şi Tamisa. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că nu Kentul de răsărit, cum ar fi fost de aşteptat, ci coasta de sud era în special preferată de piraţii vikingi în incursiunile lor din perioada anterioară anului 850. Toate incursiunile consemnate aici, cu excepţia celor împotriva Lindsey-ului şi East Angliei, în 841, şi împotriva Londrei, în 842, nelinişteau în primul rînd regatul Wessexului ; chiar reşedinţa lui principală, Winchester, a fost atacată la un moment dat în timpul domniei lui Ethelbert (860—865).

[2] East Anglia — regat anglo-saxon care a cuprins între hotarele sale teritoriul actualelor comitate Norfolk şi Suffolk ; avea reşedinţa regală la Rendlesham. — *nota trad.*

Trebuie oare să conchidem, pe baza acestor mărturii, că incursiunile în perioada 835—865 au fost de fapt mai degrabă incursiuni împotriva Wessexului ? Că restul Angliei a rămas de fapt neatins ? Că între 843 şi 848 n-au avut loc incursiuni împotriva Angliei ? Ar fi o nesăbuinţă din partea noastră să ne pripim să ajungem la asemenea concluzii avînd în vedere sărăcia surselor care se mai păstrează. Ar fi naiv istoricul care ar crede că ceea ce este consemnat — sau mai degrabă ce s-a păstrat din ceea ce a fost consemnat — constituie principalele evenimente din istoria Angliei. Aşa-zisa cronică naţională este, pentru aceşti ani, o cronică ce se ocupă în principal de Wessex. Faptul că s-a putut trece atît de uşor peste evenimentele de la 841 din Lindsey şi East Anglia sugerează îngustimea intereselor cronicarului şi, poate, gradul lui de informare. Chiar *Cronica* nu face nici un fel de menţiune pentru numeroşii ani din această perioadă. *Cronica Parker* (versiunea A a *Cronicii anglo-saxone*) nu enumeră evenimente pentru 16 din aceşti 30 de ani, deşi analele pentru 855 şi 860 sînt rezumate concis pe 5 ani şi ar putea fi interpretate drept consemnări pentru anii 855—859 şi, respectiv, 860—864 ; totuşi rămîn, cel puţin, 8 ani total neconsemnaţi : 837, 844—847, 843, 852 şi 854. *Analele Sf. Bertin*, care se ocupă de evenimentele din Francia acelei epoci, spun în dreptul anului 844 că „oamenii din nord au început un atac însemnat asupra acelei părţi din insula Britania unde trăiesc anglo-saxonii şi, după o bătălie de trei zile, oamenii din nord au izbîndit : jefuind, prădînd, măcelărind, ei au stăpînit după bunul lor plac asupra pămîntului". Pentru anul 844 cronica engleză nu consemnează nici un atac al vikingilor. Avînd în vedere o astfel de consemnare vădit incompletă, care nu aminteşte nimic despre regiuni întinse din Anglia, nu putem decît să ne punem întrebarea : cît din activitatea vikingilor în afara Wessexului a rămas neconsemnat ? Ce se ascunde în spatele cuvintelor „la Lindsey şi în East Anglia... mulţi bărbaţi au fost măcelăriţi ?"

Perioada primelor atacuri vikinge importante împotriva Angliei a fost marcată de alternanţa victoriilor cu înfrîngerile. Aceste atacuri au început în 865 : „în chiar acest an a venit o mare armie în Anglia şi îşi aşează tabăra pentru iernat în East Anglia". În acest fel îşi începe *Cronica* relatarea şi din acest moment pînă în anul 954,

cînd s-a încheiat pacea, paginile ei se ocupă doar de invaziile vikinge şi foarte puţin de altceva. În aceşti ani prind rădăcini aşezările ; au fost create regate vikinge ; harta politică a Angliei a căpătat forme noi, care erau nesigure. Povestea care-l prezintă pe regele Alfred învingîndu-i pe vikingi, în vreme ce fiul şi nepotul său vin după el şi curăţă terenul nu este cea acceptată. De partea engleză — şi aici avem nume şi, în spatele lor, cel puţin siluete vagi de oameni — mai apar eroi, de aceeaşi talie, printre care se numără Alfred, Eduard cel Bătrîn, şi Athelstan. „Şi veni o mare oaste".

Oastea care a venit în East Anglia în 865 număra între 500 şi 2 000 de vikingi — estimările diferă foarte mult. Ea forma un grup destul de compact, condus, probabil, de fraţii Ivar şi Halfdan, fiii legendarului Ragnar Lothbrok. Intenţia lor era diferită de cea a predecesorilor lor, deoarece nu aveau în vedere o incursiune de vară ; aceşti vikingi veniseră pregătiţi pentru o campanie îndelungată, urmărind să-şi facă rost de pămînt în Anglia. Acţiunea unită a acestei armate sugerează că aveau o conducere centralizată ; se deplasa ca o armată, deşi cuprindea mici regi şi *jarli* care ar fi putut să-şi permită devieri ocazionale de la linia generală de atac. Ea a fost aceea care a hărţuit Northumbria, Mercia, East Anglia şi Wessex ; această armată a fost cea care a dat primele contururi colonizării daneze, iar Alfred a înfrînt la Edington în 878 un rest din ea. Toate mărturiile ne determină să tragem concluzia că aceasta era o armată al cărei ţel final era să dobîndească pămînt şi să se aşeze.

Înaintarea armatei vikinge între 865—886 poate fi urmărită fără întrerupere. În 865, în faţa acestei invazii, anglii de est au făcut repede pace şi au pus la dispoziţia invadatorilor cai, care aveau să facă posibilă înaintarea rapidă a acestora. În toamna anului 866 vikingii au traversat estuarul Humber şi au intrat într-o Northumbrie sfîşiată de disensiuni. Regi rivali se băteau pentru supremaţie. În 866, de Ziua tuturor sfinţilor, danezii au ocupat Yorkul fără să întîmpine vreo rezistenţă. Yorkul avea să fie capitala lor în nord, un oraş viking, care să rivalizeze cu Dublinul, Hedeby şi Birka ; dar aceasta era de domeniul viitorului. Pentru moment, vikingii au trebuit să se mulţumească cu o replică northumbriană, care se contura treptat, la prezenţa lor în York. La 21 martie 867, lăsînd de o parte pentru moment diferendele lor,

northumbrienii au încercat să-şi recucerească oraşul. S-a dat o luptă în interiorul şi în exteriorul valurilor romane care se păstraseră şi, după cum spune cronicarul, „northumbrienii şi amîndoi regii au fost hăcuiţi". S-a făcut din nou pace. Din York, armata vikingă, folosind caii pe care îi primise de la anglii de est, poate şi cai din Yorkshire, s-a întors spre sud, spre ispititoarea ţară a Merciei. Se pare că nu le-a fost greu să cucerească Nottinghamul, unde au petrecut iarna anului 867—868. Regele Merciei, ajutat de cumnatul său, Ethelred, regele Wessexului, şi de tînărul Alfred au înaintat spre vikingii din Nottingham, dar aceştia ştiau cît de primejdios era să-şi părăsească fortificaţiile şi să se angajeze în lupte în cîmp deschis, aşa că n-au primit lupta. S-a făcut din nou pace. Cu ce preţ pentru Mercia, partea care cerea pacea ? Oricare ar fi fost preţul — iar sursele păstrează tăcere în legătură cu aceasta — mercienii au fost scutiţi de alte atacuri vikinge timp de trei ani. În anul următor, 869, danezii au părăsit Mercia şi s-au întors în York, unde aveau probabil forţe militare importante pentru a-şi menţine autoritatea. Mai tîrziu, în acelaşi an, armatei lor, care se întorcea în East Anglia unde îşi făcuse tabere de iarnă la Thetford, i s-a permis să treacă prin Mercia. În timpul iernii 869—870 anglii de răsărit au încercat să se opună danezilor, dar, asemenea northumbrienilor la York, n-au reuşit ; regele lor, Edmund, a fost omorît în timpul luptelor date cu acest prilej. Se părea că în Anglia nu există forţă capabilă să oprească această armată vikingă, disciplinată, mobilă, bine condusă.

Rămăsese Wessexul — dacă cineva crede că vikingii aveau intenţia să cucerească Anglia — deşi nu există o dovadă care să susţină această opinie în mod clar. Scenariul că Alfred a fost cel care a salvat Wessex-ul şi, ca urmare, Anglia depinde de o presupusă politică vikingă de cucerire totală. Dacă porniseră să cucerească, de ce să cucerească numai Anglia ? De ce nu întreaga insulă ? Cu cîtă precizie puteau să deosebească invadatorii unităţile politice care existau atunci în Britania ? Ce puteau să ştie ei despre mişcările puterii politice din Britania ? Cu toate acestea, Wessexul şi pămînturile lui bogate au rămas neatinse de cumplita armată biruitoare.

Apărarea Wessex-ului se afla în principal în mîinile lui Alfred. Fratele lui cel mare, Ethelred, n-a luptat decît în timpul campaniilor din primul sezon. Nefiind un ge-

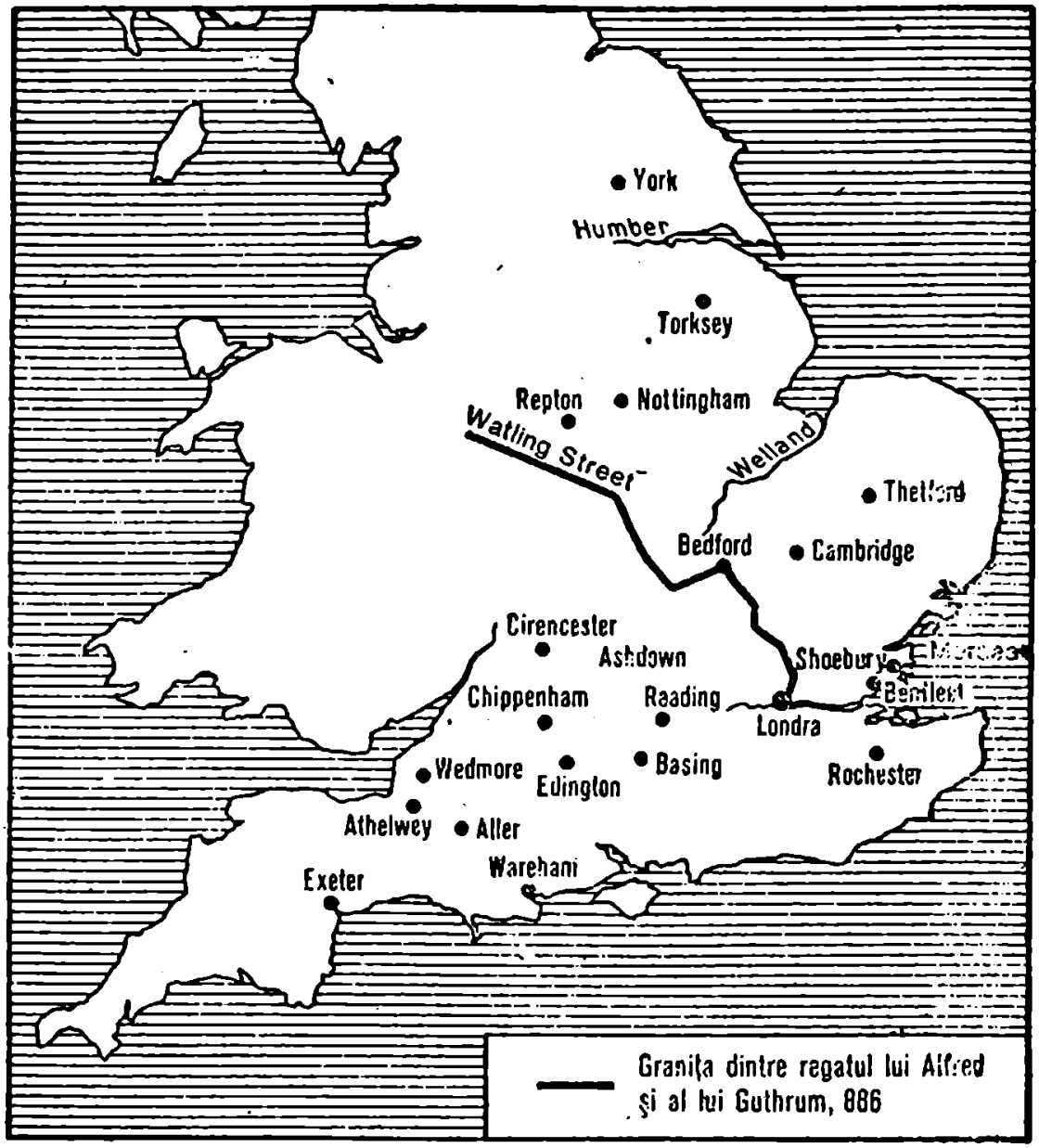

16. Anglia pe vremea regelui Alfred

niu militar, Alfred a răspuns atacurilor vikinge cu o tactică de moment. El nu a avut o strategie de apărare a Angliei : îl preocupa doar Wessexul. În 870 danezii au ocupat fără greutate Reading, situat la vărsarea rîului Kennet în Tamisa ; la fel ca și York, Nottingham și Thetford, Reading avea să servească drept cartier general al ținutului, datorită poziției ușor de apărat, și ca bază de acțiune pentru toată zona. Aproape imediat (potrivit *Cronicii*, la trei zile după sosirea lor) danezii au fost puși la încercare. Mici armate locale din Berkshire s-au ciocnit cu ei. Patru zile mai tîrziu (adică la o săptămînă după ce danezii au cucerit Reading) frații Ethelred și Alfred

și-au adunat armata. Principalele ciocniri au avut loc la Reading, Ashdown (adică dealurile Berkshire Downs), Basing și *Merantun* (neidentificat pînă acum). În pofida unei victorii obținute de saxonii de vest la Ashdown, vikingii dețineau avantajul. La moartea lui Ethelred, Alfred și-a asumat misiunea de a se opune singur adversarilor lui, ceea ce a și făcut, dar fără succes, la Wilton. Cronicarul sintetizează anul 871 (adică septembrie 870 — septembrie 871) astfel :

În timpul anului s-au dat nouă lupte generale împotriva oastei daneze în regatul de la sud de Tamisa în afara nenumăratelor hărțuieli pe care Alfred, fratele regelui, și un ealdorman [3] și thane [4] al regelui le-au întreprins.

Wessex-ul nu era pregătit și Alfred a cerut, în mod înțelept, pace. Oricare ar fi fost prețul — și nu era nevoie să fie în argint — pentru 4 ani a fost îndepărtat pericolul pe care îl reprezentau danezii pentru Wessex.

Hoardele vikinge au părăsit Wessex-ul și au iernat (871—872) în tîrgul Londrei din Mercia. În 872 ei au călătorit de la Londra la Torksey în Lindsey. Mercienii n-au fost în stare să se opună experimentatei armate vikinge nici la Londra, nici la Lindsey și au făcut pace. Acestea trebuie să fi fost păci locale, deoarece, după ce a iernat la Torksey, în 873, armata vikingă a înaintat spre Repton, în Mercia, unde a petrecut iarna următoare. Ocuparea Reptonului a avut loc doar după ce au fost masacrați peste 150 de luptători mercieni, ale căror oase dezarticulate au fost descoperite în cursul unor săpături întreprinse între 1974—1982. Se terminase cu regatul Merciei : vikingii l-au silit pe regele Burhred să plece din țară și l-au adus pe tron pe servilul Ceolwulf. Plini de încredere în ei — în mai puțin de 10 ani obținuseră victorii în Anglia de est, Northumbria și Mercia — vikingii au luat o hotărîre importantă în 874. Armata, care de la debarcarea ei în East Anglia în toamna anului 862 fusese unită, a fost acum împărțită. Halfdan a pornit cu armata lui de la Repton spre nord și, în 876, după ce în decurs de un an și-a creat o zonă de graniță sigură împotriva picților din nord și a britonilor din Strathclyde, în

[3] ealdorman — în Anglia anglo-saxonă — consilier al sfatului districtual — *nota trad.*

[4] thane — la anglo-saxoni — nobil împroprietărit de rege în schimbul serviciilor sale militare — *nota trad.*

vest, a început procesul de colonizare. *Cronica* consemnează că „el împărți Northumbria între el și slujitorii lui și în scurtă vreme oastea ara pămîntul și trăia din roadele lui". Cealaltă parte a armatei vikinge a părăsit de asemenea Reptonul în 874 și s-a îndreptat spre sud, scopul ei fiind să cucerească pămînturile rîvnite ale saxonilor de vest. De la Cambridge, unde a iernat în 874—875, acest rest al marii armate din 865, condusă acum de Guthrum, Oscytel și Anund, a atacat Wessex-ul. Orice altceva l-ar fi putut preocupa pe Alfred în cei 4 ani de pace, dar este sigur că nu apărarea regatului său. Faptul că în 875 dănezii s-au deplasat nestingheriți de la Cambridge la Wareham dovedește că nu era organizată o apărare a saxonilor de vest. Încercările de a încheia pace la Wareham și, în anul următor, la Exter au dus, în cele din urmă, dar nu înainte de 877, la întoarcerea danezilor în Mercia. Danezii, siguri pe ei, și-au redus în continuare armata, împărțind Mercia în două — de vest (sau engleză) și de est (sau daneză) și împărțind-o, la rîndul ei, pe aceasta din urmă, în vederea colonizării.

Pacea n-a fost decît temporară : vikingii s-au reîntors în Wessex în ianuarie 878 hotărîți să facă rost de pămînt. Au folosit Chippenhamul ca bază și au ocupat nestînjeniți părți importante din Wessex, încît cronicarul se plînge că „i-au împins peste mări pe mulți localnici". În acest răgaz de 4 ani, Alfred nu a stabilit o apărare adecvată împotriva invadatorilor păgîni. În afară de cazul cînd s-ar fi predat, el n-avea ca alternativă decît să se retragă strategic, ceea ce a și făcut. Danezii nu l-au urmărit în regiunile pustii și neroditoare ale Athelney-ului ; erau prea ocupați să pună pămîntul la treabă. Alfred s-a angajat în atacuri rapide împotriva invadatorilor. Acestea erau doar mici hărțuieli, dar dădeau experiență militară oamenilor care se alăturau micii lui armate în mlaștinile din Somerset, în primăvara anului 878. A adunat apoi ce oameni a putut din Somerset, Wiltshire și din partea cea mai apropiată a Hampshire-ului.

Și ei l-au văzut pe Alfred în putere și plin de viață în ciuda necazurilor lui și tare s-au bucurat *(Cronica)*.

În timp ce Alfred pregătea o ofensivă de primăvară, regatul său a primit o nouă lovitură la Devon — o incursiune vikingă necoordonată, venită din South Wales (Țara Galilor) împotriva Devonului — dar localnicii au respins

atacul. Victoria obținută de armata lui Alfred la Edington (Wiltshire) în primăvara anului 878 n-a fost o victorie totală și nici n-a fost urmată de capitularea danezilor vikingi. „Armata" daneză reprezenta doar o parte, poate o mică parte, din marea armată care debarcase în East Anglia în 865, din care unele părți se așezaseră deja în Northumbria și Mercia de răsărit. Pacea a urmat după ce Alfred i-a asediat timp de două săptămîni pe danezi în fortificațiile lor de la Chippenham, unde se retrăseseră de pe cîmpul de luptă. *Cronica* relatează :

Danezii i-au dat ostateci și au făcut legămînt solemn că vor părăsi regatul lui și că regele lor se va boteza.

Botezul lui Guthrum (cunoscut acum sub numele de Athelstan) a avut loc la Aller iar confirmarea la Wedmore.

Puternică și reprezentînd încă un pericol potențial, armata daneză n-a părăsit imediat Wessex-ul. Ea a rămas la Chippenham în timpul verii și doar la sfîrșitul acesteia s-a deplasat în apropiere, la Cirencester, în Mercia de apus. Abia în primăvara anului 879, la un an după evenimentele de la Edington, Aller și Wedmore, armata a plecat în East Anglia unde luptătorii au împărțit pămîntul între ei și s-au stabilit. Nu există mărturii pentru a face o legătură între înțelegerea de la Chippenham și colonizarea din Anglia de est. Danezii și-au ținut jurămîntul făcut lui Alfred plecînd pur și simplu în Mercia engleză, adică din Wessex. Mai este o problemă, asupra căreia sursele noastre păstrează tăcere, și anume : de ce au plecat din Mercia în East Anglia ? Nici una din părți nu avea să considere că definitivă această pace. În 884 vikingii din East Anglia s-au ridicat în apărarea „rudelor" lor, care, venind de pe Somme, trecuseră Canalul Mînecii, au atacat Rochester (Kent) și au făcut incursiuni în ținuturile situate la sud de cursul inferior al Tamisei. Ca răspuns, Alfred a trimis corăbii să atace East Anglia, unde, după o primă victorie, au fost înfrînți de danezi. Părtinitor, cronicarul din Saxonia de vest susține că danezii au călcat pacea și s-au răzbunat atacîndu-l pe Alfred spre sfîrșitul acelui an. De fapt, pacea fusese încălcată cu multe luni mai înainte. În mod sigur, ca răspuns la aceste provocări, Alfred a ocupat Londra în 886 și a pus-o sub comanda ealdormanului Ethelred din Mercia, care pare să-i fi urmat lui Ceolwulf al II-lea.

Trebuie analizată mai amănunțit afirmația cronicarului lui Alfred — „și toți anglii, cu excepția celor supuși danezilor, i s-au supus". Desigur că a existat o nouă înțelegere. Evenimentele din perioada 878—886 duseseră la o regrupare a structurii puterii și a geografiei politice a Angliei. Alfred era cîrmuitorul necontestat al Wessex-ului, care din 870 nu mai avusese granițe atît de sigure ; el exercita un anumit grad de putere asupra Merciei engleze, inclusiv a Londrei, dar Mercia a rămas Mercia și n-a fost anexată pentru a forma un Wessex mai mare. Ce se întîmpla cu englezii care nu trăiau în Wessex și Mercia ? Nu este clar care dintre acești englezi nu erau supuși în 866 cîrmuirii regilor danezi, poate că nici unul. Afirmația cronicarului, chiar dacă este luată drept bună, poate fi un rezumat al consecințelor evidente ale cuceririi Londrei : Alfred a cîrmuit Wessex-ul fără teamă și a exercitat hegemonie asupra unor părți din Mercia. Înțelegerea dintre Guthrum și Alfred (878—886) a stabilit o linie de frontieră între teritoriile lor. Granița de sud a regatului lui Guthrum poate fi trasată de-a lungul Tamisei, de la estuarul ei spre vest, la rîul Lea, în sus pe acest rîu pînă la izvóarele lui, apoi pînă la Bedford și în amonte pe Ouse pînă la Watling Street, care forma granița de vest. Granița de nord a regatului său nu poate fi delimitată atît de clar, dar probabil ajungea pînă la Welland și pe cursul superior al rîului Avon. Dincolo de această graniță erau alte regate vikinge, la York și în nord. Situația era, în orice caz, labilă și granițele aveau să se schimbe des pînă cînd s-a încheiat epoca vikingă în Anglia.

După cucerirea Londrei au urmat șase ani de pace. Apoi, în 892, marea armată a danezilor, care hărțuise Țările de Jos și care acum nu voia să suporte consecințele unei recolte proaste pe continent a întors spre Anglia corăbiile făcute în Frisia. Expedițiile lor în Anglia, care au durat 4 ani, n-au dat rezultate. În timpul anilor de pace dinainte de 892, Alfred pusese la punct planuri pentru apărarea regatului. Metoda strîngerii de forțe militare saxone în vest a fost adaptată pentru a face față nevoilor de la sfîrșitul secolului al IX-lea. Fortificațiile de apărare începuseră, probabil, să fie construite de cîțiva ani și erau aproape gata cînd au avut loc atacuri daneze. Alfred a încercat, de asemenea, să-și asigure apărarea cu corăbii proprii, dar tehnica navală englezească nu putea să țină pasul cu tehnica vikingilor sau cea din Frisia.

Este un indiciu al încrederii în sine de care dădea dovadă un om care reușise în atît de multe domenii, așa cum într-adevăr reușise Alfred, și care acum își închipuia că talentele sale sînt nemărginite.

Regele Alfred a poruncit să fie construite corăbii pentru a se opune corăbiilor daneze : de două ori mai lungi decît corăbiile vikinge, unele cu șaizeci de rame, altele chiar cu mai multe. Ele trebuiau să fie mai iuți, mai trainice și cu mai mult spațiu, pe punte. N-au fost construite după planurile corăbiilor din Frisia sau daneze, ci după cum a crezut regele că e mai bine.

Desigur, concepția potrivit căreia ceea ce este mai mare este și mai bun nu e o erezie caracteristică numai secolului al XX-lea. Corăbiile construite din porunca lui Alfred navigau cu greutate în locurile înguste : înfrîngerile în lanț au arătat că ele nu puteau face față celor mai bune corăbii și celor mai buni corăbieri din acea vreme.

În această nouă invazie danezii erau însoțiți de cai, soții și copii ; caii chiar de la început, iar femeile și copiii pe la 893. Vikingii intenționau să se stabilească. O istorisire a expediției ar arăta armatele lor străbătînd Anglia, stabilindu-se printre compatrioții lor din Mercia și Essex, fără să-i înfrîngă în vreo confruntare serioasă pe saxonii de vest și totuși rămînînd o amenințare și nefiind nici ei înfrînți vreodată. Această stare de lucruri a luat sfîrșit în 896, cînd vikingii s-au împărțit : cei care și-au putut permite, s-au așezat în Northumbria și East Anglia, cei care n-au putut, au plecat în căutarea altor aventuri pe Sena.

Hasting și celelalte căpetenii ale acestor incursiuni vikinge erau ajutați, într-o oarecare măsură, de frații lor danezi, uneori, poate, fără voie. De pildă, cînd în 893 o ceată daneză a fost prinsă pe un ostrov al rîului Colne, în Buckinghamshire, Alfred și armata lui, în loc să-i dea o lovitură zdrobitoare, au fost nevoiți să meargă spre Exeter să-i înfrunte pe „pașnicii" danezi care asediau locul. În același an, armatei vikinge, care efectua marea ei mutare din Wessex în orașul Chester, pe atunci pustiu, i s-a alăturat o armată din Northumbria și East Anglia. Baza ei principală era în Essex-ul danez (la Benfleet și Mersea) și se părea că are trecere liberă prin ținuturile daneze. Este greu să ne imaginăm succesul relativ al incursiunilor din 892—894 fără sprijinul activ sau chiar pasiv pe care-l dădeau „vechii danezi".

Nu este aici locul să apreciem domnia lui Alfred : multe evenimente au avut loc în timpul domniei sale de 28 de ani, importante fiind cele două perioade ale atacurilor vikinge (871—879, 892—896). O mare parte din reputaţia postumă a lui Alfred decurge totuşi din modul cum a făcut faţă pericolului viking. Se spune deseori că el a salvat Anglia şi, de asemenea, că a fost un geniu militar. Alfred a realizat multe în timpul domniei sale, dar nu se poate spune că a salvat Anglia ; el a avut multe merite şi calităţi dar nu pe aceea de a fi un geniu militar. În 871, la începutul domniei lui, vikingii erau puternici doar în Northumbria, unde erau grupaţi în jurul York-ului. În 899, la moartea lui Alfred, ei controlau nu numai Northumbria, dar şi East Anglia şi Mercia de răsărit şi constituiau încă un pericol pentru Wessex. În cel mai bun caz, Alfred a „salvat" Wessex-ul şi aceasta doar vremelnic. El reuşise doar să asigure momentan integritatea teritorială a propriului său regat. În 873—874, cînd vikingii au atacat Mercia, Alfred n-a mişcat un deget pentru a-i veni în ajutor. Cînd Alfred a făcut pace cu Guthrum în 878 şi 886 a fost o pace între egali şi el a recunoscut implicit dreptul danezilor de a coloniza regiuni întinse din Anglia.

Şi mai greu de înţeles este renumele lui Alfred de conducător militar. În faţa primelor atacuri importante ale vikingilor din 871, s-a distins cerînd pace şi, în pofida celor 4 ani în care nu a fost tulburat de danezi, s-a dovedit nepregătit pentru noile lor atacuri din 875 şi a fost nevoit să ceară din nou pace. În 878 era încă nepregătit şi a trebuit să se refugieze în mlaştinile din Somerset. (Alfred Nepregătitul ?) În cazul victoriei repurtate de el la Edington nu se ştie nimic despre tactica de luptă, mărimea armatelor care s-au înfruntat, poziţiile deţinute etc. Asemenea multor bătălii ale vremii, victoria a fost obţinută atît datorită ponderii numerice cît şi superiorităţii tactice.

Apărarea alfredianâ nu a existat *in vacuo*, ci a existat numai în contextul tipului de atac pe care-l folosea duşmanul său în Anglia. Nimic n-ar putea fi mai departe de adevăr decît un tablou în care corăbiile vikinge sînt prezentate apărînd pe canalele navigabile complicate ale Angliei, navigînd prin reţelele hidrografice ale Tamisei, Trent-ului, Ouse-i, Severn-ului, Humber-ului, Ribble-ului etc., pătrunzînd adînc în interiorul ţării, atacînd de pe corăbiile lor în timp ce se deplasau şi băgînd spaima în sufletele englezilor, dintre care cei mai mulţi trăiau lîngă

căile navigabile. Un asemenea tablou pierde din vedere faptul crucial că nu pe corăbii şi-au desfăşurat vikingii principalele lor expediţii (866—886, 892—896). Cu cîteva excepţii importante, după ce vikingii debarcaseră în Anglia, străpunseseră fortificaţiile de coastă şi îşi creaseră baze, au întreprins un atac asupra Angliei pe uscat. Cheia atacurilor şi, în realitate a succeselor lor, n-au fost canalele navigabile ale Angliei, ci drumurile romane. Fără drumurile romane atacurile vikinge împotriva Angliei, aşa cum s-au petrecut, ar fi fost de neimaginat. Pentru a ajunge în teritoriul Angliei, vikingii danezi au folosit sistemul de drumuri lăsat de romani ca cea mai durabilă moştenire lăsată Britaniei. Au fost folosite, de asemenea, drumuri preistorice şi drumuri anglo-saxone, dar vikingii au călătorit călare pe drumurile construite de arhitecţii romani, care se întind pe mii de mile. Ei n-au avut nevoie de drumuri în bună stare sau foarte largi, ci doar de drumuri destul de bune pentru cai. Aceste drumuri ofereau contextul şi dictau forma atacurilor vikinge, de pe uscat, împotriva Angliei. Ei au făcut rost de cai de la englezi, cum s-a întîmplat în East Anglia în 865—866, sau au adus animale cu ei, aşa cum s-a întîmplat cînd au debarcat în Kent în 892. Războinicii vikingi nu luptau călare — mod de luptă care avea să fie perfecţionat cu timpul de cavalerul medieval — ci foloseau caii doar ca mijloc de transport dintr-un loc într-altul ; lupta se dădea pedestru.

Cînd vikingii au debarcat în East Anglia în 865 — nu ni se spune unde — ei au făcut rost de cai şi au cucerit York-ul în anul următor. Cum au ajuns în York ? Au înaintat pe Fen Road spre vest către Ermine Street, pe care au mers spre nord. Au trecut prin vad rîul Welland printr-un loc care avea să devină Stamford şi au mers în linie dreaptă spre Humber, unde au traversat de la Winteringham la Brough. Şi de acolo spre York. În total a fost o călătorie de circa 150 de mile, aproape o săptămînă de mers, fără a ţine seama de incursiuni, o călătorie descrisă simplu în *Cronică* cu cuvintele : „Oastea a mers în East Anglia de la vărsarea Humberului spre York, în Northumbria". În primăvara anului 867 ei au invadat Mercia şi au petrecut iarna următoare la Nottingham. Aproape în mod sigur au călătorit pe uscat. Deşi s-ar fi putut să-şi croiască un drum pe apă, pe rîurile Ouse, Humber şi Trent, este foarte improbabil acest lucru. Vikingii care invadau Mercia erau bine dotaţi cu cai şi,

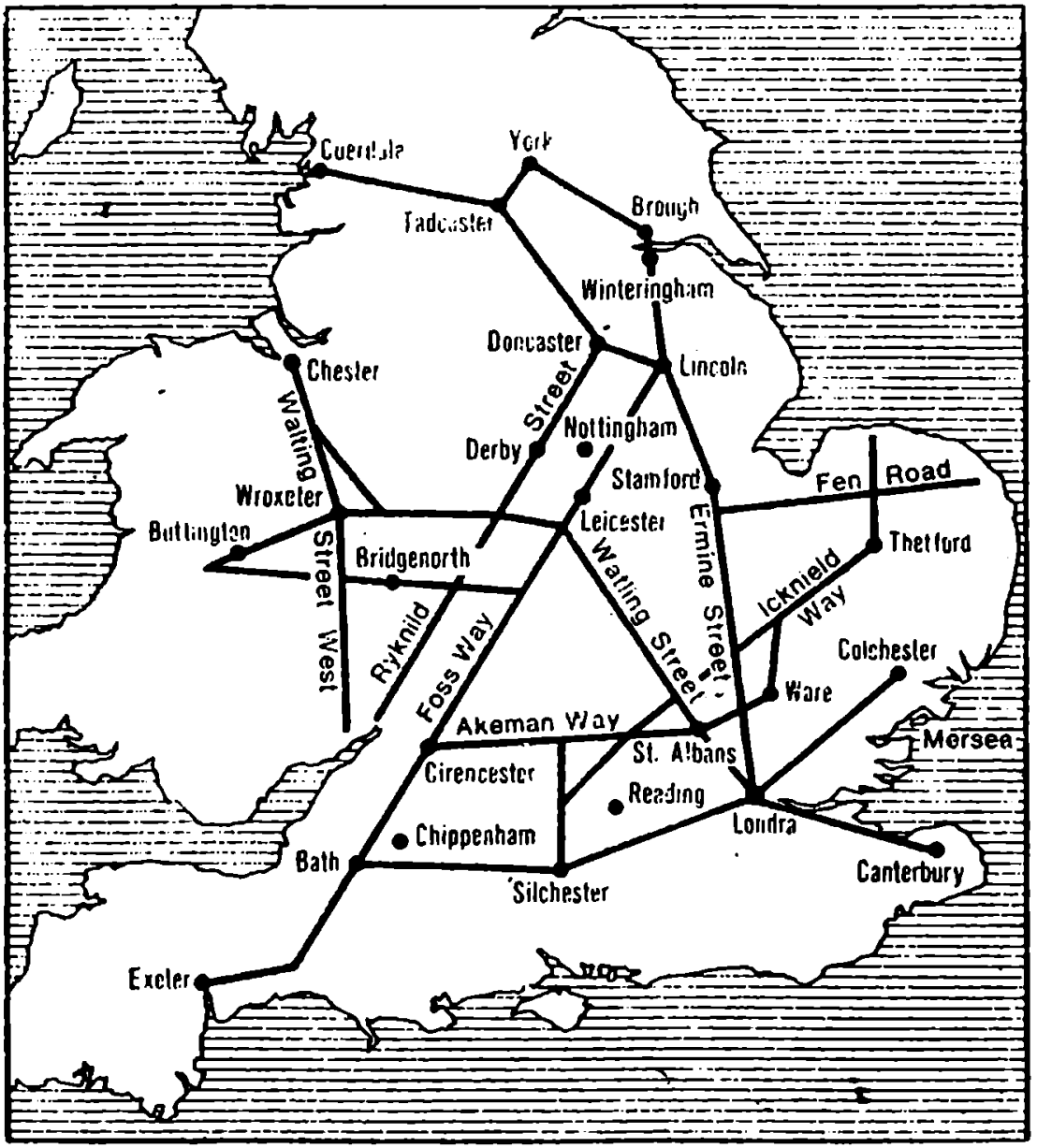

17. Drumurile romane folosite de vikingi

în York, ei s-au aflat la capătul unui drum care pătrundea adînc în Mercia. Fără îndoială că au coborît pe drumul Ryknild pînă la locul unei tabere romane care ulterior a căpătat numele de Derby. De acolo un drum lateral i-a dus spre Trent, la cîteva mile de fortul regal de la Nottingham. Pe acest drum distanța dintre York și Nottingham era de aproximativ 100 de mile. Cînd s-au întors la York, în 869, s-ar putea să se fi întors pe același drum. Spre sfîrșitul acelui an danezii „au străbătut Mercia" *(Cronica)*, îndreptîndu-se spre East Anglia, unde au rămas la Thetford în timpul iernii 869—870. Cum au ajuns ei din York la Thetford ? Pur și simplu au refăcut călătoria din 866, trecînd prin Mercia de est pe drumul Ermine

Street şi apucînd-o spre răsărit, pe Fen Road, pînă la drumul preistoric Icknield Way, care ducea la Thetford. Cum au atacat ei Reading-ul din Thetford în 871 ? Au mers călare pe drumul Icknield, pătrunzînd în Wessex din nou, jefuind pe măsură ce înaintau pînă au ajuns la rîul Kennet într-un loc aflat doar la mică distanţă de fortul regal de la Reading. Mai tîrziu, în 878, după ritualurile de la Wedmore, vikingii trebuie să se fi întors pe drumul Foss Way la Chippenham, care se află spre vest doar la mică distanţă de acest drum roman. Cînd au părăsit Chippenhamul pentru a se îndrepta spre Cirencester ei n-au făcut decît să se reîntoarcă pe drumul Foss şi au mers spre nord circa 20 de mile, călătorie uşoară, de o zi. Călătoria de la Cirencester în East Anglia n-ar fi putut să fie mai uşoară. Cirencester se afla în centrul unei reţele de drumuri romane. Pentru a ajunge în East Anglia Guthrum ar fi putut să-şi conducă armata de-a lungul drumului Akeman Street în direcţia drumului Icknield de unde nu erau decît circa 150 de mile de mers pînă la Thetford şi la ogoarele mănoase din East Anglia.

Expediţiile importante din anii 890, cînd vikingii au venit de pe continent cu caii lor au fost similare. La început, în timp ce se aflau în Kent (la Appledore şi Milton Regis) ei se deplasau cu corăbiile, deşi trebuie spus în treacăt că Milton Regis se află pe drumul roman care duce de la Canterbury la Londra. Cînd şi-au mutat baza în Essex, de partea cealaltă a gurii Tamisei, ei s-au dus pe mare la Benfleet şi, mai tîrziu, la Shoebury şi Mersea. În 893 ei au început să folosească drumurile pe uscat şi în următorii trei ani au procedat exclusiv la fel. De pildă, în 893 o armată daneză a străbătut Anglia şi a avut de înfruntat o mare armată engleză şi welşă la Buttington pe fluviul Severn. Cum a ajuns armata daneză acolo ? Ea a străbătut comitatele centrale ale Angliei, mergînd pe drumul Watling pînă la Wroxeter, care se afla la extremitatea vestică a drumului, de unde au apucat-o pe o continuare a acelui drum care traversează hotarele Ţării Galilor. Ei au urmat acest drum roman de-a lungul crestelor munţilor Long pînă la fortăreaţa de la Buttington, pe cursul superior al fluviului Severn. *Cronica Anglo-saxonă* nu lasă nici o îndoială asupra faptului că au mers pe cai : în timp ce erau asediaţi „ei au fost cuprinşi de disperare din cauza lipsei de mîncare şi şi-au mîncat cea mai mare parte din cai". Cîţiva din aceşti danezi au reuşit să se în-

toarcă la baza din Essex. Mai tîrziu, spre sfîrşitul anului 893, după ce îşi refăcuseră forţele, ei au mers din nou călare pe drumul Watling şi, ajungînd la Wroxeter, nu au mai luat-o pe drumul Buttington — aveau poate prea multe amintiri triste acolo? ci au urmat calea Watling West, înaintînd spre nord. Este de presupus că de la Stretton, mergînd spre Watling Street West au folosit „drumul ocolit" spre Wroxeter. La capătul drumului au găsit o fortăreaţă romană părăsită, care era impunătorul Chester de odinioară. La întoarcerea din Wales, în 893, s-ar putea ca ei să fi folosit tot Watling Street care le era acum familiar. Cînd, în anul următor, danezii şi-au schimbat baza, ei au urcat pe Tamisa şi apoi pe rîul Lea, care, să ne amintim, era graniţa dintre Wessex şi teritoriile cîrmuite de Guthrum. Ei au construit un fort pe un loc situat, se pare, mai jos de Ware. Alfred a blocat rîul Lea în aval şi vikingii — care probabil îşi transportaseră caii cu corăbiile în sus, pe rîul Lea, au mers tăind drumul pînă la Bridgenorth pe rîul Severn, care era situat pe o cale romană ce întretăia Watling Street West. Avîntul atacurilor vikinge din ultimul deceniu al secolului al IX-lea s-a încheiat cu această ultimă lungă campanie de-a latul ţării. Trebuie să ne amintim că aproape în tot acest timp cartierul lor general din Essex era la Mersea, în apropiere de Colchester, el însuşi punctul central al unei reţele de drumuri romane.

Ce fel de strategie defensivă a adoptat Alfred împotriva atacurilor, cele mai multe pe uscat, în care erau folosite pentru acces drumuri romane şi cărări antice? Alfred nu a avut o apărare strategică clară — deosebită de apărarea tactică — împotriva atacurilor din perioada 866—886. Apărarea lui strategică a existat probabil abia în timpul atacurilor vikingilor danezi din 892. Burghal Hidage, deşi se consideră că datează din timpul domniei fiului său, reprezintă, probabil, poziţia defensivă a lui Alfred în 892, această concluzie fiind susţinută de argumente puternice. Burghal Hidage nu este un singur document, ci cîteva, departe de a fi însă identice. Burghal Hidage prevedea finanţarea construcţiei şi întreţinerea *burh*-urilor (locuri fortificate). Aceste construcţii se aflau în 30 de puncte din Wessex şi poate fi dovedit că este numărul lor total — sau foarte aproape — şi nu o parte. Dacă Burghal Hidage a fost mult completat în 892, şi dacă

el reprezintă „sumumul" planului de apărare al lui Alfred, merită în mod evident atenţie. Se detaşează în mod deosebit o trăsătură. Aceste fortificaţii aveau în general menirea să ţină piept agresorilor veniţi pe apă. Cu excepţia a trei *burh*-uri, toate celelalte erau amplasate de-a lungul coastei sau pe căile navigabile interioare din Wessex. Dintre cele trei care nu erau amplasate pe coastă — Shaftesbury (Dorset), Chisbury (Wiltshire) şi Halwell (Devon) — Shaftesbury se înalţă la capătul de vest al văii rîului Nather, iar Halwell fusese în decursul vremii abandonat în favoarea *burh*-ului Totnes de pe rîul Dart. Fortificaţiile de coastă, prima linie de apărare, erau amplasate de-a lungul ţărmului de sud şi al canalului Bristol şi erau, în general, bune în măsura în care penetraţia vikingă importantă era în zona estuarului Tamisei. A doua linie de apărare — linia din interiorul ţării — mergea de-a lungul graniţei de nord a Wessex-ului (pe rîul Avon din Bristol — Tamisa) şi, de asemenea, în locuri strategice pe alte rîuri din Wessex. Această a doua linie era în mod deosebit nepotrivită pentru a ţine piept atacurilor pe uscat şi, în general, vikingii au venit pe uscat. Asemeni liniei Maginot care fusese orientată greşit în 1940, această linie din Wessex fusese plasată greşit în anii 890. Un amplasament ideal pentru apărare, care n-a fost folosit, ar fi fost Streatly (în Berkshire), situat pe Tamisa la locul de întîlnire a două drumuri importante (calea Icknield şi drumul Silchester-Dorchester). Drumul Watling, magistrala vikingă de facto, nu avea fortificaţii de apărare în timpul domniei lui Alfred. Concluzia că apărarea strategică a lui Alfred a fost, în cel mai bun caz, o strategie care a dat doar parţial rezultate în apărarea Wessex-ului împotriva vikingilor pare inevitabilă.

Deocamdată să analizăm poziţia vikingilor în jurul anului 900. Danelaw era împărţit într-o serie de teritorii vikinge separate, avînd în comun limba şi obiceiurile. Northumbria, cel mai mare din aceste teritorii, avea centrul la York, iar conducătorul lui putea fi numit „rege". East Anglia forma, poate, două unităţi politice, una — mai veche — cu centrul la Thetford — şi alta — de dată mai recentă — cu centrul la Colchester. Mercia de est (sau daneză) avea cel puţin nouă teritorii daneze separate şi, în acel moment, independente. Fiecare teritoriu se grupa în jurul unui loc fortificat care se afla sub controlul unei armate daneze separate : Northampton, Huntingdon, Bed-

18. Locurile fortificate menționate în Burghal Hidage, pentru regatul Wessex (către 900).

ford și Cambridge și, la nord de ele, Leicester, Lincoln, Derby, Nottingham și Stamford, care în jurul anilor 920 par să formeze Teritoriul celor cinci burguri (adică Anglia de est între Welland și estuarul Humber). A vorbi de împărțirea Angliei într-o regiune a dreptului danez și una a dreptului englez nu este corect — din moment ce exista și o regiune a dreptului Merciei — și înseamnă a nu prezenta complexitatea situației politice din regiunile Angliei aflate sub dominație daneză în acel moment. Primele patru decenii ale secolului al X-lea sînt martore ale încercărilor regilor din Wessex de a obține controlul asupra unora din aceste teritorii, fie conducători direcți, fie suzerani.

„Reconquista" nu este cuvîntul potrivit — el însuși atît de plin de înțeles pentru alte țări și alte timpuri — pentru a descrie procesul prin care regii din Wessex au cucerit regiunea din centrul și nordul Angliei în prima jumătate a secolului al X-lea. Trei figuri importante ies în relief în această acțiune : Eduard cel Bătrîn (899—924), sora lui, Ethelflaed, regină a Merciei (911—918) și fiul lui, Athelstan (924—939). Cei doi copii ai lui Alfred și nepotul său au făcut din regii Wessex-ului cîrmuitori de facto — și nu doar în proprii lor ochi — ai unei foarte mari părți a Angliei.

În al doilea deceniu al secolului, Eduard și Ethelflaed au fost aceia care, acționînd împreună au restrîns regiunea dreptului danez. Dacă n-ar fi existat succintul *Registru din Mercia* cu greu am ști ceva despre regina Merciei și felul cum și-a apărat țara. Înainte de moartea soțului ei, regele Ethelred al Merciei, în 911, ei fortificaseră Worcester, Hereford, Shrewsbury, Chester și probabil Gloucester. *Registrul din Mercia* descrie fapta incredibilă a construirii de fortărețe sub îndrumarea reginei între anii 912—915 : — la *Scergeat* (amplasament necunoscut), la Bridgenorth, Tamworth, Stafford, Eddisbury, Warwick, Chisbury, *Weaudburh* (amplasament necunoscut) și Runcorn. După ce și-a protejat în acest fel teritoriul, ea a fost în stare să cucerească Derby și Leicester. În același timp, fratele ei și-a concentrat atenția asupra vikingilor din Colchester, apoi a acelora de la Hereford, și, în 914, a cucerit Bedfordul. În anul 917 el a înfrînt armatele din Towcester, Cambridge, Huntingdon și Northampton. Astfel, pe la 917, Ethelflaed și Eduard controlau Anglia la sud de Welland. La scurt timp după moartea reginei Ethelflaed, în 918,

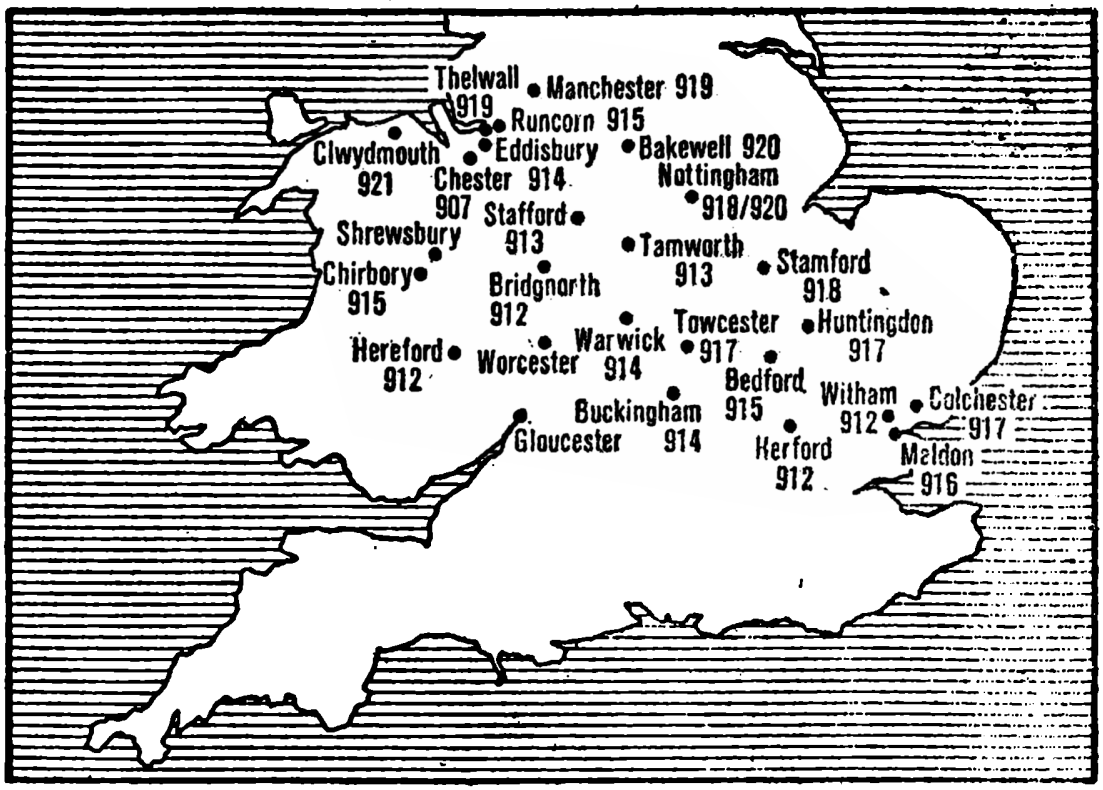

19. Fortificații făcute de Eduard cel Bătrîn și Ethelflaed, 907—923

Eduard a ajuns la estuarul Humber, și astfel tot ce se afla la sud de acest hotar natural a trecut sub controlul lui. Cu 40 de ani înainte, tatăl său se retrăsese în mănăstirile din Somerset. Acum armatele vikinge separate nu puteau să facă față eforturilor sincronizate ale lui Eduard și Ethelflaed. Pentru a scoate în evidență proporțiile puterii lui Eduard în acel moment cronicarul din Wessex îl ridica în slăvi cu o satisfacție lesne de înțeles :

Regele scoților și al întregii nații a scoților l-a primit ca părinte și suzefan. Tot așa au făcut Regnald, fiii lui Eadwulf și tot poporul din Northumbria — englezi, danezi, norvegieni și alții — precum și regele britanilor din Strathclyde și tot poporul lui.

O asemenea supunere — a existat o supunere similară față de Athelstan în 927 — însemna poate o vagă recunoaștere că Eduard și, mai tîrziu, Athelstan erau oamenii cei mai puternici de pe insulă. Nici Eduard și nici fiul său nu erau atît de nerealiști ca să nu înțeleagă că puterea lor avea limite. Cînd Eduard cel Bătrîn a murit în 924, mulți danezi — despre numărul lor va trebui să vorbim pe scurt — s-au oprit în regatul său în estul Midlandului și în East Anglia, unde s-au stabilit. Singurul stat viking a fost cel situat la nord de estuarul Humber, regatul Northumbriei, care avea centrul la York.

Regatul viking din York

În ajunul incursiunilor vikinge de la mijlocul secolului al IX-lea Anglia de nord avea patru unități politice principale. Munții Pennine împărțeau efectiv Anglia de nord în est și vest, deși drumuri romane prin trecători făceau posibilă o oarecare legătură. La răsărit de munții Pennine, între estuarul Humber și fluviul Tyne era regatul Northumbriei și la nord de acesta, între Tyne și Tweed, regatul Berniciei. La vest de Pennini situația era mai puțin clară. În Strathclyde exista un regat britanic (adică welș), el întinzîndu-se între rîurile Clyde și Solway, iar în sudul lui, în Westmorland și Cumberland, un principat englez, despre care se știu puține lucruri. Regatul Northumbriei exercita hegemonie politică asupra întregii părți de nord, puterea lui reală fiind diferită de la caz la caz. Venirea vikingilor a avut trei efecte importante pentru nord. În primul rînd, ei au înființat un regat în York, care, de fapt, a luat locul regatului englez al Northumbriei. În al doilea rînd, regatul englez al Berniciei a rămas creștin și englez și, cel puțin pentru un timp, a acceptat suzeranitatea regilor Wessexului. În al treilea rînd, în nord-vest, Strathclyde urma să fie recunoscut ca regat separat și independent — și-a pierdut independența abia în secolul al XI-lea — și între rîurile Wirral și Solway s-au așezat o serie de scandinavi, dependenți la început de Dublin, apoi de Dublin-York și mai tîrziu de York.

„Regatul viking din York" este numele dat regatului scandinav de la nord de Humber, avînd centrul la York — limitele de vest fiind uneori munții Pennine și uneori Marea Irlandei — și, pentru o perioadă foarte scurtă de timp, undeva la vest de Dublin. Vikingii au controlat, cu unele intermitențe, Northumbria din 876 pînă în 954. Cînd s-au îndreptat spre York în 876 l-au cucerit fără să li se opună rezistență, și i-au înfrînt în primăvara următoare pe northumbrieni, care au încercat să recucerească orașul York, transformat de vikingi într-un oraș viking. În 876 un mare număr de războinici vikingi s-au întors în Northumbria din campaniile lor în sud și au împărțit țara. Anii 867 sau 876 pot fi considerați ca data creării acestui regat. Între acești ani vikingii au numit un rege englez ca marionetă a lor în Northumbria. Halfdan și-a asumat controlul în 876 și o mare parte a următorilor 78 de ani nordul a fost cîrmuit de regi vikingi.

Una este să spui că regii vikingi cîrmuiau în nord şi alta este să faci o listă cronologică completă a acestor cîrmuitori vikingi. O serie de lacune, ambiguităţi, mărturii contradictorii fac acest lucru imposibil. O listă cu titlu de încercare, a regilor Yorkului, ilustrează în tabelul 4 această afirmaţie.

Tabelul 4. Regii vikingi ai Yorkului

Halfdan	876—877 (alungat şi omorît în Irlanda)
Guthfrith	883—895
Sigfrid	919—921
Cnut	900—902
Ethelwald	902
Halfdan	
Eowils co(?)—regi	902—910
Ivar	
Ragnald	919—921
Sihtric	921—927
Guthfrith	927 (alungat în acelaşi an)
(Athelstan,	
rege al Angliei, a guvernat	direct 927—939)
Olaf Guthfrithson	939—941
Olaf Sihtricson	941—943, 949—952
Ragnald Guthfrithson	943—944
Eric Secure Însîngerată	948,952—954

Tabelul 4 dovedeşte că în cunoştinţele noastre există lacune serioase. Ne-am pripi foarte tare dacă am afirma că în anii 877—883 n-a existat nici un rege scandinav sau dacă am susţine în mod ferm ordinea precisă a succesiunii între 895—902, sau am spune că presupuşii co-regi Halfdan, Eowils şi Ivar au domnit absolut în acelaşi timp. Şi oare trebuie să datăm începutul domniei lui Ragnald cu 912, anul cînd el a invadat Northumbria sau cu 919, cînd a cucerit York-ul ?

Doi regi, Sigfrid şi Cnut, ne sînt cunoscuţi doar prin intermediul monedelor găsite într-un tezaur descoperit la Cuerdale pe rîul Ribble (Lancashire). În acest caz, ca şi în multe alte cazuri din istoria vikingilor, istoricul este foarte îndatorat investigaţiilor atente, disciplinate ale numismaţilor. Descoperite prin 1840, aceste monede, împrăştiate din păcate, în prezent, în mai mult de şase locuri diferite, au furnizat, pentru ochiul atent al mai multor generaţii de numismaţi, bogate informaţii istorice. Deşi monedele găsite la Cuerdale au introdus doi regi de York în lista noastră — Sigfrid şi Cnut — datele domniei acestor doi

regi pot fi stabilite doar cu aproximaţie. Îndoielile provocate la un moment dat de problema dacă ei erau două persoane sau una singură au fost acum spulberate, dar existenţa ambelor nume pe unele monede sugerează o perioadă în care au existat doi co-regi. Faptul că monedele lui Sigfrid şi Cnut au fost bătute în York în decursul celor 20 de ani de colonizare vikingă a Yorkului şi că pe aceste monede erau folosite simboluri creştine demonstrează că ei au cucerit repede puterea reală şi că aceşti danezi au fost creştinaţi devreme. Mărimea tezaurului (peste 7 000 de monede) este pur şi simplu ameţitoare : ea depăşeşte cantitatea de monede cunoscute în Norvegia dinainte de 1060. De ce erau aşa multe monede într-un singur loc ? De ce au fost ascunse ? Nici o monedă din acest tezaur nu poate fi datată după 903. Toate faptele sugerează că ele au fost îngropate în jurul anului 903 : mărimea tezaurului şi numărul monedelor provenind de la sfîrşitul secolului al IX-lea şi primii ani ai secolului al X-lea — peste 3 000 numai de la Sigfrid şi Cnut — fac să fie o certitudine presupunerea că el a fost îngropat aproape în aceeaşi perioadă. Faptul că localitatea Cuerdale este aşezată pe ruta Dublin—York pledează în favoarea ideii că tezaurul are legătură cu aceste localităţi. S-au făcut încercări de a arăta că, începînd din anii 860, între vikingii din Northumbria şi cei din Dublin au existat continuu legături. Au existat, într-adevăr : Halfdan, care împărţise Northumbria, a murit într-o luptă în Irlanda, şi Sigfrid — un nume neobişnuit — trebuie să fi fost acelaşi Sigfrid care fusese amestecat în întîmplările din Dublin din anii 880. La începutul secolului al X-lea vikingii norvegieni au traversat Marea Irlandei de la Dublin pînă la rîul Wirral şi pe litoral, luînd-o spre nord. Fortificaţiile construite în acea regiune de Ethelflaed şi fratele ei Eduard urmăreau respingerea atacurilor pornite din Irlanda. În 902 Hingamund condusese spre Wirral o ceată de vikingi din Dublin, care fuseseră învinşi de irlandezi. Este desigur mai mult decît o coincidenţă faptul că un tezaur atît de mare a fost ascuns chiar în anii în care aveau loc aceste atacuri irlandezo-vikinge şi îngropat chiar pe drumul dintre Dublin şi York, un drum care urca pe rîul Ribble, şi trecea prin munţii Pennine spre York, pe un drum roman. Ce s-ar putea înţelege de aici ? Că un rege viking al York-ului (poate Cnut) şi armata lui, după ce ridicaseră o tabără — şi avînd la ei tezaurul regal — au fost

atacați prin surprindere de norvegieni și siliți să-și îngroape argintul ? Poate. Sau că războinici irlandezo-vikingi, după ce capturaseră un tezaur viking, au fost ei înșiși atacați prin surprindere, în timp ce se întorceau ? Sau că tezaurul a fost adus de refugiații alungați din Dublin în 902 de către irlandezii din Meath ? Mai sînt posibile și alte explicații. Dar problema esențială care trebuie desprinsă de aici este faptul că din primele zile ale secolului al X-lea Dublin a existat și a continuat să existe timp de o jumătate de secol în istoria Yorkului.

Regii din Dublin s-au bucurat de un succes important în Northumbria mai cu seamă datorită înfrîngerii zdrobitoare provocate danezilor din Northumbria la Tettenhall, în 910, cînd, la sfîrșitul bătăliei, trei regi danezi ai Northumbriei — Halfdan, Eowils și Ivar — zăceau morți pe cîmpul de luptă. Ethelweard, cronicar și nobil din Wessex, ne spune :

Au pornit lupta fără zăbavă pe cîmpia de la Wednesfield ; englezii s-au bucurat de binecuvîntarea victoriei ; armata danezilor a luat-o la sănătoasa biruită de forța armelor. Aceste fapte sînt repovestite ca fiind întîmplate în cea de-a cincea zi a lunii lui august. Au căzut acolo trei din regii lor în aceeași furtună... Halfdan, Eowils și Ivar, ca și jarlii și nobilii lor, fuseseră trimiși în palatul din iad.

Niciodată nu vor mai ataca northumbrienii zona de la sud de regatul lor. Mai important este însă faptul că în nord, ca urmare a bătăliei de la Tettenhall, trebuie să fi apărut în mod sigur un vacuum de conducere și amenințătorii vikingi din Dublin își puteau exercita puterea în Northumbria. În 912 vikingul Ragnald din Dublin acționa cu armata sa în Northumbria și înainte de sfîrșitul acelui deceniu a devenit rege necontestat.

Și astfel au venit dublinezii. Unii din englezii care au putut să fugă din nord-vest, au făcut-o. În 910, pentru a se afla în siguranță, abatele de Heversham și fiul „prințului" englez din Cumbria au fugit, pentru a se pune la adăpost, la Wear Valley, la răsărit de munții Pennine. Pe la 911 Ragnald a cucerit temporar York-ul și în numele său au fost bătute monede. În 913 el își afirmase autoritatea la nord de rîul Tyne și în anul următor a străbătut partea de sud a Scoției, provocînd înfrîngeri regilor Berniciei și scoților. În 919 el a cucerit din nou York-ul și din acest moment se obișnuiește să se dateze domnia irlandezo-vikingă în York. Recunoașterea lui Eduard cel Bătrîn ca

suzeran al Northumbriei în 920 n-a însemnat capitularea lui Ragnald, ci doar recunoașterea realistă a faptului că efectivul său militar era redus și recunoașterea forței vecinilor săi englezi din sud. Este departe de a fi clar ce semnificație avea suzeranitatea, dar este clar că în Northumbria a existat un regat independent cu capitala la York și că în fruntea lui se afla un rege irlandezo-scandinav.

În această perioadă (919—954), întreruptă de 12 ani de cîrmuire engleză (927—939), York-ul a avut regi scandinavi. Deși Dublin și York erau ambele guvernate de regi scandinavi și uneori, de aceiași regi, n-a existat un regat unit al Dublinului și York-ului. A existat însă o axă Dublin-York, în care controlul politic a permis o înflorire considerabilă a negoțului, ale cărui proporții sînt demonstrate de săpăturile sub străzile și construcțiile de azi din Dublin și York. Un factor important în această axă era ruta Marea Irlandei-rîul Ribble — drumul roman, care-i ducea pe războinici și pe negustători peste ape și prin munți, unind acele două orașe, ce rivalizau ca importanță cu marile orașe din Scandinavia.

Soarta acestui regat nordic a fost indisolubil legată de ambițiile dinastiei din Wessex de a-și extinde controlul la nord de estuarul Humber și la vest de munții Pennine. Contemporanii au subliniat importanța lui Athelstan, fiul lui Eduard cel Bătrîn, menținîndu-și pozițiile pe malurile rîului Eamont, în anul 927, și acceptînd vasalitatea regelui Scoției, a regelui din Strathclyde, și a cîrmuitorului acelei părți a Northumbriei situate la nord de rîul Tees. Zece ani mai tîrziu, acești regi, Olaf Sihtricson și o forță vikingă din Dublin au încercat să distrugă așezarea Eamont. Speranțele le-au fost spulberate, cel puțin vremelnic, căci Athelstan le-a dat o ripostă atît de serioasă adversarilor săi, încît compilatorul *Cronicii anglo-saxone* a inserat un vers care celebra victoria englezilor.

În acest an regele Athelstan, domnul războinicilor,
Dătătorul de alcale, cu al său frățîne, prințul Edmund,
Glorie nepieritoare dobîndit-au cu al spadei ascuțiș.
În bătăliile din jurul burhului Brunan
Cu săbiile lor ascuțite, fiii lui Eduard
Spintecat-au zidul de scuturi și pavezele din lemn de tei sfărîmat-au
Pentru că le era în fire, din moși-strămoși glia, comorile și vetrele să-și apere
În dese bătălii împotriva oricărui vrăjmaș.

Vrăjmașii au fost răpuși : scoții
Și mulțimea de pe corăbii își aflaseră pedeapsa. Cîmpia
se înnegrise de sîngele bărbaților de cînd soarele,
Acest astru glorios, feștila vie a Domnului
S-a ridicat dimineața sus, deasupra orizontului,
Pînă cînd nobila făptură a nemuritorului Dumnezeu
A coborît din nou în liniștea lui. Zac acolo
mulți războinici dintre bărbații din nord, spintecați de sulițe,
Loviți peste scuturile lor ; tot așa
mulți scoți sătui de luptă, zac fără viață...

Victoria, după cum știm, a fost mai puțin durabilă decît crezuse poetul anglo-saxon. Doi ani mai tîrziu, după moartea lui Athelstan, vikingii cîrmuiau din nou regatul Northumbriei. Dar ei nu și-au restabilit niciodată complet puterea. Eric Bardă Însîngerată, fiu al regelui Norvegiei — porecla îi dă, din păcate, acestui războinic nobil o reputație postumă nemeritată — n-a reușit să instaureze controlul viking asupra nordului Angliei : leșul său zăcea la sfîrșitul acelei zile din 954 la Stainmore ca simbol — chiar și mai mult decît atît — al sfîrșitului primului val viking abătut asupra Angliei. De atunci înainte regiunea avea să fie cîrmuită de earli [5] englezi.

Săpăturile făcute la York, îndeosebi începînd din 1972, scot în evidență importanța acestei capitale vikinge. Un strat de turbă a creat condiții foarte favorabile pentru supraviețuirea materialului. La Pavement, pe șantierul arheologic de la Banca Lloyd, au fost găsite dovezi concludente privind existența unei tăbăcării : rame de întins pielea, păr de animale, ciocane de lemn folosite la tăbăcit și mii de bucăți de piele. Industria cea mai importantă, pantofăria, a lăsat semne de activitate în același loc : calapoade, scule, tălpi. Biserica Sf. Maria din Cartierul Castlegate, a fost locul unde arheologii au găsit fragmente de cruci, decorate în stil danez, din ultima jumătate a secolului al X-lea. În 1976 municipalitatea orașului York i-a ajutat foarte mult pe arheologi, achiziționînd patru proprietăți în zona Coppergate și punîndu-le la dispoziția Institutului de arheologie din York pentru a le studia. Pe acest loc bogat din punct de vedere arheologic se aflau patru clădiri din secolul al XVIII-lea. Săpăturile au arătat că ele fuseseră construite pe același aliniament ca și clădirile din epoca vikingilor construite tot acolo, probabil în cadrul unei

[5] earl — rang de nobleță în Anglia, conte. —*nota trad.*

refaceri a orașului între anii 950—960. Aceste construcții din secolul al X-lea erau clădiri lungi dreptunghiulare și se întindeau cu latura lor lungă de la Coppergate, de-a lungul unei pante care exista atunci spre rîul Foss. În spatele fiecăreia din aceste case era o altă construcție, folosită, probabil, ca atelier. Săpăturile au dovedit în mod clar că numele străzii Coppergate („*the street of the coopers*" — (Strada dogarilor) era cum nu se poate mai potrivit, marea varietate de obiecte găsite pe acest loc indicînd că a fost folosită la început de dulgheri. Unul din ateliere conținea totuși mărgele și bucăți de chihlimbar, dovadă că aici se făceau și podoabe.

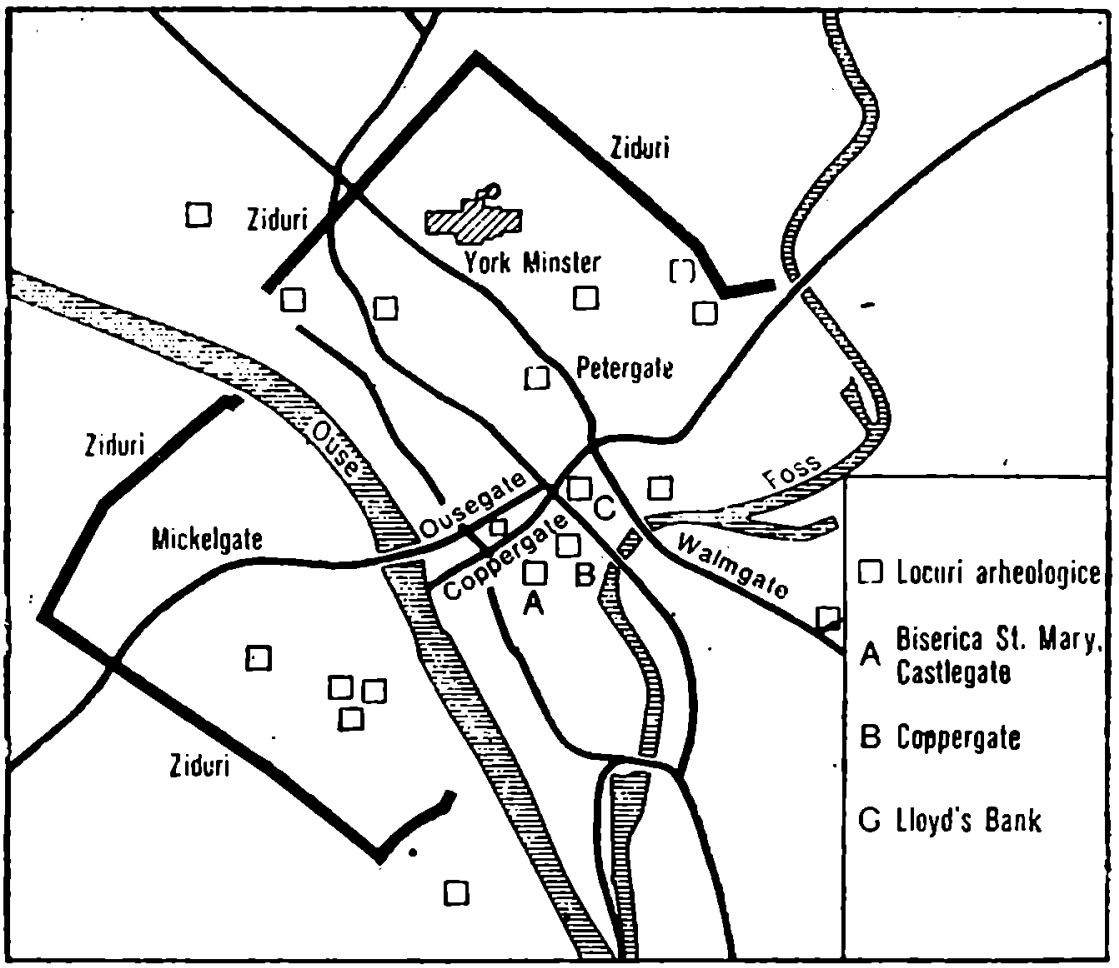

20. Yorkul pe vremea vikingilor

În general, dovezile din diferite locuri unde s-au făcut săpături indică existența a tot felul de ateliere : de textile, de făcut piepteni, de metaloplastie (în bronz, aur, argint și aliaj de plumb), de dulgherit și obiecte din piele. Existența de obiecte lucrate în alte țări — mătase, probabil din Orient, căni de vin din Renania, pietre de ascuțit din Norvegia — pledează în favoarea unei importante compo-

nente comerciale în economia York-ului scandinav. Bunurile produse la York și în ținut (de pildă, ceramica de la Lincolnshire) furnizau mărfurile de export necesare pentru echilibrarea acestui comerț. Scriind în jurul anului 1000, autorul anonim al *Vieții Sfîntului Oswald* descria York-ul drept :

...capitala întregului popor northumbrian, construită cu grație și înconjurată de ziduri puternice, care cu timpul s-au învechit, deși are o populație mare numărînd acum peste 30 000 de adulți, un oraș avînd de toate din belșug și mult îmbogățit de bunăstarea negustorilor care vin din toate părțile, dar mai ales din rîndurile poporului danez.

Însăși mărimea York-ului dovedește importanța lui. York-ul roman se întindea pe aproape 50 de acri. La scurt timp după ce vikingii au început să se stabilească, suprafața împrejmuită a fost extinsă spre rîul Foss, mărind astfel suprafața York-ului la aproape 90 de acri. În scurt timp, creșterea populației și negoțul au dus la dezvoltarea zonei Micklegate situată peste rîul Ouse. La începutul secolului al X-lea York-ul se întindea pe o suprafață de aproape 100 de acri și la sfîrșitul aceluiași secol avea poate 10 biserici. În momentul cînd atinseseră punctul maxim de înflorire, celelalte mari centre comerciale din nord nu erau atît de dezvoltate : Hedeby avea în interiorul meterezelor 60 de acri și în total 83, Birka avea, poate, 50 de acri. Populația York-ului de dinainte de cucerire, estimată de hagiograful Sfîntului Oswald la 30 000, număra în realitate, probabil, 5 000—10 000 de persoane, făcînd din el unul din marile orașe vikinge, comparabil în multe privințe cu Kievul din secolul al X-lea.

Toate disciplinele au limitele lor, și nu trebuie să cerem de la arheolgi mai mult decît ne pot spune. Am vrea să știm care erau locurile *apropiate* cu care Yorkul făcea negoț. Prezența mătăsii din Orient nu poate fi folosită ca argument că exista o legătură directă între York și Orient. Care erau centrele comerciale preferate de negustorii din York ? În mod sigur Dublinul ; dar care erau celelalte ? Rămîne o întrebare la care este cel mai greu de răspuns : avînd în vedere că exista o varietate de mărfuri produse și aduse, cît de mari puteau fi atelierele și comerțul și cît de dezvoltată putea fi economia York-ului viking ?

Vikingii au ocupat pămînt, mult pămînt în timpul luptelor şi după lupte. Iar după aceea a avut loc o amplă migraţie.

Danezii au venit în număr foarte mare pentru a lucra pămîntul, migraţia lor depăşind ca mărime chiar migraţia celor care s-au aşezat în Normandia. Nu existau funcţionari cu îmigraţia care să le controleze actele, nici liste cu pasagerii de pe vapoare în care să fie înscrise numele şi locul de origine, nici relatări scrise de imigranţi despre succesele lor din Lumea Nouă. Ei au venit cu corăbiile în East Anglia şi Northumbria, au pătruns în inima ţinuturilor şi au întemeiat gospodării fără ca acest fapt să fie consemnat undeva. Ei aveau să creeze o societate anglo-scandinavă, care a supravieţuit decesului politic al regilor lor din York, în 954, societate grav tulburată de distrugerile provocate în nord de Wilhelm Cuceritorul în 1069, o societate care a supravieţuit, păstrîndu-şi particularităţile regionale, în secolele al XII-lea şi al XIII-lea. Chiar cuvîntul Danelaw a fost folosit prima dată în secolul al XI-lea şi a continuat să fie folosit oficial şi după cucerirea normandă.

Teoria larg acceptată „a celor doi paşi" susţine că danezii au migrat în Anglia în două etape : în prima etapă, ca războinici-coloni şi apoi în calitate de colonişti, care au venit mai tîrziu protejaţi de forţa militară. Potrivit acestei teorii, colonizarea n-a durat decît 75 de ani, probabil mai puţin, şi a fost o perioadă de colonizare comparabilă cu cea a Islandei. Oricare ar fi fost intenţia lor iniţială — şi puteau să aibă, ca şi noi, nenumărate intenţii — războinicii vikingi s-au aşezat în Anglia. Într-o serie de pasaje laconice dar relevante, *Cronica* ne vorbeşte de primul pas făcut de aceşti războinici, deveniţi, fermieri în acţiunea lor de colonizare :

876 În acest an Halfdan a împărţit pămînturile Northumbriei şi au început să are şi să trăiască din roadele pămîntului.
877 În timpul strîngerii recoltei oastea daneză a mers în Mercia şi a împărţit o parte din ea.
879 În acest an, oastea daneză a părăsit Cirencesterul şi s-a dus în East Anglia, unde a ocupat pămînt şi l-a împărţit.
892 În acest an marea oaste daneză... a trecut marea, cu cai şi cu alte bunuri.
893 Oastea engleză a atacat fortificaţiile (daneze) [de la Benfleet în Essex] şi a luat totul, bunuri personale, ca şi femei şi copii.

893 Danezii își trimiseseră femeile în siguranță în East Anglia, înainte de a pleca din fortăreață (pe Lea).
896 Vara oastea daneză s-a împrăștiat, o parte în East Anglia, o parte din Northumbria și cei care n-aveau pămînt spre Sena.

O sursă nordică ne spune că la un moment dat, între 912 și 915

[Ragnald] a împărțit satele din St. Cuthbert. El i-a dat voinicului său soldat Scula o parte care se întindea din satul numit Eden pînă la Billingham. Cuiva numit Onalafball i-a dat altă parte, de la Eden pînă la riul Wear.

Modul cum s-au desfășurat lucrurile este clar. În 876 a avut loc împărțirea Yorkshire-ului în forma lui de azi și, anul următor, a Merciei de est, avînd în centru Cele Cinci Burguri. East Anglia a fost împărțită de Guthrum în 879. Atît Northumbria, cît și East Anglia au primit războinici coloniști în 896. În al doilea deceniu al secolului al X-lea, coloniștii irlandezo-scandinavi au ocupat unele părți ale comitatului Durham. Nici una din aceste armate vikinge nu era mare : așa-zisa mare armată care fusese activă din 892 pînă în 896 abia depășea cîteva mii de oameni, iar celelalte armate, probabil, mult mai puțin.

Al doilea pas din teoria „celor doi pași" este cunoscut doar prin deducție. Se susține că numele de locuri și numele de persoane, ca și mărturiile lingvistice indică o foarte importantă colonizare scandinavă și că, din moment ce armate relativ mici nu pot fi o explicație pentru o colonizare de asemenea proporții, trebuie să fi avut loc o altă imigrație în spatele scutului războinicilor. Deducția merită să fie analizată.

Numele de locuri despre care este vorba se referă la locuri consemnate în principal în Registrul cadastral (Domesday Book), întocmit în 1086. Harta 20 (pag. 185) demonstrează în mod clar proporțiile influenței scandinave asupra numelor în zona în care se aplica Danelaw. În Warwickshire și în Northamptonshire la sud de frontieră există cîteva locuri cu nume scandinave, dar, în afară de acestea, în sud și vest nu există nume de localități de origine daneză. În Suffolk sînt mai puține decît în Norfolk. Concentrarea cea mai mare este evidentă pe teritoriul Celor Cinci Burguri, exceptînd Derby, și în Yorkshire, la North Ridings și East Ridings. În Lincolnshire, de pildă, aproape 50% din numele de comune care existau deja erau de origine daneză și, în unele părți ale acestui

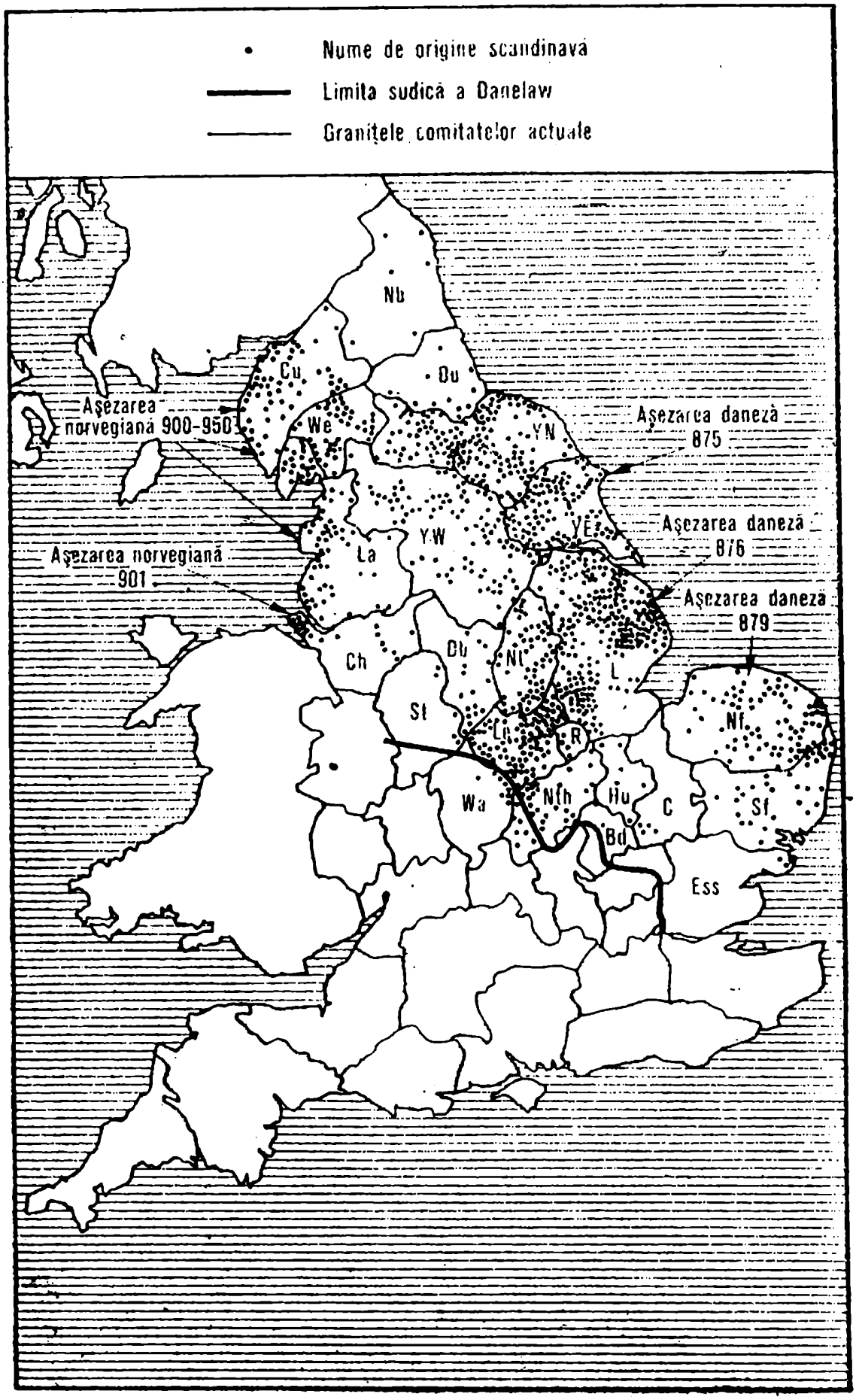

21. Așezarea scandinavă

comitat, procentul ajunge la 75%. Registrul cadastral conține peste 500 de toponime de origine daneză de pe teritoriul Celor Cinci Burguri. La vest de Marea Nordului, începînd de la țărmul Lincolnshire, între Grimsby și Saltfleet și mergînd pînă la Leicester, poate fi trasat un brîu gros de toponime de natură scandinavă. Cu toate acestea, nu trebuie să pierdem din vedere că în Registrul cadastral nu fuseseră trecute toate localitățile, el avînd menirea să întocmească o listă a proprietăților ca surse de venit ale coroanei, și nu o listă completă a așezărilor. Totuși, el este sursa noastră cea mai importantă.

În general apar trei forme de toponime de origine daneză și ele par să indice trei faze ale procesului de colonizare. Un grup de toponime numit „hibridele Grimston" sînt nume cu un sufix englez cum ar fi *-ton* (un sat, o gospodărie) dar fiind precedat de un nume de persoană sau apelativ danez. Exemplele sînt numeroase : numele Grimston (în Leicestershire, Norfolk, Nottinghamshire, Suffolk, Yorkshire), Barkston (în Lincolnshire), Thurvaston (în Derbyshire) și Colston (Nottinghamshire). S-ar putea argumenta că aceste nume sînt ale unor sate englezești, care existaseră anterior și care fuseseră ocupate la începutul colonizării daneze, cărora fiecare colonist le-a schimbat numele, dîndu-le numele său. A doua categorie generală de toponime cu un element scandinav cuprinde numele terminate în *-by* (un sat, o gospodărie) și precedate de un cuvînt danez, care deseori este un nume de persoană (de exemplu, Derby, Selby, Danby, Thoresby). Astfel de nume de locuri sînt foarte obișnuite : în total sînt aproape 800 și numai în Lincolnshire, peste 200. Aceste nume par să indice o fază cînd terenuri pînă atunci nefolosite erau colonizate și, de asemenea, cînd pe terenurile bune care mai existau se așezau coloniștii, respectiv faza cînd toate pămînturile au fost ocupate. Locurile ale căror nume se termină în *-thorp* (o așezare limitrofă, un cătun îndepărtat) — de pildă, Scunthorpe, Mablethorpe, Weaverthorpe, Swainstorphe — formează un al treilea grup de locuri mai puțin potrivite pentru agricultură și colonizate ultimele. Regiunea Kesteven din Lincolnshire are 28 astfel de locuri, iar Leicestershire 18. În Yorkshire, partea de nord, Yorkshire Wolds, are o concentrare de denumiri care se termină în *-thorp* dar aceste locuri sînt împrăștiate și în alte părți ale comitatului, unde există pămînt

mai prost. O hartă a nordului și estului Angliei care n-ar fi cuprins locuri cu nume de origine daneză ar fi fost o hartă a unei zone slab populate, subdezvoltate. Numărul foarte mare de astfel de nume de locuri nu poate fi explicat prin colonizarea de către soldați, al căror număr n-a fost niciodată extrem de mare, ci, potrivit teoriei — printr-o migrație a neamurilor acestora și a altor compatrioți de-ai lor. Invocarea dovezilor toponimice are la bază presupunerea că în perioada așezării în regiunea dreptului danez a existat mult pământ nefolosit, dar care putea fi lucrat ; și de aici concluzia că toponimele terminate în *-by* și *-thorp* indică așezări noi. Nimeni nu cunoaște modul de folosire a pământului în ajunul colonizării vikinge ; într-adevăr, nimeni nu cunoaște topografia acestor zone. Pot fi făcute generalizări privind pădurile și zonele defrișate, dar este greu să se ajungă la particularizări. O opinie de bun simț sugerează că o armată cuceritoare ar fi ocupat, prin forță, ce pământ ar fi vrut și nu doar pământurile pe care nu le foloseau cei învinși. În caz contrar ar trebui să atribuim danezilor o reținere generală de care nici ei, nici cele mai multe armate n-au dat dovadă. Aceasta nu înseamnă că vikingii n-au folosit pământurile marginale : numele terminate în *-thorp* se referă probabil la acest gen de pământ, dar înseamnă că ei trebuie să fi luat pământ de la englezi, în special în primele zile ale colonizării.

Nici o altă forță exterioară n-a influențat limba engleză în măsura în care au făcut-o danezii. Numărul cuvintelor de împrumut este foarte mare, dar ele nu sînt cuvinte care se referă la obiecte concrete neobișnuite — cum a fost cazul în Normandia — ci cuvinte obișnuite, cum sînt *happy* [fericit, norocos, vesel, mulțumit, potrivit]; *ugly* [urît, hidos, hîd, amenințător], *call* [chemare, strigăt, apel, strigare, căutare, nevoie, cauză, glas, urlet], *fellow* [băiat, cetățean, flăcău, individ, tovarăș, prieten, pereche, egal], *lose* [dezlegat, desfăcut, slăbit, liber], *ill* [bolnav, rău, ticălos, aspru, nenorocos, nefericit, dușmănos, prost], *law* [lege] ; nu sînt nici genul de cuvinte impus țărănimii engleze de elita dominantă daneză. Limba engleză de atunci avea cuvinte care au fost pur și simplu înlocuite de cuvinte daneze. De fapt, n-a fost doar un simplu împrumut de cuvinte daneze : în structura limbii au avut loc schimbări substanțiale, în special în dezvoltarea formei persoanei a treia plural. De asemenea, danezii au introdus în engleză adverbe pronominale cum ar fi *thence* [de acolo, din locul

acela, altundeva, din altă parte], *hence* [de aici, de acum înainte, de acum încolo, în viitor, aşadar] şi *whence* [unde, acolo, de unde] precum şi prepoziţii cum ar fi *fro* [de la, din] şi *till* [pînă, pînă la, lîngă]. Schimbări atît de importante denotă că *dönsk tunga* a continuat să fie vorbită într-o perioadă cînd au fost folosite ambele limbi, după care s-a contopit cu limba engleză veche în aşa măsură încît poate fi folosit termenul „anglo-scandinavă" pentru a descrie limba din această perioadă.

Nimeni nu poate indica numărul coloniştilor care au dat nume unor locuri şi care au schimbat limba engleză, dar mii şi mii dintre ei trebuie să fi venit în regiunea unde se aplica legea daneză (Danelaw) la adăpostul războinicilor care erau totodată şi colonişti. Dacă acceptăm teoria aşezării în două etape, între anii 876 şi 954 atunci ar fi clar că o asemenea colonizare masivă a danezilor în Anglia a coincis spre sfîrşit cu o colonizare similară în Normandia. Aceste două colonizări, care au fost aproape contemporane, ridică vălul ce ascunde vederii noastre Danemarca acelei epoci şi scoate la iveală o naţiune care în intervalul de o sută de ani, dintre 850—950 a avut un exces de populaţie care a atins punctul culminant între 890 şi 940.

Fără trecerea rapidă la creştinism, colonizarea daneză ar fi fost un proces mai dificil. Căsătoriile între bărbaţi danezi şi englezoaice au devenit mai dese după creştinare. Au existat, fără îndoială, şi aranjamente matrimoniale sub nivelul idealului creştin. Danezii erau într-adevăr un popor străin şi veneau în calitate de cuceritori, dar nu mai erau păgîni şi nu mai erau separaţi de englezi prin această prăpastie de netrecut. Viteza cu care s-a desfăşurat procesul de convertire este totuşi uimitoare. Pînă în 878 vikingii din Anglia erau păgîni. Apoi Guthrum, care avea să se aşeze în East Anglia, a fost botezat. Un alt conducător viking, Guthfrith, a fost îngropat după ritualul creştin lîngă catedrala din York pe la anul 895. Nu numai doi conducători vikingi ci, fără îndoială, marea masă a celor ce i-au urmat au adoptat nume creştine şi şi-au urmat regii în ce priveşte ritualurile de botez şi înmormîntare. În 875 călugării din Lindisfarne au fugit cu moaştele Sf. Cuthbert spre vest, spre Marea Irlandei, dar pe la 883 s-au putut întoarce peste munţii Pennine şi s-au instalat în pace la Chester-le-Street, unde au primit în scurt timp

proprietăți convenabile. Monedele din York atestă aceste schimbări. Monedele bătute de Sigfrid și Cnut la hotarul dintre secolele al IX-lea și al X-lea au pe ele cruci creștine, iar unele chiar inscripții creștine : *Mirabilia fecit* (El a făcut lucruri minunate), *Dominus deus omnipotens rex* (Domnul Dumnezeu, Stăpînul atotputernic). Începînd din 905 au fost bătute monede la monetăria catedralei York (Catedrala Sf. Petru) avînd înscris pe ele *Sancti Petri moneti* (Banii Sf. Petru).

Venirea lui Ragnald în York ca rege pe la anul 919 a însemnat începutul domniei unui păgîn. Nu există nici un indiciu al unei întoarceri generale la păgînism, dar sînt dovezi că în primele decenii ale secolului al X-lea păgînismul și creștinismul au coexistat. Mondele emise de Ragnald par să fi avut ciocanul lui Thor și o spadă vikingă, în timp ce monedele bătute în timpul domniei lui Sihtric au pe reversul lor sau ciocanul lui Thor sau o cruce creștină. Pe reversul unor monede datînd, se pare, din timpul domniei lui Sihtric se poate vedea ciocanul lui Thor sub numele Sfîntului Petru. Unii arheologi văd în crucea Middleton un stadiu incipient în procesul de creștinare, deoarece, se spune, un meșteșugar anglo-saxon ar fi încercat să încorporeze motive scandinave în această cruce creștină înaltă. Această afirmație se bazează, totuși, pe presupunerea că apar aici elemente decorative din stilul Jelling, presupunere pe care nu sîntem obligați să o acceptăm. Rămășițele de practici păgîne aculturale n-au fost pur și simplu îndepărtate de apa purificatoare a botezului, după cum reieșea din experiența Sf. Augustin în Anglia, Sf. Bonifaciu în Germania și a multor altor misionari. Cu mult bun simț, profesorul Dolley consideră că o amuletă vikingă este la fel de inofensivă pentru un creștin ca o potcoavă de ciocolată pe un tort de nuntă din zilele noastre ! În scurt timp coloniștii danezi deveniseră tot atît de creștini ca și vecinii lor englezi. Oda, arhiepiscop de Canterbury între 941—958, se trăgea dintr-un tată danez ; acest arhiepiscop este cel care are meritul de a fi restabilit o dioceză la Elmham, în Anglia de est, daneză. Marele sfînt Oswald, nepotul lui Oda, a fost, deci, strănepotul unui viking păgîn. În decurs de două sau trei generații s-a trecut de la ciocan la cruce ; după orice criteriu, o asimilare rapidă.

Al doilea val al vikingilor (980—1035)

La Jelling, în partea centrală a peninsulei Iutlanda din Danemarca, între două tumulusuri se află două pietre. Cea mai mare dintre ele — de fapt, cea mai mare piatră runică din Danemarca — oferă cheia înțelegerii celei de-a doua perioade a atacurilor vikinge împotriva Angliei. Pe ea scrie :

Regele Harold a poruncit să fie ridicat acest monument în memoria tatălui său și a mamei sale Thyra ; este același Harold de care asculta întreaga Danemarcă precum și Norvegia și care i-a făcut pe danezi să se creștineze.

Regele Haróld, menționat pe piatră, (960) este cunoscut în istorie sub numele de Harold Dinte Albastru, iar fiul și nepoții lui sînt cunoscuți cuceritori și regi ai Angliei. Piatra runică este în același timp o piatră comemorativă și o pretenție la moștenire. Harold i-a urmat lui Gorm. Dar el nu numai că i-a urmat lui Gorm, ci a și avut stăpînirea asupra unui stat danez în expansiune pînă la granițele Danemarcei medievale. Jelling, fortăreața lui, era situată în apropiere de centrul acestui stat, cu orașe care erau așezate la distanțe aproape egale (Arhus, Viborg, Odense și Ribe). Cele mai importante expediții în Anglia au fost conduse de membrii unei familii regale daneze, dinastia Jelling, și de reprezentanții acesteia ; ei au venit în calitate de conducători ai unor armate *naționale* în campanii întreprinse din rațiuni *naționale*. Reprezentau o continuare politică și economică a puterii daneze. Nu este nevoie să se atribuie lui Svein sau Cnut obiective imperialiste : efectul faptelor lor a fost crearea unui imperiu danez de facto în Europa de nord. Acesta n-avea cum să dureze și ultima încercare a unui rege norvegian de a-l menține a eșuat o dată cu moartea regelui, la Stamford Bridge, în 1066.

Argintul, proprietatea mobilă și, probabil, mai mult pămînt erau obiectivele celui de-al doilea val al vikingilor. Tributul Danegeld este aproape complet necunoscut în prima perioadă a atacurilor vikinge împotriva Angliei, dar el a devenit un semn distinctiv al acestor din urmă atacuri. Începînd din ultimul deceniu al secolului al X-lea, astfel de plăți, care erau uimitor de mari, reflectă nu numai obiectivele noilor vikingi, dar și bogăția Angliei.

Din 992 pînă în 1012, cînd tributul Danegeld a devenit o parte a sistemului de impozite, vikingilor agresori li s-a plătit o mare cantitate de argint. Eşecul politicii engleze este ilustrat de plata în continuare a tributului Danegeld ; prin el n-a fost cumpărată o pace stabilă, iar danezii s-au întors de mai multe ori şi englezii au sfîrşit prin a avea un rege danez. Un observator făcea remarca următoare : Anglia a plătit pentru a fi cucerită. Tabelul 5 dă o listă a acestor plăţi.

Tabelul 5. Tributuri Danegeld plătite de englezi

Anul	*Cantitatea de argint în livre*
991	22 000
994	16 000
1002	24 000
1007	36 000
1009	3 000

Mai mult de 100 000 de livre de argint — monede, brăţări etc. — au fost trimise în Scandinavia ; multe apar în tezaurele de argint de acolo, inclusiv zeci de mii de monede ale lui Ethelred. Mari cantităţi au continuat să fie luate ca tribut Danegeld, după 1012. De pildă, în 1018 englezii au strîns mai mult de 82 000 de livre de argint pentru a-i plăti lui Cnut. În toată această perioadă tributul Danegeld a fost, la început întîmplător, iar apoi instituţionalizat, ca un instrument al politicii vikinge împotriva Angliei.

Principalii actori erau regii şi viitorii regi : de partea vikingă, Olaf Tryggvason, Sveîn şi Cnut şi, de partea engleză, Ethelred, cel care a domnit vreme îndelungată. Sursele engleze pun înfrîngerea englezilor pe seama ineficienţei conducătorilor, slăbiciunii şi incapacităţii regilor de a conduce. Regele Ethelred nu l-a avut pe înţelegătorul Asser, n-a avut un cronicar slugarnic şi n-a fost reabilitat postum. El poartă vina şi rămîne simbolul înfrîngerii englezilor. Puţin regi ai Angliei au o poreclă atît de uşor de ţinut minte şi atît de blamabilă — Ethelred Neisprăvitul, — şi dezavantajul nu este doar pentru Ethelred : este în dauna istoriei. Această preocupare faţă de Ethelred scoate în evidenţă înfrîngerea englezilor, eşecul lor în a se apăra singuri cu succes — aşa cum făcuseră pe vremea lui Alfred — împotriva atacurilor vikingilor. În

centrul atenției nu se află această permanentă stare de refacere în urma înfrîngerilor, ci marea victorie a vikingilor. Ei au cucerit Anglia. Ei au ajuns să controleze una din cele mai bogate părți ale Europei. Ei au pus regele lor pe tronul Angliei. Svein și Cnut — nu nefericitul, înfrîntul Ethelred — s-au aflat în centrul atenției, triumfători și victorioși. Ar fi putut vreunul din marii regi ai Wessex-ului — Alfred, Eduard cel Bătrîn, Athelstan — să reziste în fața acestei armate daneze, care a venit ca o forță organizată, avînd conducători cu sînge regesc ? Ar fi avut Alfred mai mult succes decît Ethelred ? Dă cineva crezare afirmației chiar nerostite, provenite din surse insulare, că înfrîngerea englezilor poate fi doar rezultatul slăbiciunii lor ?

Armata daneză — bine echipată, disciplinată, condusă în mod strălucit — a învins. Compusă mai ales din danezi, armata invadatoare cuprindea în rîndurile sale numeroși vikingi din toate părțile Scandinaviei : cinci pietre comemorează în Suedia astfel de războinici și mii de monede englezești găsite în Gotland, în zona continentală a Suediei și în Norvegia sînt mărturii ale acestei prezențe. Legenda jomvikingilor, o comunitate de războinici vikingi care-și ofereau serviciile ca mercenari, aparține unei epoci mai tîrzii și nu este nevoie să se atribuie victoria vikingilor în Anglia acestor bărbați legendari educați în atmosfera severă de celibat de la Jomsborg. Cele trei fortărețe din Danemarca de la sfîrșitul secolului al X-lea — la Trelleborg, Fyrkat și Aggersborg — nu erau folosite ca tabere militare de antrenament în vederea invadării Angliei, cum s-a crezut odată, ci sînt indicii ale unei societăți organizate, capabile să întărească locurile strategice în scopul apărării și încasării de taxe. Această societate organizată a educat armata care a plecat cu Svein, Cnut și comandanții lor militari să cucerească Anglia.

Aceste armate daneze invadatoare nu se numărau cu sutele, cel puțin în ceea ce privește armata lui Olaf și Svein în 994 și, în special, armata lui Thorkell și a oamenilor săi din 1009 — descrisă de cronicar ca fiind „uriașă" — sau armatele victorioase ale lui Svein din 1013 și Cnut în 1015, cînd în ambele cazuri a fost folosită întreaga forță militară a danezilor. Acestea erau armate mari pregătite să rămînă perioade lungi pe cîmpul de luptă, în stare să suporte înfrîngeri și, în ultimă instanță, să înfrîngă armata engleză care nu era atît de prost pre-

gătită precum au prezentat lucrurile cei care au căutat scuze. Nu este de mirare că în 1009, în fața extraordinarei armate a lui Thorkell, omul lui Svein, regele Ethelred a ordonat ca după slujbă, care începe cu psalmul trei, să se spună rugăciuni „O, Doamne, cît de mult s-au înmulțit de mă neliniștesc". Se poate să nu fie chiar atît de exagerat să se compare mărimea armatei aduse de Cnut la Sandwich, în 1015, cu cea a armatei normande care a debarcat împreună cu ducele William la Pevensey în 1066.

Evenimentele pot fi repede repovestite. Anglia a trăit din 954 pînă în 980 în pace ; o întrerupere între primul și al doilea val, o pauză similară cu cei 40 de ani de odihnă în Irlanda. Primele atacuri — cele din anii 980 — au fost mici ca mărime și destul de rare ; ele au fost doar incursiuni minore. Indicau însă noi frămîntări în Danemarca. Deși poemul în engleză veche despre bătălia de la Maldon a făcut celebră înfrîngerea unei armate engleze în Essex în 991, importanța bătăliei constă nu atît în codul galant de comportare a celor două părți și în curajul nesăbuit de care au dat dovadă englezii la Byrhtnoth, cît în înfrîngerea englezilor, indiciu al evenimentelor care aveau să urmeze.

Prima invazie importantă în decurs de o jumătate de secol a avut loc în 994, fiind condusă de Svein, regele Danemarcei (987—1014) și de Olaf Tryggvason, mai tirziu rege al Norvegiei care, după cît se pare, se întorsese de curînd, după aventuri printre rudele sale din Rusia. Trecerea lui Olaf la creștinism, la curtea lui Ethelred, după încheierea păcii urma să aibă consecințe profunde în Norvegia și în teritoriile vikinge din Atlanticul de nord. Armata daneză care a venit în Anglia în 997 a rămas pînă în anul 1000 și, probabil, și-a limitat incursiunile la coasta de sud a Angliei și Wales. Ea s-a întors în 1001, utilizînd insula Wight ca bază de acțiune, în special în sud-vest și pacea a venit abia în 1002 cu plata către danezi a 24 000 de livre de argint. Celor care ar dori să-l reabiliteze pe Ethelred le-ar fi greu să explice ordinul lui din 13 noiembrie al aceluiași an de a-i masacra pe danezi. *Cronica anglo-saxonă* spune pur și simplu :

Regele a poruncit ca toți danezii din Anglia să fie uciși de ziua Sf. Brice pentru că aflase că ei puneau la cale să-l omoare pe el și pe sfetnicii lui și apoi să pună stăpînire pe regat.

Într-un document aproape contemporan cu regele sînt descrise evenimentele înspăimîntătoare ale masacrului de la Oxford din ziua Sf. Brice :

Cu sfatul unor oameni de seamă şi al unor magnaţi am poruncit ca toţi danezii care s-au ivit pe această insulă asemenea plevei în grîu să fie pe drept omorîţi. Toţi danezii din Oxford, temîndu-se pentru vieţile lor, s-au refugiat la mănăstirea Sf. Friedeswide, pe care au fost siliţi să o părăsească cînd urmăritorii au dat foc mănăstirii.

Ideea masacrării tuturor danezilor care trăiau în regiunea unde se aplica Danelaw întrece orice limită a imaginaţiei ; de altfel sursele din vremea respectivă nu consemnează nimic despre faptul că zeci de mii de danezi ar fi căzut sub spada engleză. O tradiţie demnă de încredere ne spune că sora regelui Svein s-a numărat printre cei ucişi. Răzbunarea — un stimulent puternic — ar fi suficientă pentru a explica de ce Svein s-a abătut asupra Angliei în campaniile din 1003, 1004, 1006 şi 1007 — părăsind-o cu înţelepciune în timpul anului 1005, cînd a fost foamete. Danezii veneau fără încetare, cu scopul de a-l pedepsi pe Ethelred. Şi, rămînînd un viking în adîncul inimii, pricepîndu-se la argint, Svein şi armata sa s-au întors în Scandinavia în 1007, şi au adus cu ei 36 000 de livre. Cu acest preţ au fost cumpăraţi 2 ani de pace.

O armată daneză mare sub conducerea lui Thorkell cel Înalt a venit în 1009. A înaintat, a atacat şi a jefuit după pofta inimii. Se părea că în Anglia nu mai există forţă care să stea în calea războinicilor danezi. În dreptul anului 1011 cronicarul abia vorbea de succesele lui Thorkell :

De astă dată au năvălit în (I) East Anglia, (II) Essex, (III) Middlesex, (IV) Oxfordshire, (V) Cambridgeshire, (VI) Hertfordshire, (VII) Buckinghamshire, (VIII) Bedfordshire, (IX) în jumătate din Huntingdonshire şi (X) într-o mare parte din Northamptonshire ca şi, la sud de Tamisa, în tot Kent-ul şi Sussex-ul şi districtul din jurul Hastingsului, precum şi în Surrey şi Berkshire şi Hampshire şi o mare parte din Wiltshire.

Această armată şi-a încetat atacurile abia cînd i s-au oferit 48 000 de livre de argint. Avizi să capete o răscumpărare pentru Alfheah (Alphege), arhiepiscop de Canterbury, şi ameţiţi de vinul din sud, o ceată de oameni de-ai lui Thorkell au aruncat în arhiepiscop cu oase de vită şi i-au crăpat ţeasta cu o bardă în prima sîmbătă după

Paşti, adăugînd astfel, la listele de martiri şi sfinţi, un alt creştin. Regatul, ale cărui fortificaţii erau aproape distruse după campaniile lui Thorkell, care au durat trei ani, putea acum să fie cucerit ; este ceea ce a şi făcut Svein. În 1013 Svein a obţinut sprijin armat din partea regiunii unde se aplica Danelaw, a mărşăluit spre sud şi la sfîrşitul anului era unicul cîrmuitor al Angliei. El s-a bucurat de acest triumf doar cîteva săptămîni, deoarece la 3 februarie 1014 a murit. Ethelred şi-a refăcut regatul, dar numai pentru scurt timp, deoarece în fruntea unei mari armate, fiul lui Svein, Cnut, care avea 18 ani, a restabilit, la 1016, stăpînirea daneză asupra Angliei.

Domnia lui Cnut (1016—1035) face parte mai mult din istoria Angliei decît din istoria vikingilor, totuşi nu poate fi trecut cu vederea faptul că un mare rege-războinic a domnit în Anglia timp de aproape 20 de ani. Anglia a rămas un regat separat ; cînd, în 1019, Cnut a devenit rege al Danemarcei, Anglia nu a devenit provincie a regatului danez ; nici în 1028, cînd Cnut a devenit rege al Norvegiei, nu a devenit parte a unui imperiu scandinav. Totuşi, în timpul lui Cnut a existat o Scandinavie mai mare. Într-o proclamaţie din 1027 el s-a putut intitula „rege al întregii Anglii, al Danemarcei şi

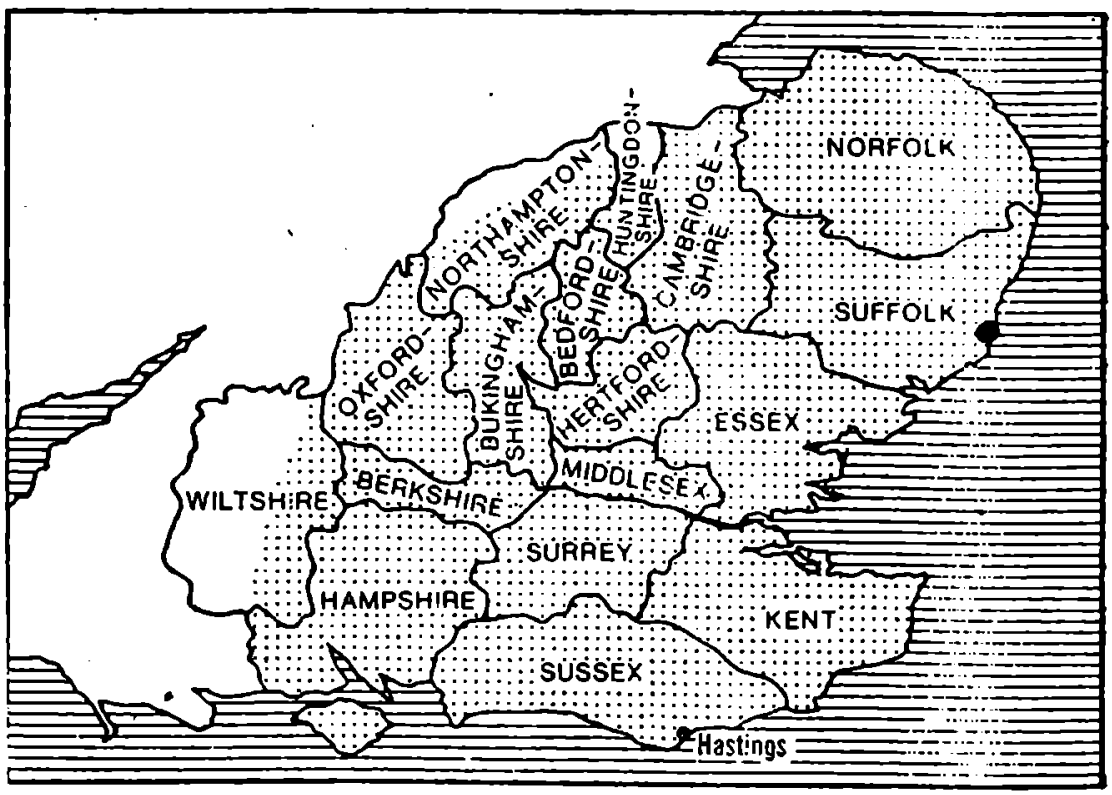

22. Amplasarea atacurilor armatei lui Thorkell, 1009—1011

Norvegiei și al unei părți din Suedia". Oare din modestie, virtute ce nu-i caracteriza prea tare pe vikingi, o fi omis el să menționeze titlurile de „stăpîn în Orkney și Shetland, suzeran al regilor Scoției și Dublinului" ? Lumea vikingilor se schimbase de cînd căpitanii de corăbii făcuseră incursiuni pe țărmurile Angliei în anii 830. Cnut a luat parte la încoronarea, la Roma, în 1027, a împăratului Conrad al II-lea ; nouă ani mai tîrziu, fiica lui s-a căsătorit cu fiul cel mare al împăratului. Cnut stătea în rînd cu cei puternici și avea tot dreptul să o facă. Nici un alt rege al Angliei dinaintea lui n-a făcut o impresie atît de bună pe scena politică a Europei. El a putut să-și permită să fie generos și să cinstească cultul regelui Edmund din East Anglia, omorît de danezi în 869, și să ajute la transportarea rămășițelor pămîntești ale arhiepiscopului Alphege la Canterbury.

Al doilea val viking împotriva Angliei a luat sfîrșit o dată cu moartea lui Cnut, în 1035. Încercările altor regi scandinavi de a adăuga Anglia la coroana lor au dat greș. Harold Hardraade, varegul de la curtea de la Constantinopol și rege al Norvegiei (1046—1066), a fost înfrînt la Stamford Bridge în 1066 iar încercarea unui rege de mai tîrziu, numit Cnut, a eșuat în 1085, înaintea ieșirii corăbiilor în larg. Și cu aceste eforturi zadarnice de a restabili dominația vikingă în Anglia s-a epuizat forța simțită prima oară la Lindisfarne, în 793, și care dominase istoria Angliei o mare parte din intervalul care se scursese. În istoria ei consemnată, forțe puternice izbiseră această insulă : la numele de romani, anglo-saxoni și normanzi trebuie adăugați în mod sigur și vikingii.

7

Suedezii şi Răsăritul

Şi un drum ducea spre răsărit. Vikingii care au părăsit Uppland şi insula Gotland au urmat acest drum pe rîuri şi uscat, pătrunzînd adînc în inima Europei răsăritene şi, mai departe, spre capitalele Bizanţului poate şi ale Islamului. Împăratul Bizanţului a creat chiar o gardă formată din vikingi. Oraşe ca Novgorodul şi Kievul erau cîrmuite de vikingi. Legăturile cu vechea ţară n-au fost întrerupte. Deceniu după deceniu grămezi de monede erau depozitate în Scandinavia. Pericolele întîlnite nu erau pericolele mării deschise — cu excepţia furtunilor întîmplătoare în partea de răsărit a Marii Baltice — ci obstacolele fizice create de praguri şi transportul ambarcaţiunilor pe uscat de la un rîu la altul, obstacolele umane reprezentate de alţi neguţători-piraţi şi de triburi ostile.

Pentru vikingi experienţa în Europa răsăriteană s-ar putea să fi fost cea mai reuşită dintre experienţele lor. Pe atunci, Marea Baltică era un lac suedez. Mai tîrziu ea avea să fie numită de greci şi de alţii Marea Varegilor (adică a scandinavilor). Suedia, care îşi avea centrul în Uppland, ţinea sub dominaţia ei politică insulele Gotland şi Aland. Deşi Gotlandul nu putea să exercite putere politică în exterior, poziţia lui strategică la intersecţia rutelor din Marea Baltică i-a asigurat un loc de seamă în relaţiile cu răsăritul. Mai mult de jumătate din monezile existente în Scandinavia şi provenind din epoca vikingilor au fost găsite în Gotland ; dintre acestea 22 de tezaure au fost îngropate înainte de 890, şi cuprind peste 4 000 de monede, dintre care cele mai multe kufice (adică arabe). 80 la sută din monedele pro-

venite din Bizanț, care sînt foarte rare în Scandinavia, au fost găsite în Gotland. Pe această insulă sînt presărate pietre memoriale, unele pentru vikingii din Gotland care au murit în drumul lor spre răsărit ; de pildă, una avînd epitaful „Grecia, Ierusalim, Islanda, Serklanda [Saracenland]". Wulfstan, ale cărui descrieri au fost incluse în lucrarea *Orosius* a regelui Alfred, a navigat prin aceste ape din răsărit și, observînd Gotland la babord, scria despre acesta ca despre un teritoriu, ne spune el, aparținînd Suediei. Înainte de epoca vikingilor, suedezii și gotlandezii creaseră colonii pe țărmul de sud al Balticii. O serie de săpături au scos la iveală două cimitire scandinave mai mari lîngă orașul Grobîn situat în apropierea orașului Libau de azi pe coasta baltică a Letoniei. Unul dintre acestea, fără îndoială militar, conține indicii clare legate de Suedia centrală. Celălalt conține morminte de bărbați și de femei, podoabe și indicii ale unei vieți domestice ; acesta a fost cimitirul unei comunități de gotlandezi, care, la adăpostul armatei suedeze, avea

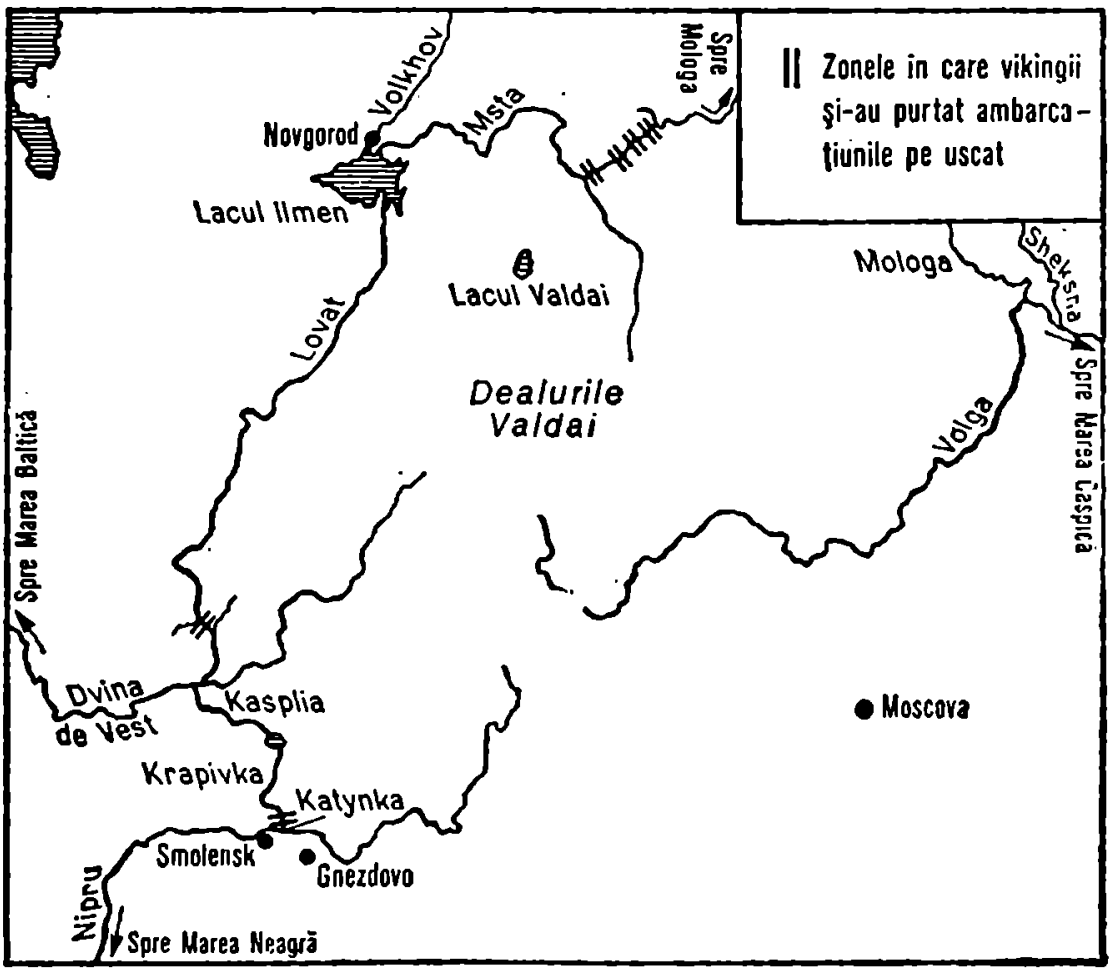

23. Dealurile Valdai și bazinele hidrografice

ocupații pașnice. Cele două cimitire de la Grobin pot fi datate 650—800 și atestă existența unor colonii scandinave pre-vikinge pe țărmul de sud al Mării Baltice.

La est de Marea Baltică drumul nu era „un drum", ci era format din căile navigabile care duceau în teritoriile locuite de popoarele finice, bulgari, slavi și alții. Regiunea Valdai, zonă întinzîndu-se pe circa 100 de mile pătrate, situată la sud de Novgorod la o distanță de 100 de mile și în nord-vestul Moscovei de azi, la o distanță de circa 200 de mile, are o importanță deosebită pentru înțelegerea acestor remarcabile sisteme de rîuri. Din munți izvorăsc 4 din cele mai mari fluvii din Europa răsăriteană. Pornind din podișul Valdai, Dvina de vest curge spre vest și nord-vest, îndreptîndu-se către Marea Baltică, în care intră prin golful Riga. Venind din podișul Valdai, Lovat curge spre nord și intră în lacul Ilmen de unde rîul Volhov se îndreaptă spre lacul Ladoga și, ajungînd la Neva, se varsă în Marea Baltică în golful Finic. Al treilea fluviu care izvorăște din acest podiș este Niprul, care în drumul său spre Marea Neagră curge spre sud, trecînd prin Kiev. În sfîrșit, Volga — cel mai lung fluviu din Europa. Și el izvorăște din podișul Valdai, pornește spre est în direcția orașului Kazan de azi, face un cot — așanumitul cot al Volgăi — și apoi curge spre sud, vărsîndu-se în Marea Caspică. Din această perspectivă podișul Valdai este una din cele mai importante cumpene de ape din Europa. Acest podiș a fost important pentru vikingi pentru că, trăgînd corăbiile pe uscat, pe porțiunile dintre rîurile din Valdai, au legat aceste rîuri, făcînd astfel posibilă trecerea de la afluenții unui fluviu mare la afluenții altui fluviu mare. Sistemul folosit în Valdai a permis suedezilor să aibă acces la regiunile de sud și est ale acestei părți a Europei.

Ajunși la Europa răsăriteană, vikingii din Scandinavia se aflau în fața a două intrări. O intrare era prin golful Riga și Dvina de vest, care-i ducea prin Polotsk în podișul Valdai, de unde cel puțin opt drumuri diferite, avînd fiecare cîte o porțiune care trebuia străbătută pe uscat, îi duceau spre Nipru și spre toată zona pe care acest fluviu le-o deschidea. Drumul cel mai bine cunoscut de la Dvina de vest spre Nipru era pe rîul Kasplia, apoi pe rîul Vidra, de unde intra în lacul Kuprino, și de acolo în rîul Krapivka ; de aici, după o mică porțiune de uscat,

pînă la rîul Katinka, drumul continua pentru a ajunge la Nipru, în apropiere de Gnezdovo. A doua intrare prin care puteau pătrunde în Europa răsăriteană era golful Finic și rîul Neva, de unde ajungeau în lacul Ladoga. Din acest lac ei puteau să meargă sau spre sud sau spre est. Dacă mergeau spre sud, puteau să folosească rîul Volkhov și, după ce treceau de Novgorod, intrau în lacul Ilmen, iar de acolo pe rîul Lovat ajungeau în podișul Valdai. Aici drumuri accesibile uneau Lovatul cu Dvina și, prin Dvina, și cu Niprul, bineînțeles. Dacă de la lacul Ladoga mergeau spre est, foloseau rîul Svir pînă la lacul Onega, apoi spre sud pînă la Beloozero, de unde rîul Seksna îi ducea la Volga. Acest drum avea o porțiune de mai puțin de 5 mile care trebuia străbătută pe uscat. De la lacul Ilmen vikingii suedezi puteau să ajungă la Volga și la piețele de blănuri de la Mologa, folosind rîul Msta. Și aici trebuiau străbătute scurte porțiuni de uscat. Cuvîntul englez „portage" poate crea impresia falsă că ambarcațiile vikinge erau transbordate. Cuvîntul rus „volok" înseamnă tragerea corăbiilor. O astfel de operație era necesară nu numai pentru a lega afluenții marilor fluvii, dar și pentru a trece unele praguri mari, în special pe Niprul de jos. Uneori trebuia dată jos încărcătura din corăbii și transportată apoi de sclavi pentru a face trecerea corăbiei peste praguri mai ușoară. Astfel, aceste mari bazine fluviale au oferit vikingilor din Suedia și Gotland o rețea de drumuri comparabilă cu drumurile romane de care au dispus danezii în Anglia. Pe aceste fluvii au venit vikingii.

În călătoriile lor de-a lungul fluviilor vikingii au întîlnit o varietate de popoare. La est, pe malurile Volgăi, trăiau triburi fino-ugrice, iar la răsărit de ele bulgarii, sau, mai degrabă, bulgarii de răsărit, grupați în jurul Bulgar-ului, lîngă cotul Volgăi ; bulgarii de vest se deplasează spre Dunărea de jos. La sud de bulgari, vikingii au venit în contact cu chazarii, care stăpîneau cursul inferior al Volgăi, țărmurile de nord ale Mării Caspice, unde își aveau capitala la Itil, teritoriile spre vest pînă la marea de Azov, și acea parte a Crimeei situată la nord de munții Caucaz. Pe teritoriile pe care trecea drumul spre Constantinopol trăiau diferite popoare slave, mai ales crivicii, dregovicii, dravlianii și radimicii în regiunea cursului superior al Niprului. La sud trăiau pecenegii, un

24. Rusia în vremea vikingilor

trib crud de origine turcă. În aceste regiuni și la aceste popoare au venit în secolul al IX-lea acei suedezi numiți *„rus"*.

Prima venire a vikingilor

Vikingii din Scandinavia de est au venit în teritoriile ce aveau să devină cunoscute sub numele de Rusia la începutul secolului al IX-lea. În legătură cu venirea lor nu există mențiuni complete, dar există suficiente izvoare literare și arheologice pentru a ne pune la dispoziție un tablou mai amplu. *Povestea vremurilor de demult* (cunoscută sub numele de *Cronica lui Nestor)* este principalul document scris. Această cronică de tipul analelor a fost alcătuită pe la anul 1113 la o mînăstire din Kiev de un

singur compilator, care a folosit cîteva surse greceşti şi ruseşti cunoscute, ca şi vechi tradiţii ruse. Printre aceste tradiţii se găseşte şi chemarea varegilor.

859 Varegii veniţi de peste mare au pus tribut asupra ciuzilor, slavilor, merianilor, vesilor şi crivicilor.

860 - 862 Cei care fuseseră siliţi să plătească tribut varegilor i-au alungat înapoi peste mare şi, fără să le mai plătească tribut, au început să se cîrmuiască singuri. Dar n-aveau nici un fel de legiuiri şi au început să se bată între ei. Atunci şi-au spus unii altora: „Haideţi să căutăm un prinţ care să ne poată conduce şi să ne judece după lege". Ca urmare s-au dus peste mări la ruşii varegi. Aceşti varegi erau cunoscuţi ca ruşi, după cum ceilalţi erau cunoscuţi ca suedezi, norvegieni, angli, goţi pentru că aşa li se spunea. Ciuzii, slavii, crivicii şi vesii au spus oamenilor din rîndul varegilor: „Ţara noastră este mare şi bogată dar nu este rînduială în ea. Veniţi să cîrmuiţi şi să domniţi peste noi". Au ales astfel trei fraţi, cu neamurile lor, care i-au luat cu ei pe toţi varegii şi au migrat. Cel mai mare, Rurik, s-a aşezat în Novgorod; al doilea, Sineus, la Beloozero; şi al treilea, Truvor, la Izborsk. Datorită acestor varegi regiunea Novgorod a devenit cunoscută ca ţara ruşilor. Actualii locuitori ai Novgorodului coboară din neamul vareg dar în vechime erau slavi.

Peste cîţiva ani, continuă povestirea din cronică, fraţii lui Rurik au murit şi el a devenit stăpîn al Rusiei de nord-vest şi cîrmuitor peste popoarele care trăiau deja acolo (slavi, crivici, vesi, meriani şi muromieni). Doi varegi din Novgorod, pe nume Askold şi Dir, care nu erau neamuri cu Rurik, au pornit cu corăbiile pe rîuri intenţionînd să ajungă la Constantinopol. În drumul lor pe Nipru au observat un oraş aşezat pe un deal şi au întrebat ce este. Li s-a spus că trei fraţi întemeiaseră oraşul şi că acesta plătea acum tribut chazarilor. Askold şi Dir, spune mai departe povestirea, au strîns o armată varegă şi au pus stăpînire pe oraş. Aşa a început lunga istorie a varegilor *rus*.

Povestirea relatată în cronică merită să fie crezută. Autorul arată în mod clar că varegii au fost primii care au instituit controlul asupra tîrgurilor şi zonelor mai îndepărtate situate la nord-vest şi apoi asupra Kievului şi împrejurimilor lui. O dată precizat acest lucru, el poate — după cum şi pledează — să continue relatarea istoriei ulterioare a varegilor. Novgorodul şi Kievul au fost centre vikinge rivale doar pentru scurt timp. Pe la 860

Oleg, cneazul Novgorodului, cu o armată formată din vikingi, fini, slavi și alte popoare a pus stăpînire pe Kiev. „Oleg, ni se spune, s-a declarat cneaz al Kievului și a spus că acest oraș trebuie să fie mama orașelor varege". Și așa s-a întîmplat.

Aici, ca și în alte locuri din cronică, cronologia nu este exactă. Venirea varegilor poate fi plasată cu oarecare precizie la începutul secolului al IX-lea ; pe la 860 ei erau organizați în noua lor țară și atacau Constantinopolul. Fără a mai vorbi de cronologie, această relatare din *Cronica* rusă a dat naștere la una din cele mai aprinse discuții din istoriografia modernă, în centrul controversei aflîndu-se cuvintele „*rus*" și „vareg". Acest din urmă cuvînt trebuie înțeles ca însemnînd scandinavi. Cele cinci popoare cărora li se dă această denumire de către compilatorul din secolul al XII-lea — să nu uităm, el însuși slav — sînt suedezii, norvegienii, anglii (adică locuitori ai Danemarcei din apropiere de Hedeby. goții (adică locuitori ai Gotlandei) și, în sfîrșit, *rus*-ii. Este clar că, potrivit cronicii, *rus*-ii sînt varegi (adică un fel de scandinavi).

Din fericire există alte surse mai apropiate de vremea respectivă, care explică cine erau *rus*-ii în secolele al IX-lea și al X-lea. *Analele Sf. Bertin*, o sursă principală referitoare la vikingii din țara francilor și, legat de ceea ce ne interesează, o cronică de curte contemporană, cuprinde în dreptul anului 839 o întîmplare referitoare la vikingii din Europa răsăriteană. În acel an, la împăratul Ludovic cel Pios, care se afla la Ingelheim, lîngă Mainz, a venit o solie de la Constantinopol. Acești soli greci aveau cu ei doi oameni „care își ziceau «rhos»". Ei veniseră ca soli ai regelui lor (chaganus) la curtea de la Constantinopol, dar nu s-au întors pe drumul pe care veniseră, de teama unor dușmani. Le-a dat Ludovic cel Pios liberă trecere prin regatul său pentru ca să se poată întoarce acasă ? Cine sînt acești oameni, a întrebat Ludovic ? Sînt suedezi, a fost informat. Deoarece știa ce pericol reprezentau neamurile daneze ale acestora, și temîndu-se ca ei să nu fie spioni, Ludovic a ordonat să fie închiși pînă cînd va putea să hotărască dacă povestea lor este adevărată. Astfel, deoarece acești „rhos" erau vikingi au fost închiși. Ar putea fi menționate și alte surse — ele vor apărea la timpul potrivit — dar că *rus-ii* din cronică erau suedezi trebuie să fie destul de clar.

Săpături arheologice în diferite locuri au dus parțial la confirmarea imaginii care-i prezintă pe vikingi venind de peste mare în aceste tîrguri. La Staraia Ladoga, un loc situat la aproximativ șapte mile la sud de lacul Ladoga, pe rîul Volkhov, și cunoscut în relatări norvegiene sub numele de Aldeigjuborg, au fost găsite, la nivelul secolului al IX-lea, multe obiecte de origine scandinavă, ca și materiale de origine finică. Un baston de lemn, purtînd o inscripție runică, probabil o imprecație, este menționat atît de des în special de către arheologii suedezi, încît se poate crede că acesta este singurul obiect de origine scandinavă provenit de la acel nivel deși nu este cazul. O fibulă mică ovală făcută din bronz, patru piese de joc din os și o casetă din bronz pentru agrafe sint reprezentative pentru linia decorației suedeze. La Staraia Ladoga au fost găsiți pantofi de piele, al căror toc se termină în formă de triunghi, formă folosită în sudul Suediei, și au fost datați din perioada cînd se știe că au apărut pentru prima oară scandinavii. Fibule și piepteni semănînd doar cu modelele scandinave apar la următorul nivel, cel mai recent. Aceste descoperiri concordă cu opinia că Staraia Ladoga era un loc de popas spre alte locuri, în special spre Novgorod.

Novgorod este așezat pe rîul Volkhov la 3 mile nord de lacul Ilmen și în sudul lacului Ladoga, la o distanță de 115 mile de acesta. De fapt, rîul împarte orașul în două. În partea de vest se află catedrala Sf. Sofia, construită în secolul al XI-lea și cetatea (kremlin), fortăreață construită în secolul al XI-lea. Partea de răsărit era partea rezervată tîrgului. Săpături ample în partea de vest n-au scos la iveală dovezi privind existența unui oraș înainte de mijlocul secolului al X-lea în pofida unor condiții ideale pentru păstrare (adică bălți). Nu trebuie să se ajungă la concluzii negative : în mod logic, așezarea vikingă ar fi putut să fie pe malul de est unde se afla tîrgul, loc avantajos pentru negustori. Cîteva săpături la circa 100 de yarzi de marginea excavațiilor ar putea să dea la iveală descoperiri importante. Este bine să ne amintim că dacă ne-am fi limitat la mărturii arheologice pentru Anglia și Irlanda, singurele orașe din epoca vikingilor despre care am avea cunoștință ar fi York și Dublin. Marele cimitir de la Gnezdovo, în apropiere de Smolensk, cuprinde 3 000 de tumulusuri funerare — o necropolă — și, deși majoritatea nu sînt studiate, pun în evidență o popu-

laţie foarte amestecată în ceea ce priveşte caracterul, dar care cuprinde un număr important de scandinavi. Situat doar la şase mile mai departe, Smolensk a luat se pare locul aşezării Gnezdovo în secolul al XI-lea şi aceasta explică absenţa unor materiale de origine scandinavă în săpăturile de la Smolensk.

Varegii şi Bizanţul

Legăturile dintre Kiev şi Constantinopol, dintre varegi şi greci, dintre vikingi şi bizantini s-au dezvoltat repede, după cucerirea Kievului. La început aceste legături implicau elemente comerciale şi politice, dar cu timpul au început să fie implicate religia şi într-o oarecare măsură cultura. Deşi *rus*-ii kieveni reprezentaseră nu o dată un pericol serios pentru Constantinopol, ei erau inferiori în această relaţie, fiind uneori chiar pioni ai experimentaţilor greci. Prezenţa a doi soli ai varegilor la curtea împăratului, în anul 839, este dovada unor legături timpurii : de fapt, este cea mai veche referire scrisă cunoscută în cazul vikingilor din răsărit. Faptul că aceşti ruşi erau suedezi, este indiscutabil, dar care a fost misiunea lor şi, mai ales, de unde au venit ei, sînt întrebări care trebuie discutate. Probabil că au acţionat în calitate de soli ai unor negustători *rus* care se aşezaseră nu demult la Staraia Ladoga sau la Novgorod sau, după cum cred unii, chiar la Kiev. Este desigur posibil ca aceşti varegi *rus* să fi venit din Suedia şi să fi ajuns la Constantinopol, călătorind cu corăbiile pe Nipru. Dar acest lucru pare totuşi improbabil, avînd în vedere evenimentele din 860, doar 20 de ani mai tîrziu, care ne fac să presupunem că acolo se organizase şi închegase cel puţin un stat incipient.

La 18 iunie 860 la Constantinopol a apărut o caravană de corăbii vikinge. Noua Romă, pînă atunci inexpugnabilă, a simţit acum înţepătura unui atac masiv de pe mare din partea ruşilor scandinavi. Agresorii coborîseră cu corăbiile de la Kiev, pe Nipru, şi de la vărsarea lui au străbătut Marea Neagră pînă la Bosfor, navigînd probabil pe lîngă coastă. Flota avea 200 de corăbii trainice — *Povestea vremurilor de demult* spune 2 000 şi dă anul 865, dar nici cifrele şi nici cronologia nu sînt punctele forte ale cronicarului. Dacă ficcare corabie avea un

echipaj de 40 de oameni — unele estimări merg pînă la 100 — în iunie 860 în faţa Constantinopolului se afla o armată vikingă de 8 000 de corăbieri-războinici. Oraşul era nepregătit : flota lui şi împăratul erau angajaţi într-o campanie împotriva arabilor. În oraş nu ajunsese nici un semnal de alarmă : corăbiile au apărut pe neaşteptate şi, dintr-o dată, mănăstirile situate de-a lungul Bosforului au început să fie jefuite. Atacanţii s-au apropiat de Cornul de aur şi locuitorii i-au putut vedea cum îşi ridicau săbiile deasupra capetelor lor asemenea figurilor

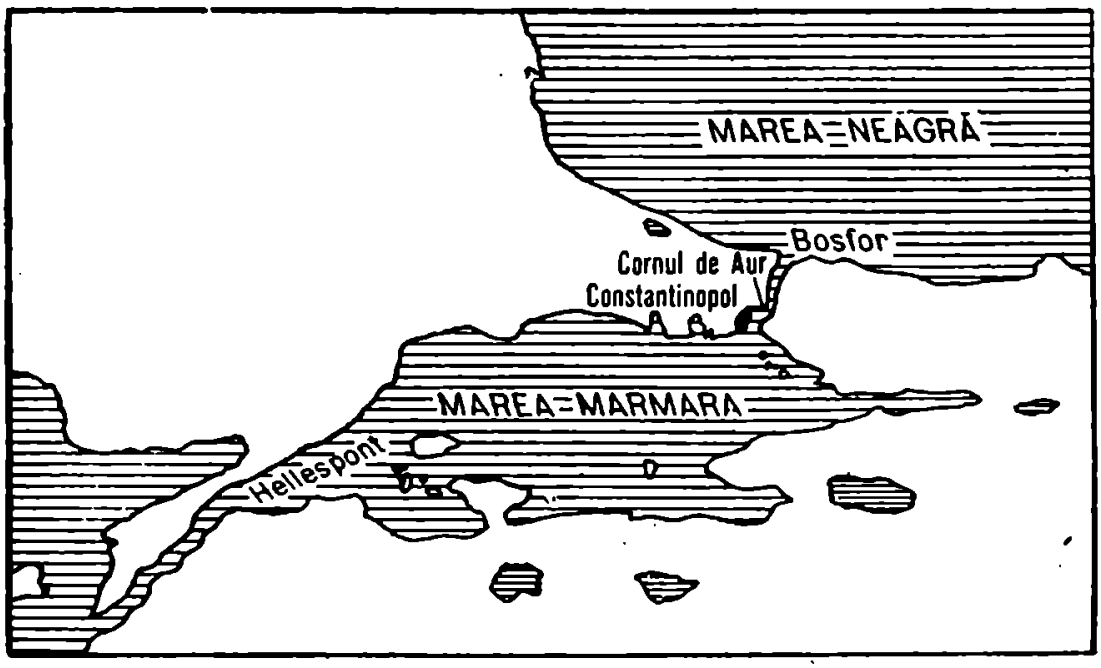

25. Constantinopolul şi împrejurimile acestuia

dăltuite în piatră. Într-o duminică, în timpul atacului, patriarhul Photius a ţinut o predică, care, chiar curăţată de înfloriturile ei retorice şi de expresiile obişnuite în predici, a rămas relatarea literară cea mai palpitantă şi absolut contemporană a unei incursiuni a vikingilor, depăşind relatările referitoare la asediul Parisului din 885.

Ce este aceasta ? Această năpastă şi urgie cumplită şi năprazznică ? De ce s-a abătut asupra noastră acest trăznet înspăimîntător pornit din nordul îndepărtat ? Ce soi de nori deşi, încărcaţi de nenorociri şi osîndă s-au lovit între ei cu tărie pentru a aduce asupra noastră acest fulger ce nu poate fi biruit ? De ce s-a pornit dintr-o dată această grindină de barbari, nu o grindină care frînge tulpinile grîului şi spicul porumbului sau mlădiţele viei şi zdrobeşte fructele necoapte sau rupe tulpinile plantelor şi ramurile... ci zdrobeşte în chip îngrozitor chiar trupurile oamenilor şi nimiceşte cu înverşunare întreaga naţie ?... Nu plătim, oare, pentru păcatele noastre ?

Întîlnim aici ecouri ale lamentării lui Alcuin după atacul din 793 asupra Lindisfarne-ului, dar Constantinopol nu era o simplă mănăstire pe o insulă la capătul lumii civilizate : el era cel mai mare oraş din lume, urmaşul Romei, era însuşi centrul civilizaţiei. Photius îşi avertizase turma — hoţi, preacurvari, falsificatori şi făptuitori de alte păcate de nedescris — dar el le reamintea, în timp ce corăbiile vikinge ameninţătoare erau nu departe de Sfînta Sofia, că au refuzat să-i dea ascultare : „n-am fost ascultat, şi de aceea văd un nor de barbari înecînd în sînge oraşul nostru care este pîrjolit de păcate". Invadatorii au venit de departe dintr-o ţară despărţită de oraş de către alte ţări şi popoare „pe rîuri navigabile şi pe mări fără porturi". Descriind devastările la care asista, Photius se plîngea :

Vai, mie, văd un trib fioros şi sălbatic care se adună fără teamă în jurul oraşului, pustiind mahalalele, distrugînd şi prefăcînd totul în praf şi pulbere, ogoare, case, cirezi, vite de povară, femei, bătrîni, tineri — trecînd totul prin sabie, nefiindu-le milă de nimic, nedîndu-se înapoi de la nimic. Distrugeri sînt peste tot. S-au abătut asupra ţării noastre, asemenea unor lăcuste asupra unui lan de porumb, la fel ca mana asupra viţei de vie, sau, mai degrabă, ca un vîrtej, taifun sau torent sau mai ştiu eu ce şi au nimicit neamuri întregi de locuitori. Ferice de cei care au căzut în mîinile barbarilor ucigaşi, deoarece murind, ei nu mai ştiu ce prăpăd s-a abătut asupra noastră.

Patriarhul adăuga că mahalalele oraşului erau atacate. Acolo piraţii barbari dădeau foc la case, îşi aruncau victimele în mare sau le străpungeau cu săbiile. N-avea nici un rost ca această tragedie să fie deplînsă, n-avea nici un rost regretul dacă nu era sinceră căinţa şi dispărea o dată cu plecarea invadatorilor.

În sfîrşit, dragii mei, a venit vremea să ne rugăm Mamei Logosului, singura noastră speranţă şi singurul liman. Implorînd-o, să ne rugăm ei : „Scapă-ne oraşul pentru că îţi stă în puteri".

Lăsînd la o parte hiperbolele din predică, putem desprinde ideea că atacanţii vikingi au trecut de la mahalalele Constantinopolului în Marea Marmara şi au atacat Insulele Princes. Bătrînul patriarh Ignatius, care se afla acolo în exil, a văzut cu ochii lui cum îi este răsturnat altarul, cum i se fură sfintele daruri şi cum 22

dintre slujitorii lui au fost duși pe corăbii și tăiați în bucăți cu topoarele.

Nimeni nu știe de ce au plecat vikingii în cele din urmă. Photius a organizat o procesiune și ă purtat hlamida Maicii Domnului în jurul orașului. Împăratul se întorcea cu oastea lui. Incursiunea fulger a vikingilor își atinsese ținta : pradă, și, poate, contactul cu „marele oraș" (*Mihailgrad*, cum îi spuneau *rus*-ii). Fie grație împăratului Mihail. Sfintei Maria sau furtunilor înfruntate de vikingi în Marea Neagră, în timp ce se aflau în drum spre casă, nu se poate spune că atacul lor a fost un succes. Constantinopolul, care fusese îngenuncheat timp de zece zile sau mai mult, care se temuse că nu va supraviețui, era acum în siguranță. Dar Photius, temîndu-se că timpul slăbește memoria și hotărîrile bune, predica din nou :

Toți trebuie să știți că primejdiile prin care am trecut și atacul neașteptat al acestui trib nu izvorăsc din altă parte decît din mînia și supărarea Domnului atotputernic... El n-a fost ca alte atacuri ale barbarilor, iar natura neașteptată a atacului, rapiditatea lui ciudată, brutalitatea tribului barbar, cruzimea și sălbăticia lui arată că lovitura a pornit ca un trăsnet din cer... Atacul acestui popor invadator, groaznic și extraordinar face cu atît mai vădit dovada multor păcate ; și iarăși spun, cu cît aceasta este un popor obscur, neînsemnat și necunoscut pînă la atacul împotriva noastră, cu atît este mai mare rușinea care ne apasă și supărarea Domnului, cu atît mai mare este durerea pe care ne-o aduce pedeapsa... Barbarii au pustiit împrejurimile orașului, i-au ucis cu cruzime pe cei care le-au căzut în mîini, s-au abătut nepedepsiți asupra orașului...

Un popor obscur, neînsemnat, care se numără printre sclavi, necunoscut, dar care și-a cîștigat un nume de pe urma expediției împotriva noastră — odată neînsemnat dar acum renumit, odată umil și sărac, dar acum splendid și bogat — un popor trăind undeva departe de țara noastră, barbar, nomad, plin de aroganță, nestăpînit, fără un conducător, căruia nu i s-a opus nimeni, a inundat ca un val, pe neașteptate, cît ai clipi din ochi, fruntariile țării noastre, și, asemenea unui mistreț, l-a devorat pe locuitorii țării ca și cum ar fi devorat iarbă, sau paie, sau recolta de pe cîmp... necruțînd nimic — de la oameni pînă la animale, neținînd seama de gingășia femeii, nefiindu-i milă de pruncii plăpînzi, nerespectînd părul cărunt al bătrînilor, neîmblînzit de nimic din ceea ce înduioșează de obicei natura umană, chiar cînd e vorba de animalele sălbatice, înfigîndu-și cu nerușinare spada în oricine, indiferent de vîrstă și sex. Pruncii au fost smulși de la sînul mamelor lor și izbiți de stînci, care le deveneau mormînt. Mamele lor erau măcelărite și aruncate peste trupurile, care se zbăteau încă, ale copiilor... Sălbăticia invadatorilor nu se limita la ființele omenești, ci se extindea

și asupra animalelor lipsite de darul vorbirii — oi, cai, păsări și altele. Colo zăcea un bou și lîngă el un om, un copil și un cal își găsiseră același mormînt, sîngele femeilor și al păsărilor se amestecase. Peste tot se vedeau leșuri. Apa rîurilor se înroșise; nu se mai distingeau unele fîntîni și eleștee, atît de pline erau de cadavre. Lanurile de porumb putrezeau sub leșuri, drumurile erau astupate, pădurile păreau sălbatice și triste nu din cauza tufișurilor și a pustietății, ci pentru că mulți își găsiseră moartea acolo; peșterile, munții, dealurile, rîpele și albiile de torenți nu se deosebeau deloc de cimitirele din oraș.

Un susținător al punctului de vedere conform căruia vikingii erau negustători pașnici ar fi pus la grea încercare dacă ar trebui să explice cruzimea nemaipomenită și violența fără rost pe care Photius a văzut-o și a descris-o în imagini impresionante, chiar dacă s-ar avea în vedere exagerările unui predicator care face morală folosind limbajul potrivit scopului său. Cei ce-l ascultau văzuseră și ei atacul deci descrierea pe care a făcut-o el nu putea să depășească ceea ce trăiseră și ei. Astfel, cu 5 ani înainte de a ataca Anglia și cu 25 înainte de asediul Parisului, vikingii au comis la Constantinopol cele mai mari sălbăticii din cîte am înregistrat noi în aventurile lor. Relații mai pașnice aveau să urmeze mai tîrziu, cînd a fost creată o axă Kiev-Constantinopol, care încuraja comerțul între cele două popoare și care, cu timpul, a adus varegilor creștinismul.

Aceste relații comerciale au căpătat un cadru oficial în 907 și 911 cînd au fost încheiate tratate între varegi și greci. În cronica rusă este inserată pe undeva o relatare a unui atac al varegilor împotriva Constantinopolului, probabil pentru a explica aceste tratate. Pe atunci Kievul era cîrmuit de Oleg cel Înțelept. Cîrmuirea lui a dat naștere la legende pline de tîlc. Printre evenimentele incontestabile se numără încheierea unor tratate de către solii săi cu împăratul grec de la Constantinopol: cei 15 soli ruși poartă toți nume evident scandinave. Termenii erau favorabili negustorilor varegi și trebuie să fi adus avantaje și grecilor, care doreau să încurajeze comerțul. Negustorii varegi urmau să primească atîtea produse cît aveau nevoie: pîine, vin, carne, pește și alte produse pentru o perioadă de 6 luni. Aveau să fie pregătite băi după trebuință. Iar pentru călătoria lor spre casă împăratul avea să le dea toate cele necesare. Grecii au arătat foarte clar că ei nu doreau nici un fel de *rus* în capitala lor dacă aceștia nu erau negustori. Chiar și în acest caz

li s-a cerut să locuiască în afara oraşului unde puteau intra printr-o poartă specială, numai dacă erau neînarmaţi şi dacă nu erau mai mulţi de 50 o dată. Li se îngăduise să facă comerţ fără să plătească taxe pentru mărfurile lor. Aceste tratate au statornicit normele de comportare — un cod penal — între varegi şi greci.

Pacea instaurată prin aceste tratate a durat 40 de ani — o perioadă de comerţ paşnic, se presupune. Nu putem decît să bănuim care au fost cauzele întreruperii relaţiilor şi ce l-a determinat pe Igor, urmaşul lui Oleg, să ducă o flotă de 1 000 de corăbii la Contantinopol, în 941. Momentul era oportun, deoarece flota grecească era ocupată în afara ţării. Dacă mărimea flotei pare exagerată, trebuie să ne aducem aminte de consemnările *Cronicii* ruse — 10 000, şi ale surselor greceşti — 10 000 ba chiar 15 000. Diplomatul italian Liudprand din Cremona, care dă cifra de 1 000, n-a fost la Constantinopol înainte de 949, dar tatăl său vitreg fusese sol la Constantinopol în timpul marelui atac din 941 : „L-am auzit deseori vorbind de bunăvoinţa împăratului şi înţelepciunea lui şi de felul în care i-a învins pe varegi". Admiţînd că cititorul său nu ştia cine sînt varegii, Liudprand i-a identificat ca fiind *nordmanni*, oamenii din nord, numiţi aşa datorită locului unde se afla ţara lor. Împăratul a înjghebat o apărare punîndu-i pe constructorii săi de corăbii să echipeze 15 corăbii vechi, care fuseseră scoase din uz, cu aruncătoare de foc la pupa şi la prova. Voind să captureze aceste corăbii greceşti şi echipajele lor, dar neştiind de aruncătoarele de flăcări, Igor a pus flota sa să le împresoare. Atunci, într-o clipă, focul grecesc a fost aruncat prin ţevi peste varegi şi aliaţii lor: „Varegii, văzînd flăcările, au sărit peste bord, preferînd focului apa. Unii, traşi în jos de greutatea platoşelor şi căştilor lor, s-au înecat, alţii au luat foc". Tatăl vitreg al lui Liudprand a asistat la decapitarea celor prinşi. Focul grecesc, — Arnold Toynbee îi spune napalm — care era probabil petrol îngroşat cu răşină şi aprins cu ajutorul unor foale de fierar, s-a dovedit uimitor de eficent în apele liniştite, lui datorîndu-i-se faptul că doar o parte din flotă s-a întors acasă cu Igor, dar nu înainte ca ei să fi pustiit regiunile de pe coasta de sud a Mării Negre. Trei ani mai tîrziu, dornic să se răzbune pentru această umilinţă Igor a strîns o armată mare, a atras vecinii ca aliaţi şi

a navigat spre Bosfor. De această dată împăratul Romanus Lecapenus avea pregătită o strategie : soli de-ai săi, purtînd tribut şi daruri, au pornit cu corăbiile în întîmpinarea formidabilei flote varege. Igor s-a întors la Kiev şi în anul următor a fost pus la punct un tratat de pace similar tratatelor anterioare. Dintre cei 50 de delegaţi *rus-i* numai 19 au nume cu forme identificabile, iar din acestea 19, 16 sînt scandinave şi 3 slave.

Autorităţile bizantine au înţeles bine situaţia varegilor, nevoile, forţa şi limitele lor. Ele au urmat politica veche de secole de manevrare a vecinilor şi de a-şi pune vecinii să se supravegheze reciproc. La un moment dat, între 948 şi 952, împăratul Constantin VII Porfyrogenetos („Cel născut din purpură") a pregătit pentru fiul său un document secret, care, deşi scris în greacă, este cunoscut în general după titlul latinesc care i s-a dat ulterior, *De administrando imperio*. Sir Steven Runciman descrie acest tratat ca fiind „una dintre cele mai importante cărţi din întreaga istorie a evului mediu timpuriu". Avem de-a face cu un manual de politică externă, în care a fost sintetizată experienţa bizantină în domeniul diplomaţiei. Dacă interesul nostru se limitează la varegi, nu trebuie pierdute din vedere natura cărţii şi obiectivul ei mai larg. Varegii, se arată în lucrare, aveau nevoie să menţină relaţii bune cu vecinii lor, pecenegii, de la care cumpărau vite, cai şi oi şi al căror teritoriu trebuiau să-l străbată pentru a ajunge la Constantinopol, deoarece pecenegii controlau regiunea Niprului de jos. Menţinerea păcii cu pecenegii, care-i puteau controla atît pe varegi, cît şi pe turci, era evident, o problemă fundamentală a politicii externe bizantine. Pentru ca varegii să ajungă la Constantinopol, ei trebuiau să treacă prin pădurile primejdioase ale Niprului de jos, pericolul fiind amplificat acolo de posibilitatea unui atac din partea unor pecenegi ostili aşteptînd o ocazie să atace. Împăratul nu numai că enumera cele şapte praguri şi dădea numele lor scandinav, dar şi descria ce pericol prezenta fiecare dintre ele. Varegii trec prin primele praguri debarcînd echipajul, care merge pe mal, cu excepţia cîtorva oameni care „merg cu corabia" printre stînci. La al patrulea prag echipajul, încărcătura corabiei şi sclavii şi chiar corăbiile trebuiau să meargă pe uscat 6 mile, corăbiile fiind trase sau purtate pe umeri. În timpul iernii, îi spune Constantin fiului

său, aceşti varegi atacau popoarele mai slabe şi strîngeau tribut de la ele.

De-a lungul Niprului şi prin aceste praguri a mers la 957 marea Olga, văduva lui Igor, în drumul său spre Constantinopol pentru a-l întîlni pe acelaşi împărat, Constantin Porfirogenetul. Întîlnirea dintre această prinţesă din Kiev, o vikingă de origine suedeză, şi împăratul Răsăritului, urmaşul lui Augustus şi Iustinian, a avut loc în condiţiile unui mare fast, un indiciu al importanţei atribuite vizitei ei de autorităţile imperiale : s-au dat banchete, daruri în aur, au avut loc spectacole măreţe de umbre şi lumini în timp ce fluturau steaguri strălucitoare şi cîntau două coruri bisericeşti. În clipa cînd ea a fost prezentată împăratului, „prinţesa Rusiei", cum o descriau grecii, nu s-a apiecat pe un genunchi şi nici nu s-a înclinat din talie în faţa noului Constantin din noua Romă : ea a înclinat simplu capul — a dat din cap ? — şi s-a aşezat cu doamnele. Dacă se poate da crezare în această privinţă *Cronicii* ruse trebuie să acceptăm ideea că în timpul vizitei ei la Constantinopol a avut loc creştinarea Olgăi. Amănuntele sînt într-adevăr discutabile, dar nu ne putem îndoi prea mult că, atunci cînd s-a întors la Kiev, Olga era creştină. Unii comentatori sugerează că ea fusese creştină chiar înainte de vizita ei la curtea imperială. În orice caz, în scurt timp ea avea să-i scrie împăratului apusean, germanul Otto I, ca să-i trimită misionari. Astfel, un călugăr din Trier, pe nume Adalbert, a devenit primul episcop al Kievului. Cît de diferită ar fi fost istoria Rusiei dacă misiunea lui Adalbert ar fi reuşit şi dacă creştinismul ar fi venit în Rusia din Occidentul latin ! Misiunea lui n-a reuşit şi, cînd creştinismul a venit în Rusia, a venit dintr-o altă sursă.

Sveatoslav (962-72), fiul Olgăi, n-avea nici un interes să se creştineze — se zice că i-ar fi spus mamei sale că oştenii lui şi-ar bate joc de el dacă s-ar creştina — dar a extins fără preget dominaţia varegilor, în special în ţara bulgarilor de apus, pe Dunăre. Este posibil să ne gîndim că, în uneltirile lor complicate, grecii bizantini plănuiau să-l încurajeze pe Sveatoslav să pornească în aceste campanii balcanice inutile. Deşi era primul dintre cîrmuitorii Kievului care avea un nume slav, Sveatoslav a acţionat cu setea sălbatică de aventură a străbunilor săi vikingi şi cu gîndul tot timpul la cîştig. Unde era mai bine să

stabilească un nou centru decît la gurile Dunării, un loc important din punct de vedere comercial ? El a pătruns adînc în Balcani pînă la hotarele Traciei şi, de acolo, pînă la hotarul Imperiului de răsărit. Îmbătat de succes, şi-a întors armata chiar împotriva Imperiului bizantin. Rezultatul a fost o înfrîngere zdrobitoare pentru varegi. Pentru a face pace, Sveatoslov şi împăratul Ioan Tzimiskes s-au întîlnit pe malul Dunării. Împăratul s-a dus la întîlnire călare, purtînd o armură de aur şi însoţit de o suită magnifică, în timp ce Sveatoslav a venit cu barca vîslind singur şi deosebindu-se de ceilalţi vîslaşi varegi doar prîn hainele sale curate şi printr-un cercel de aur cu pietre preţioase ; o persoană ridiculizată de greci, dar ilustră prin strămoşii săi vikingi. În drum spre casă, probabil pe la 972, Sveatoslav a fost masacrat de pecenegi şi, o dată cu el, au murit şi ambiţiile vikingilor *rus* de a controla Dunărea de jos.

Şi respingerea de către Sveatoslav a creştinismului a murit o dată cu el. Cînd sîngele a încetat să mai curgă şi lupta pentru succesiune a luat sfîrşit, fiul său, Vladimir, a fost acela care, cu ajutorul unei armate suedeze, a condus acest stat, ce se întindea de la lacul Ladoga pînă la Marea Neagră, şi care cu timpul avea să-şi ducă poporul în obştea creştină. *Cronica* rusă povesteşte că Vladimir a examinat religia islamică şi a respins-o, se spune, pentru că „băutura este bucuria varegilor şi noi nu putem trăi fără această plăcere" ; apoi el a cercetat iudaismul, apoi creştinismul latin şi, în cele din urmă, creştinismul grec, pe care l-a acceptat, ni se spune, din cauza frumuseţii şi splendorii liturghiei. Faptul că el a reuşit să o ia de soţie pe sora împăratului şi a primit ca zestre pămînturi în Crimeea a fost, fără îndoială, un mijloc de covingere suplimentar. Indiferent ce motive ar fi avut, în 989 sau 990, cneazul cîrmuitor al ruşilor a acceptat credinţa creştină. Cronica nu ne spune ce s-a întîmplat cu cele 300 de ibovnice pe care Vladimir le avea la Vîşigorod, cele 300 de la Belgorod şi cele 200 de la Berestovo. Înainte de a se creştina, el era cunoscut peste tot ca afemeiat. *Cronica* rusă spune simplu — dar cu o notă clară de dezaprobare — că „Vladimir era stăpînit de patima pentru femei". Cronicarul german Thietmar (975-1018) spune mai direct : *„Erat enim fornicator immensus et crudelis"* [1]. O dată

[1] „Era desfrînat şi plin de cruzime". — *nota trad.*

convertit, Vladimir a organizat un botez în masă al rușilor în apele Niprului, la Kiev. Astfel, religia Răsăritului, cu influența ei culturală, imposibil de măsurat, a pătruns în țara rus-varegilor. La liturghie nu avea să fie folosită limba greacă — slavona a devenit limba religiei — dar acum au fost stabilite strînse legături religioase cu Bizanțul. Bisericile, mănăstirile și practicile religioase de orice fel — adaptate cu adevărat repede la situația *rus*-ilor — au fost influențate de Constantinopol, același oraș pe care o flotă *rus*-ă de 1000 de corăbii îl amenințase serios cu 130 de ani înainte. *Rus*-ii au avut motive întemeiate să dea principalei lor biserici numele de Sfînta Sofia.

După creștinare, Vladimir a trimis 6 000 de războinici împăratului. Mulți observatori văd în acest act începutul faimoasei gărzi varege, corpul de elită format din *rus*-i care păzeau persoana împăratului. Folosirea de mercenari străini de către armata imperială nu era ceva nou, iar folosirea de soldați rus-varegi în acel moment indică normalizarea relațiilor între *rus*-i și greci. Ceea ce este totuși, demn de notat este faptul că la un moment dat, în jurul anului 1000, o unitate de *rus*-i forma garda imperială a palatului. Nu se poate aprecia că folosirea lor în acest scop datează de pe vremea lui Vladimir, dar este limpede că la cumpăna celor două milenii garda exista. În orice caz, cele mai vechi referiri la „garda varegă" nu se găsesc înainte de anul 1034, dar chiar și acestea au în vedere un detașament creat doar temporar. Harald Hardrade, rege al Angliei, a servit în această gardă pînă în 1042. O remarcabilă lucrare greacă intitulată *Povețe pentru un împărat*", scrisă la 1070, dar care a fost tipărită abia în 1881, îl descria pe Harald ca fiind fiul unui împărat vareg și declara că el a intrat în garda imperială bizantină și că, pentru marea sa valoare în cursul unei campanii în Bulgaria, a primit titlul de „spatharocandidat". Deși, după 1066, în garda varegă au intrat și englezi și danezi, ea era probabil încă dominată de varegi. Ei au continuat să facă parte din instituția militară bizantină — regele danez Eric I li s-a adresat în limba scandinavă veche în 1103 — pînă în 1204, cînd cruciații, în drum spre Ierusalim, au atacat, jefuit, pustiit și pus stăpînire pe orașul creștin Constantinopol. Printre apărătorii acestuia se numărau și membrii gărzii varege și, culmea ironiei, printre cruciații avizi după pradă se găseau urmași

ai vikingilor care se aşezaseră în Normandia. În acest fel, cercul s-a închis.

Varegii şi Islamul

Comerţul a creat legătura dintre oamenii din nord şi oamenii Coranului. Au existat raiduri ostile ale rus-varegilor în teritoriile islamice, dar contactele lor au fost legate în principal de negoţ. Numărul mare de monede kufice existente în vestul Scandinaviei este o mărturie doar parţială pentru această problemă — au fost găsite 80 000 de astfel de monede, jumătate din ele în Gotland — deoarece un mare număr de monede kufice au fost găsite şi în Rusia. Negustorii varegi şi cei musulmani se întîlneau în centrele comerciale de pe Volga : drumul spre lumea islamică ducea inevitabil de-a lungul Volgăi spre Marea Caspică. Aproape de un cot al fluviului — în apropiere de oraşul Kazan de azi — la Bulgar, exista un tîrg internaţional, unde se întîlneau, pentru a face comerţ, negustori de multe neamuri. Varegii făceau comerţ în principal cu blănuri. Arabii care veneau la tîrg la Bulgar în secolul al X-lea au observat că ruşii aduceau o mare varietate de blănuri : de samur, vulpe, veveriţă, ermină, jder, nevăstuică şi iepure. Unele din aceste blănuri veneau din Laponia şi din Marea Finică, departe în nord, în apropierea Oceanului Arctic. Comerţul cu sclavi permanent, dar de mici proporţii, făcea parte din activitatea varegilor, deşi, se pare, nu desfăşurau această activitate în pieţele publice, ci în particular. Ei obişnuiau să-şi „îmbăieze" sclavii îmbrăcîndu-i în veşminte elegante : se povesteşte despre un negustor *rus* că s-a întristat cînd favorita sa, o tînără sclavă, a fost vîndută, deşi el o îmbrăcase în zdrenţe.

La scurt timp după anul 900, Ibn Rusteh, un enciclopedist arab, a observat că varegii obişnuiau să păstreze banii pe care-i obţineau pentru blănuri şi sclavi în chimire ; de fapt, spunea el, ei nu aveau terenuri sau proprietăţi şi trăiau doar din comerţ. Erau aparent ordonaţi şi curaţi şi purtau pantaloni largi, strînşi la genunchi. Se temeau atît de tare să nu fie atacaţi încît nu se duceau afară să se uşureze fără să ia cu ei un paznic. Nu se ştie de unde a obţinut Ibn Rusteh aceste informaţii, dar autenticitatea lor nu este contestată.

Nici un alt martor ocular care i-a văzut pe vikingi în călătoriile lor sau în vreo etapă a istoriei lor nu furnizează o relatare mai amănunțită și mai plastică decît Ibn Fadlan, trimisul orașului Bagdad la bulgari. Solia lui a părăsit Bagdadul la 21 iunie 921 și, înainte de a ajunge la Bulgar la 12 mai 922, a străbătut teritorii locuite de hvarizmiani, turcii oguzi, pecenegi și bașchiri. Ibn Fadlan n-a întîlnit nici un oraș, ci doar tarabe și corturi temporare. El avea misiunea de a-i ajuta pe bulgari să-și fortifice tîrgul. Parafrazăm relatarea lui doar pentru a scoate în evidență o parte din bogăția ei : acurateța ei este incontestabilă, iar importanța evidentă.

Varegii, ne spune el, veneau ca negustători la Bulgar unde își construiau colibe din lemn, destul de încăpătoare pentru ca în ele să aibă loc vreo 10—20 de oameni. Pentru a fi siguri că își vor vinde sclavii sau pieile, ei înălțau idoli din lemn și lăsau mîncare și băutură ca ofrandă iar dacă vînzarea mergea prea încet, aduceau și alte ofrande. Cînd vindeau totul, veneau din nou pentru a lăsa ofrande de mulțumire. Niciodată înainte nu văzuse Ibn Fadlan asemenea modele de perfecțiune fizică : înalți, blonzi și rumeni. Fiecare bărbat *rus* purta o mantie fixată într-o parte și liberă în cealaltă pentru a-i înlesni mișcările ; avea întotdeauna asupra lui un topor, o sabie de tip franc și un cuțit. Din vîrful degetelor pînă la gît erau acoperiți cu tatuaje : copaci și alte desene. Femeile făceau într-un fel reclamă bogăției soților : mărimea și frumusețea broșelor și numărul colierelor erau dovezi publice ale bogăției soțului. Femeilor le plăcea să poarte mărgele colorate în verde, pe care le schimbau între ele. Varegii erau oameni murdari, asemenea animalelor sălbatice, deoarece își făceau nevoile fără să se ferească și nu obișnuiau să se spele după ce mîncau sau după orgasm. Cînd se spălau, se spălau într-un vas, un obicei respingător pentru arabi — care foloseau doar apă curgătoare pentru a-și face toaleta — și aveau mare grijă de părul lor. Făceau dragoste cu sclavele tinere chiar și în prezența unor prieteni sau a unor cumpărători de sclavi. Dacă vreun *rus* se îmbolnăvea, era dus într-un loc izolat și lăsat acolo cu pîine și apă. Dacă se făcea bine se întorcea la tovarășii săi ; dacă nu, se obișnuia să fie ars. Incinerarea avea loc de obicei după 10 zile de la moarte. În acest răstimp se făceau pregătiri și averea lui era împărțită

în trei : o treime pentru familia lui, o treime pentru hainele de înmormîntare și o treime pentru băutură.

Ibn Fadlan a asistat într-adevăr la ritualurile funerare ale unui *rus* de vază. După cum era obiceiul printre acești oameni, spune el, sclavele celui mort au fost întrebate care ar dori să meargă cu stăpînul lor. Una dintre ele s-a oferit singură și a fost dată în grija a două tinere femei care stăteau cu ea. Ea a petrecut 10 zile cîntînd și bînd și dedîndu-se la alte plăceri. În ziua incinerării, varegii au tras corabia celui mort pe mal și au construit o schelă de lemn pentru corabie ; sub ea au pus lemne pentru foc. La mijloc au pregătit un culcuș îmbrăcat în pînză pentru trupul lui și totul fu acoperit cu un cort. Trupul omului fu scos din mormîntul temporar, îmbrăcat cu veșminte frumoase și acoperit cu o bucată de blană. Tovarășii lui i-au pus trupul în culcuș, l-au proptit în șezut cu perne, și i-au așezat mîncare și băutură la picioare. Armele bărbatului decedat i-au fost puse alături. Cîteva animale — un cîine, doi cai, două vaci, un cocoș și o găină au fost omorîte, tăiate în bucăți și puse pe corabie. Tînăra lui sclavă era tot ce-i rămăsese pentru călătoria în lumea cealaltă. Ea a mers de la un cort la altul, stăpînul fiecărui cort a avut relații sexuale cu ea, și i-a spus : „Spune-i stăpînului tău că am făcut aceasta din dragoste pentru el". A fost dusă apoi spre ceva care semăna cu tocul unei uși. (Nu reprezintă oare această ramă de ușă „stîlpii de onoare" folosiți de preoți, pater familias vikingi, și cunoscuți nouă după felul cum erau utilizați în Islanda și în alte părți ?). Ea stătea pe brațele bărbaților și a fost ridicată de trei ori în așa fel încît să poată vedea pe deasupra acestei rame. Prima oară ea a spus : „Iată îi văd pe tatăl și mama mea" ; a doua oară, „Văd stînd pe toate rudele mele moarte" și a treia oară „Îl văd pe stăpînul meu așezat în paradis iar paradisul este frumos și verde ; cu el sînt bărbați și copii servitori ; mă cheamă ; duceți-mă la el". Și au dus-o. Înainte de a intra în cortul-cameră funerară de pe corabia stăpînului său ea i-a dat două brățări de aur femeii numite „Îngerul morții" și cîte un inel fiecăreia din cele două femei care avuseseră grijă de ea. A băut și a cîntat din nou, apoi a ezitat să intre în încăpere, dar „Îngerul morții" a împins-o înăuntru. Războinicii s-au strîns afară și și-au lovit scuturile cu săbiile pentru ca celelalte sclave tinere să nu audă gemetele ei. Șase bărbați au intrat după ea în încăperea

funerară și au avut fiecare relații sexuale cu ea. Apoi au așezat-o lîngă trupul stăpînului ei mort. Doi dintre bărbați o țineau de picioare, doi de mîini, în timp ce ceilalți doi țineau capetele unei frînghii cu care i-au înconjurat gîtul. „Îngerul morții" s-a apropiat de ea cu un pumnal și, în timp ce cei doi bărbați strîngeau frînghia, i l-a împlîntat de mai multe ori în piept pînă cînd n-a mai rămas în ea nici un pic de viață. Toți s-au retras din camera funerară. Apoi bocitorul principal s-a așezat gol în fața corăbiei și a aprins o bucată de lemn cu care a dat foc lemnului de sub corabie. Toți cei care priveau au luat cîte o bucată de lemn aprins și au pus-o pe foc. După o oră corabia, stăpînul, tînăra sclavă și lemnele erau cenușă și scrum. Un *rus* care stătea lîngă Ibn Fadlan i-a spus acestuia prin mijlocirea unui tălmaci : „Voi, arabii, sînteți nebuni ; luați oameni pe care-i iubiți și îi respectați cel mai mult și îi băgați în pămînt, unde sînt mîncați de viermi. Noi îl ardem într-o clipă pe cel pe care-l iubim și el intră în paradis imediat". Varegii au făcut o mică ridicătură de pămînt peste locul acela, au pus un stîlp la mijloc și au scris pe el numele omului și numele regelui lor care trăia într-un loc înalt în capitala lor care se numea Kyawh (Kiev).

Nu numai călătorii musulmani care vizitau teritoriile din nord pentru probleme de comerț sau diplomație îi cunoșteau pe varegi nemijlocit. Cei care locuiau pe țărmul Mării Caspice și chiar la o oarecare distanță în interior îi cunoșteau pe varegi nu din ritualurile pașnice de trimitere a căpeteniilor războinice în Valhalla, ci din ritualurile războinice ale atacului, cuceririi și chiar masacrului. Avem cunoștință de șase asemenea atacuri și ele dezvăluie proporțiile și natura activității varegilor la est de Nipru. În regiunea Mării Caspice au fost stabilite contacte comerciale înainte ca aceste atacuri să fi avut loc sau chiar în timpul lor. La începutul secolului al IX-lea o sursă arabă bine informată îi descria pe varegi acționînd pe piețele de pe Volga de jos, unde cumpărau mărfuri de la chazari și pe piețele de pe malul Mării Caspice, unde vindeau blănuri, lame pentru săbii și lănci. Aceeași sursă spune că ei luau chiar cămile și se îndreptau spre Bagdad ; acolo vindeau mărfurile, ajutați de sclavi europeni, care le erau tălmaci. Toate acestea par veridice deși unii spun (fără să convingă) că autorul, Ibn Kurdadbeh (820—911) îi confunda pe varegi cu chazarii evrei.

Faptul că autorul vorbește de tălmaci și cunoaște Bagdadul denotă că tălmacii comunicau identitatea acestor negustori din nord. Ce făceau acești negustori din nord în cel mai mare oraș al Islamului ? Textul lui Ibn Kurdadbeh, care s-a transmis pînă la noi, ridică multe probleme și, pe bună dreptate, aprecierile că vikingii *rus* au ajuns la Bagdad în secolul al IX-lea trebuie să fie rezervate. Chiar dacă ei au ajuns în secolul al IX-lea în primul oraș al Islamului, trebuie să fi fost un grup mic și, deși este tentant pentru imaginația romantică, acest fapt are importanță istorică redusă. Astfel, în „O mie și una de nopți" nu există aventuri ale vikingilor, deși imaginația își poate permite să facă speculații în ceea ce privește cunoștințele despre navigație ale lui Sinbad marinarul.

Trecerea varegilor spre lumea islamică a fost posibilă numai cu îngăduința chazarilor, acest popor turcic remarcabil, parțial musulman, parțial evreu și parțial creștin care controla Volga inferioară, îngăduință care în general se cumpara cu o taxă de 10% pe mărfurile rusești. Se povestește că un conducător chazar ar fi spus : „Eu nu îngădui varegilor care vin cu corăbiile să treacă pe mare și să-i atace pe arabi... Ei vor distruge țara arabilor ca și Bagdadul". În pofida acestei lăudăroșenii vikingii *rus* au trecut totuși prin regiunea Volgăi de jos spre teritoriile de dincolo de fluviu. La un moment dat, în timpul domniei lui Hasan Ibn Zaid, conducătorul Tabaristanului (864—884), rușii au pătruns în Marea Caspică și au atacat fără succes țărmul de est la Abaskun. Aceasta a fost, probabil, o incursiune de foarte mici proporții și asemănătoare cu incursiunea din 910 în legătură cu care se povestește că 16 corăbii au jefuit coasta Persici. Incursiuni mari au avut loc, totuși, pe la 913, la 943, 965 și pe la 1041. În prima din aceste incursiuni o caravană compusă din 500 de corăbii a trecut prin țara chazarilor, dar n-au venit — cum s-ar putea crede — pe Volga în aval, dinspre Bulgar — drumul spre lumea islamică — ci dinspre Marea Neagră. Acești varegi deosebiți, care se trăgeau fără îndoială din varegii de pe Nipru, au intrat cu corăbiile din Marea Neagră în Marea de Azov, apoi au urcat pe Don, trecînd de Sarkel, și apoi, după ce au străbătut o scurtă porțiune de drum pe uscat, au ajuns pe Volga, care i-a dus în Marea Caspică. Pentru a-și asigura trecerea în pace prin țara chazarilor, oi le-au promis acestora jumătate din pradă. Arabii nu erau pregătiți pen-

tru atac : pînă atunci marea lor nu cunoscuse decît corăbii prietene care pescuiau și făceau comerț. Varegii au atacat în regiunea Jurjan în apropiere de Abaskun, pustiind locurile pe unde treceau. Peste mare ei au organizat o incursiune la Baku, în Azerbaidjan, pătrunzînd în interiorul țării pînă la o distanță de 3 zile de călătorie. Peste tot au luat tot ce au putut, inclusiv femei și copii ca sclavi. O încercare de a-i opri, în timp ce corăbiile lor erau ancorate în apropiere de insulele din partea de sud-vest a Mării Caspice, a eșuat ; călătoreau și atacau după poftă, ceea ce amintește de vikingii de odinioară din Anglia și Francia. Vestea despre nelegiuirile lor le-a luat-o înainte pe măsură ce se îndreptau spre casă și, la vărsarea Volgăi, în pofida promisiunii făcute de regele chazar, o mare armată a chazarilor musulmani, mîniată de crimele comise împotriva musulmanilor, le-a ieșit *rus*-ilor înainte și i-a nimicit ; puțini au reușit să scape.

Varegii care au venit la Marea Caspică în anul 943 intenționau, poate să întemeieze o așezare după modelul celei din Kiev ; dar n-au reușit. De această dată, varegii, folosind rîul Kura, au pătruns adînc în Azerbaidjan, unde, pe un afluent al rîului amintit, au cucerit Berda, capitala regiunii. Oamenilor din Berda avea să li se permită să trăiască în pace și să-și practice religia musulmană atîta timp cît erau de acord să-i recunoască pe varegi ca suzeranii lor. Starea de pace a încetat cînd locuitorii orașului s-au revoltat, aruncînd cu pietre împotriva varegilor, și au refuzat să accepte ultimatumul acestora de a părăsi orașul (sursa care relatează este, în acest caz, arabă) ; atunci, varegii au început să-i omoare pe locuitori și să ia prizonieri pentru a fi răscumpărați. Negocierile, care au fost aprige, s-au întrerupt și a urmat un măcel. Poate că femeile musulmane, luate ca sclave, au otrăvit apa sau poate — consideră cronica — a fost mînie divină : indiferent de cauză, dizenteria s-a întins printre varegii *rus* care, la adăpostul întunericului, au plecat. Musulmanii au scos atunci din mormintele *rus* armele care fuseseră îngropate alături de războinici.

În 962 aventurierul Sveatoslav, incitat, poate, de refuzul regelui chazar de a-l lăsa să treacă prin țara lui, a atacat marele oraș chazar Itil, situat în apropiere de vărsarea Volgăi. Atacul s-a încheiat cu o mare victorie a vikingilor *rus* care a răzbunat toate jignirile din trecut. La scurt timp după aceea, un călător care a trecut prin

Itil remarca : „*Rus*-ii au atacat şi n-a rămas nici un strugure şi nici o frunză pe vreo ramură". Mai tîrziu, în secolul al XI-lea a fost întreprinsă o altă expediţie de amploare împotriva musulmanilor. Faptul că alături de evenimente istorice verificabile este amestecată şi multă legendă nu trebuie să reducă importanţa acestei expediţii întreprinse din Suedia de către Ingvar Vittfarne („Cel care merge departe") care a coborît pe Volga în ţara sarazinilor (Serkland) la mijlocul secolului al XI-lea. După *Saga lui Ingvar*, el ar fi murit în această ţară în 1041. Există nu mai puţin de 26 de pietre runice — din care 23 în regiunea lacului Mälar din Uppland (Suedia) — ce se referă la războinicii suedezi care au pornit cu Ingvar în expediţia lui în ţara sarazinilor, expediţie al cărei scop era, probabil, redeschiderea vechilor drumuri comerciale, din moment ce bulgarii şi chazarii nu mai constituiau o piedică. O piatră către fratele lui Ingvar arată că el a plecat spre răsărit după aur, dar a murit în ţara sarazinilor iar trupul său a căzut pradă vulturilor. Şi, o dată cu moartea fratelui lui Ingvar şi cu această expediţie, drumul dintre Baltica şi Caspica a devenit doar un pretext pentru povestitorii de saga islandezi.

Slavizarea vikingilor

Timp de un secol, controversele privind originea *rus*-ilor şi a statului *rus* au stîrnit confuzie în studiile privitoare la vikingi şi istoria ruşilor. Este sigur, din punct de vedere istoric, că *rus*-ii au fost suedezi. Dovezile sînt incontestabile şi faptul că o discuţie provoacă supărare la unele niveluri ale istoriografiei este o dovadă clară a puterii prejudecăţilor şi a faptului, pe care trebuie să-l admitem cu părere de rău, că istoricii pot greşi.

Dezbaterea inutilă, înverşunată, tendenţioasă şi doctrinară legată de acest aspect a contribuit la estomparea unei probleme istorice foarte serioase şi de reală actualitate care continuă să se pună : asimilarea acestor *rus*-i vikingi de către popoarele slave în mijlocul cărora au trăit. Principala problemă istorică nu este dacă *rus*-ii au fost scandinavi sau slavi, ci, mai degrabă, cît de repede au fost asimilaţi aceşti varegi scandinavi în viaţa şi cultura slavă. Slavizarea vikingilor s-a desfăşurat în paralel cu asimilarea lor de către popoarele Europei occidentale

— în Irlanda, Anglia și Francia — și, ca și în cazul așezării vikingilor în Europa occidentală, continuă să rămînă nerezolvate problemele privind așezarea vikingilor în Rusia.

Oricum ar fi privite aceste probleme nerezolvate, ceea ce este extrem de clar este că suedezii care au venit, s-au stabilit și au dat numele lor regiunii din Europa răsăriteană, și-au pierdut caracterul de suedezi și au lăsat puține mărturii materiale legate de prezența lor acolo. Mărturiile toponimice sînt extrem de rare. Afirmația că suedezii au creat statul rus pierde în mare măsură din vedere faptul că un stat nu este creat, că el nu apare într-un singur moment în timp. La evoluția unui stat contribuie factori dinamici printre care, în cazul statului rus, s-a numărat și factorul suedez, care nu trebuie nici neglijat, nici exagerat. Dar, în orice caz, de ce să se considere „crearea" unui stat o problemă istorică centrală : aceasta presupune o concepție asupra societății în legătură cu care nu există unanimitate sau nu există consens în această privință.

În 839 *rus*-ii erau suedezi ; în 1043 *rus*-ii au devenit slavi. La un moment dat între 839 și 1043 au avut loc două schimbări : una a fost asimilarea *rus*-ilor suedezi de către populația slavă în mijlocul cărora se așezaseră, și a doua, extinderea termenului *rus* care a început să fie aplicat popoarelor slave de care au fost absorbiți suedezii. Vălul care ascunde acest proces este ridicat doar cu intermitențe și apoi cade mult prea repede înapoi. *Rus*-ii, care în 839 au întreprins lungul drum spre casă de la Constantinopol, trecînd pe la curtea lui Ludovic cel Pios, erau în mod clar suedezi și, probabil, prima generație de suedezi care trăiau în nordul Rusiei. *Rus*-ii de care se plîngea patriarhul Photius în 860, trebuie să fi fost în mod sigur scandinavi, deși chiar pe atunci unii dintre ei puteau foarte bine să fie slavi. Căpeteniile *rus*-ilor au păstrat nume scandinave în secolul al X-lea : cei 15 semnatari ai tratatului cu grecii, de la 911, aveau toți nume scandinave, în timp ce printre semnatarii tratatului din 945 erau unele nume slavone (3 din 19 nume identificabile). Liudprand de Cremona, care s-a dus la Constantinopol de 2 ori (în 949 și 968) îi identifica pe *rus*-i pentru cititorii săi spunînd că ei erau acei oameni „pe care îi chemăm cu alt nume", adică „oamenii din nord", termenul folosit de obicei în apus, în acea vreme, pentru a-i desemna pe scan-

dinavi. Mai apar și alte lucruri contradictorii. De pildă, *Cronica* rusă spune în dreptul anilor 880—882 că, atunci cînd Oleg a devenit cneazul Kievului, „varegii, slavii și alții care-l însoțeau se numeau *rus*". Aici, ca și oriunde în altă parte, data din *Cronică* este discutabilă, dar pare clar că la sfîrșitul secolului al IX-lea asimilarea deja începuse. Conducerea trebuie să fi rămas totuși în mîinile celor de obîrșie scandinavă. Influența slavă a predominat, probabil, pe vremea domniei, la Kiev, a lui Vladimir (978—1015). Cel mai grăitor indiciu că apăruse o ordine nouă a fost acceptarea unui creștinism bizantin în formă, dar *slavon* în ce privește limba. În 988, data creștinării lui Vladimir, limba poporului era în mod clar slavonă. Ceea ce este și mai evident este că, de fapt, nimic din limba scandinavă veche n-a pătruns în limba slavonă veche bisericească sau în rusa modernă. Totuși legătura cu Scandinavia a continuat să existe și în timpul lui Iaroslav, urmașul lui Vladimir, care a venit la putere cu ajutorul unor războinici suedezi și care s-a căsătorit cu o prințesă suedeză. El a primit la curtea sa căpetenii scandinave exilate cum ar fi Harald Hardraade și Magnus Olafsson și, poate, pe tatăl acestuia din urmă, Olaf Haraldson, și i-a dat propria sa fiică în căsătorie lui Harald Hardraade ; ea era cît pe ce să devină regină a Angliei. Amintirea rădăcinilor scandinave ale Rusiei a continuat să existe în mod romantic, deoarece autorii povestirilor islandeze — saga — au dat context istoric și — cine știe ? — substanță povestirilor spuse în Atlanticul de nord despre locuri îndepărtate cum ar fi Kievul și Constantinopolul și despre eroi morți de mult ca Oleg și Harald Hardraade. Din păcate nu imaginația este materialul cu care operează istoria. Istoria indică însă rapiditatea uimitoare cu care a avut loc procesul de absorbție : *rus*-ii deveniseră slavi în decurs de 150 de ani, durată de timp comparabilă cu perioadele de asimilare în Irlanda și Anglia.

Ultimul cuvînt cu privire la Rusia aparține arheologilor cărora le sîntem foarte îndatorați și de la care așteptăm mult. Școala de arheologie de la Leningrad (Leo S. Klein și alții) recunoaște cu calm locul scandinavilor în rîndul elitei cîrmuitoare a rușilor. Pentru ei procesul de asimilare trebuie văzut în plan regional și trebuie să se facă distincție între Rusia de nord și Rusia de la Nipru (sau kieveană). În partea de nord a ceea ce este în prezent Rusia, adică partea care se întinde de la regiunea lacului

Ladoga spre răsărit pînă pe cursul superior al Volgăi, trăia înainte de venirea vikingilor un popor ugro-finic, în timp ce unii balți și slavi trăiau împreună cu finii în regiunea lacului Ladoga. Scandinavii au ajuns în ținutul din apropierea lacului Ladoga la începutul secolului al IX-lea ; acolo au fost găsite corăbii arse, rezultatul unor obiceiuri funerare cunoscute pe atunci doar în Suedia centrală. La sfîrșitul secolului al X-lea apăreau în mod clar orașe la est de drumul unde *rus*-ii i-au întîlnit pe fini și a avut loc o oarecare integrare a culturilor. Tumulii lăsați în urma acestor deplasări îmbină culturile scandinavă și finică : corăbii arse, arme și alte obiecte de tip scandinav, ca și ruguri funerare finice în care mormintele bărbaților și femeilor sînt separate. Dovezi ale unei astfel de integrări pot fi găsite în apropiere de lacul Ladoga și, de asemenea, în cimitirele din apropiere de Iaroslavl (la circa 300 de mile spre est).

În regiunea Niprului apare o situație similară. Acolo, peste balții indigeni veniseră deja slavii înainte de deplasarea, sau, mai exact, înainte de deplasările spre sud ale scandinavilor. Descoperirile arheologice atestă în această regiune morminte cu caracter inconfundabil scandinav datînd din anul 900 ; dar pentru a doua jumătate a secolului al X-lea putem deduce că existau ritualuri cu puține trăsături scandinave ; din perioada următoare există morminte de războinici fără trăsături scandinave. Totuși, în ultima jumătate a secolului al X-lea au venit mai mulți scandinavi, deseori ca mercenari, pentru a forma o parte a clasei cîrmuitoare. De exemplu, camerele funerare găsite în apropiere de Cernigov prezintă similitudini izbitoare cu cele găsite la Birka, în Suedia centrală, dar camerele funerare ale gărzii personale a lui Vladimir, găsite în Polonia de est, prezintă în același tumulus un amestec de tipuri de obiecte scandinave și kievene. Dovezile din aceste din urmă morminte, care conțin material scandinav, sînt aproape în exclusivitate articole scumpe aduse din Gotland. În toată această discuție cîștigul este mic, argumentele slabe și, în consecință, concluziile sînt mai degrabă nesigure. Totuși, cronologia prezentată de arheologii din Leningrad corespunde cu faptele cunoscute și din alte surse, cu care poate fi corelată. Și poate că arheologii vor fi aceia care — prea ades, vai, țapii ispășitori ai istoricilor — vor îngropa în cele din urmă discuția, s-ar părea fără sfîrșit și obositoare, despre *rus*-i și slavi.

8

Epilog

Vikingii puteau fi găsiți din Vinlanda pînă pe Volga : o scenă foarte mare pe care ei și-au jucat rolul istoric. Migrația lor a durat două secole și jumătate, după care și-au întemeiat așezări peste mări care au prins rădăcini și au creat state în patriile lor din peninsulă. Rolul lor s-a încheiat așa cum s-a petrecut înainte de ei cu persanii, grecii, romanii și cu mulți alții. Dinamica istoriei ridică un popor la un loc de frunte — uneori dominant — și aceeași dinamică, care nu poate fi controlată de factori umani, printre care se numără guverne totalitare și instituții liberale, provoacă declinul acelui popor. State puternice în Europa occidentală, biserica reformată și noi alianțe economice au dat o formă nouă Europei de la sfîrșitul secolului al XI-lea și de după aceea. Corabia vikingă și-a încheiat călătoria și soarele nordic în asfințit a aruncat o umbră lungă dar estompată pe pămînturile dinspre apus, sud și răsărit. O nouă zi avea să aducă lucruri noi, însă corabia vikingă a lăsat istoricilor, în urma ei, probleme încă nerezolvate.

Problemele istorice care rămîn *nu* includ astfel de absurdități ca „vikingii au fost negustători sau pirați ?" — o falsă dicotomie, dacă ea a existat vreodată. Cea mai importantă problemă care continuă să rămînă nerezolvată, în pofida încercărilor din aceste pagini și a altor încercări de a-i răspunde, privește începuturile perioadei vikingilor. De ce în deceniile din jurul anului 800 a erupt Scandinavia și și-a trimis fiii în toate direcțiile, cu excepția nordului ? Ce forțe din Scandinavia au menținut această mișcare, o dată declanșată ? Oricît ar părea de ciudat, răspunsul sau o parte din el s-ar putea să se ascundă în subsolul înghe-

țat al Groenlandei, în vest, la mii de mile de Scandinavia. Oamenii de știință încep nu numai să studieze modul cum a evoluat climatul de-a lungul istoriei în cea mai mare insulă din lume, dar și să facă legătura între clima Groenlandei de-a lungul timpului și cea a nordului Europei. Subsolul în permanență înghețat face din Groenlanda un loc de control ideal, iar tehnici moderne sofisticate au permis oamenilor de știință să stabilească dacă între specificul climei din Groenlanda și al climei din Europa de nord, în epoca previkingă și vikingă a existat o diferență de 250 de ani. Astfel, un studiu al subsolului Groenlandei arată că Scandinavia a avut temperaturi calde în secolul al VIII-lea care au fost urmate de temperaturi mai reci în secolul al IX-lea. În plus, analiza proteinelor din mostre de pământ din Danemarca din epoca vikingilor arată o intensificare clară a creșterii plantelor cu conținut bogat în proteine (de pildă cereale cum este secara). Studiul unor mostre de oase de animale datînd din această perioadă arată că talia animalelor s-a redus. De asemenea, se știe că era cultivată o suprafață mai mare de pământ. Pământul era folosit într-o foarte mare măsură pentru a produce hrană pentru consumul uman ; un răspuns, spun oamenii de știință, la cererea crescîndă datorată creșterii populației. Problema începuturilor epocii vikinge rămîne departe de a fi rezolvată, dar cel puțin apar indicii ale unor direcții de interpretare a evenimentelor, și climatologii și demografii vor fi cei care le vor stabili, venind astfel în ajutor istoricilor.

Obstacolul cel mare — ca un paravan de fum — pentru istoricul interesat de istoria vikingilor este în mod cert problema violenței vikingilor. Se pare că fiecare generație de istorici este hotărîtă să rediscute mereu această problemă. Vikîngul amenințător, cel care ataca și jefuia mănăstirile și răpea femeile a existat cu certitudine și în același timp, a vedea în el fermier pașnic înseamnă să nu te străduiești prea mult să-i recompui imaginea. Totuși problema violenței vikingilor este, în cel mai bun caz, o problemă regională ridicată mai ales de istoricii englezi, francezi și belgieni. Fără îndoială că nici un cititor imparțial al surselor privitoare la Anglia anului 1009 sau la Franța spre sfîrșitul anului 850 sau Belgia anului 884 nu poate nega violența nestăpînită și barbaria dezlănțuită a oamenilor din nord și, ca o urmare a acestei violențe, teama publică larg răspîndită, neliniștea pro-

fundă, reacția psihologică în masă. Și alți ani pot fi adăugați cu ușurință, după cum pot fi adăugate și alte locuri. Un istoric curios ar putea să întrebe : cît de violenți erau acești vikingi ? mai violenți decît erau creștinii între ei ? violenți doar în timpul incursiunilor sau cînd ocupau teritorii ? erau adevărate surse de teroare în aceste țări ? Acestea sînt întrebări grave și problema violenței nu trebuie ascunsă sau înlăturată cu o glumă ; ea este, totuși, o problemă de mai mică importanță în legătură cu care istoricii devin fanatici. Alte chestiuni, de mare importanță, privind aspecte economice și antropologice, au avut de suferit ca urmare a priorității date problemei violenței în studiile despre vikingi. Multe alte probleme cer și merită atenție.

Liga hanseatică, de pildă, care a apărut la sfîrșitul evului mediu ca o comunitate înfloritoare a orașelor comerciale din Europa de nord nu a fost creată din nimic și nici n-a apărut fără să aibă strămoși. Printre strămoșii săi s-au numărat negustătorii vikingi din secolele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea. Insula Gotland ocupă un loc central în această genealogie ca și în orice alt punct din istoria vikingilor. Chiar și cînd epoca vikingilor a luat sfîrșit și *rus*-ii au devenit slavi, gotlandezii au continuat să facă comerț. Activitățile lor comerciale i-au ținut în contact cu Suedia centrală, unde Sigtuna a luat locul orașului Birka, cu istmul Iutlandei, unde Slesvig a înlocuit Hedeby și cu Novgorod, unde fusese instalată o curte gotică. Mai tîrziu, în secolele al XIV-lea și al XV-lea, Visby, portul de pe malul de vest al Gotlandei, a devenit un oraș important în comunitatea hanseatică. Faptul că Hansa a înființat un stabiliment la Novgorod n-a fost o întîmplare, deoarece Hansa din estul Balticii datora mult legăturilor comerciale stabilite cu mult înainte de locuitorii Suediei centrale și Gotlandei cărora oamenii din vremea lor s-ar putea să le fi spus suedezi sau goți sau varegi sau *rus*-i și cărora noi le spunem vikingi.

Preocuparea pentru violența vikingilor lasă, de asemenea, în umbră, marea problemă a colonizării : nu cît de mulți, unde, cînd și cît timp, ci fenomenul asimilării vikingilor de către culturile indigene este mai important (Islanda și Groenlanda se deosebesc, ele fiind nelocuite în perioada colonizării vikinge). Rămîne un fapt că acești bărbați puternici, aventuroși din nord au fost asimilați de irlandezi, englezi, francezi și slavi. Ei n-au creat enclave

durabile în regiunea unde se aplica legea daneză, în Normandia sau Rusia. În secolul al XIII-lea enclavele create în Irlanda (adică oraşele) au devenit oraşe irlandeze şi scandinavul nu putea fi detectat în masa celtică, el era o parte a acestei mase, nedeosebindu-se de ea. Procesul a fost realizat atît de complet în Franţa, încît puţin a rămas din influenţa lor : cîteva toponime, cîteva cuvinte specializate legate de navigaţie şi aceasta este totul. Şi mai puţin există în Rusia. Influenţa asupra Angliei a fost, desigur, considerabil mai mare, dar chiar şi acolo a avut loc asimilarea şi, deşi pot fi găsite urme, ele nu sînt decît urme. În orice caz, în momentul în care coloniştii vikingi din aceste ţări au fost creştinaţi, au avut loc căsătorii mixte şi, din clipa în care au prins rădăcini în locurile în care s-au aşezat, aceşti oameni n-au făcut nici un efort pentru a rămîne izolaţi. Astfel, într-un sens, epoca vikingă s-a încheiat pe cîmpiile din Yorkshire şi Lincolnshire, pe valea Senei, în porturile Irlandei şi de-a lungul porţiunilor de uscat dintre unele rîuri din Rusia : vikingii s-au stins fără nici un suspin. Vuietul care se pornise din nord se stinsese acum, sau, mai degrabă, avea alte tonuri şi se exprima în cuvinte noi. Lumea însăşi era nouă.

Cuprins

Cuvînt înainte, de MIRCEA SUCIU 5

Prefață 13

1 Zorii epocii vikingilor 17

2 Primele incursiuni pe insulele britanice și consecințele lor 40

3 Străbătînd Atlanticul de nord 65

4 Vikingii și Lumea Nouă 90

5 Danezii în sud 123

6 Danezii în Anglia 152

7 Suedezii și Răsăritul 197

8 Epilog 225